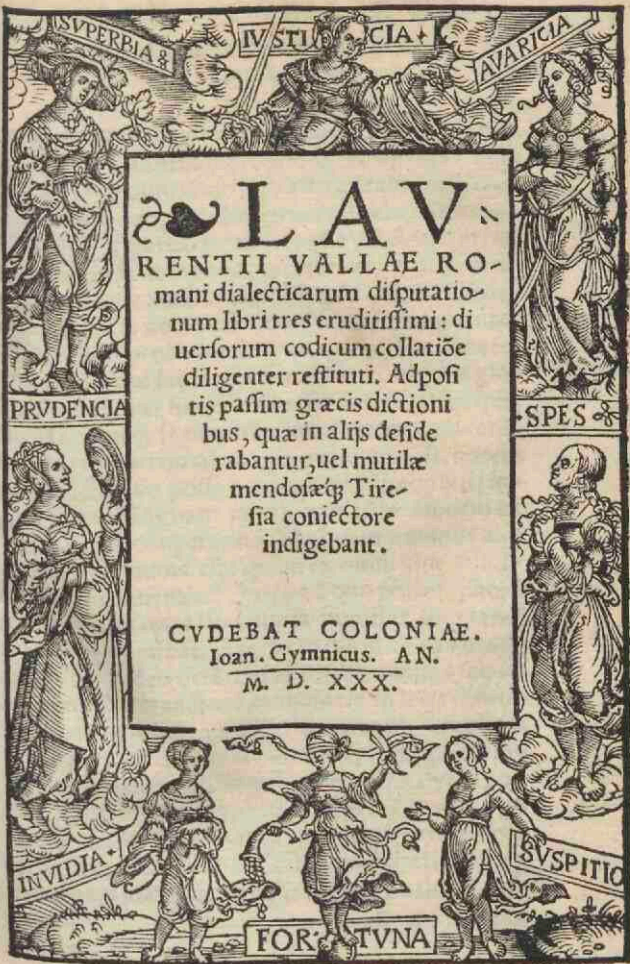

**Laurentii Vallae Romani Dialecticarum disputationum libri tres
eruditissimi, diversorum codicum collatio(n)e diligenter
restituti : adpositis passim graecis dictionibus, quae in alijs
desiderabantur, vel mutilae mendosaeq(ue) Tiresia coniectore
indigebant.**

<https://hdl.handle.net/1874/400363>

SVPERBIA

IVSTITIA

AVARITIA

LAV

RENTII VALLAE ROMANI dialecticarum disputationum libri tres eruditissimi: diuersorum codicum collatione diligenter restituti. Adpositis passim graecis dictionibus, quae in alijs desiderabantur, uel mutilae mendosaeque Tiresia coniectore indigebant.

PRVDENTIA

SPES

CVDEBAT COLONIAE.
Ioan. Gymnicus. AN.
M. D. XXX.

INVIDIA

SVSPITIO

FOR TVNA

50 J. A. V.

RENTI VALLI DE NO.

RENTI VALLI DE NO.
RENTI VALLI DE NO.
RENTI VALLI DE NO.
RENTI VALLI DE NO.
RENTI VALLI DE NO.
RENTI VALLI DE NO.
RENTI VALLI DE NO.
RENTI VALLI DE NO.
RENTI VALLI DE NO.
RENTI VALLI DE NO.

GOVERNAT COLONIE

GOVERNAT COLONIE

M. D. XXX.

FORNIA

LAVRENTII VALLAE RO-
mani in libros suos dialecticos
PRAEFATIO.

Pythagoras ille Samius, à quo & præstantissimis moribus, & optimis disciplinis instituta est, ea Italiae ora, quæ magna olim græcia dicebat: interrogatus quænam se esse profiteretur: nõ sapientem se ut superiores fecerant, sed sapientiae respondit esse amatorem. Neq; id quia existimaret cum his se non posse comparari, qui sapientes dicti essent (probe enim se nouit ipsa uirtus: & cæteros omnes qui sapientiae studuissent, ingenij gloria Pythagoras sine cõtrouersia anteibat) sed quia neq; illos, neq; se, neq; hominum quempiam censeret, ad sapientiam nõ magis, quàm ad felicitatem beatitudinẽ ue posse peruenire: Philosophus (inquit) sum. Magnam mirãq; modestiæ laudem ex unius uerbi temperantia, plusquàm nominis atq; gloriæ assequutus est: quàm ex omni uita admirabilibusq; inuentis. Quippe à quo philosophorum natio in plurimas licet diuisa familias, uno tamẽ uocabulo nominat. Neq; uero quod ab eo nomen accepissent, ideo deterriti sunt: quo minus à suo uel gentilitatis auctore, quibusdam in locis dissentirent: & sane non quia Pythagoras philosophum se uocasset: sed quia recte uocasset, se & ipsi philosophos uocauerunt. Itaq; & nemo post Pythagoram appellatus est sophos & liberras' semp philosophis fuit fortiter dicendi quæ sentirent: nec solũ cõtra principes aliarum sectarum, sed etiã contra principem suã: quãto magis his qui nulli sectæ se

Philosophi nomẽ

Pythagoras.

Aristoteli
cur non u-
biq; assen-
tiendum.

1

Philoso-
phorū se-
ctæ.

Stoici.

addixerunt? Quo minus ferendi sunt recentes pe-
ripatetici, qui nullius sectæ hominum, interdicut
libertate ab Aristotele dissentendi: quasi sophos
hic non philosophus, & quasi nemo hoc antea fe-
cerit. Ignari peripatetica hæresi inuenta, non mo-
do priores uiguisse, ut Pythagoram Democriti-
ciq;: sed alias quoq; subortas fuisse, ut Stoicā Epi-
cureamq;: de quibus tanquam florentibus in do-
milio philosophiæ Athenis, meminit Lucas in
actis apostolorum: nec ante Peripateticam nomi-
natos fuisse Platonicos & q ab eodem fonte mana-
runt Academicos. Quid alios loquar: nonne Theo-
phrastus Aristotelis successor à præceptore suo dis-
sentire nõ timide solet? Hæc de græcis (ut taceã qd
Homerum, Platonē, Demosthenem magis quã
Aristotelē semp sunt admirati) Quid latini? nun-
qd Aristotelē sophon putauerunt? imo nec summū
philosophum. An Varro Aristotelicus fuit? mini-
me: sed iter suum tenuit, si Lactantio credimus, du-
obus Platoni & Aristoteli par. Cicero Academi-
cus ac Platonis æmulus, qui semper primas in phi-
losophia partes Platoni tribuit: ut fere omnes fece-
runt. Plancus partim stoicus partim Epicureus. Bru-
tus ac Seneca stoici: quam sectam Hieronymus si-
millimam censet christianæ religioni: cuius præce-
pta tradentes Panætium atq; Ciceronem, Ambro-
sius æmulatus est: quasi & ipse stoicare. Augusti-
nus in publica opiniõe est, Platonem philosopho-
rum esse principem. Apuleius platonicum se & es-
se & dici uoluit. Nam & Macrobius multo plus de-
fert Platoni. Nec aliter sentit eruditorū ultimus
Boetius: magis (ut mihi uidetur) Platonicus quã
Aristote

IN DIALECTI. PRAEFATIO. 5

Aristotelicus (quos autores parū inter se distare docturū se quodā loco promisit) Porphyriū (ut arbitror) sequutus, qui unam uult eandemq; esse Platonis & Aristotelis hæresim. At cæteri latini, cæteros philosophos pro asophis habent: unū Aristotelem amplectentes. Quid ni? cum eum solum cognitum habeant: si modo cognoscere est, nō propria, sed in aliena lingua lectitare: ne dicam non sincera. Non solū quia pleriq; eius libri corrupte trāslati sunt: sed etiā quia multa belle dicuntur græce, quæ non belle dicuntur latine. Quæ res in plurimos maximosq; errores egregia quoque ingenia induxit. Adde huc ignorationem nostræ. Quotus enim quisq; post Boetium fuit, qui latinus dici mereatur & non Barbarus. Nam Auicenna & Auerrois plane barbari fuerunt: nostræ linguæ prorsus ignari, & græca uix tincti. Quorum etiamsi magni uiri fuerint: ubi de ui uerborū agitur, quæ plurimæ sunt in philosophia quæstiones: quantula debet esse autoritas? certe non maior, quàm hominū in mediterraneis natorum: qui nūquam nec mare uiderint, nec nauigium intrauerint, differentium de ratione nauigandi. Hos ego homines uerear? hos ego audiam? uetantes, ne quid in Aristotelem dicam. Hos sibi tantum sumere patiar? quod non ipsis Athenis, quod non omnibus philosophis, qd non cunctis sæculis concederetur. Neq; uero mihi uidetur tāti ingenij Aristoteles, ut quasi Achilles, Hercules ue inter Heroes, aut luna inter sidera: ne dum sol sit æstimandus. Non enim his rebus operam dedit, unde præstantes uiri maxime dignoscuntur: aut consilijs publicis: aut administrandis pro-

Arabes so
phi.

LAVRENTII VALLAE

uincijs: aut exercitui ductando: aut causis agendis:
 aut medicinæ factitandæ: aut iuri dicundo: aut re
 sponſis conſultorum: aut ſcribundis hiftorijs: aut
 poematibus componendis. Quæ & magnopere
 occupant homines, & patefaciunt. In quorum plæ
 riſq; quidam elaborauerunt: non deniq; alienæ lin
 guæ diſcendæ, ac ne ſuæ quidem ita multum: Quip
 pe cum lingua græca, tū eſſet una pene atq; eadē,
 uulgi & literatorum. Quas dnas linguas, latinam
 atq; græcam nobis difficilius eſt, quàm aliquod li
 beralium artium perdiſcere. Cuius rei documento
 ſunt illi, quos dixi, qui quum per illas artes ueluti
 per ſtagna quædam facile nauigēt: tum in lingua
 quidem græca, quaſi in freto aſſidue æſtu ipſo re
 trahantur: In latina uero, tanquam in lato mari
 longius à terra recedere non audeant. At enim cō
 poſuit plura quàm cæteri Ariſtoteles. Num proti
 nus & præſtantiora? ego neſcio an præſtantius ſit,
 quod Hippocrates, quid Euclides, quod alij quidā
 fecere, firma atq; indubitata alicuius artis tradidiſ
 ſe principia. Composuit plura quàm cæteri: ſed &
 plura compilauit. In quo improbitatem eius licet
 cognoſcas, quod quæ compilat, non illis refert ac
 cepta à quibus ſumpſit: ſed ſibi uendicat: & eodē
 ubicunq; peccaſſe opinatur, citius ardētem
 flammam ore continere poſſet, quàm non nomina
 re. Composuit plura quàm cæteri: eſto, num cūcta
 quàm cæteri melius? num ita ut nihil alij queant
 dicere? num ut pro deo habendus ſit? Pudet refer
 re apud quosdam eſſe morem initiandi discipu
 los, & iureiurando adigendi, nunquam ſe Ariſto
 teli repugnaturus: genus hominū ſuperſtitioſum
 atq;

Vulgus Græ
 corū græcè
 loquebat̃.

Sophiſtæ
 noſtræ
 tēpeſtatis.

7 IN DIALEC. PRÆFATIO.

atque uecors, & de seipso male meritum: cum se fa-
cultate fraudent indagandæ ueritatis: quos si re-
præhendere iure optimo possumus, quod hanc si-
bi legem imposuerunt: qua tandem infectatione
castigare debemus, si hanc legem in alios transfe-
runt: ¶ Quare illis contemptis ac spretis si qua

sunt quæ quàm in Aristotele melius dici possent,

ea tentabo ipse melius pro mea uirili dice-

re: non hominis (quod absit) insinulã

di gratia, sed honorandæ uerita-

tis: idèq; potissimum in dia-

lectica: repetitis ne-

cessario altius

huius rei

pri-

mordijs

quæ liber pri-

mus. Nam secundus

uerborum interpretatio-

nem: tertius argumentandi ratio-

nem continebit.

Summa
tractando
rum.

LAVREN

TII VALLAE DIALECTI- CARVM DISPVTATIO NUM LIBER PRIMVS.

Quot & quæ cum prædicamenta, tum
transcendentia.

CAPVT PRIMVM.

Primordi
a dialecti
ces.

HA QVAE DIXI PRIMOR-
dia, uideo fieri duplicia: una quæ cate-
goriæ appellantur: quo nomine qui-
dam latini utuntur, tanquam ei nul-
lum latinum respondeat (quorum est
is, cuius opus falso inscribit Aurelio Augustino:
cum fuerit aliquanto uetustior) Id Boetius nisi q̄s
alius prior fuit transfert prædicamenta: nec usita-
to uocabulo, nec (ut arbitror) satis proprio: Quod
ego, ne cui uidear in uerbis esse curiosior, his dun-
taxat ubi nihil periculi est, tanquam proprium &
usitatum usurpabo. Prædicamenta igitur decem
esse dicuntur, affectato magis quàm necessario
numero, si eadem Boetio credere uolumus: dicen-
ti in Arithmetiis, inde etiam in Aristotelica, atq̄
Archytæ prius decem prædicamentorum descri-
ptione, Pythagoricum denarium numerum mani-
festum est inueniri: quandoquidem & Plato studi-
osissimus Pythagoræ, secundum eam disputationē
diuidit: & Architas Pythagoræus ante Aristorelē
(licet quibusdam sit ambiguum) decem hæc prædi-
camēta

Prædica-
menti no-
mēni:

LIBER PRIMVS.

camenta constituit. Ex his Boetij uerbis, Archytam amore Pythagoræi numeri potius, quam rei ratione decem prædicamenta constituisse: uerum non fuisse horum inuentorem Archytam: sed Aristotelem, pluribus refellerem: nisi refelleret sese in se Boetius, super librum prædicamentorum in-
 quiens: Vnde posteriorum quidam, non esse Aristotelem huius diuisionis inuentorem, suspicati sunt: quod Pythagoricus Archytas eadem conscripserat. In qua sententia Iamblicus philosophus est non ignobilis: cui non consentit Themistius, neque concedit eum fuisse Archytam, qui Pythagoræus Tarentinusque esset, quiq; cum Platone aliquantum uixisset, sed Peripateticum aliquem Archytam: qui nouo operi, auctoritatem uetustate nominis conderet. Quare non Archytam sed Aristotelem prædicamentorum esse inuentorem confitendum est. In quorum translatione, quem potius quam Quintilianum sequar: is ita ait: Ac primum Aristoteles elementa decem constituit: circa quæ uersari uideatur omnis quæstio: *ὅσατα* quam Flauius essentiam uocat: neque sane aliud est nomen eius latinum: sed ea quæritur an sit: qualitatem, cuius apertus est intellectus: quantitatem, quæ dupliciter à posterioribus diuisa est, quàm magnum & quàm multum: ad aliquid, unde ductæ, translatio & comparatio: post hæc ubi, & quando: deinde facere, pati, habere: quod est quasi armatum esse, uestitum esse. Nouissime cui *συνηδὴς* quod est compositum esse quodammodo, ut calere, iacere, stare, irasci. Sed ex his omnibus prima quatuor ad status pertinere: cætera ad quosdam locos argumentorum

Archytas.

Quintilianus.

10 DIALE. LAVREN. VALLAE.

Elementa,

videntur. Hæc Quintilianus: qui ideo uocauit elementa, quod sensus cæterorum uocabulorū ad ista tanquam ad elementa & principia referantur: ob eamq; rem dicuntur genera, quid ex his cætera significata gignuntur: quorum nullum est alio superiorius aut alteri genus: sed ipsa sunt genera principalia, & si sic dicere licet, principalissima: sed non ut ipsi uocant generalissima: quemadmodum & species specialissimas improprio nimirum uerbo, quia non dicitur genus generale: & species specialis, sicut nec substantia substāntialis: nec materia materialis: nec forma formalis: & item in cæteris:

Genera.

Generalissima
Specilissima.

Quæ uerba si in positiuo absurda sunt: profecto erūt in superlatiuo absurdissima. Altera primordialia atq; principia, quæ isti transcendentia appellant: quod transcendant illa summa genera (quia ipsa non sicut genera, sed supra omnium generum sunt dignitatem potestatemq;) quod an uerum sit, posterius uidebimus: ea numerorum sex esse dicuntur: ens, aliquid, res, unū, uerum, bonū. Quæ, quoniam sunt altiora principia, & uelut principū principes, & quasi (ut istis uidetur) quidam imperatores ac reges: qui singula prædicamenta sunt ens, sunt aliquid, sunt res, sunt unum, sunt uerum, sunt bonum: de his prius ordine ipso dicendum est.

Transcendentia.

Sex quæ uocantur transcendentia, quā uim habeant, ex quibus res principatum probatur obtinere. Cætera non esse transcendentia.

CAPVT SECYNDVM

IAM

IAm primū, non plures esse debere imperatores ac reges, sed unū: uel sua sponte manifestum est ut apud Homerum Vlysses:

ὄνκ ἀκαθόν πολυκίρανίν, εἰς κείρανος ἔσαι:

εἰς βασιλεὺς, ὃ ἔδωκε κρόνου παῖς ἀγκυλομητῆα

Ergo, quod ex his uocabulum, siue quæ uocabuli significatio, sit omnium imperator & rex, id est, omnium capacissima (quam nobis deus dedit) inquiramus. Peripatetici, si detur eis optio, opinor hanc dignationem tribuerent illi uocabulo, quod primo loco nuncupauit: hoc enim semper in ore habent, hoc uelut ralo (qui multa latera habet) utuntur & ludunt. Apud me autem ex his sex, quæ nūc quasi de regno contendunt, nō aliter, res erit rex, quàm Darius Hystaspis filius, futurus rex erat ex illis sex Persis, qui regnum sorti permisere. Interq; cætera ens, ut maximam ad obtinendum regnum præ se speciem fert, ita clam maximo uitio laborat: de quo ut dicam pluribus, dicam breuissime: quia nihil habet dubitationis quæstio de alijs. An non aliquid alia res significat? unū, una res, uerū, uera res aut ueritas, quæ etiam res est: bonum, bona res, siue bonitas uel pbitas quæ & ipsa res est? Ita ens ea res quæ est: quod ut apertius probem enucleate exacteq; disputabo. Ens suapte natura participium est omnisq; generis: quod cum transit in nomen, est tantum neutrū. Apud græcos uero tribus uocibus per totidem genera uariatur ὄν οὐδ ὄν quæ neutralis uox cum transit in nomen, sumit articulum ὃ ὄν quod participio non accommodatur: & hoc est de quo loquitur Aristoteles.

Sed eius

Participium.

Sed eius significatio è suo participio elucebit. Omne participium uim optinet relatiui et uerbi, ut homo ambulans legens currens, id est, qui ambulat qui legit, qui currit. Ita homo ens diues, hoc est qui est diues. Quanquam hoc participio ut frequentissime Græci omnes utuntur, ita uix ullus latinorum aut usus est aut utitur. Quod etiam Priscianus testatur, inquit: Græci autem participio utuntur substantiui, quo nos quoque secundum analogiam possemus uti, nisi usus deficeret participij frequens.

Ens Quamuis Cæsar non incongrue protulit ens à uerbo sum es quomodo à uerbo possum potes potēs: hoc participio usum esse ipsum Priscianum non ausim dicere: cum paulo ante in eodem duodeuigesimo libro ait. Est autem quando per ellipsin uel uerbi uel participij substantiui huiusmodi casuum, id est, nominatiui cum obliquis constructio solet proferri ut filius Pelei Achilles multos interfecit Troianos bellās, subaudit, eum, participiū uerbi substantiui ens, quod in usu nobis non est. Nuncupauit potius hoc participium Priscianus quam usurpauit. Imperiti pro hoc solent uti existens: quid hoc uerbum significet nescientes. Cæterum his, qui cum in alijs libris, tum in Aristotele conferendo, usurpant hoc, de quo agimus participiū (quo nemo prudens est usus) non do ueniam: do, cum trāserunt iam nomen de participio effectum: quod quid significabit: nēpe antedēs cum relatiuo & uerbo, sicut cætera quocumque in genere, ut amans uxoris, amans mariti, ut cōtingens, accidens, cōsequens, antedēs, hoc est, ille uir, ea mulier, qui & quæ amat: id quod contingit: id quod accidit, id quod cōsequi

consequitur: id quod antecedit. Ita id quod est: quod pronomen, & si non ponatur tamen, subaudiri necesse est: ut cerno quod tu, uidelicet id quod tu. Porro pronomen hoc, non tantum uirium obtinebit cum adiectiuum est substantiuum: ritu suorum (ut sic dicam) germanorum. Cum enim dico cerne hoc marmor, istud lignum, illud pratium, id mare, perinde est ac si dicam, cerne pulchrum marmor, grā de lignum, iucundum pratium, turbidum mare.

At cum dico, cerne hoc uel istud, uel illud, certe significatur hæc res, illa res, ea res, idem eadem res. Qualia sunt cætera similia. Aliquid nanque (ut superius dixi) est aliqua res. aliud alia res, idem eadem res. nihil, nulla res. Igitur si ens resoluit id quod est: & id resoluitur ea res, profecto ens ita resoluitur ea res quæ est. Quo palam est omnem uim non naturalem habere: sed ut sic dicam, precariam ac mutuo sumptam. Nunc illud addo, non decere istud uocabulum precariam uerstem, ut non decuit (quæ admodum est apud Horatium) pauonis cauda corniculam. Nam ens quasi præpeditum uocabulum est, & præ nimio onere ambulare non ualens. Quid enim sibi uult, uerbi causa: lapis iste ens, id est, ea res quæ est, quid faciunt ille uoces, ea quæ est, cum sit & apertius, & expeditius & sciuis, lapis est res. Nolo argentum plus scorix habens, nolo triticum quod uix extet in acere: cum præsertim absurda uideatur oratio, lapis est ea res quæ est: siue lapis est ea res quæ est: quasi nihil sit proprie nisi solus lapis, aut quicquid erit illud de quo dicemus ipsum esse rem quæ est: quæ oratio de solo deo propria est Vnde genere masculino dicitur in Genesi o d'is
scilicet

Aliquid.

14 LAVREN. VAL. DIALECTI.

scilicet, is qui est, misit me: quia deus tantum proprie est, cui cætera comparata proprie & uere nō sunt. Etiam in neutro genere proprie de deo dicitur deus est ens, id est id uel ea res quæ est. Nam deum esse rem etiam omnes theologi cōfitentur: meritoq; à Græcis dicitur *ὄντως* quasi uere & utique, & *ὅτι* quasi re uera hoc est re ipsa. Itaque quum de alia re, quàm de deo dicitur, quod sit ens, inepte dicitur: ut non sine causa neq; ab re, summū latinorum hoc uocabulum repudiauerit. Quod Aristoteles adiectione facit ineptius, dicens: *ὄν ἢ ὄν* ens quatenus ens: quasi id quod est, possit nō esse. Est enim hoc secundum ens participiū, in quo etiā à quibusdam peccari solet: cum dicunt lapis est: uel homo est, ergo ens est: quia nō est nomē nunc ens, sed participium: si modo concedendum est, ut uerbum resoluator per suum participium, & uerbum substantiuum: de quo disputabitur proximo libro. Quare ut finem quæstionis faciamus, ne' ue diutius tot populorum nationum suum regē præstolātium auiditatē remoremur (& si iā hoc iudicauī) quoniā Darii nostri equus hinnuit, nō serui asturia, sed rationis & deī nutu, nulla sit amplius de regno cōtrouersia: sed cætera quinq; aliquid ens unū uerum bonum, ut quinq; per se fecerunt, descendant ab equis, & res quod est ē sex uere rex, prona adorent: ut quinq; per se Darium quem regem esse intellexerant, adorauerunt: & hoc est quod Vipianus ait rei quoque uerbum ut generale prætor eligit: non dixit ens, non unum, non uerum, nō bonum, non etiam aliquid, quod penè idem significat, quod res ut dixi. Ideoq; & passim hac uoce, ut genera

Deus.

ὄντως.Res transcendētū
rex.

Res.

generali utimur: ucluti, de re uxoria, de re rustica, de re nauali, de re militari, item: uenio ad rem. Et generalem interrogādi uocem habemus: quid id est? q̄ res de qua posterius disputabit: q̄ res autem ad omnia spectat prædicamēta, quoniam singula illorū sunt res. Sed meminerimus, nō semper hanc uocem significationis esse generalis. Nam, tum significat statum atq; conditionem: unde res publica dicit, & res priuata, & res meæ atq; tuæ: tum distingui à personis solet: unde locorum argumenta uel ab rebus sunt uel à personis: tum à uerbis, ut apud Horatium:

Res.

Verbaq; prouisam rem non inuita sequētur.
Et apud rhetores: quod omnis oratio necesse est habeat & rem & uerba: quodq; eadem constat ex his quæ significatur, & his quæ significant, rebus & uerbis. Quæ uerba quidem appellantes signa dicunt omnia constare, è rebus & signis. Aliquando & aliter distingui: ut apud Ciceronem. Non enim res laudanda sed spes est. Vnde medicus in morbis non rā causam considerat, quā rem: & apud Quintilianum, nomine uterq; uno utitur: utrum sit in re coniectat quasi re uera. Tum accipitur pro contēptione atq; commertio: ut res est mihi cum homine furioso: tum pro actis, ut res Augusti multi scripsere: tum pro causa, ex quo fit, ea de re, qua de re, quamobrem: tum pudoris causa pro coitu ut apud Terentium Thais: Miles cum quo tum rem habebam: & uulgus ait aliquē habuisse rem cū aliqua: tum pro cēsu, seu facultatibus, ut apud eundē eodē in loco, eius frater aliquantulum ad rē est auidior: & apud Horatium: Nunq̄ sic facies rem. Vnde illa
Philippi

Philippi conquestio, non esse in ciuitate duo milia hominum qui rem haberent: tum pro utilitate, ut e re est, in rem tuam est. Neq; mirandum est, tot significata unam uocem habere specialia, cum oia significata generaliter cōtineat. Magis (ut sentio) commodum nomen, quàm illud græcorum πράγμα quod solet transferri negotium: licet & nos pro re aliquando dicamus negotium: ut apud Ciceronē in rhetoricis, dum ait argumenta duci ex eo quod aut personis attributum est, aut negotijs. Et quale illud forsan Vlpiani. Natura enim rerum inductum, ut plura sint negotia, quàm uocabula. Quo factum est fortasse, ut Aristoteles sepius uoluerit uti τὸ ὄν quàm πράγμα qui si uocum animaduertisset naturam acuum, πράγμα potius, quàm τὸ ὄν usus fuisset. Multa loquutus sum de trium priorum proprietate, quæ quasi eiusdē sunt nature: loquar etiā de alteris tribus, quæ & ipsa diuersæ proprietatis sunt: ne hos tanquam honoratissimos hospites inhonoratos dimittamus: eo quidē magis quod contumeliosi in ea uidemur fuisse, quibus transcendendi dignitatem denegauimus: sed nemo contumeliam ei facit, cui honorem negat iusto maiorem. Quanquam nescio, an tribuerim maiorem iusto: quod hæc æquare uisus sum illi aliquid, quod nihil habet repugnans, nisi ipsum nihil. At uni repugnant plura, & bono malum, & uero falsum: quæ & ipsa, aliquid est. Præterea unum, pro una res inueni: ut, unū à uobis iudices peto: bonū, p̄ bona res accipi, uix ausim dicere: cum legimus, omnia bonū experunt: uerum, pro uera res, non memini me reperisse: sed pro ueritate: sicut falsum pro falsitate.

&

πράγμα

Negotium.

I Vnum.

I
x

& bonum pro bonitate, & malum pro nequitia. Qui etiam unū pro unitate, siue pro una re, ut ab uno ad cētum. Aristoteles negat unum esse numerum: sed principium numeri. Quæ principia rerū, non sint ipsarum rerum partes, & ex consequenti ipse res: qui legit principium libri, librum legit: qui tangit caput hominis, hominem tangit: qui uidet initium stagni, stagnum uidet: qui audit exordium orationis, orationem audit. Quæ talia non sunt ad calumniam sophistarum referenda: sed ad hominum usum, qui uerborum est autor. Omnes dicunt numerum singularem & pluralem, & unum numero, & plura numero, quem in modum non semel ipse locutus est Aristoteles. Duæ mulieres, quæ duodecim gallinas cum gallo pro indiuiso habebant, pepigerunt inter se: ut oua, quæ pari numero quotidie nascerentur, essent huius: quæ impari, essent illius: nascuntur aliquando singula. dic oua quæ cuius erunt, an neutrius? minime: sed eius, cui imparis numeri oua debentur: ergo unum ouum numerum facit. Itaque melius de intellectu uerborum mulierculæ nonnunquam sentiunt, quàm summi philosophi. Illæ enim uerba ad usum trahunt: isti ad lusum. Cuiusmodi est, quod ait Aristoteles numerum numerari, seu numerabilem esse. Hoc ego cum mulierculis nego intelligere: numero quod numeratur, non ipse numerus: sic nec mensura metitur seu mēsilis est: nec pondus appenditur seu appēsilis est: sed ipsa mensura, & ipso pōdere, alia metimur atque appendimus. Verum siue ueritas est proprie scientia: siue noticia cuiuscunque rei, & quasi lux animi, quæ ad sensus quoque se porrigit: hæc

Vsus uerborum autor.

Verum

lucem esse uolo ipsius animi: quasi oculorum uini
 uidendi & uisum: non exteriorem quandam uelu-
 ti solarem. Quanquam ut sol oculis colores corpo-
 rum, ita deus menti rerum qualitates ostendit &
 exhibet. Hoc nonnihil diuersæ protulit Plato in li-
 bris de re publica, cum, ait ueritatem esse ueluti so-
 lem: scientiam noticiamq; ueluti sincerum aspe-
 ctum. Sed cum in nobis falsitas sit, cur nō sit & ue-
 ritas? Certe cum quid falsum uerumq; esse affirma-
 mus, id ad animum loquentis refertur: quod in eo
 ueritas sit aut falsitas. Nam falsus panis, & falsum
 uinum, & falsus propheta: & uerus panis, uerum
 uinum, uerus propheta, nō aliud est, quā panis,
 uinum, propheta, & nequaquā est panis uinum, pro-
 pheta: ut nos opinamur. Itaq; in nobis, id ē, in ani-
 mo nostro est ueritas & falsitas. Nonnūquam hec
 non in animo notantur: sed in ore. Ideoq; oratio
 potest esse falsa, animo non errante: cum quis ali-
 ter loquitur ac sentit: & item uera, errāte animo:
 cum quis non alium uti superiorē sed seipsum fal-
 lit. Transferuntur interdum nomina ad gestum q̄
 q; uere ne ille dormit, an simulate? falso ne gemit,
 an uere? & uerū quidem loqui ac uere: quid apud
 eruditos differat non inuenio. Bonum autem no-
 men facio (ut ad tertium nomen ueniam) & bene-
 facere: quo pacto dicam differre? nisi quod bonum
 facere in usu non est. Ac isti uolūt, agi posse bonū
 non bene: quod ualde absurdum est. Nam si egeno
 instāti odiosius, stipem dedero cum iurgio, nō sum
 dicendus bonum nō bene, fecisse. Quis enim nega-
 uerit bene fecisse me, quod stipem egeno porrexi?
 at nō bene feci quod egenum obiurgauī. Certe nec
 bonum

Bonum.

Bene.

bonum feci: ergo duplicem actionem fecisse dicen-
 dum: unam bonam, alteram non bonam: in danda
 stipe, & bene feci, & bonum: in obiurgando, nec be-
 ne nec bonum: ita & iuste agere & iustum idē sunt:
 si modo talis sermo reperitur. Quum loquamur
 potius, aut per aduerbium, pie, sancte, iuste, bene,
 facito: non pium, sanctum, iustum, bonū facito: aut
 per numerum pluralem, pia, sancta, iusta, bona fa-
 cito: ut apud Aristotelem in politicis. Impossibile
 est iusta agere nō iusta agentibus: quanq̄ ridicula
 (ut inquit Quintilianus) sit oratio: cuius hæc sunt
 uerba. His illud adijcere ridiculū putarē, nisi eo Ci-
 cero uteretur: qui rem iustam faciunt, iuste facere.
 Quod certe non eget probatione: quod compascu-
 um est compascere licere dicimus. Tamen iustum
 peto, pro rem iustam peto.

Nihil esse quæ concreta dicuntur, nisi
 certis paucisq̄ in locis.

CAPVT TERTIVM.

Voniam de adiectiuis (ut aiunt) substā-
 tiuatis aliqua attigim⁹: res ipsa postu-
 lat, ut de concretis & abstractis (nam
 huiusmodi adiectiua in substātiū con-
 uersa dicuntur concreta) disputemus: ma-
 teria (ut isti appellant) metaphysica. In qua, ue-
 lut in arbutiua uindemia, scalis, calathis, falcibus,
 strenue occupat: qd uidelicet hinc demū græca ui-
 na, aliūde uero, q̄ ē uineis Latijs, pueniant. Sed mi-
 hi uidentur eorum uina lora etiam peiora. Albū,
 nigrum, rutilum, & similia (q̄ uocant cōcreta) aiūt
 significare rem albam: hoc est duo: corpus, si nomē

Cōcreta.

b 2 hoc

hoc ad corpus refertur: & præterea illam qualita-
 rem (quæ per se dicitur abstractum) albedinem, ni-
 gredinem, rutilitatem, & item cætera. Ego de hac
 re non possum in uniuersum pronuntiare: & istos
 uno statim uerbo damnare: cum putem utiq; con-
 demnandos. Pedetentim pergam, ne quo in loco
 nimis festinabundus offendam. Ante omnia, albū
 cui cum dicimus & album oculi, & album præto-
 ris, album iudicum, album decurionum: & si res cū
 albedine significatur, non tamen ampliū & u-
 niuersaliter: & quancunq; rem talem (ut isti accipi-
 unt) prædicat: sed certam sicut apud quosdam ni-
 grum, & rubrum, pro nigra scriptura & rubra. Ta-
 lia sunt sacrum pro templo, ut si quis rem sacram
 de sacro fureretur: & pingue pro adipe, & caducum
 pro bonis quæ non legata testamento ad fiscū re-
 cidunt: & Tusculanum, Cumanum, Pompeianum
 meum uel tuum: pro prædio meo uel tuo quod est
 in agro Tusculano, Cumano, Pompeiano. Itē mu-
 tuum, depositum, creditum, debitum, hæc & quæ-
 cunq; sunt talia, rem unam certamq; prædicant, ut
 dici concreta non possint: alioqui meram qualita-
 zem ut apud Vergilium:

Albi mul-
 triplex.

Sacrum.

Caducum

Capreoli sparsis etiam nunc pellibus albo.
 id est, albedine siue albore. Et alibi: Visa sub
 obscurum noctis: uidelicet sub obscuritatem. Et
 apud Plinium, uentos qui fugant serenum, nempe
 serenitatem: & apud Ciceronem Canorum illud
 nescio quo pacto splendescit, etiam in senectute.
 Quale est illud Pauli, quæ sit latitudo longitudo
 sublimitas & profundum, id est, profunditas: qua-
 lia sunt quæ quætidie lectitamus. Nihil in hoc uirō
 stulti

stulti est, ut Plautus, plus ægri ex abitu uiri, quàm ex aduëtu uoluptatis capio, id est, egritudinis. Concreta
p abstractis. Cu
ius rei hoc sit pro ratione, quod hæc nomina fere
iuncta reperies cum uerbis qualitati seruientibus.

Album exhilarat oculos: nigrum contristat. Frigidum delectat æstuantem. At ego, tango frigidum proijcio calidum, album currit, nigrum uolat, rutilum canit, nūquam audiui: nec aliquis (ut opinor) unquam nisi barbarus dixit. Cur ita? quia hæc uerba seruiūt corporalibus rebus: ut tango niuem, proijcio ferrum, equus currit, coruus uolat, gallus canit. Quæ profecto reperirentur applicata illis, de quibus agimus: si concrete significarent duntaxat in singulari. Dicam rem miram, & pene nulli ratione fultam: sed usu probatissimam. Hæc ipsa quæ nego prædicare concrete, fateor (quod tamē istis inauditum est) in plurali prædicare concrete tam apud græcos quàm apud nos, ut alba sunt iucundiora nigris, id est, res albæ omnes, omnibus nigris. Item pinguis libentius emo quàm macra. publica semper chariora sunt, turpia uilius uenduntur, uilia nemo furatur, sed preciosa, Ouidius:

Frigida pugnabant calidis, humentia ficcis.

Mollia cū duris, sine pōdere habētia pondus. Adde huic maiorem probatiōis speciem, & ipsam admirandam. Adeo singularis, talium nominum refugit concretitatem, ut ob hæc rem adiectiua rerum corporalium substantiua non patiātur numerum singularem, ut lapidea, marmorea, plumbea, ferrea, bombicina, serica & alia infinita ut præsci habuerunt in usu uitrea, stagnea, lignea: nos habemus argentea, aurea, crystallinea, gemmea: non

2 LAVREN. VALLAE. DIALE.

autem uitreum, stagneum, ligneum, argenteum, aureum, crhytalleum, gemmeum. Quod unde fieri dicamus, nisi quod numerus singularis adiectiuum in substantiuum neutri conuersi, solam qualitatem praedicat: quae in adiectiuis rerum corporalium esse non potest: & pene in caeteris omnibus, qualia sunt laudanda, pudenda, iucunda, amabilia, suauia, dulcia, laeta, molesta: non autem laudandum, pudendum, iucundum, amabile, suauis, dulce, laetum, molestum. Ideo dixi penes, quod pauca quaedam uidentur facere exceptionem: ut pronomina illa: meum, tuum, suum, quibus affine est alienum: ut dedi de meo, non dedi de tuo, de suo nunquam dat sed de alieno. Sallustius: Alieni appetens, sui profusus. Illa quoque uidentur facere exceptionem, sed diuersa ratione: quoniam substantiuum hoc non congruit cum supposito suo in genere: ut illud quod dixi. Homericum, non est bonum plurium principatus: & apud Vergilium:

Triste lupus stabulis maturis frugibus hymbres:

Arboribus uenti nobis Amaryllidis irae.

Dulce satis humor depulsus arbutus haedis:

Lenta salix fœto pecori, mihi solus Amyntas.

Et alibi, Varium & mutabile semper forma: Et apud Ciceronem: Malum mihi uidetur esse mors: & iterum malum ne quia miserum? Item quando suppositum est cum infinito, ut apud Iuuenalem:

Miserum est alienae incumbere famae.

quantum hoc posset uideri magis adiectiuum. Nam illud, festiuitas quaedam sermonis excusat, sacrum de sacro furari, id est res sacram: quod si mutes, de sacro in aliud nomen, aut tollas: iam non audebis sacrum dicere

LIBER PRIMVS.

23

cere sic, sacrum de tēplo furari, siue furari sacrū. Vi-
des ut licentiam festiuitas excusat: ut in illo: Vim
ui repellere licet, q̄si idē significet uim & ui, cū non
ita sit: quia uim significat uiolentiam, ui autē uiri-
bus: sed tolerat sermo p̄pter uocis festiuitatē ge-
minatā. Quid si sec^o uspiā fortasse reperiā, id erit
affectatius: q̄ usitatius dictū. At philosophia ac dia-
lectica non solent, ac ne debent quidē recedere ab
usitatissima loquendi consuetudine, & quasi à uia
uulgo trita & silicibus strata. Iā uero illa qualitē
aut potius actionē prædicant, in apertū descendi,
in planū ueni, ex pacto, ex conuēto, ex locato, ex
cōducto: hæ certe qualitates sunt, lubricū linguæ,
incertū ætatis, ambiguū mētis, id est, lubricitas, in-
certitudo ambiguitas: (& ut ad ea ueniā, p̄pt̄ q̄ ad
hæc disputationē citius iusto descēdim^o) iustū, piū,
sanctū, uerū, bonū & s̄p̄ia cū substantiua sunt nil ali-
ud significāt q̄ qualitātē. Verg. Iustūq; memorq; p̄-
cat, i. non rē iustam recti. i. rectitudinis, remq; me-
morē: sed iustitiā atq; memoriā. Itē: mens sibi con-
scia recti numina ueri. i. ueritatis: falsum idē q̄d fal-
sitas, bonū q̄d bonitas, nisi q̄d bonū duo seruat, iu-
stitiā seuerā & mitē, quā mitē uocamus bonitatē:
ut cū aliqd dicimus iudicari ex æquo & bono: ip̄m
etiam æquum idem est quod æquitas: honestū idē
est quod honestas: ut quot sunt partes honesti: id
est, quod sunt partes honestatis. Aeternum idē est
quod æternitas: quæ sunt exēpla cū plurima, ut ope-
ra multorū durant in æternum, et opera scribuntur
ab omnibus ad æternitatē. Malum idem quod ne-
quitia (ut dixi) siue uiciositas, utile q̄d utilitas, com-
modū q̄d commoditas, p̄prium quod proprietas,
contra-

Vim ui re-
pellere li-
cet.

Bonum.

Æquum

Malum.

contrarium quod contrarietas: & cætera huiusmodi. Quare tota ratio concretorum inanis & cassæ est. Mallem dixissent in genere masculino femini noq; quàm neutro: nam substantiuntur adiectiua in masculinum genus & forminum, significantq; rem cum illa qualitate, sed res ipse nō sunt nisi uir & mulier: ut fuscus est calidior natura candido, alba est uenustior fusca & atra, multi sunt ægroti, raræ sunt pudicæ: de nullo alio animali quàm de homine intelligas: ac de nulla quidem alia re. Iratus non habet consilium, auarus nisi cum moritur nil recte facit: obnoxia marito uix unquam uerberatur: non de leone, cane, aquila, colūba sentitur: sed de uiro & muliere. Item aliquis aliqua, quidā quædam, si quis, si qua, alius alia, nullus nulla, hic hæc, ille illa, usq; adeo ut nihil intersit an addat uir seu mulier, an non: ut nullus uir adest, nulla mulier tacet, & nullus adest, nulla tacet: etiam in illo generali intetrogandi nomine, quid seu quod, ut: quis adest, & quæ mortua est, nempe uir & mulier: errant igitur hi græci quos Priscianus sequutus est: inquiring. quis inuenit literas? homo: quis utilis est aratro? bos: quis natat in mari? piscis. Nam cum quæritur, quis inuenit literas? perinde ac si dicere tur, quis homo? ut imperitum sit te, mihi quæretī, quis me expectat? respondetur canis. Si canis expectaret, & non uir, respondendum erat, nemo te expectat, sed canis: certum est enim me de homine quærere. Nam alioqui nō (quis) dixissem: sed quid me expectat: quod sit in cæteris: non enim quærendū est quis utilis sit aratro, quis natat in mari, sed quid. Nam interroganti quis utilis sit aratro? sic responderē

Prisciani
error.

Quis.

Quid.

responderem, bubulcus, arator. Quis natat in mari? nemo quod uideam, aut ille: quis inuenit literas græcas? Cadmus (ut aiunt) latinas? Carmenta: hebræas? Esdra: quis (ut dixi) ad uirum solummodo refertur: quæ ad fœminam. Quod autem nunquam concrefcit, sed semper est adiectiuum: ut quod animal utile est aratro: quod brutum natat in mari: sicut quis homo inuenit literas, uel quis equus est ad cursum idoneus: quæ bellua est utilis aratro, uel natat in mari? Ideo dixi adiectiuum, quia tres habet uoces substantiuus indigentes quis, quæ, quod. Nam quid semper est substantiuum. Addam exempla in obliquis, audio quendam uel quandam, nullum nullamue audio, inuenias aliquem aliquamue, quem sentio: quam audio uideo currentem, audio comedentem, sentio dormientem, recte de homine dicas: non recte de equo, lupo, boue. Nam uideo currentem, audio comedens, sentio dormiens, nunquam nec legi: nec dicentem audiui: legi tamen frigidam, gelidam, calidam, pro tali aqua. Quod si participia non substantiuantur in neutrum genus duntaxat, ut concrete significant, ut currentem significet rem currentem: comedens quæ comedit, dormiens rem quæ dormit: profecto neque ens substantiuabitur neutraliter: ut significet rem quæ est. Nam illa dissimilia (quæ tamen paucissima sunt) contingens, accidens, consequens, antecedens, quæ certam rem significant non autem omnem quæ contingit: quæ accidit: quæ consequitur: quæ antecedit.

Quod.

Nulla nomina in itas descendere à substantiuis,
sed ab adiectiuis, nec ab his omnibus.

b s CA

Quid quod ab isto ens, faciūt entitas (ut de hac quoq; materia nunc disputem) qualia multa alia ut à quid quiditas, ab idem identitas, à per se perfectitas, ab ecce ecceitas, &c. è barbariæ quædam gurgustio prolata. Nam primum hæc ab Aristotele traduntur: deinde à substantiuus formari nequeunt. Ens autem & quid, & idem substantiua sunt. Postremo, nec ab omnibus adiectiuus, nisi ab his, quæ exeunt in us, quæ sunt secundæ declinationis: quanq̃ nec ista omnia, & quæ in er eiusdem declinatiōis: & quæ in is tertiæ, & in quasdam alias literas non omnes tamen. Secundæ ut à sanus, bonus, probus, sanctus, beatus, diuinus, humanus: sanctitas, probitas, sanitas, beatitas (ut Cicero ait) siue beatitudo, diuinitas, humanitas. Item à dexter dexteritas. Tertiæ ut à leuis, grauis, facilis, mediocris, tenuis, exilis: leuitas, grauitas, facilitas, mediocritas, tenuitas, exilitas. Item à celer, à pauper, à felix: celeritas, paupertas, felicitas. A currens autē aut à comedens, à clemens, à stās, à sedens, à legēs, nullum in itas exire deriuatiuum audiui: ergo nec ab ens potest deriuari entitas. Ita præterquam quod nulla hoc nititur autoritate, duabus de causis uetamur formare entitas: quod hæc in. n. & s. exeuntia non admittunt huiusmodi substantiua in itas: & substantiua nulla (quale est ens) gignunt ex se in itas substantiuum præter unum quod uix substantiuum est: ciuis simile illis (diues, pauper) unde fit ciuitas. Ideoq; nō significat qualitatem ciuitas, quæ nec ciuis: ut illa significant sanitas & sanus, probitas & probus, suauitas & suauis, pauper et pauper

tas. Quare sciāt se errare qui dicūt deitas: ut apud
 græcos θεότης] quod nemo neq; latinus neq; græcus
 duntaxat eorum, quos priscos uocamus dixit. De-
 us autem siue θεός non qualitatem significat. Di-
 xerūt igitur nostri à diuinus diuinitas: græci à θεός
 θεότης. Et alioqui superuacuum erat, alterum nomē
 eiusdem significationis asciscere: præ ratione repu-
 gnante, quæ iubet ab adiectiuis demum, neque
 his omnibus huiusmodi formari. De qua re ita Bo-
 etius in libros perihermenias loquitur: nam si no-
 men fingere liceret, illam singularem qualitatem,
 & incommutabilem alicui alij substantiæ suo fi-
 cto nomine nuncuparem: ut clarior fieret forma
 propositi. Eo enim modo, qualitatem hanc Pla-
 tonitatem, ficto uocabulo nuncupare possemus:
 quomodo hominis qualitatem dicimus humani-
 tatem: hæc ergo Platonitas solius unius est homi-
 nis, & hæc non cuiuslibet, sed solius Platonis: hu-
 manitas uero & Platonis & cæterorum quicunq;
 hoc uocabulo continentur. Vnde fit, ut quoniam
 Platonitas in unum conuenit Platonem, audien-
 tis animus Platonis uocabulum ad unam perso-
 nam unamque particulatam substantiam referat:
 cum autem audit hominem, ad plures quoque in-
 tellectum referat: quoscunq; humanitatem conti-
 nere nouit. Boetius recte ille quidem, quod nega-
 uit hoc uocabulum platonitas fingi licere: sed pa-
 rum sincere, quod ita locutus est, ac si humanitas
 formeretur ab homo. Nam si humanitas fit ab homo
 certe cur non & platonitas fit à Plato. Quod si nō
 licet dicere humanitas ab hō: certe nec platonitas
 à Plato: Humanitas enim ab adiectiuo huma-

Deitas.

Boetium
fugillat.Hūanitas.
nus

nus uenit: humanus autem ab homo. Ira fit à Platonio fit Platonius siue platonius: siue platonianus: unde fieret platonicitas: platonijtas: platonianitas quæ qualitas est. At platonitas quod nomē ab adiectiuo qualitatē non proficiscitur: qui recte quæ at qualitatem significare, nō uideo. Item humanitas deitas & quæ superius attingi quiditas identitas: idem quercitas, eadem reitas, perseitas, ecceitas. Nam & alia huiusmodi sunt relatu pudēda. At legimus apud Ciceronem, ullam appietatem: aut lentulitatem ualere apud me quā ornāmēta uirtutis existimans. Hæc duo (nam plura non reperi) plane ab adiectiuis ducta sunt: quoniam et domus appia & appium: unde uia appia & lex appia: & malum appium: & lentulus ita diminutiuum est à Lentus: ut crassul^o & Barbatulus à crassus & barbatus: quod nomen est quasi adiectiuum derisit. P. Oppius quod assidue minores parentibus filij essent in nascendo: lentuli, quasi essent lentiores: neque hoc tantum in opere, sed in epistola Cicero ut plane serio scripsit: quasi illudēs nobilitatis superbiam. Ego uero ne ab adiectiuis quidē, in ens exuentibus materiam significantibus, inueni substantiua à ligneus ligneitas, à marmoreus marmoreitas: à ferreus ferreitas. puto quia hæc adiectiua nō sunt qlitatis. Quod si hæc nomina in itas quæ Boetio quoque teste qualitatem significant: nec ab adiectiuis omnibus nascuntur: quanto minus à substantiuis.

Inter essentiam & ipsum esse nihil interesse: & item in cæteris, ut inter uoluntatē & ipsum uelle.

Platonitas.

Appietas
Lentulitas

CAPVT QVINTVM.

Venio nunc ad prædicamēta: quorum primum (ut ostēdi) Quintilianus ait recte transferri essentiam. De quo nō minc alio in loco ita inqt: Multa ex græco formata nomina, ac plurima à Sergio Flavio: dura quemadmodum uidentur, ut ens & essentia: quæ cur tantopere aspernemur, nihil uideo, nisi quod iniqui iudices aduersus nos sumus: ideoq; paupertate sermonis laboramus. Seneca in quadam epistola negat *ἄδύ, & τὸν οὐσίαν* latine exprimi posse. Boetius maluit *οὐσίαν* non uerbum de uerbo, transferre substantiam: quæ dicitur græcè *ὕψιστος* unde factum est: ut cum nomen substantia, non suo græco, sed alteri detur: necessario quidam græca uoce pro latina utātur hypostasis. Neq; uero hoc fecit Boetius, quia nomen essentia reformidarit ut durū: Nam eo uti solet, sed in aliū sensum: quæ fuit causa cur permulti latinorum errauerint: de quo prius paucis disputandum habemus ut liberiore campo: postea de ea (quam inchoaueram quæstione) disseramus. Ait Boetius, si ipse tamen est prædicamentorū Aristotelis interpres. Videtur tamen quidam, præter eos qui dicti sunt, alius prioris esse modus. Eorum enim quæ conuertuntur secundum essentiæ consequentiā: quod alterius quomodolibet causa est essentiæ, pri^o digne natura dicitur. Quia esse quædā homini huiusmodi, palām est. Esse namq; hominem, conuertitur secundum essentiæ consequentiā, ad uerā de se orationem: & paulo post. Quæcunq; autem conuertuntur quidam secundum essendi consequentiā:

In

Substātia

In his Aristotelis uerbis, neque essendi græce legi potest, cum gerundio græci careant: neque essentia legitur: sed rãtum infinitiuũ cum articulo: sed quũ eundem sensum Boetius scribat: aliud pro alio posuit. Certe ipse Boetius declarauit libro quinto in librum perhermenias inquiring, illud necesse est nõ esse, id est, nullam essentiam habere: quod de esse & essentia, idem de cæteris similibus dico: nihil enim si gnificatione differunt infinita: quum nominaliter accipiuntur, à suis uerbalibus. Quod & græci præcipiunt: ideoque illi infinitis articulum applicant, tanquam nominibus: & præpositionem, affirmantes ea iam nõ uerba esse sed plane nomina: & nos quoque adiectiua eiusdem, tanquam nominibus accommodamus: sed raro nisi in nominatiuo & accusatiuo quæ fuit causa, cur Boetius in genitiuo infinitũ reformidauit & si non semper hoc seruat, Perseus, Et nostrum istud uiuere triste Aspexi. Et iterum:

Scire tuum nihil est nisi te scire hoc sciat alter: Et iterum. Velle suũ cuique est. Martialis. Velle tuum nolo Dyndime nolle uolo. Ergo ipsum uiuere, nihil aliud quã uita: & ipsum currere, quã cursus: & ipsum saltare, legere, audire, uidere: quã saltatio, lectio, auditio, uisio: ipsum amare, quã amatio seu amor: ipsum uelle quã uoluntas: ipsum scire quã scientiam: ipsum posse, quã potentie siue uires: uñ apud ineleganter loquentes dicitur pro meo posse, id est, pro mea potentia siue pro meis uiribus. Melius hic quã superius Priscianus sensit inquiring. Significat autem infinitum, ipsam rem quã continet uerbum: currere est enim cursus & scribere scriptura: & legere lectio. Itaque frequenter & nominibus adiungitur, & alijs casua

casualibus more nominum: ut Perſius.

Sed pulchrū est digito mōstrari & dici hic ē.
Terentius in Adelphis: Quapropter teipsum pur-
gare, ipsis coram placabilius est. Idem in enucho.
Certe extrema linea amare non nihil est: & bonū
est legere: utile est currere: aptum est scribere: opti-
mū est philosophari. Bona quidem Prisciani exem-
pla sunt: ego tñ aptiora posui: quippe qui adiecti-
ua cum ipsis infinitis tanq̄ cū substantiuis copula-
ui: quod ille nō facit. dixi me meliora posuisse exē-
pla quia Quintilianum secutus sum dicentem: Et
in satyra, & nostrum istud uiuere triste aspexi:
quum infinito uerbo sit usus pro appellatione: no-
stram enim uitam uult intelligi. Et quoniam eccle-
siastici de hac re disputare possent: accipiāt ē mul-
tis uel unum exemplum ex Lucae euangelio: & cæ-
cis multis donauit uisum: quod græce dicitur per
infinitum & articulum: quod ut in latinum trāsfe-
ratur utcunq̄ ad uerbum dicitur: & cæcis multis
donauit uidere *ὁ δὲ πλεον* quod ab idiotis dicitur,
lo uedere.

De distinguendo horum uerborum es-
sentia, & substantia usu ne an am-
bigibus sermo implicetur.

CAPVT SEXTVM.

Quod si non reformidauit hoc nomē (sicut
dixi) tanq̄ duræ eēntia Boetii, sed ubi duræ
uideri poterat, usurpauit: qd causæ fuit, cur in eo lo-
co ubi propriū erat, refugerit? præsertim cū auferat
suum illi *ὀπίσσω* ut in latinum referri non queat.
An quod *ὀπίσσω* est transferri substantia solet? ut
apud Lucam de filio luxurioso, qui dissipauit
omnes

ὄνομα

omnem substantiam, ὄνομα quo græco nomine
 usus est Vlpianus inquit. Quia corpus ostensum
 est: & si in materia sit erratum: ego quidem in uno
 consentio: quia eadem proprie usia est. Alter iuris
 cōsultus de simili re loquens, latino uerbo utitur
 Vsufructus est ius alienis rebus utēdi, salua rerū
 substantia. Sed potest uideri esse alterius prædica
 tionis hoc apud iuriscōsultos et illud Lucæ, Cum
 quo congruit Scauola etiam iuriscōsultus cū in
 quit: eidem Titio reddi & solui uolo de substantia
 mea, centum quinquaginta. Significat enim nunc
 substantia cēsū uel facultates uel patrimonium,
 quod apud græcos nunquam dicitur hypostasis:
 sed semper usia: ū de puratur diues dictus πολλοῖσι
 quod sit πολλῶν ὀνομάτων id est, multæ substantiæ: sed de
 hoc sensu nunc non agitur. An quod hoc nomine
 pro essentia magni sunt autores usi: ut Cicero in
 partitionibus, In his autem causis ubi aliquid re
 cte factum defenditur, cum est facti substantia, ra
 tio. & Quintilianus prima apud thetorem elemē
 ta, & quæ de ipsa rhetoricæ substantia quæruntur
 tractabimus: Et iterum autem. Illa de qua loqui
 mur rhetorica, talis est qualis eloquentia: nā ipam
 uolumus significare substantiā. Nam ne ipse quidē
 Quintilianus uidetur audere essentia uti: & gram
 matici, cum dicunt nomen significare substantiam
 & qualitatem. An quod quidam indifferenter utū
 tur: Vnde Priscianus quāuis rarius utatur essen
 tia, sæpius substantia: Eodem quo supra dixi libro
 inquit: quæ substantiam uel essentiam rei compro
 bat. Augustinus quoq; cum aliquando sic loquatur
 essentia siue substantia, ait essentiam in deo pro
 prie

πολλοῖσι

prie dici: substantiam abusiue: An quod græci nō
 nunquam pro eodem accipiunt *οὐσία* & *ὑπόστασις* ad
 do etiam *ὑπαρξις* ut apud Damascenum libro pri-
 mo isagoges hypostatos nomen duo significat:
 aliquādo quidem significat simpliciter hyparxim
 per se & idiosystatam secundum quam significati
 onem indiuiduum numero differens demonstrat.
 Idem tamen superius dixerat: Essentia, & natura,
 & forma apud sanctos patres idem sunt: & rursus
 substātia & persona indiuiduum idem sunt: sed in
 rebus diuinis de hac differentia disputare pericu-
 losum est: unde Hieronymus ad Damasum scribēs
 ait, sub his uerbis *ὑπόστασις* & *οὐσία* uenenum latere
 & propter ancipitem ambiguumq; horum nomi-
 num sensum, & quosdam in hæresim incidisse: & se
 à nonnullis hæreticum appellari. Ideoq; Romanū
 pontificem consulit: quid sibi agendum sit. Quare
 nos omisso hoc (ubi naufragium timēdum est) sco-
 pulo: ad Aristotelis uerba, ubi nihil periclitetur re-
 ligio, reuertamur. Is multis modis *οὐσία* inter-
 ratatur in sexto philosophiæ libro dicitur autem (in-
 quit) usia multipliciter sed maxime quadruplici-
 ter. Nam & quid erat esse cuiusq;, & uniuersale, &
 genus usia uidetur esse cuiusq;, & quartum, horum
 suppositum. Suppositum autem est: secundum qd
 alia dicuntur. Illud uero ipsum nunquam secundū
 aliud. Quapropter primum usia distinguendum:
 præcipue enim uidetur usia esse suppositum pri-
 mum: Talem autem in modum quendam, usiā cō-
 stat esse materiam: alium in modum, formam: ter-
 tium in modum, id quod ex his. Idem loquitur in
 secundo libro de anima inquiring. Cum enim tripli-
 citer

οὐσία.
ὑπόστασις.
ὑπαρξις.

Suppositū

citer dicatur usia, quemadmodum diximus: quorū unus quidem modus, species: alter uero, materia: tertius autem quod est ex ambobus: horum quidē materia potentia: species, autem entelechia. Et in primo, si autem hoc est usia animæ: seipsam mouere: & iterum. Neq; enim animæ usia causa, ut circū feratur. Quid monstri est hoc Aristoteles? quid p̄ digij Græcia? cum nihil sit, quod nō aut motus sui actio: aut materia, siue potētia: aut forma, siue species, siue entelechia sit: aut quod ex his constat: hæc tam diuersa, quibus cunctæ res & cuncta prædicamenta distinguuntur: uno nomine appellare, imo confundere. Quo fit ut Macrobius hoc ipsum nomen proprie transferens: dū de ipsa anima agit cōfusam quādam faciat significationem essentiæ: ubi inquit, Plato dixit aīam esse essentiā se mouētem. Xenocrates numerum se mouentem. Aristoteles ^{ἐν τῷ δὲ ψυχῆ} Pythagoras & Philolaus harmoniam Possidonius ideam. Asclepiades quinque sensuum exercitium sibi consonum: Hippocrates spiritum tenuem per corpus omne dispersum. Heraclitus Pōticus lucem. Heraclitus Physicus scintillam stellaris essentiæ. Zenon concretum corpori spiritum. Democritus spiritum insertum atomis, hac facultate motum, ut corpus omne sit illi peruium. Critolaus peripateticus constare eam ex quinta essentia: Ei iterum dum loquitur de Aristotele Platonem impugnanter, de motu animæ his uerbis. Si animæ essentia motus esset: non quiesceret à motu. Nihil est enim quod recipiat essentiæ suæ contraritatē. Nam ignis nunquam frigidus erit: nec nix sponte unquam calefcet. Anima autem non
nunq̄

Nunquam à motu cessat, non enim semper corpus
 uidemus agitari: non igitur animæ essentia mo-
 tus est: cuius contrarietatem recepat. Paulo' que
 post, ubi Aristotelem ex multorum philosopho-
 rum argumentis, refellit: Platonem tuens. Quibus
 autem (inquit) idem est & esse & moueri, nunquã
 à motu cessant: quia sine essentia sua esse non pos-
 sunt: & mox ita: Et cum animã per se moueri di-
 cimus: non gemina sequitur consideratio mouen-
 tis et moti, sed in ipso motu essentiam eius agnosci-
 mus. Et alibi: Anima descendens à tereti quæ sola
 forma diuina est: in tonum defluendo producitur
 sicut à puncto nascitur linea, & in longum ex in-
 diuiduo procedit: ibi' que à puncto suo quod est
 monas uenit ad dyadem quæ est prima protra-
 ctio: & hæc est essentia quam indiuiduam eãdem'
 que & diuiduam Plato in Timæo cum de munda-
 næ animæ fabrica loqueretur expressit. Et iterũ: si
 ergo arbores fatebimur moueri quidem sed apto
 sibi motu: cur hoc animæ negemus ut motu essen-
 tiæ suæ conueniente moueant? En quot uerbis agi-
 mus, ut sciamus utro uerbo sit utendum substantia
 an essentia, quorũdam hominũ peruersitate. Quid
 igit agemus? si malumus substantia, uidemur ma-
 gis à græca ueritate discedere: simulq; essentia tan-
 quam cassum, & inutile nomen (quod absit) exter-
 minare: sin essentia, ab usu iam recepto (cui aliqd
 dandum est) recedemus. Et tamen utrocunq; mo-
 do, in eas quas ostendi, sermonis ambages incide-
 mus. Ergo ut ueritati & consuetudini suam cuiq;
 partem tribuamus, & distinctius atque lucidius lo-
 quamur, ita nobis reor esse faciendum: ut cum

Corpus.

de re loquimur quæ constat ex duobus illis (ut dicebat Aristoteles) ut substantiam dicamus: cum de illo, quod uocat materiam, id uocemus essentiam: si quando græcus aliquis asserendus erit, græcam uocem sicut fecimus usurpaturi: formam uero qualitatem esse sentiamus: de quibus est nobis in sequentibus dis. utandum. Quod cum ita sit, primū prædicamentum disputandum (ut Boetio libuit) uocetur substantia: nam corpus, e materia constat & forma: siue ex essentia & qualitate: & item anima constare consistendum est: & si de hoc quoq; nō nihil dicemus.

Substantiæ distributio contra Porphyrium & alios.

CAPVT SEPTIMUM.

Porphyrius.

TENIM substantiam Porphyrius uir (si Boetio credim⁹) magnæ autoritatis, atq; doctissimus: ut pleriq; fecere, distribuit in corporeã & in incorporeã. Substantia summū genus ponitur utpote, prædicamēta, corporea & incorporea, differentiæ dicuntur: quæ semper binæ constituunt. Quæ cum rediguntur in substantium, faciunt speciem: ut ex corporea fiat corpus: uerum incorporea non est suum substantium sortita apud hos: ad meam autem legem erit spiritus siue anima. Nihil autem corpus quã substantia corporea: & spiritus siue anima quã substantia incorporea. Corpus, quæ est species substantiæ, cum distribuitur in differentias siue in species, fit genus genus harū specierum: & item spiritus siue anima, quam distributã non reperio. Corpus distribuit Porphyrius in animatum

Corpus.

matum & inanimatum siue inanime: huius generis species non habent nomen suum: sed dicuntur corpus animatū: & corpus inanimatum. Species corpus animatum, fit & ipsa genus, distribuiturq; in differentias sensibiles, & insensibile: prior species, corpus animatum sensibile, habet suum nomen quod est animal: altera species non habet. Rursus animal fit genus, cum distribuitur in differentias: rationale & irrationale: neq; eius species habent sua nomina, sed dicuntur animal rationale, & animal irrationale. Ipsa quoq; species, animal rationale distribuit in ultimas differentias: fiuntq; hinc aliæ species, animal rationale mortale, quæ habet suum nomen homo: & animal irrationale mortale, quæ dicitur bestia: nec est ultima species: sed ulterius distribui ut genus pōt. Homo ultima species est: quia non est homo unquam genus, nisi cū in alias qualitates egredimur: ut homo alius bonus alius non bonus: uel, alius masculus, alius femina: & ita deinceps. Species homo diuiditur in indiuidua ut in Socratē & Platonem. Sicut ultima species nunquam est genus, ita summum genus nunquā est species. Media uero & genera sunt, cū inferius ut respiciunt: & species, cum superius. Porro differentia generi adiecta, facit speciem: ut corporea, adiecta substantiæ, facit corpus. Sed adiectio hæc uocis, detrahit de sensu: plus enim significat substantiā, quā substantiā corporea: atq; nihil aliud est, species & genus, quā pars & totum. Nam substantia corporea siue corpus, pars est substantiæ: tanquā totius: siquidem ut corpus hominis diuiditur in caput & truncum quæ sunt totius partes: rursus ca-

Species-
Genus.

put & truncum quæ sunt totius partes: rursus caput fit totum ad suas partes relatum, & item truncus, Ita genus summum est totum, ad proximas species: & ille rursus tota fiunt ad sequentes deinceps. Non afferro autem exēpla de alijs generibus & speciebus, quia hæc Porphyriana distributio uix ex parte sincera est. Nam ut taceam quod summum genus est res, quod generale uerbum Vlpianus appellauit: quod distribuitur in substantialem & non substantialem. Quo pacto fieri potest, ut cum anima fit substantia incorporea, reperiā eam substantiæ corporeæ: quasi reperiā frigus, in contubernio caloris: & lucem, cum tenebris habitantem. Corpus animatum constat ex corporea & incorporea substantia: quod iam non unius speciei est sed contrariarum. Hoc istos non latuit: sed putauerunt animam non esse substantiam: ideoq; & arbores & herbas animā habere dixere: de quo paulo post disputabitur. Stulte etiam separantes tanquam diuersa, animatum corpus, & animal. Iam ne animal quidem ullum, immortale dicendum, non enim qui in cælo sunt, aut in inferna sede angeli, sunt animalia: quia nec corpora creata: cum nullo sint prædita corpore: ergo substantia incorporea, id est, spiritus diuiditur in creatum & creatum: creatus in angelicum & non angelicum. Angelicus (si placet) in cælestem & infernum. indiuidua, Michael, Gabriel, Sathan, Leuiatan. Non angelicus, in eū qui factus est ad imaginem dei, qui dicitur humanus: cuius indiuidua meus, spiritus, & tuus: & in eū qui non factus est ad imaginem dei, qui forte & in species diuidi posset: & in indiuidua, species: ut spi
ritus

ritus bruti, & illius. Substantia corporea, id est, corpus diuiditur in uegetabile, & nõ uegetabile. Corpus uegetabile in suas forsan & ipsum, species diuidi potest: eius indiuidua, hæc laurus, hæc oliua. Corpus non uegetabile, in aureum & non aureũ, & fortasse etiam lõgius. Indiuidua hic aureus, hic argenteus annulus. Animal ad neutrum genus refertur: neq; ad spiritum siue animam, neq; ad corpus: & si ex utroq; constat. Itaq; id per se distribuamus in humanum & non humanum. Christum excipio ab animali: qui non hõ tantum sed deus est. Indiuidua humani iam posui, Socrates, Plato: Nõ humanum, id est, bestia (sicut ostēdi) multas in species, si liberet, diuidi posset: Ergo quoniam primũ prædicamentum est substantia: et ea diuiditur in spiritum siue anima, & corpus: de utroq; quid Aristoteles sentiat uideamus.

De spiritu.

CAPVT OCTAVVM.

Spiritus (ut dicebam) alius creator est, alius creatus: Creatorem cum fatear esse substantiam, non tamen dixerim ex materia & forma: sed unam essentia dei esse: & tres proprietates: quæ an dici q̄lirates possint, suo loco uidero: Nam materiã nullam tali in re, proprie dici puto. Quis enim dixerit materiam solis, nisi philosophus? usum consuetudinẽq; loquendi pro nihilo habens. Materiã sermo communis accipit, ut in archa lignũ: ut in domo lapides: ut in causa rem gestam. Essentia igitur melius, ut in sole & in cæteris: ita & in deo, ut facit Augusti-

nus qui ait unam essentiam dei: tres personas: quas
 græci tum *πρόσωπα* tum *ὑποστάσεις* id est personas uel
 substantias. Prisci tres naturas dicebant: nullo ho-
 rum nominum satis ad rem ipsam indicandum sup-
 petente: ut etiam idem testatur: quemadmodum
 dicimus deo: tu solus sanctus: tu solus dominus: nū
 quid solus homo, est sanctus & dominus: quasi de-
 us homo sit: an tu deus solus es sanctus? quasi sint
 alij dij: & apud Mosen: Is qui est misit me: & apud
 Ioannem tres sunt qui testimonium dant in celo:
 pater, uerbum, & spiritus sanctus: & hi tres unum
 sunt. Nōne dicitur is homo, & hi tres quasi hi tres
 homines: quia tres hi dici nequeunt: ergo cum in
 rebus diuinis deficiant apta uerba, accommodam⁹
 ea quæ possumus: & deum comparamus rebus ab
 illo creatis: dicente Paulo. Inuisibilia dei, à creatu-
 ra mundi, per ea quæ uisibilia sunt intellecta con-
 spiciuntur: quo fit ut deo solem similem dicamus,
 non solem similem animæ, quæ ad imaginem &
 similitudinem facta est. In sole inest, siue propri-
 etas, siue qualitas dicenda est, uibratus potentia:
 & ut sic dicam uita ipsa: soli inest lux, quæ in uibra-
 tu gignitur, & quasi paritur: inest ardor, qui illinc
 emanat & spirat: idem dico de omni igne. Itaq; nō
 dicam uibratum illum & uitam solis, similem pa-
 tri esse, lucem similem filio, ardorem similem spiri-
 tui sancto: siue patrem esse diuinam potentiam, fi-
 lium diuinam sapientiam, spiritum sanctum diui-
 nam charitatem: sed adiungam essentiam cōpara-
 boq; patri quidem, ut iterum dicam non potenti-
 am uiramq; solis, sed solem potentem uiuumq;: fi-
 lio autem non lucem solarem, sed solem lucidum.

Spi

Spiritui uero sancto non solis ardorem, sed solem ardentem eritq; pater deus, potens & uiuus: erit filius deus, sapiens: erit spiritus sanctus deus, amans. Vnde constat quod pater sit unus deus, cum dicatur ter deus: Et quomodo deus genuit deum quasi alterum apud praua iudicia deum? Nam & si pater æterne generat lucem, non tamen generat essentiam, quæ una est ipsi cum filio & spiritui sancto cõmunis: Et hinc est, cum græci dixerunt (ni fallor) tres *ὑποστάσεις* quia intelligebant ultra illas tres, si ita dicendum est, proprietates patris & filij & spiritus sancti, subesse quiddam substantiale: quod ego appello essentiam, si modo ita est appellanda. Et aliquid est in rebus essentia, quam isti uocant materiam: quam si quis negarit subesse, equidem huic probare non possim (quod si ita est) ut non sit id aliud, quam potētia, lux ardor: Ita & deus pater, erit potentia qui generat deum, lucem spirans deum, charitatem qui est spiritus sanctus: hæc hæc tenus. Quæ ideo attigi, ne cui facultas cauillandi in his uocabulis: substantia, essentia, materia probaretur, præsertim cum de deo loquimur. Nam cætera posterius exequemur: nunc quid ipse de deo sentiat Aristoteles audiamus, in undecimo philosophiæ dicit. *φαμὲν δὲ τὸν θεὸν ζῶον ἄναισθητον ἄριστον.* quod congruit cum illo Porphyriano: Genus animal continet deum & hominem. Animal autē est corpus animatum: quod autē corpus dei? nempe cælum: quod iste unum uult esse. Cum astronimi iam repererint aliud, illo Aristotelico deo maius, quàm nonam spheram uocant: uerba eius in codē libro hæc sunt: *ὁ δὲ εἰς οὐρανοῦ φανερὸν* & iterum *εἰς ἀνα*

Deus.

δουράνους μόνου. Et ne socia quasi uxore deo careret, inquit, deus & natura nihil frustra faciunt: quem sequutus Ovidius inquit:

Hanc deus & melior litem natura diremit.

Quid sibi uult ista natura quasi & ipsa dea: quanquam dicat nonnunquam non omnia posse naturam efficere quae uult: ergo nec deum: quod piaculum est. Credo, appellabant naturam uim ipsam & proprietatem & qualitatem mundani corporis: eorum ueteres mundum ipsum dicebant rerum esse naturam. Mundum Pythagoras ab ornatu primus appellauit cosmō: quem ab istis putari animal, hinc constat: quod hominem micron cosmōn: sicut illū macron cosmōn appellant: & quemadmodum homo, ita & cælū siue deus, sit animal: & ne quis memin⁹ belle intelligere uerba Aristotelis causetur, audiat Plutarchum qui ita in libris quos inscripsit de placitis philosophorum inquit: Αριστοτέλης τὸν μὲν ἀνωτάτω θεόν, εἶ δὲ χωριστὸν ἐπιβεβηκότα τῇ σφαίρᾳ τὸ παντὸς ἡπείρου ἐστὶν ἀθέρριον σῶμα, ὃ πῆμπτον ὑπὸ αὐτὸ καλούμενον διηρημένον δὲ τοῦτ' κατὰ σφαίρας, τῆ μὲν φύσιν συναφεῖς, τῷ λόγῳ δὲ κεχωρισμένας: ἐκάστη οὖτοι τῶν σφαιρῶν ἴσῳ ἔναι σύνθετον ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς ὅν ἡ μὲν σῶμά ἐστιν ἀθέρριον, κινούμενον κικλοφορικῶς. ἡ ψυχὴ δὲ λόγου ἀκίνητος, αἰσθητικὴ κινήσεως κατ' ἐνέργειαν. Monstrum hoc nō deus est: qui cum sit unum animal, tamen ex multis quoque minoribus animalibus cōstet, id est, ex septē sphaeris: imo spheris. Nam serpens, ille mihi uidetur, quam hydram uocabant: quae cum esset animal unum, tamen septem in se capita: quae totidem animae & totidem animalia erant, habebat. Verum hic deus si mundū non fecit, quia mundus semper cum ipso fuit: quid tandem

Mundus

Cosmos

Hydra

tandem fecit: si mundus semper fuit, ergo & homines, & bruta: & arbores, & herbæ initio carent: & ipsa cum deo æterna sunt: quæ si initium suum deo non debent, profecto nec continuationem. Quamquam quod ex semine & aliunde nascitur subinde qua ratio ne potest carere principio? taceo quod bestias & lapides & puluerē, dei partem fatetur: cum sint ista pars mundi. At ego non modo hæc primordium habuisse intelligo, sed etiam ipsum mundum: uel ob hoc quod homines nō ita multis sæculis extisse cōstat ex artib⁹, pene intra duo aut tria milia annorum inuentis: si infinitis sæculis homines fuere, cur nulla tot artium uestigia extant? tribus ante Homerum annorum milibus: si homines non fuerunt, quid nō dico bestia & arbores, sed mundus ipse non fuit? Quis enim tam cæcus animi, tam inops mentis, non intelligat propter nos illum fuisse generatum? Quid sibi uellet illa cæli spherarū rotatio? (si spheræ ullæ dicendæ sunt) sileo poetarum testimonia. quæ de chao, de generatione hominis, de diluuiō, de alijs plurimis quasi per manus tradita illi memoriæ mandauerunt: certe Pythagoras & Stoici mundū à deo factum uolunt: & propter homines factum. Ergo nō animatum, ergo non insertas spheris mentes quas greci ^{νοῦς} dicunt, quas latini recentes ab intelligentiis ^{τὸ νοῦν} transferunt: à quibus globos ipsos citari uolunt: scilicet totidem angelos illis à deo assidere iussas: quasi Aristoteles sentiat ullos spiritus, aut ullas animas esse sine corpore, qui deos facit corpora animata: siue illos quos dixi: siue alios: nam Iouem, Apollinem, Mercuriū, Herculem

culem, Lunonem, Mineruam, Venerem: ac cæteros quos uulgi colebat, apud Aristotelem reperio deos esse: ut mille apparet in locis: quorum unus est in magnis moralibus. Amoris qui est erga deum non admittitur redamatio neque omnino amare. Inde ceteris enim fuerit si quis dicat amare Iouem. Tristeo quod deos à dæmonibus dæmonijs'ue non separat. quod & Homerus fecit & alij poeta: ut in quarto ethicorum: Veluti circa deos quæ dedicantur et apparatus & sacrificia, itemque circa omne dæmonium ut in octauo. Vñ cum dæmon bene tribuerit: quid opus est amicis: in Politicis quoque non semel pro dijs dæmonia accipit: certe non alijs quam quos ego modo nūcupaui: & his cum demat actionem, tamen tribuit cōtemplationem: quasi contemplari non sit agere & contemplatio actio: ignarus idē esse contemplari quod considerare & inquirere: quod in homines cadit non in deum. Id fecit, ut studijs suis contemplationis compararet autoritatē: ita dum homines similes dijs efficere uult, deos fecit similes hominibus. Quid ille magnus deus? nil aliud nisi contēplatiō: nihil neque habet ipse negotij, neque alteri exhibet: nihil nobis neque prodest: neque obest: non modo uiuentibus, sed etiam uita defunctis: Quæ ergo pieras? quæ religio? quæ sanctitas? quæ post hanc uitam aut uirtutum remuneratio? aut uitiorū pœna? nihil hæc ad Aristotelicū deum: sed neque apud Aristotelē ullæ sunt post obitū corporis aīæ: melius igitur Thales & Pythagoras, & Plato & Stoici quæ aīas post exitū uoluerūt. Sed à deo nos ad aīam descēdamus: de qua nunc (his paucis de deo sufficientibus) discernendum est.

Dæmon.

Contēplari.

Arist. aīa
mortalis

DE

De anima.

CAPVT NONVM.

Vum omnium opiniones confutat Aristoteles ut ineptas, ipse omnium pene sensit ineptissime: uel ob hoc quod animam dat arboribus, & herbis: in quibus uere undique poetæ, quibus summa loquendi licentia est, facere uidentur: quod arboribus & plantis (quas uiuere dicunt) inesse spiritus uolunt: & esse arborum deas quæ uocentur Hamadryades quod una cum arboribus & orientantur & pereant. Quid enim attinet separare animalia & corpora animata, quod nemo sophistarum unquam fecit. Animal siue animans uocatur quia animam habet: inanimatum uero, quod non est animal siue animans: hæc autem nihil aliud sunt quam animatum: & ea nihil aliud quam hæc. Nam eruditi omnes latini contraria constituunt animalia, & inanima. Inanima, an dicantur, nihil putant interesse. Quid quod plane animalia plantas appellauit: ut in libris de generatione animalium: an quia à uiuendo *ζωον* *ἀπὸ τῶ ζῆν* dicitur, non ab anima: ideo *ζωον* potest uideri non sine aliquaratione potuisse dare uitam illis quæ quodam modo uiuere uidentur & mori: minime. Primum quia nemo quod sciam ante cum uocauit plantas animalia: deinde non quia uidentur quodammodo uiuere fuerunt appellanda animalia: sed è contrario, quia animalia non sunt, ideo nec uiuere erant dicenda. Postremo, quod hæc eius animalia nihil animi habent. Verius Epicurei & Stoici qui animata & id est *ψυχή* esse negauerunt: quia nihil appetitus, nihil animi, nihil rationis

Anima quibus inest.

Hamadryades.

Animal.

Animus.

rationis obtinerent. Animum appello *θυμὸν* non illum quem Iuuenalis solis hominibus dat. Nam Cicero plerumque animum pro anima ponit: & cum tria appellat bona animi, corporis, & externa, animi dixit pro animæ. sic enim dicitur græce *ψυχῆς* Quanquam non miror Aristotelem dedisse animam herbis, quæ cum ipsa illarum uita extinguitur: cum talem faciat ex parte animam hominis. Nam eam ex duobus tanquam frustis conglutinat, irrationali & rationali: & illam quidem gigni & interire, hanc uero nunquam nec genitam nec corruptibilem: illam est potentia feminis creari, hanc diuinam esse. Quod si compacta ex partibus est, & (ut dixi) ex frustis tanquam ex testa & ære, simile profecto erit quiddam statuae, quæ Nabuchodonozor in primis oblata est: uerba eius hæc sunt in libris de reipublica, diuiduntur autem duæ partes animæ quæ: una habet rationem per se: altera uero non habet quidem per se: sed rationi obedire potest. Et iterum. Quoniam ex disparibus ciuitas, sicut animal ex anima & corpore: & anima ex ratione, & appetitu: domusque ex uiro et uxore: & possessio ex domino & seruo: hoc quoque Boetius testatur in Musica inquit. Quid est autem aliud quod ipsius inter se partes animæ iungat: quæ (ut Aristoteli placet) et rationabili et irrationabili coniuncta est: et ne putares hoc esse duas animæ proprietates, facit alterum altero prius: ut in eiusdem de reipublica libris: quemadmodum anima et corpus duo sunt, sic et animæ uidemus duas partes, alteram irrationalem, alteram rationalem habentem: et habitus eorum duos numero, quorum hic quidem est appetitus, ille uero mens ut autem prius est corpus
genera

Anima

generatione animæ, ita quod nō habet rationem,
 eo quod habet: quod manifestum est in pueris in quibus
 ira, id est θυμὸς et uoluntas, nec nō concupiscē-
 tia statim creatis inest: ratio uero id est, ἐσλόγισμος
 et mens, p̄ficiētib⁹ ætate, naturaliter ingenera-
 tur ἐκείνῳ περιμένει. Ideoq; alteram perire uult: al-
 teram non perire. Siquidem ita inquit in libris de
 anima. Quod si anima quidem non est separabi-
 lis à corpore, nec aliqua eius partes. Si separabilis
 suapte natura est, non est dubium & mox sensum
 & imaginationem & appetitum. Vbicunq; enim
 sensus, & molestia, & uoluptas: ubi autem hæc, ex
 necessitate concupiscētia. De mente autē & con-
 templatiua & potentia, nondum liquet: sed uide-
 tur animæ alterum genus esse, & hoc contigit se-
 parari, quemadmodum sempiternum à corrupti-
 bili. Cæteras uero partes animæ, palàm est ex his
 non esse separabiles (quemadmodum quidam a-
 iunt) ratione autem diuersas esse manifestum est.
 Et quid ni faceret partem illam, quam ait animæ
 partem, & ut corruptibilem à sempiterna separa-
 ri: quanq̄ gigni è corpore ipso uult in libris de ge-
 neratione animalium inquit. Est autem corpus
 quidem ex fœmina: anima uero ex masculo. Nam
 aīa corporis alicuius usia, est & iterū. Si igit̄ mas,
 est huiusmodi animæ effectuum. Et in libris de a-
 nima. Cum autem tribus modis dicatur usia, sicut
 diximus: quorū unus quidē species: alter materia:
 tertius autem, ex ambobus: horum materia quidē,
 potētia: species autem entelechia: quoniam quod
 ex his, id animatū. Non est corpus entelechia ani-
 mæ, sed ipsa, corporis alicuius; & propterea bene
 opinam

opinantur, quibus uidetur neq; sine corpore esse, neq; corpus aliquod, anima. Nam corpus quidem non est, sed aliquid corporis. Et alibi. Dicimus autem genus unum entium usiam: huius porro hoc quidem, ut materiam: quod secundum se non est: hoc aliquid: illud uero formam & speciem, secundum quam iam dicimus hoc aliquid: & tertium, quod ex his. Est autem materia potentia: species autem, entelechia: & hoc bifariam. Alterum quidem ut peritia: alterum uero, ut contemplari. Verum usiæ potissimum uidentur esse corpora: & ex his naturalia. Hæc enim aliorum principia. Naturalium autem, quædam habent uitam, quædam non habent: uitam autem dicimus per se nutritionem & incrementum & corruptionem: Itaque omne corpus naturale particeps uitæ, usia sit: usia autem sic ut composita. Quoniam est corpus huiusmodi, id est, uitam habens: Non utique corpus, erit anima. Nam non eorum quæ sunt in subiecto est corpus: sed potius ut subiectum & materia. Necessarium igitur est animam usiam esse, ut speciem corporis naturalis potentia uitam habentis. Et paulo post: Propter quod non oportet quærere: an unum anima & corpus: sicuti neq; ceram & figuram: neque omnino materiam cuiusq; & id cuius est materia. Quis non uidet propter has uerborum sensuumq; ambages, Aristotelem stultissime sentire de anima: quem animæ defunctorum (quæ nunullis uel aspectu, uel uoce se exhibuerunt) admonere poterant: nec interire, nec gigni ex corpore, nec carere affectibus, aut ex duabus partibus atq; naturis compactam esse animam. Nam illa pars rationalis: an
fit

Anima.

fit pars dei, an uiuat defuncto corpore, quid dicat non intelligo. Si enim omne genitum interit siue corrūpitur ut ipse ait: ergo aut interit anima, aut genita non est, quorum utrunq; est falsum: Plutarchus inquit Aristotelem & Dicæarchum, immortalem quidem esse animam, non sentire: sed tamen diuinitatis cuiusdam participē. An diuinum illud, ait rationem, qua dicimur à bestijs differre: de quo etiam disputemus: esto diuinum hoc sit, id tamen cum bestijs Aristoteles facit esse commune: inquit in libris de animalibus. Non enim habet aliqd diuinum sicuti genus apium: atq; id diuinum esse rationem aperit in libris de membris animalium: ubi uult apem & quædam alia habere prudētiā & esse alijs quibusdam prudētiora quin etiam fortitudinem siue ut uerbum ē uerbo transferam uirilitem, id est, ἀνδρείαν. Alijs tamen plurimis in locis negat bestias præditas esse rōne: cōq; oēs dicunt hominem esse animal rationale mortale: bestiam animal irrationale mortale. Sed qui de hoc disputaerunt, nullam solidam attulere rationem. Si memoriā & uoluntatem bruta non habent cur non & rationem? quæ media illarum est? Memoria prima uis animæ est, seu prima potentia quæ à retinendo appellata, cum eadem sit quæ capiat ut manus quæ capit quippiā eadem tenet, & pene in capiendo tenet. Neq; enim alia uis animæ uis est in tenendo, q̄ in capiendo. Vñ Quintilianus ingenij (inquit) signum in pueris præcipua memoria ē: eius duplex uirtus, facile percipere & fideliter continere. Et multa sunt tam græca quā latina exempla ubi tene significat ac cape. Proxi-

d ma

Bruta nō
habere ra-
tionē

Memoria

50 LAVREN. VAL. DIALECT.

ma uis animæ, est ratio: cuius mun^o est, res memoria perceptas & reretas examinare, & quasi de his ferre sententiam. Tertia uis, quæ nisi memoria teneat & ratio iudicauerit, officio suo uacat: hæc dicitur uoluntas quasi semper uelit, quæ aliquando etiam non uult: eius officium est amare uel odire: ergo nõ potest in brutis sequi uoluntas, nisi antecesserit iudicatio. Verum isti ad uocabulorum refugium uersutias, aiuntq; non rationem hoc esse, sed instinctum: quasi non etiam negent bestias reminisci & uelle. Instinctus in hominibus quoq; est & ex se de illa tertia emanat. Itaq; cū instinctū dant, uoluntatis impetum dant non rationem auferūt. Nam ridiculum est quod Aristoteles dicit inanimata bruta, & pueros carere electione, quod uidelicet ratione careant: quasi idem sit inanimatum quod brutum & puer: an si puer nondum perfectā rationem, continuo & nullam habet? & si non semper eligere bene scit, protin^o nihil bene eliget? certe pueros quosdam uidemus, diuinitate quadam mētis ita præditos, ut in quibusdam multorum uirorum iudicia transcendant: de quibus ita ait Quintilianus: Modo nulla uideatur ætas tam infirma, quæ non protinus, quid rectum prauumq; sit, discat: Idem cum Chrysippo uult & ante triennium illos optimis imbui morib^o: At Aristoteles ne adulescentes quidem, uult percipiendis moribus esse idoneos: Quid de pueris, si habent electionem? cū & in uenando & in itinere faciendo, nonnunquā etiam canis & equus melius iter ingreditur, quam uenator & sessor. Et adultæ omnes bestię uix unquam nisi è sua re & è suo usu eligunt, quæ si bene eligunt

Instinctus

eligunt, profecto id non sine ratione faciunt: habent itaq; bestia, sicut nos memoriam, rationem, & uoluntatem, quia & animam habent, & ut nos animalia sunt: unde legimus deum fecisse & hominem & bestiam in animam uiuentem. Alia nos re differimus ab illis quod deus inspirauit in nos spiraculum uitæ, id est, æternitatē: Et ut corpus Adæ suis (ut sic dicam manibus) formauit: ita ore suo inspirauit animam: ex quo cælum, aëre & corpe erecti & sublimes intuemur, quo nobis tendendū est: non solū aëre: sed etiam corpe: quod deus ipse peculiariter, quàm brutorū corpora fabricatus est: & sicut hi terreni ignes simillimi sunt illis cælestibus, ita brutorū aëre nostri: quia ille, ut lumina candelarum extinguuntur: nra ut sidera perpetuo uigent. Quamobrē? quia ad æternitatem nati sumus: ideo æterna atq; cælestia intelligimus. Ideo plurimum capaces sumus: plura et maiora optamus. Plura cōcupiscimus, plura timemus, pluribus gaudem⁹ dolemusq;. Neq; enim Aristoteles solus aliquādo brutis ratiōem tribuit, sed etiam alij quorum sunt (ut grecos omittā. Cicero Quintilianusq;. Nam ille in libris de natura deorū inquit.) Nihil inquis est mō melius in reꝝ natura, ne in terris quidem urbe nostra. Num igit in urbe esse cogitationem, ratiōnē, mentē putas? aut qm̄ non sit, num idcirco existimas formicam esse anteposendam huic pulcherri mæ urbi, quod in urbe sit sensus nullus: in formica non modo sensus sed etiam mens ratio, memoria? Hic in secundo sic ait: Sermonem magis deesse cæteris animalibus, quàm intellectum. Et cogitationem quandam uidemus: Nam & moliri cubilia,

Bruta rati
onem ha-
bere.

& nidos texere, & educare fœtus & excludere, ^{quæ} etiam reponere in hyemem alimenta, opera quædam inimitabilia, qualia sunt cerarum & mellis efficere non nullius rationis est: sed quia carent sermone, quæ id faciunt, muta atq; irrationalia uocantur, græci uno uocabulo dicunt ἄλογα quia uno nomine dicunt & orationem & rationē λόγον qua de re libet mihi suspicari, bruta fuisse uocata ab initio ἄλογα quia carerent oratione: postea propter ambiguitatem uerbi, à captiosis philosophis adiectum etiam ἄλογα dici, quia carerent ratione: Nam & λόγος prius orationem siue sermonē significauit quā rationem: quod nisi nollem esse ^plixius, plurimis testimonijs confirmarem: hæc igit tres potestates animæ siue humanæ siue beluinæ, in corpore (cui agglutinata est anima) suam imaginem transfundunt: Si quidem ex prima potestate siue uis, corpus animatum habet uires, unde & motum: ex altera solertem illam humorum ac cæterorum distributionem: à tertia calorem. Ideoq; cor, ubi est animæ sedes, magis quàm cætera mouetur. Et ab eo, omnis in corpore effectus proficiscitur, & magis calet: Imo cætera membra & mouet & calefacit, ut sol in sua sede manēs ac uibrās, uniuersum mundum fulgore suo & calore perfundit. Neq; uero quia cor mouetur, ideo dixerim moueri animam: neq; tamen ut Capitolinum Terminum quem deum fuisse dicebant immobilem ac torpidum esse. Anima enim quid sit nisi per speculum in ænigmate (ut ait Paulus) cū non intelligamus: quod dicat illam moueri aut quiescere: quod est rerum quæ sub sensus corporis ueniunt. Sed non idcirco negaue-

ἄλογα

λόγος

Terminus

negauerim eam irasci: quod negat Aristoteles, in-
 quiens si quis dicat animam irasci, perinde est ac
 si dicat illam texere, aut struere: ineptissima com-
 paratio quasi irasci fiat corpore, ut texere aut stru-
 ere: Eadem animæ potentiæ in sensibus ipsis omnes
 cognoscuntur: nam in uisu, auditu, gustu, odoratu,
 tactu, prima uis est obiecta capiendi: secunda de
 his iudicandi: tertia ex eisdem uel uoluptatem, uel
 molestiam capiendi. Nullus enim est, quem uocant
 communem sensum. Essent alia quædam de his e-
 tiam dicenda: sed ea in materiã qualitatis aut acti-
 onis reijcimus. Pergamus dicere de eisdem anime
 potentijs: ut aliqua de uirtute et moribus dispute-
 mus: etsi hæc in libro de uero bono tractauim⁹, nõ
 ramen hic otiosa erunt. In membris quidem hæ po-
 tentiæ quasi eminus aspiciunt, in sensibus autem
 cominus, in hac uero de qua loquemur materia sa-
 pientiæ & uirtutis quasi in semetipsam intuetur.

De uirtutibus.

CAPVT DECIMVM.

Igitur in prioribus animæ potentijs memo-
 ria & ratione, insunt disciplinæ atque artes
 omnes: siue illa noticia siue opinione nitun-
 tur: Nam omnes uersantur in uero falsoq; di-
 gnoscendo, in his omnis deliberatio, de fu-
 turisq; consilium: in his omnis inuentio, in his ea
 quæ una numeratur & eadem prima, quatuor uir-
 tutum, ideo dicta prudentia: quod unusquisq; in ali-
 quo excellens artificio dicebatur prudens atq; etiã Sapiens
 sapiens: Ideoq; sapientia dicta est filia usus & me-
 moriæ: & qui multi experti erant & eorum memo-

res, uocabantur sapientes: quales iurisconsulti qui dicti sunt prudentes & septem illi cū alijs multis qui cognoſcebantur sapientes. In ultima potentia animæ sunt affectus cupiditasq; timor de futuro, de præſenti uoluptas, & moleſtia: tametsi in cupiditate non nihil est uoluptatis, & in timore multū moleſtia: Etiam in præteritis inest & delectatio, & moleſtia, cum illorum recordamur: spes ad futurum pertinet est que affectus iucundus, sed ratione admixta: sicut desperatio è diuerso. Itaque ex illis (quas dixi) quatuor uirtutibus quas Plato uidetur à Persis præceptoribus accepisse: tres reliquæ, in ultima animæ potentia sunt nihil aliud quā affectus: si em̄ affectus ducem rationem sequuntur, uirtutes sunt: si minus, uitia. ex quo nihil bene fieri, aut male dicendū est, nisi affectū: nihilq; aliud aut laudem meretur aut uituperationem quā affectus. Non enim scientia iuris uirtus est, sed iustitia Neq; cogitationem diuinarum rerum & humanarum quidē sibi philosophia tm̄ uendicat: sed ex præceptis sapientiæ uiuere: neq; scire bonum laus est, sed uelle: nec malum scire sed nolle: neq; rursus de deo scire bonum aut scire malum: sed id nolle hoc uelle: nisi forte noluiſti scire, aut ira, aut odio, aut sollicitudine, aut ignauia impeditus atq; corruptus. Talia nanq; aciem mētis obtundunt, & hebetant. Eaq; ppter dicitur amor cæcus, ira, auaritia, spes, inuidia cæca: quod uidelicet cæcet intellectum: nec animus quæ proprie est uolūtas, male affectus: sed etiam male affectum perturbat ingenium. Nam dolor capitis lassitudo membrorū, ebrietas: sopor: officiunt intellectui. Et idcirco errant qui intellectu

Affectus.

ctum uoluntatis dominum imperatoremq; consti-
tuunt. Ausim dicere nec doctorē quidē illū esse uo-
luntatis: non docetur uoluntas, sed ingenium sei-
psum labore suo docet adiutrice memoria: utque
hoc, ducem memoriam, ita ipsum uoluntas ducem
habet: una eademque anima tum capit & tenet,
tum inquirat & iudicat, tum amat aut odit: nec si-
bi ipsamet imperat, neque una in parte domina ē,
in alia ancilla. Quod si posset imperare ratio uo-
luntati, nunquam profecto uoluntas peccaret: er-
go quod peccat ipsius culpa est, quod sibi non im-
perauit ut meliora uellet: quæ sola (ut dicebā) uir-
tus est: nam prudentia quæ in intellectu est uirtus
non erit. Quod Cicero confitetur in officijs inqui-
ens. Prudentia sine iustitia nil ualet ad faciendam
fidem. Quo enim uersutior quis & callidior, hoc
inuisior & suspectior detracta opinione probita-
tis. Quasi diceret prudentiam sine iustitia malitiā
esse: quanquam malitia significat scientiam admix-
ta iustitia uti ipsa uox indicat: quo nomine sum-
mi quique autores sunt usi etiam pro mala uo-
luntate, Plautus, Sallustius, Lilius, Cicero, Se-
neca, Quintilianus & alij plurimi: ut duæ res sunt
scientia & mala uoluntas: quarum una quæ est iu-
stitia, uituperanda est. Altera quæ cum pru-
dentia cōmunitis in meditullio posita est, quā
licet uocemus solertiam, per se nec bona, nec
mala: ut dolus qui cum alibi, tum in iure ciuili
dicitur bonus & malus: ut etiam in medicina
pharmacum seu uenenum, malum & bonum:
hinc est quod serpens narratur fuisse prudenti-
or cunctis animalibus, cum de calliditate &

Dolus bo-
nus
Pharma-
cum.

uersutia eius ageretur: & uillicus iniquitatis prudēter fecisse memoratur cum malitiose fecisset: & prudētiores esse filijs lucis, filijs tenebrarum in generatione sua. Et apud Hieremiam & Paulum, Sapientes sunt ut faciant mala. Et apud Iuuenalem:

Quid quod adulandi gens prudētissima laudat:
Sermonem indocti faciem deformis amici.

Dixi in uoluntate uirtutē, potius quā uel in actione: quia actionem ob uoluntatem aut laudamus aut uituperamus: & uoluntas citra actionem laudabilis uituperabilisq; est: Vel in habitu quia prudentia doctrinaq; & artes ex habitu constant: quę ut lente diuq; percipiuntur, ita difficile ex habitu quasi ē domo & possessione pelluntur: Virtus quę affectu cōstat, celeriter acquirit: celeriterq; amittitur: quemadmodum & uitium nec mediocre tantum, sed etiam maximū. Siquidem Polemon audito Xenocrate, unam intra horam omnem incontinentiam exiit: effectusq; est continentissimus: & latro in cruce pendens uno horę momento factus est optimus. Infinita sunt huiusmodi exempla. Nā procul à uero est, quod ait super Aristotelis prædicamenta Boetius: Qui semel iuste fecit eū non esse iustū, neq; qui semel adulteriū fecit eū non esse adulterum: sed cum ista uoluntas cogitatioq; permanserit. Cur non addebat si qua uirgo fuit unum diem in lupanari, eam nō desinere uirginem esse, si non perseverauerit in prostando: an qui cædem fecit non erit homicida? Vel si centum uno die homines occiderit si non perseverauerit deinceps in cæde perpetranda nec cædis accusari poterit? O preclarum legum cōditorem, ò reipublicæ atq; priua

Virtus ex habitu

Polemon.

priuatæ elegantem morum institutorem: quæ ci-
 uitas hanc ferret absurditatem? non esse adulterū
 qui semel adulterauit. Scires tu siue Boeti siue Ari-
 stoteles si domi tuæ adulteriū admitteretur. Tur-
 pius est hoc quàm quod alibi tibi placet Aristote-
 les ut robusti nascantur filij ne 'ue sint parentibus
 pene fratres: ne ducamus uxores nisi sex & trigin-
 ta annos nati. Quæ barbara natio hominē: qui ui-
 rum occiderit, si non perseueret occidere alios, ha-
 beat pro innocente? qui siluestres ac agrestes &
 siluatici homines putarent uirginem adhuc esse: q̄
 uno demum die sit tacta à uiris & fortassis imple-
 ta ergo hac ratione & mater & meretrix poterit
 esse uirgo. Qualem facit pasiphaen Vergilius inq̄
 ens: Ah uirgo infœlix: quod si est absurdissimū di-
 ctu: fateamur ex uno actu summum uitium, & ex
 uno actu summam uirtutem esse posse: ergo non
 opus. Neq; uero inficias eo, confirmari roborariq;
 usu uirtutem ac uitium. Nam & scientiæ & artes
 confirmant usu roboranturq;: sicut aliud ē acquiri
 scientiam, aliud confirmari, sic aliud est acquiri uir-
 tutem aliud confirmari. Neq; enim uno die si sum-
 indoctus possum fieri doctissimus, ut possum uno
 die ex tenacissimo fieri largissimus: etenim doctri-
 næ per gradus certos paulatim acquiruntur, & ue-
 lut ascendunt: uirtutes etiam sine gradibus impe-
 tu quodam & ut sic dicam uolatu adiri non pos-
 sunt. Cōmodiusq; per gradus loquimur, quàm qd̄
 Aristoteles fecit per dispositionem & habitum: cū
 uix discerni hæc duo inter se possint, & inter dispo-
 sitionem primam & ultimam. Itemq; inter primū
 habitum sciētiae & ultimū, si quis ultimus est dicē-
 d 5 dus

dus multi & pene infiniti sint gradus: & prima dispositio fit aliquis habitus, & ipse quantumcumque habitus ad superiores dispositiões: ita omnia confusa erunt. Commodius igitur (ut dixi) est agere per gradus: per quos retro ad ignorantiam descendimus: uirtutibus etiã non gradatim in imũ corruere possumus: quia non ita infestatur scientia ab inscitia, ut uirtus à uitio. Quã uirtus austerior est, uitium plerumque blandum. Continentiã enim oppugnat libido: largitatem tenacitas, abstinentiã auaritia, fortitudinem ignauia, patientiam ulciscendi auaritia. Cur nõ oppono plura singulis uirtutibus uitia, ut fecit Aristoteles qui largitatẽ à duobus uoluit oppugnari tenacitate siue auaritia, & prodigalitate: fortitudinẽ ab ignauia & temeritate: quæ sunt binæ extrema & singulorum mediorum quæ appellat parum & nimium. Ego ut de hoc iam disputẽ: animaduerto dolosa esse ista tria nomina nimium, parum, medium: etenim nimium nomẽ est uitij extremitatis: cur nõ dicebas plurimum uel summũ? parum nunc quocumque uitium significat nunc minime: nam cum significat paulum, uitio caret, ut affer parum aquæ: & idcirco idem ualent parumper & paulisper, ut per modicũ tempus: at cum dico parum attulisti aquæ ut dixit ille apud Quintilianum pyrara, parum attulisti senex, uitium significat. Quod Aristoteles fatetur cum hæc appellat excessum & defectum. Medium uero inter duo extrema, non unum, nec simplex quiddam est, ut inter unum & centum. Ita non duo extrema, singulis medijs opponentur, sed plurimis: & sane plurima sunt media. Et de extremo ad extremum, hoc est de imo ad

ad summum, plus spatij est quã quod occupant ipsa extrema. Nec uideo cur potius media seu mediũ laudabile sit, quã extrema aut aliquid extremo rũ. An non est paruũ uitiũ, & medium, & summũ, cur non uirtus sit & parua & summa sicut & media? Vides ut in medio posui iudicium: ut etiam deus posuit inquitẽs: aut calidus aut frigidus esses sed quia tepidus es incipiam te eijcere de ore meo.

Mihi certe uidetur pulchriores Germani, qui sunt incandidissimi, & Aethiopes qui sunt nigerrimi, quã ægyptij qui sunt atrii seu fulci: quasi ex utrisq; mixti. Quid? nõne summe formosus atq; omnium formosissimus, summe doctus, summa uirtute præditus, præponendus mediocriter formoso, mediocriter docto, mediocri uirtute prædito? At non est istud excessus inquitẽs: quid ergo mediocritas? quo modo mediocritas erit, id quod nullus excessus transcendere queat, non modo in formositate (quã ut nimiam, accusare dementis sit) sed etiam in scientia atq; uirtute. Omittam nunc de scientia loqui dicam de uirtute. An potest liberalitatem transcendere prodigalitas? scilicet non tantum donare poterò iusta causa, quantum iniusta? aut fides, spes, charitas excessum habent, & mediocres plus laudis merentur quã extremæ & summæ: quæ si paruæ sint, pœna potius quã aliqua mercede sunt dignæ, Corruerunt igitur illi apud Terentium colloquutores sapientis ueteris sententiam, cũ dixerunt. Quod pleriq; omnes faciunt adulescẽtuli: ut aĩm ad aliquod studiũ adiungãt: aut equos alere, aut canes ad uenandũ: aut ire ad philosophos horũ ille nihil ægregie præter cætera studebat: & tñ hæc omnia

Mediocrĩ
tas.

omnia mediocriter. Gaudebam, non iniuria, nam id arbitror in uita utile, ut nequid nimis. An egregium esse in philosophia id uero nimis est: aut illud erit laudabilius esse mediocrē in canibus equisq; alendis: certe Aristoteles ipse noluit in philosophia mediocris eē sed summus. At hoc nō fuit inq; ueritium. Quod ergo (ut dixi) mediocre & idem summum: quo pacto fieri potest, ut quod summū est, idem medium sit mediocre sit: calumnix sunt & inuolucra ista uerborum. Totum hoc intellectus perpenditur ac bona uoluntate, non rei magnitudine, paruitate, mediocritate. Obolum largiri prudenter ac bona mente laus est largitatis: mala uero mente laus est prodigalitatē: item, unum, duo, tria, quatuor, decem, centum, mille, mille siue paulum, plusculum multum, per multum, plurimum, quamplurimum: & quod nihil est ultra etiam totum tam bene largiri quā male possumus: neque uero cum duo uitia sint in parum & nimium donando, una erit uirtus in mediocriter dando. Nam ista ratione tres faciam uirtutes: unam in mediocriter alteram in paulum: tertiam in multum donando. Sed hæc (ut dixi) non paruitate, magnitudine, mediocritate penduntur: ista enim res distantiam inter opera uitij, & inter opera uirtutis facit: non ipsam uirtutem ipsumq; uitium. Iam non sicut non eiusdem uitij est parum dare & nimium, ita nec eiusdem uirtutis non est & dare, siue non plus dare & satis: Quæ, Aristoteles nescio qua prauitate, confundit: qui cum passim rerum sectatur argutias mihi minime uidetur argutus: qui uoluit largitatem in non largiendo, atq; ut accederet impudentiæ

dentia cumulus esse eam etiam in capiendo & ita
 in similibus. Quis ita procul abest à cōmuni intel-
 lectu, quin intelligat ita demum uocari me largū
 cum largior: uocatur autem largus in uirtute: qd̄
 si male largior sum prodigus: si non largior nem-
 pe ob tenacitatem seu dicere uolumus auaritiam:
 quid ni: tenax seu auarus sim. tolle tenacitatē aua-
 ritiam' ue nunquid non possum non dare cum uir-
 tute quæ uocat̄ parcitas, siue parsimonia siue alio
 nomine appellanda est: uelut cum mimis: aut cir-
 culatoribus: aut tubicinibus nolo largiri: ergo &
 in dando & in nō dando est uitiū & uirtus: Quod
 nec uulgus ignorat cum contenditur an sumptum
 facere in ludos, sit largitas, an prodigalitas: & nol-
 le ludos facere, sit modesti an miseri animi? Sunt
 enim ut ueteres testantur omnes proxima uirtutū
 bus uitia, & ita hæc illis mentiuntur, ut stagnum
 mentitur argentum: & orichalcum mentitur aurum:
 sic liberalitatem prodigalitas, sic parcitatem tena-
 citas, sic fortitudinem temeritas, sic cautionē igna-
 uia. Neq; enim (ut de hoc quoq; aliquid loquar) tā-
 tum est fortis qui opponitur duob; temerario &
 ignaui: nam cautus propria ignaui oppōitur: qd̄
 si dicatur utriq; uitio uirtus fortitudo opponi, re-
 percutiam & ipse istos eodem telo. Quippe teme-
 ritas opposita est fortitudini & cautioni, & item
 ignaui. Neq; nos mouet quod cautio species uide-
 tur esse prudentiæ, q̄a & in omni uirtute dux est pru-
 dentia: & in cautione bona uoluntas agnoscitur.
 Quinetiam illa Aristotelica parum & nimium &
 medium, magis ad prudentiam spectant, quàm
 ad bonam uoluntatem: Et cautionem no modo ad
 intelle

Largus

intellectum pertinere, sed etiam ad uoluntatem, illud probat, quod etiam contrarium est temeritati. Quæ cum uirtus sit, si ponenda in medio erit, cõfutabit Aristotelis orationem, qui uult maius uitium esse ignauiam temeritate: & auaritiam prodigalitate: quia magis distet à medio: ut pollex magis ab indice distat quàm medius digitus. Nunc non magis distabit: ergo nec maius uitium erit. Cum eo quod in parcitate prodigalitas erit defectus, & auaritia excessus: Et in cautione, temeritas defectus, ignauia, excessus: siue in prodigalitate & temeritate peccabit parum, in auaritia & ignauia peccabit nimium. Et tamen nõ uideo (ut de alijs taceã) cur sit maius uitium tenacitas, quàm prodigalitas uel propter hoc, quod ideo tenaces sumus, ut prodigi esse possimus, id est ut patris abutamur diuitijs, ad quem abusum auaritia tendit. Quanquam Aristoteles ut semper sui sit similis, prodigalitatem quàm etiam in non dando esse statuit tenacitatem siue auaritiam facit mares fœminasq; omnes ut fons ille Salmacianus Androgynos reddens. Ita non bina quod ipse uult sed singula uitia erunt. Sed hæc satis ne in rebus inanib⁹ reprehendendis sim iusto longior: pergamus ad reliqua qua tuor (quæ fiebant) uirtutibus, unam exclusit prudentiam: quæ est intelligentia boni & mali: Virtus (ut dicebam) est uoluntas siue amor boni, odium mali, hoc cum ita sit, sola charitas est uirtus. Nam fides est, credere deum omnipotentem omni sapientem omnia bona uolentem: & spes, eum in te forte talem credere, intellectus est. At charitas quæ est deum amare, & ob deum amare hominem, id affectus est.

Hæc

Hæc autem cum in certamen uocatur dicitur fortitudo quæ sola est uirtus: quæq; proprio nomine tam græce ἀρετή quã latine uirtus appellatur: & proprie illa quæ dicitur pax dei: quæ si nihil aliud est quàm charitas, an est aliud fortitudo quàm amor aut cæteræ, quæ uirtutes appellantur, aliud quàm charitas? An nõ modo martyrum dei, quales apostoli, qui accepto spiritu sancto (qui est charitas patris & filij) facti sunt ex ignauis fortissimi, sed quoruncunq; qui fortes existimantur fuisse, fortitudo aliud fuit, quàm amor uel suorum, uel gloriæ, uel imperij, uel opum. Tolle hanc uoluntatem uehementem, qui dicitur amor, quis in laboribus periculisq; perstabit, ne dicam in uulneribus, tormentis, morte, quis hæc subire auderet? adeo mites ac timide fere pro fortibus suis feroces efficiuntur, ut prope supra naturam fortes. Fortitudinem appello tam non emolliri prosperis, quàm non frangi aduersis quod natura consequens est. Qui enim dura fert is profecto mollia respuit: & non minus est fortis animi, in blandientem, quàm in minantem fortunam, agere uirum: nec huic nec illi succumbere. Quod Cicero (quæ constanter, ipse uiderit) cum alibi, tum ibi fateatur: ubi inquit, uita, mors, diuitiæ, paupertas, omnes homines uehementissime promouent: quæ quæ in utranq; partem excelsæ aetate magnosq; despiciunt fortes habent. De quo genere iustitia est, quæ uidetur esse ob id diuersa à fortitudine, quod hæc ad nosmetipsos refertur, iustitia ad alios: ut aliud sit ferre nos iniuriã, aliud iniuriam nõ facere alijs: sed cur alijs iniuriam inferimus? aut illatam non propulsamus? Nempe nulla alia causa, nisi quod

Fortitudo

quod aut frangimur duris ueluti laboribus, periculis, sumptibus, metu: aut iucūdis emollimur, ut donis, ut promissis, ut spe, & quæ sunt id genus: quorum si nihil est inscitia imprudentiæ est. Idem auctor hoc & in eodem loco confitetur inquiens: nemo enim iustus esse potest: qui mortem, qui dolorem, qui exilium, qui egestatem timet: aut ea quæ sunt his contraria, æquitari antepōnit: & iterum, Iam illud nō sunt admonēdi: est em̄ in prōptu ut animaduertant cum iuuare alios uelint ne quos offendant: sæpe enim aut eos lædunt quos non debent: aut eos quos non expedit. Si imprudētes, negligentia est: si scientes, temeritatis. hæc dixi breuiter, quia nihil mihi uideat esse euidentius: & ideo ex infinitis sanctorum librorum exemplis uno demum ero cōtentus, dixit ad Cain: Quare iratus es, & cur concidit facies tua: nonne si bene egeris recipies, sin autem male statim in foribus peccatum aderit: sed sub te erit appetitus eius & tu dominaberis illius. Et iniuste egerat Cain, & iuste agere nolebat, ut qui inuidebat Abel fratri tanquam magis apud deum gratioso, abiecto & fracto animo erat: & id ignorantia boni: cum deus docet unam esse uirtutem, ostendens non debere frāgi animo: Et dominari, nō seruire appetitui. Ergo dominari quodammodo sibimet, ea demum uirtus est: Ad quod agendum quanquam amore inducimur. tamē ipsa potētia seu passio molesta est: ut nihil aliud sit fortitudo qui labor animo amante susceptus ob rem sibi iucundam ac delectabilem. Quis enim ob nullam causam nullumque finem sibi laborandum ducat. Stoici, Peripateticique & si quæ sunt alij, uiderint, qui

qui uirtutem, nullum sibi præponere præmium uolunt. Amor qui nos ad tolerantiam impellit: non habet ille quidem finem ad quem tendat: sed causam unde procedat. Et idcirco non placet mihi cū dicitur deum amandum propter se, quasi quis aliquid amet ob finem. Amandus est deus ob efficientem causam, non finalem. Quia creator, quia bonus & cætera huiusmodi: non autem ob remuneracionem. Et nos affectamur proceres ac principes ob fructum, amamus autem ob aliquam, quæ in eis est uirtutem: si modo amamus utique quos affectamur. Neque aliud est amor quam delectatio: ut amo uinum, amo ludos, amo scientiam, amo mulieres: hoc idem est quod delectari uino, ludis, scientia, mulieribus. Delectatio autem ultima rerum est omnium: neque quis ob aliquem finem delectatur, sed ipsa delectatio est finis: de qua mox etiam dicemus. Verū si amor est finis, cur amantes laboramus? nonne labor ille tendit ad finem atque ad præmium? id fit aut eius conseruandi boni (unde gaudemus) gratia: aut eius potiundi quod non absolute possidemus: qualis est nunc amor in deum timore aut cupiditate admixta. Nam quatenus nunc deū intelligimus. Sed cum sciamus plura esse quæ in deo sunt nobis ignota: ea cupimus, ea amare, siue illis oblectari uellemus: ob quæ erumnas fortiter adimus, patienter ferimus. At cum defuncti uita, deum cognoscemus reuelata facie ut ipsi cogniti sumus tunc perfecta charitas erit: qualis illa angelorum precipue eorum qui supremi sunt: & ultimū finem attingerunt qui dicuntur Seraphini quorum delectatio, quorum beatitudo, felicitas est consummata chari-

Odium.

tas: non quia nō sit deus & finis beatitudo nostra, sed potius tanquam fons unde emanat causa diligendi: & tanquam sedes ubi acquiescit & habitat ipsa delectatio: eadem ratione de reliquis rebus quæ amantur & est diuerso de rebus quæ odio habentur: Nam odium molestia est, contraria delectationi:

Delectatio

Ideoq; ueteres etiam odium pro molestia corporis accipiebant ut illud: nunquam me hodie odio tuo uinces. Et odiosum est mihi hoc, id est, molestum: Molestiam itaq; omnem fugiunt, sicuti appetunt delectationem: sed illam ferunt propter hanc, si modo illa minor fuerit: hæc maior. Alioquin nō uocatur illa uirtus, si tali intelligentia careat: ut plus boni peteret tolerantia, minus mali delectatio: pro actu quoq; alterum delectandi accipitur, siue à delecto actiuo siue à delector deponenti uenit, eaq; de re consuetius est nomen fortasse uoluptas, sic dictum quia uoluptatem sola petit uoluntas, eam græci ἡδονήν ut Cicero ait appellant. Nescio an melius respondeat illi superiori (delectationem dico) τερπνότης quam nostri etiam uoluptatē transferunt: ut in illo: ut in habitem in domo domini omnibus diebus uitæ meæ, ut uideā uoluptatem domini πῶς θεωρεῖν με τῆρ τερπνότικα κυρίου aut ἀπόλαυσις. Hanc quidam recentiorum appellant fruiti-

Fruitio.

onem: qui est percipiendæ uoluptatis, ideoq; (quātum sentio) semp indigens grō: ut fruitio rerū malarum, fruitio rerum bonarum: qua de causa rarissime, ac pene nunquā sunt usi hoc uocabulo clarissimi autores. Plura attulim⁹ huius rei in libris de uero bono exempla. Nunc uerum attulisse suffecerit ex Augustino, in trigesima octoginta quæstionū.
Fruimur

Fruimur illa re de qua capimus uoluptatem: nec differre fruitiōem ab amore, probat idem alibi, dicens frui est alicui rei amore inhærere propter se: adhærere autem amore & amare idem est propter se ex consuetudine philosophorum dixit, non ex rei natura ut testatus sum. Quare delectatio, siue uoluptas, siue fruitio, siue amor, siue aliud simile nomen in idem recidunt. Quæ cū summa etiam cōsummata sunt, uocatur beatitudo siue sc̄licitas ad ad quã bene agendo hoc est, bene uolendo peruenitur, non ipsa est bona actio ut Aristoteles ait nōn̄hil deceptus loquendi consuetudine quæ apud latīnos melior est: dicimus enim bene mecum agitur: male cum illo actum est, quod uidelicet ego & res meæ bene se habent: & ille uel illius res male. Vñ actum est de me, actum de imperio, actum de reb⁹ humanis. Non quod ego, aut ille, aut imperiū, aut res humanæ agant, sed quod deus uel fortuna (ut more ueterū loquar) agat de me, de illo imperio, de rebus humanis: quod apud nos passiuè, id apud græcos dicitur actiuè *ἐμπράττειν* & *ἐμπραγία* siue *ἐμπραξίς* hoc est, bene agere, & bona actio, bonus actus: ut apud idiotas bene ago res meas: bene facis negotia tua, id est, prospere. Quare non uidetur id quod loquitur intellexisse Aristoteles in Politicis inquiring *καὶ τὴν ἐμπραγίαν τὴν ἀδαιμονίαν εἶναι σαυτῶν*. Nam hoc bene agere non est uirtutis: neque in nostra manu situm, uerum in fortunæ & dei, cum possim bene agendo tamen male habere & ut latinius loquar, potest mecum bene agente male agi: & tecum male agente bene agi: aut etiam cum nihil agente uel bene agi, & præ-

2 LAVREN. VAL. DIALE.

clare uel male . Nam bene & male nunc accipitur fortunate & infortunate, siue commode & incommode ut apud Ciceronem Lælius loquens de amico Scipione interfecto inquit: cum illo uero quis neget actum esse præclarum , idem est enim præclare quod bene: seu optime . & aliquando post. Quãobrem cum illo quidem (ut supra) actum optime ē, mecū ī cōmodiusquē fuit æquius ut prius in troieram in uirā: sic prius exirē de uita. Quid nunc aut Scipio interfectus, aut Læli^o relictus egit? pfecto nihil nō recte : ergo Aristoteles inq̄t, ^{ἀδύνατον} γὰρ ἄρ' μὴ καὶ πρᾶττοντα πρᾶττειν ἐν : nã & cum Scipione bene, & cum Lælio male actum est, utraq; non agente. Eadē pene ratione dicunt græci bene pati ^{ἐν πάσῃ} ἢ πᾶσιν pro bene accipere siue bene habere, qua dicunt bene agere, ut in psalmo & bene patientes erunt καὶ ἰσπερὶ πονηροῦτες ἴσονται quod ego dixissem & bene cum eis agetur quæ loquendi consuetudo nihil debuit habere momēti apud Aristotelem cum de actione honesta: quæ in nostra potestate est disputaret. Quid illud quod præter consuetudinem est: ut enim bonam actionem fecit felicitatem, sic felicitatem fecit actionem dicens ἢ γὰρ εὐδαιμονία πρᾶξις ἐστίν. Non em̄ bona actio est felicitas siue uoluptas, sed per bonam actionem ad illam peruenitur: & ante omnia per doctrinas scientiasq; quorum una est prudentia cui subiecta ex parte est, illa quarta, quàm decorum appellant. Etenim sicut ianua domus, & gradus scalarum non cum præstant usum, in quem domus ipsa inuenta est: ita uirtus seu patientia atque doctrinæ non sunt uoluptas ac beatitudo, sed illuc pducūt: de qua iam finē faciam

Bene agere.

ἐν πάσῃ

faciam ne omnia quæ dici possunt consecrari uidear: cum præsertim latius de his in alio opere disseruerimus.

De corpore.

CAPVT XI.

COrpus aliud æthereum siue cæleste, aliud nõ æthereum, Cælum quis nisi furiosus, ausit dicere quid sit: cum nihil apud nos tale sit, nec tactu, aut ullo sensu queamus dignoscere: & sidera densiorem cæli uel ætheris esse partem: quasi corpus cæleste possit esse compactius & densius. Ego scio sidera post cælum esse facta, & illic collocata, quo autem artificio cum illuc ascendero intelligã: ut illud me librorum sanctorum lectio docuit, ita hoc uisus, solem stellasq; uibrare. Quod Aristoteles quasi illinc descenderit negat. Quid ni etiam neget hunc nostrum uibrare ignem? Ut illa negat esse ignea, ita cum Empedocle facit elementum igneum quod nec cernamus, nec flatu sentiemus. Sed quid possum inexpugnabili rationi repugnare. Motus est causa caloris, inquit, concitatio em illa uirginis spherarum incendit superiorem aeris partem in ignemq; conuertit: quemadmodum misilia plumbea, cū impetu emissa in aere liqueunt. Quid mirum, si de rebus à sensu nostro remotis mentiri audeat, cum de rebus tum apertis mentiatur: & si eum quidam sequuntur: quorum est Ouidius qui inquit:

Non secus exarsit quã cum balearica plūbum

Funda iacit: uolat illud & incandescit eundo:

Et quos non habuit sub nubibus inuenit ignes.

Quis unquam animaduertit glandē, uel plūbeam,

e ; uel

Bōbarda.

uel ferream, uel lapideā funda emissam in aere ca-
 lescere, nedū plumbū liquefcere: certe magis debe-
 rent incendi pennæ sagittarum, quā eaꝝ ipicula si
 plūbea essent. At quis unq̄ illarū aut spiculū, aut li-
 gnū, aut pennas, etiā si chartaceæ sint, cum perue-
 nerunt incaluisse dephendit. Ne machina qdē (quā
 bombardā uocant) priscis ignota, quæ tanto turbi-
 ne, ut nulla uis humana queat cōparari, unq̄ pilā
 plumbeā etiam tāto igne afflatā liquefecit in aere.
 Quinimo & pila illa & missilia cætera, calorem si
 quē habebant, eūdo amittunt, ut motus sit potius
 causa refrigerationis. Vnde uentilatio in balneis
 & respiratio cordis refrigerat, ut in alto uolatus
 auū: q̄rum hæ etiam pennæ minimū calefcunt quæ
 maxime mouent. Cōflictio collisioq; corporū duo-
 rū calorē creat, aliq̄ ipsa compressio sine ullo aut
 uix ullo cū motu: ipse aer motus atq; agitatus nul-
 lū nanciscit calorē: imo si ullū aliunde nactus est,
 pdit atq; refrigerat. Sphæræ si suo motu incende-
 rent aerē, multo potius & ipsum mouerent (qd nō
 faciunt) & secū suo contactu uersarent. Nec uideo
 q̄re nō ipse quoq; incenderent una cū illo, nec quō
 aer possit incendi. Deus ab initio creauit elemen-
 ta, non aliud creari ab ipsa sphærarū uertigine. uo-
 luisse: cū p̄sertim ad nullā rē utilē. Tanta est em̄ &
 uis & p̄stantia ignis, ut & calor eius sit maior alia
 rū rerū frigore. Siquidē ignē manu pati non possu-
 mus, niuē possumus: & splendoris exigua portio
 plurimum tenebrarum illustrat. Satis igitur fuit
 solem ad utrunq; nobis mundoq; præstandum, ad-
 iuuante (quam dixi superius) causa. Quod ex colli-
 sione generet ignis, & ex compressione calor p̄ci-
 pue

pue humoris, qui agglutinatus terræ calefcit atq;
 exhalat. Empedocles qui ignē in cælo posuit, me-
 ruit in ignem terræ deicēdere ut inquit Horatius:
 Deus immortalis habere dum cupit Empedocles,
 ardentem frigidus ætnā insiliit, ab hoc cælesti igne
 aiunt fugari deorsum frigus, & à terræ calore ad
 mediam regionē aeris, & ob id fieri nubes, niues,
 grandines: quasi frigus corpus sit & tanquam lo-
 culus ferreus Arfinoe in conditorio magneti ap-
 pendeat In medio extinguitur frigus & calor, nō
 de loco in locum expellitur: neq; in ima terrarum
 demergitur ut multi disputant: quorum est noster
 Macrobius, qui in saturnalibus ait, Frigus in terra
 rum ima demergitur, & aquas inficit, quar; in imo
 est scaturigo: & contra cum aer hiemē perfert ca-
 lor in ima demergens aquis in imo nascentibus
 dat uaporem: nō aduenit calor aquis, sed ex aquis
 gignitur: nec frigus in terram descendit: sed terræ
 ingenitus est: neq; calor excessus est ignis, neque
 excessus frigoris est glacies ut ait Aristoteles cum
 glacies & ignis sint corpora: illa non sint & si per
 semet ignis (de nostro loquor non de sidereo) sub-
 sistere non potest: quinetiam rem cui adhæret ab-
 sumit. Nec mihi uidetur occupare locum in il-
 la ipsa re quam amplectitur, ut in fumo, in pruna,
 in metallo ignito: præterea in nihilum conuerti,
 quia de nihilo factus est: per quod deus suam pa-
 tefecit potentiam: ut sciremus è nihilo aliquid
 posse creari, & ex aliquo nihil: si enim in aerem
 cōuertitur: & aer in ignem (ut isti aiunt) decuplū
 ignis fieri ex aere & decuplum aeris ex aqua: & de-
 cuplum aquæ è terra: cur nunquā uidemus nec in-

aeris ex aqua: & decuplum aquæ è terra: cur nunquam uidemus nec incendi aerem: nec mare inminui aut crescere: nec terram. At qui cognationem quandam elementis assignant, ignem quidem calidum esse & ficcum: malletm dixissent, lucidum quã ficcum (ut mox ostẽdam) ego illum elementalem ignem: nec calidum: nec lucidum intelligo. Aerem uero calidum & humidum quem ipse negaui calidum: imo probaui frigidum: qui si talis est: nullum est elementum ligneũ quia cognatio caloris intercidit. Nam si ignis est calidus & ficcus, cũ aere coherere non potest: quem & ego frigidum probaui & isti humidum aiunt. Addam nunc non esse humidũ quod uel sua spõte apparet. Quo enim fœdere potest humiditas iungi cum calida ficcitate: quasi dimidium aeris: superius sit ficcum, alterum dimidium inferius sit humidum, quod ridiculum dictu est: quod ficcum & calidum est: id nõ aer sed ignis erit ergo ficcus dicẽdus est aer. Iam uero quicquid humidũ id & graue est. Atqui in aere nihil est põderis, neque utres inflati grauiores sunt quã remissi: neque naues, aut cistę quam ipsa materia ex qua compositæ sunt. Adeo autem omnia humida sunt graua, ut etiã non nisi è duobus diuersis corporibus constent: humidum aliquid dicitur, quia humor in se habet: humor autem non qualitas est ut calor, sed corpus & sub quo tanquam genere aqua continetur: ut apud Ouidium de mari loquẽtem: circũfluus humor: Vltima possedit mediũq; cohercuit orbem. Quid opus exemplis est in re quam si quis nesciat nihil omnino sciat humorem esse uinum: acetum, om̃em succum, lachrymam: pituitã: aquam

Humor.

aquã qua uel uestis uel humus madefacta aut per
 fusa dicitur humida: ut duo sunt corpora coniun-
 cta terra & aqua fiatq; tũc grauior illa uel uestis:
 uel humus: quã prius fuerat. Quo fit ut cum ae-
 rem dicunt humidum fateantur, cum habere pon-
 dus nec simplicem esse. At mihi ne humus quidem
 fieri posse id, quod in humo cernimus uidet. Cur
 em bullæ illæ q̄ inter fontanas aq̄s micant non hu-
 mectãt? cur nõ in humore immorant? cur illũ aerẽ
 humor expellit: quasi suum hostem. Quippe non
 tam sua leuitate illic aer ascẽdit atq; emergit: alio
 quin cum in fastigium aquæ bulla euasit, nunquã
 illic immoraretur: sed protinus e sua tunica erum-
 peret. Qualis sunt etiam globi illi e lixiuio facti
 tandiu uolitantes, quã compressu aquæ excludi-
 tur suo pte pondere ac suapte lubricitate ab illo de-
 scendentis: qui dum est in aqua aut in terra ueluti
 in utre (ut dixi) tantundem loci occupat, quantum
 occupat tantundem aquæ & terrę, ut si ipsũ utrẽ
 uel aqua impleas uel harenis: quem inflatum aere:
 quis color? quod frigus? quæ alia uis constringet:
 eumq; densabit aerẽ? Nam isti, aiunt, aerem den-
 sari mutariq; in aquam & aquam rarefcere in ae-
 rem (ut dixi) Quod si fieret, cum non minus loci
 occupat aer, quã aqua uel terra. Vnde id loci ha-
 beremus? Quoties parum aquæ uel terræ tantum
 efficit aeris, necesse foret cælũ laxari, et rursus cum
 multum aeris in paulum terræ aquæ ue mutaretur
 contrahi. Cum dixi de aere dixi etiam de aqua
 quam negaui esse humidam, sed ipsum humorem:
 sicut enim calor nõ dicitur calidus ita etiam neq;
 humor humidus. Insciteq; traditur à physicis esse

Qualitas.

In corporibus nostris quatuor humores, duos quidem humidos totidem uero ficos: cum neque humidi sint humores neque ficci. Contraria est enim humiditati ficitas: nec aliud quam absentiam humoris indicat: etiam ignem & terram dici ficcam habere qualitatem eiusdem inscitiae est: cum non sit qualitas proprie ficcum esse, sed carere admixtione alterius corporis qui humor dicitur. Dixi proprie qualitatis: quia terram esse udam, madidam, limosam, & breuiter humidam: & est diuerso aridam, torridam, ficcam, sic qualitatem significat: ut hominem esse crinitum, barbatum, pilosum, succiplenum, lacertosum, corpulentum, pinguem, & est diuerso caluum, imberbem, leuem, exanguem, effætum, macilentum: cum tamen crines, barba, pilii, succus, lacerti, corpus pro carne, pinguedo siue adeps & aruina, non qualitates sint sed res corporeæ. Vapor quoque ficcus & humidus cur dicatur non uideo. Nam si uapor humor est, ficcus esse non potest: sin afflatus caloris calidus, nec humor erit, nec corpus: qua ergo ratione creare non uult Aristoteles nubes & cætera poterit: similis est uapori, & pene idem exaltatio, quam ille *αυαθία* eiusque copiam uult esse uentum non autem aerem motum, quasi non uentus sit aer flabello, aut follibus motus. Si uentus non est aer, certe nec corpus: ergo uter uento inflatus, si cessat uocari uentus aer, cum stat, non erit plenus corpore sed nulla re. Omnia portentosis uerbis miscet ait, ita contrarium esse aera terræ, ut ignem aquæ quasi sic se mutuo perimant aer & terra, ut ignis & aqua. Solo pondere distant aer & terra, & si
quæ

quæ sunt aliæ qualitates non calore & humiditate cum ambo sint frigida: nec humorem suum esse agnoscunt: quem etiam detrahi uult posse aquæ Aristoteles: effici' que terram, quod nec pisces si loqui possent dixissent: an potest corpus suum detrahi aeri, aquæ: terræ: minime. Ita nec aquæ humor, quia ipsa aqua, aut ipsum aqueum corpus humor est. Quod cum ita sit nec terra uicissim conuertetur in aquam, & item de cæteris elementis si qua sunt cætera nisi aer. Hæc etiam elementa uult esse in suis regionibus pura quasi purior alibi terra & aqua quàm ea quæ nobis nota est: ex eis quoque omnibus constare nostra corpora cæterorumq; animalium: itemq; arbores & omnia germinantia. Terram & humorem in me ac in cæteris (quæ dixi) agnosco: ignem non agnosco: non forte talem ignem uolunt esse, qualem super aerem fingunt qui nec uideatur, nec sentiatur. Neque animal quia calidum est ideo igniturum putabo, ac ne aer quidem pars est corporis nostri: neque quippiam ex aere sicut neque ex igne compositum est. Meat aer & remeat per os animalis alius, & alius, quod etiam diuino comprobatur testimonio: quod scimus deum formasse hominem ex limo, quæ est humus humore macerata in quæ duo cadauer resoluitur: quod testatur Homerus: apud quem Menelaus his qui cum Hectore dimicare formidabant sic imprecat:

ἀλλ' ὕμῃς ὕδωρ καὶ γαῖα γένεσθαι.

De materia

De materia forma & composito.

CAPVT XII.

HAec haecenus (ne in infinitum excurrat oratio) de substantia, quam esse ex materia & forma magis obsequutus sum, quam assensus: primum quia non sicut una materia unum corporis est, ita una forma: ueluti in hoc pomo est color, figura, pondus, odor, leuitas, & alia nonnulla: dictum est quod substantiam hanc, quae ex materia constat & forma immo & formis, appellant compositum: cum nihil possit esse simplicius: sublata enim alterutra parte & altera perit. Neque id in corpore modo, uerum etiam in spiritu: usque adeo ut essentiam & qualitates in deo ponamus dicente deo Iesu de ipso deo apud Iohannem, neque uocem eius audistis: neque speciem eius uidistis: species autem & uox qualitates sunt. Tum quod materiam quandam faciunt ab omni forma seiunctam: quam uocant materiam primam: hoc peraeque stultum est atque formam qualitatem: ue facere citra materiam ne dicam stultius. Quoniam si quis aliquam neget esse materiam ei quae admodum superius dixi probare non possim, nec defendere: non magis quam quare haec sunt idonea nomina materia & forma. Materia enim uocatur qualis in statua marmor, in scamno lignum, in latere lutum: ut superius sum testatus. Forma autem quid aliud quam figura significat? O deprauatrix naturarum significationum peripatetica natio: postremo quod priorem uoluit esse materiam forma, quae quo modo potest esse prior: quae non extitit prius? & eam iubet nos imaginare quae imagine caret

earet. Accipe rationem propositione sua dignam: ut imaginamur formam sine materia: ita possumus imaginari materiam sine forma. Imaginamur quod imaginem habet: non quod non habet: & tamē in illo quoque mentiuntur: nihil enim imaginamur nisi tanquam in corpus: tertiam quoque sororem faciunt priuationem sed, quasi notham & duarum inimicam: quæ cum aut qualitas: aut nihil sit in tractatu qualitatis disputanda est: cuius nunc ordo est.

De accidente: quodque nouem prædicamenta ad duo referuntur, qualitatem & actionem.

CAPVT XIII.

Cætera nouem prædicamenta Aristoteles uno complexus est nomine *συμβεβηκός* quod transferunt accidens: mihi duo tantum placet esse: & in hæc recidere cætera, qualitatem & actionem. Accidens esse aiunt quod potest adesse & abesse citra subiecti corruptionem. Quid calor in igne potest citra ignis corruptionem abesse? forma inquit, usialis est calor in igne. Quid non huiusmodi forma & ipsa usia est? Usialis est (aiunt) respectu cõpositi: ut dicatur forma substantialis à qua differt forma accidentalis ut calor in ferro. Ego distinxī substantiam ab usia quo magis res intelligeretur. Ita nunc consuetis quam captiosis uerbis agere malo, & qualite uti quam forma, ut alia sit qualitas naturalis alia non naturalis. Naturalis est qualitas: quæ ab essentia nequit abesse ut in sole uibratus, lux, ardor, ut in anima potentia capiendi, uolendi
ut in

ut in deo æternitas, sapiētia, bonitas, ad cuius imaginem & similitudinem conditi sumus: imago autem & similitudo nihil aliud sunt quam qualitas: Nam ecclesia dicit talis pater talis filius talis spiritus: Et usitatus, multoq; accommodatus est uocabulum qualitas quàm forma: sicut essentia quàm materia: Non naturalis, ut ille ipse calor in ferro. Calor autem & figura & tactus, & pondus, uerius est ut naturales qualitates dicantur: quas abesse posse (ut quidam aiunt) falsum est: quod dicant uelut in pomo de quo paulo ante dixi uirorem & asperitatem, & rotunditatem, & pondus auferri. Mutatur enim calor & forma: & tactus & pondus, nō auferitur: nō in aliam qualitatem, sed in seipsam: hic calor in illum, hæc figura in illam, hic tactus in illum, hoc pondus in illud: fortassis omnem odorem possis auferre atq; etiam saporem & si quid est tale: cætera non possis nisi aliquid eiusdem generis substituas. Vbi nihil substituitur solent isti appellare priuationem. Quæ si nihil est quid attingit eam cōstituere cum forma & materia, quasi ipsa aliquid sit. Nam eam quasi nihil & tamen nō nihil uolūt esse ut in oculo uidendi defectum: quilibet est uel in eo qui amisit uisum: uel in eo qui nondum adeptus est: quales infantes nondum editi: & catuli ferarum statim editi, quibus nullus adhuc uisus sit: & tamen in oculo naturalis potentia uidendi: uidelicet quod oculus sit natura apertus ad uidendum, cum & uisu orbat, & uisum nondum adeptus nihil cernet, uisio nulla erit: priuatioq; ipsa nihil erit: Potentia autem uidendi est in oculo bene affecto, non autem in extincto, aut nondum soluto

ſoluto, ut neuter poſſit uocari oculus quæadmodū
nec hō qui uel iā defunctus eſt, uel in utero matris
nōndū aiām habet. Cæterꝫ in oculo orbato ineſt q̄
dam q̄litas q̄ & à cernentibus agnoſcitur & tactu ſen-
titur: & in oculo nondum perfectō ineſt potentia
non uidendi ſed perueniendi ad uifionē: idem dico
de loco tenebroſo, idem de reliquis ſenſibus uel
amiſſis, uel nōdum perceptis, uel male affectis: ſed
reparabilibus. Sed his ineptijs omiſſis redeam eo
unde egreſſus ſum: ſpecies in qualitate non ſunt p̄
petuæ omnes: ſed genera niſi forſan in paucis. Ita-
que ut in eodem quo capi uerſer exemplo poteſt
abefſe à pomo uiror uel rubor, ſed non color: po-
teſt rotunditas uel oblongitas & quælibet alia fi-
gura, ſed non omnis figura: poteſt priſtinum pon-
das, ſed non omne pondus: poteſt hic odor aut il-
le, neſcio an omnis odor: poteſt aut aſperitas aut
lenitas, ſed non utraq; poteſt aut calor, aut frigus,
aut tepor, ſed non omnia hæc. Quare perpetue
qualitates hæ dicendæ erūt quæ generales ſunt in
quibusdam (ut dixi de ſole) etiā ſpeciales. Sunt au-
tem generales quæ aut ſenſibus obijciuntur aut ſen-
ſis, Senſa uocabant ueteres ueluti animi ſenſus. Igi-
tur de ſenſibus qui ſunt ad intelligendum facilio-
res prius dicamus. Senſa.

De qualitatibus quæ ſenſu cognoscuntur.

CAPVT XIII.

Senſus (ut ſuperius dixi) ſunt potentia quæ
dam ſentiendi in corpore animato. Hi qnq;
ſunt ab om̄ibus facti: uisus, auditus, guſtus,
odoratus, tactus. Obiectorum ſuorum
ſinguli

singuli habēt generalia nomina præter ultimum. Nam obiectum uisus est color, auditus sonus, gustus sapor, odoratus odor, tactus nullum. Sed quod pauci animaduertent, abutimur nomine sensus pro nomine obiecti ut superius ego feci: dicimus tactum durum, mollē, asperum, leuem, cū non fit sensus qui percipit, sed rei perceptę esse talē sicut nō est uisus eē album, aut uiridem, sed coloris siue corporis: nec auditus esse acutum aut grauem, sed soni. Spēs huius obiecti (ut de hoc primum agā) sunt mollities, durities, asperitas, leuitas caliditas, frigiditas: & si qua sunt huiusmodi. An ad hunc sensum pertineat sentire quid graue, quid leue, quid robustum, quid imbecillum, & si quid est tale dubito an potius ad robur siue ad uires. Huic sensui subiicit Aristoteles gustum et haud dubie gustus per tactū fit: tamen alius hic est sensus: alius ille. Neque enim palatum ita cibi asperitate offenditur, ut amarore quoniā in amarore offenditur gustus, hoc est uis illa gustandi, in asperitate, corpus ipsum: ut offenditur manus, pes, oculus, ut auris. Quippe per uniuersum corpus diffusa est uis tactus, nec exterius modo uerum etiam interius: & idcirco tactus uehementer læsus, præcipua causa mortis est. Habere & Venus aliquid sensibile proprium est dicenda, quia ad tactum pertinet ut suauitas somni, ut delectatio quemadmodum dixit Socrates, confricando membra prurientia, & si quid aliud huiusmodi est: Semper enim est eadem. At saporis multę sunt species & plures quàm quę Aristoteli placeant septem, & si non denominate, ille enim omnes uult fieri ex dulci & amaro: sicut ex albo & nigro omnem

Tactus.

omnem colorem quod confutare non magis possum quam ipse facit, qui quod ait non probat. Dicam potius de Aulo Gellio qui reprehendit eos quos uersum Vergilianum emendando deprauant. Et sapor iudicium faciet manifestus: Et ora tristitia tantum sensu torquebit amaro: ait enim Vergiliū amaror scriptum reliquisse, & male à quibuidam emendari amaro: quod absurde dicatur, sapor sensu amaro torquet. Aulus Gellius non sentit, nunquam sensum esse corporis, saporem: sed sensationem, ut dicimus tu non habes sensum doloris: ait saporem esse ipsum sensum: Non alium enim se habere sensum, non habet in se alium sensum? At habebit adiecta differentia speciem: sapor enim adiecto amarus, fit amaritudo siue amaror: ergo quo sensu torquebit amaror ora, nempe amaroris, quoniā sensus sapor est. Ita res in idem recidet. Neque erit absurdum: ut dicatur sapor torquebit ora suo amaro non magis quam amaror torquebit ora sensu seu sapore suo: quia amaror sapor & sensus est. Si modo sciēter dicit sapor esse sensus. Nam odor pro corporis ipso sensu nonnunquam inuenitur, sicut ē contrario tactus qui est sensus pro suo obiecto ut ostendit, Quintilianus nam uisus damnū sarcunt reliquæ uoluptates odor, gustus, tactus, auditus: odor pro odoratus dixit: aliquando & gustus ita accipitur ut amaro gustu cibus est. Odoris species non habent nisi paucissima nomina, ut fragrantia & fœtor. Ideoq; otiosum sit hoc loco illas enumerare: uisus obiectum (ut dixi) est color, et ex consueti figura, quantitas, motus, quies, quarum figura est qualitas: de reliquis postea differemus:

f eadem

In A. Gel.

eadem quatuor etiam tactus sentit: duo posteriora, non nihil auditus. Quid, splendor, est ne color? an alia quaedam qualitas? Aristoteles uult eum esse, non dico candorem, sed candidum: si candidus: quæ nam erit eius substantia? quem cum faciat candidum, miror cur dicat solem & ignes rutilos: unde enim suum candorem splendor habeat, nisi à sole, quem Homerus candidum facit, aut ab igne, aut si quid his simile est. Nusquã enim splendor, nisi in his aut ab his, nec uideo quare ignis aut sol si rutilus esset, nõ posset habere splendorem rutilum: ergo splendor seu fulgor est uigor ille, illa uiuacitas ignei coloris. Nam qualitas in qualitate est, & aliquid quãdo in actione: ut pulchritudo formæ corporis, suauitas coloris, dulcedo uocis, tarditas ambulatiõnis. Quo fit ut omnem, quem nanciscitur colorẽ splendor & fulgor illustret, uehementiorẽque reddat: in aere uero qui colore uacat, nullum representat colorem: etsi Aristoteles aeri dat colorem albũ quasi nisi colorem haberet, non cerneremus, uti solem quem album propriè & argenteum nonnunquam alia de causa aureum cernimus. Ego qui se uidisse aerem præter Aristotelem inueni neminẽ. Nam nisi uidisset nunquam albũ esse dixisset. Obiectum auditus dixi sonum, quem Aristoteles uocat *φωνήν* eumque differre uult à uoce, id est, *φωνή* quod ille sit animalis ore prolata, & ut Platonĩ placuit propria hominis. hi uero magis communitulata. Et tamen terremotus & *φόρος* & *φωνήν* dixit. Apud nostros raro est diuersitas cum dicant, litterarum alias uocales, alias consonantes non ut

græ

φωνήν
φωνήν.

LIBER PRIMVS.

8,

græci alias uocales alias conuocales, ut dicimus le
 miuocales ἡμίφωνα σύμφωνα φωνήεντα. Vnde nonnum
 quã dicimus sonus uocis quasi qualitas uocis. Qui
 dam præcipue qui de arte grammatica scripserunt
 Diomedes, Donatus, Seruius, hæc duo nomina nõ
 uidentur distinguere, quorũ primus ita ait: Quan
 quam ueteres, omnes sonos uoces dixerunt, ut fra
 ctasq; ad littora uoces. Eum quidam æerem esse dæ
 xerunt sed ictum, siue percussum, ut Stoici, Plato
 etiã spiritũ, quidã uentũ, quidam percussionẽ, siue
 motũ aeris è quibus est Aristoteles, q in libris de
 anima ait: sonus est duorũ corporum solidorũ ue
 hemens confictio & iterum: sonus est motus eius Sonus.
 quod moueri potest, hunc in modũ ad hanc Ari
 stotelis uehementiam, quæ superuacanea fuit, ad
 dunt Diomedes & Donatus dicẽtes, sonus est cor
 poralis repentinum auribus referens fragorem:
 sed neq; aer ictus, siue percussus est sonus, neq; uen
 tus, aut spiritus, quia uentus nec spiritus aer sunt,
 & aer corpus: At sonus quia obiectum auditus, q̄lẽ
 ras est. Neq; percussio aeris, aut confictio, aut mo
 tus: quia ista sunt actio, uerũ ex percussioẽ siue ex
 cõflictione (ut dixi) qualitas sicut ex percussione læ
 uor & dolor. Quod testatur Quintilianus inquit
 si quis dicat sonus est duorum corporũ cõfictio, er
 rat, ut opinor. Non enim sonus est confictio, sed
 ex confictioẽ. Priscianus tãctsi ambiguũ ponit dæ
 cẽs: uocem esse tenuissimum aerẽ ictum, uel suum
 sensibile aurium, tamen paulo post corpus aereũ
 sentit esse: quia et aurem tangat, quod falsum est:
 cum aurem non magis tangat quã color oculũ:
 neq; si tangeret continuo foret corpus, nõ magis
 f 2 quã

quàm splendor: & per tres dimensiones sicut cætera corpora dignoscatur. Nam non aliter sonus mensuram recipit, quàm splendor in aere & color in pariete: Quia comparavi sonum splendori, nō protinus comprobauerim illam Aristotelis comparisonem dicentis: quemadmodum sine lumine non sunt uisibiles colores, ita neq; sine sono acutū & graue. Nam acutum & graue species sunt siue differentiae soni. Vnde sonus acutus appellatur & sonus grauis: colores non sunt luminis species: neque dicitur lumen uiride & lumen uenetum: Color ipse est genus: diciturq; color uiridis: & color uenetus. Democritum atq; Epicurum transeo qui ex indiuiduis corporibus uocem constare dixerūt. Quorum assertor Lucretius libro quarto ait. Corpoream quoq; uocem cōstare fatendum est, Et sonitum quādo possunt impellere sensus: Præterea radit uox fauces sæpe, facitq; Asperiora foras gra diens arteria clamor: & in plurimos deinceps uersus. Verum radere fauces non est uocis, sed aeris uolenti: hanc quæstionem Aulus Gellius cum proposuisset pene ab ipsa conterritus dissoluere formidauit, tãquam nimis arduam argutamq;. Ideoq; Enniano uersu elusit, Philosophandum paucis, nã omnino haud placere: similiq; modo Lactantius q. cum non nihil contra alios de hac ipsa re disputasset intulit. Non est igitur comprehensum quo modo fiat: aut quid sit: atqui aperte sane Quintilianus ostenderat, quo modo sit. Et cum sit obiectum auditus, in promptu erat qualitatem esse intelligere: nisi forte non dubitabat hoc Lactanrius, sed unde esset & ubi: ego opinor sicut splendor e luce p. die

Vñ uox.

dit & in luce est: ita uocem à duro corpore prodire in aerem: & in ipso duro corpore, uel terra uel aqua esse: quæ ideo non permanet, quia ipsa actio unde facta est uox, non perseverat: ut actio lucis. Vnde fit ut hæc qualitas possit adesse & abesse citra subiecti corruptionem: qualis est odor nonnunquam & sapor: si tamen in totum extingui potest. Nimum sonum Aristoteles audiri posse negat, sicut nimiam lucem cerni. Ego sentio non nimum sonum, sed minimum audiri non posse: nimum uero sonum audiri, & nimiam lucem cerni. Aliter nec exanimarentur animalia ex tonitruo, nec oculi ex nimia luce caligarent. Nolo nunc disputare uter sit præstantior sensus, auditus'ne, an uisus: nã multa dici possent: & an hominis sensus, præsent sensibus aliorum animalium an non? tractemus quæ sunt huius loci potius. Vox humana naturalis illa quidem est, sed eius significatio ab institutione descendit: homines enim rebus cognitis, uoces quas adaptarent inuenerunt. Quorum primus fuit Adam deo autore: easque cum suis significationibus posteros docuerunt. Ut soni quidem sint à natura, uoces autem et significationes ab artifice: quorum sonos auris, significationes animus, uoces ambo percipiunt. Postremo inuentæ sunt literæ quasi mutæ uoces siue uocum imagines ut ipse uoces sunt quasi imagines significationum quæ iam proprie dicuntur uocabula. Atque hoc est quicquid loquimur: etiã ipsum substantia: qualitas, actio atque adeo ipsum res. Nam sicuti ligno nomen lignum est, & lapidi lapis, & ferro ferrum. Item rerum incorporalium ut scientiæ est nomen scientia: uirtuti uirtus, generi

Nimum.

genus, speciei species, ita substantiæ substantia, ita
 qualitati qualitas, ita actioni actio: deniq; ita rei
 res, itaq; res significat rem: hoc significat, illud hu-
 ius est signum: illud non uox, hoc uox est ideoq; de
 finit: Res ẽ uox, siue uocabulũ omnium uocabu-
 loꝝ significatu suo cõplectens, ergo uocabulũ in-
 ges est supra res, quia res uocabulũ est etiã, sed si-
 gnificatum rei supra significatũ uocabuli ẽ: & ideo
 uocabulum res ẽ: & unã significat dũtaxat rẽ. Illa
 autem uox omnes res significat: quẽadmodum hec
 uox deus, infra multas alias est: nã illã transcendit
 spiritus, transcendit substãtia, transcendit essẽtia,
 transcendit aliquid & res, significatiõis autẽ dig-
 nitate cũcta alia transcendit, cum sit ipse cæterarũ
 rex autor. Quapropter nihil ẽterest utrũ dicam⁹,
 quid est lignũ, qd est lapis, quid ferrũ, quid homo,
 an quid significat lignũ, lapis, ferũ, homo, quorum
 nihil de res dici potest: quid est res, & quid res sig-
 nificat, quoniam quid, resoluitur in quæ res. At si
 interrogauero quæ uox est res, recte respõdebis:
 est uox significans omnium aliarum uocũ intelle-
 ctum siue sensum: sed quæ idẽ penẽ nũc quod qua-
 lis significat.

De qualitatibus quæ sensis per-
 cipiuntur.

CAPVT XV.

Valitates quæ sensis cognoscuntur, &
 si nonnihil paulo ante attigi, primum
 ea quæ in anima sunt ut uirtus, uitiũ,
 scientia, gaudium, dolor, spes, metus,
 deinde quæ toti animali assunt: ut glo-
 ria ho-

ria, honor, imperium, dignitas, uis, praefectura, cōsulatus, magisterium, sacerdotium, coniugium, celi-
 batus, uirginitas, paternitas, propinquitas, fami-
 liaritas: Quanquam multa horum possunt adesse
 spiritib⁹. Nam & throni & potestates & principa-
 tus & uirtutes in angelis sunt: Et ī deo paternitas
 & (ut hoc uerbo utar) filialitas. etiam simile quid-
 dam alijs rebus adest: ut esse loco, esse sacrum, esse
 prophanum, esse religiosum, esse purum, esse publi-
 cum, esse priuatum, esse celebrem, esse propriū, esse
 alienum, esse honestum, esse infamen & incestum
 & similia. Tum quæ rebus om̄ibus adesse possunt,
 numerus, ordo, series, differentia, similitudo. Item
 fortuna, necessitas, causa: Postremo uocum signifi-
 catio, & significationum superioritas, inferioritas
 paritas: in quibus sunt (ut supra dixi) genus & spe-
 cies totum & pars: Nam dico homo est species,
 animal est genus: quid aliud dico quàm hæc sub-
 stantia homo habet hanc qualitatem inferiorita-
 tis: ut hæc substantia animal habet qualitatem supe-
 rioritatis uocis: siue quod significatio huius capa-
 cior & latior, huius restrictior & angustior: Item
 manus est pars ad brachium, & brachium, totū ad
 manum uidelicet habet maioritatis minoritatisq;
 proportionem, seu differentem qualitatem. Proba-
 bo hoc per ea quæ possunt aliquibus uideri mira-
 biliora: Si dicam pater meus uenit. Frater uocat,
 Rex imperat. Pontifex orat: maritus minatur: præ-
 tor ius dicit: collega prohibet: filius studet: & alia
 infinita substantiã significāt. At hic est pater meus
 ille frat: iste Pontifex: Socrates est maritus Xan-
 tippes: Cassius est prætor: Tu collega meus es: il-

la soror est: ista omnia qualitatem solam significant. Nam substantia in suppositis est uidelicet hic uir: illa mulier: ille homo. Socrates homo. Cassius homo: quod etiam nunc probatur esse has qualitates quod possunt citra subiecti quoque corruptio. nem abesse: quod hic homo qui est pater meus posset fieri non pater: ut si ego & cæteri filij eius decedamus, & item in cæteris: & qui hodie non est pater: non frater: non rex: non pontifex: non maritus: non prætor & plura alia: cras possent fieri hæc omnia aut pleraque: & hæc quum hodie sit, perendie horum forte nihil erit. Quinetiam cum dico unus illorum ad me uenit hominem: nam subauditur homo significo. Aut hic est unus illorum non hominem: nam (illud hic) hominem innuit, sed qualitatem consortij noto. porro in huiusmodi hominibus licet reperire gradus generum ac specierum. Vtar nostræ religionis exemplo, Clericus est genus, eius species diaconus, huius sacerdos, huius que episcopus, dehinc si uolumus hoc addere Archiepiscopus & ad extremum papa: ita enim nunc græco nomine uocatur summus potifex siue Romanus episcopus: ut si papa est, archiepiscopus fit: si archiepiscopus, episcopus fit: si episcopus sacerdos fit, si sacerdos diaconus fit: si diaconus, aut si addendum est, subdiaconus clericus fit. Idem de similibus dictum sit.

Papa.

De actione & uerbo substantiuo.

CAPVT XVI.

Superest actio quam nescio an belle appellem
 Saccidens, cum non accidat, sed emanat è spiritu è corpe ex animali è qualitate. etenim scriptio
 quæ

quæ actio est digitorum meorum non accidit digi-
tis meis sed è digitis proficiscitur. Sed sui uocabuli
Aristoteles rationem uiderit: nos eo uti nihil ne-
cesse est. Actio autem & actus idē ut cultio & cul-
tus, usio & usus, uocatio & uocatus, egressio & e-
gressus, hortatio & hortatus, impulsio & impul-
sus, conceptio & conceptus, uenatio & uenatus,
suasio & suusus, nisi aliquid differentiae usus rece-
perit: ueluti in hoc ipso. Nam actionem oratores
qui dicuntur actores pronunciationem uocant, &
item orationem habitam, & cum alij tum iuriscō-
sulti actum pro iure uel iumentum uel uehiculum
agendi: etiam actionem pro iure agendi in iudi-
cio. Sed nunc non de hoc sensu loquimur, sed illo
generaliore quæ etiam opera siue operatio, pro
qua non minus frequenter accipitur actus quàm
actio: ut apud eosdem iurisconsultos: actus quidē
uerbum generale est, siue uerbis siue re, quid agi-
tur, ut in stipulatione, uel nouatione, nec refert an
actum, an actionem, an operam, an ut ille nescio
quis Augustinus categoriarum explicator facit
operatiōem Aristotelis uerbum trāsferas energi-
an, quod alibi significat efficaciam isti semper trās-
ferunt actum, quasi aliter non possit: eodem uoca-
bulo transferūt entelechiam, apud eundem quod
Plutarchus sentit accipiendum pro enargia: & sic
hoc à perfecte habendo, illud ab operando dica-
tur cui quasi collega est dynamis: quod transfert
Quintilianus uis, dicens à nonnullis transferri po-
testatem, à nonnullis potentiam, ut recentes faci-
unt, horum triū nominū duo uetusta sunt: ideoq;
ransferri potuerunt actus & potentia.

Actum

Energia

εντελεχία
δύναμις

ab Aristotele fictum, ideo uerbum de uerbo transferre non possumus. Quorum omnium apud Aristotelem (ut aperte loquar) inscita quædã scientia est. Ait enim hoc lignum uel hic arboris truncus est arca, non actu sed potentia. fac Aristoteles ut ex hoc ligno fiat arca, dicemus hoc lignum est arca actu & quis unquam ita loquutus est? quis non ita loquentem rideret? cuius enim iste actus est? ligni neque at lignum nihil egit? an fabri? at faber facit arcam non agit: ideoque non uocat actor ullus artifex, sed autor. Quid attinebit addere actu? Nempe inquis quia aliud est lignum arcam esse potentia. Quis etiam isto inquam modo loquutus est? quod ne dici quidem ratio permittit: aliud est enim lignum fieri posse arcam, aliud est esse arcam potentia: cum dicimus fieri arcam posse, iam negamus esse arcam: quia quod est, fieri rursus non potest cum iam factum sit: quanto satius erit sequi communem loquendi consuetudinem, hoc lignum potest effici arca, scilicet quod forma figuraque huius ligni mutabilis est in formam figuramque arcæ. Nam talia nomina in bilis exeuntia nonnunquam significant istam tuam potentiam seu malum dicere possibilitatem: ut ipsum possibilis, ut frangibilis, extinguibilis, sensibilis, penetrabilis, donabilis, potabilis, & alia infinita: quæ possibilitas, est natura ipsa rei siue ut quædam aiunt aptitudo, unquam dicere solent natura aptum. At natura nihil est aliud, quam innata rei qualitas: quod etiam græca uox indi, at φύσις, licet eam in deum quoque transferamus qui nihil habet in se nati. Itaque dicendum erat hic truncus est conuertibilis in arcam, non autem est arca potentia: uide quoque patet

Actor

Autor.

Noia in
bilis.

Natura

patefacta sibi hæc ieiuna euasit hominis impuden-
 tia, ut diceret quod frigidum est, calidum esse: quod
 calidum, frigidum, quod leue, graue: quod graue,
 leue: quod bonum, malum: quod malum, bonum: quod
 paruum, magnum, quod magnum, paruum. Item
 aer est aqua & ignis. Itemque aer est aqua & terra.
 Terra quoque est aqua & ignis. Ignisque terra & aer:
 & quod omnium maxime falsum est, humor est siccitas
 & siccitas humor, non actu, sed potentia. Namque
 qualitatem mutari in qualitatem, et corpus in cor-
 pus mutari posse diceret: & si non diceret Aristoteli
 posse, sed esse aliam qualitatem, uel aliud cor-
 pus, non tam absurdum est quam humorem quod
 est corpus, mutari in siccitatem, quod corpus non est. Quid
 tertium uocabulum entelechia si idem quod actus
 significat, quid opus inuentum? quid sibi uult?
 quid in possessione iam occupata querit? quid
 optat? eam Aristoteles non modo animæ & animatis
 attribuit: sed etiam trunco & lapidi: Quid potest
 esse in lapide nisi qualitas uel naturalis uel ac-
 cersita. Valeant igitur hæc superstitiosa & ca-
 lumniosa Aristotelis uocabula, in quibus cum
 uult uideri argutus, mihi uidetur potius arguen-
 dus. Nam eo uesaniæ uentum est, ut quidam de-
 um actum esse affirmant: Energia ne erit deus, an
 entelechia: aut actio? prodigium mihi uidetur hoc
 esse non uerbum. Agamus igitur nos simplicius
 & ad naturalem sensum usumque communem ac-
 commodatius: Etenim aliud est sic dicere quædam
 uerba & pene omnia esse, quæ cum actionem signifi-
 ficent, tamen qualitatem aliquando indicant, ut
 hic bene scribit, bene pingit, egregie luctatur cum ab
 opere

Entelechia.

opere cessat intelligitur quod bonus scriptor est bonus pictor: egregius luctator, hic homo non uidet, id est, cæcus est, omnis homo mortalis est, nõ autem quod animam agit, id est, expirat. Itidem in uoce passiuæ, ut ego non moueor minis, tu ad oẽm nuntium turbaris, scilicet quod non sum mobilis propter minas: & tu ad omnem nuntium es pusillanimus. Quædam etiam uerba semper qualitatem significant, ut caleo, frigeo, tepeo, palleo, rubeo, quæ nihil aliud significant quam calidus, frigidus, tepidus, pallidus, rubens sum. Item gaudeo, dolco, timeo, spero, opto, amo, odi uerius est ut qualitatem significant. Nomina quoque uerbalia quæ suapte natura significant actionem, in qualitatem etiam trãsent ut ipsum actio quæ (ut dixi) interdum orationem, actam significat. Oratio quoque cum agitur actio est: cum legitur qualitas. Item turbatio maris molesta est stomacho: commotio ciuitatis grauis est bonis uiris, hoc est status uel maris, uel ciuitatis quasi passio quædam: ut occupatio quod scilicet occupatus sum, non quod occupo alium: quale est cum significat præoccupatio: licet & hoc passiuè accipi possit, ut præoccupatio loci, & alia huiusmodi infinita: ut accusatio quæ cum accusatoris dicitur, actio est: cum rei, qualitas passioque. Item alia quoque nomina ut labor aliquando est ipsa laboratio, aliquando lassitudo: Vita actio est unde uita bona & mala dicitur, quando quis bene agit uel male: & tamen qualitas cum quis dicitur habere uitam, aut certe carere. sicuti mors quæ in mortuis qualitas est ut apud Vergilium.

Morte Neoptolemi regnoque reddita cessit

Par Helcno. In moriētibus actio: ut apud Ouidiū:

Ad nomen Thyfbes oculos in morte grauatos

Pyramus erexit. Ideoq; illud uocatur expirare & animam agere, quanquam posset uocari qualitas conditio illa morientis. Qualia sunt illa uerba sto, iaceo, sedeo, quiesco, cesso, quæ quod habitum quendam corporis & si in animam hoc cadat habitum quendam animæ indicant ad illum modum formati formatæ ue qualitatem significant.

Quod autem est actio aliqua stantis, iacentis, sedētis, quiescentis, cessantis quid nisi actionem ex quo interrogati quid agitur respondere solemus, statur, iacetur, sedetur, quiescitur, cessatur. Nam & si dicat Cicero hoc ipsum nihil agere & plane cessare delectat, non tamē nihil prorsus agimus etiam cessantes cum etiam dormire aliqua sit actio dicēda: Etenim ignis nunquam ab actu suo discedit, ita nec anima flammei (ut Quintilianus ait) uigoris ita nec corpus animatum: ita nec aqua, nec à terra, nec aer unquam cessat agere quod suæ naturæ est. Itaq; re uera nulla est in rebus cessatio & quæ id autem quod cessationem ac quietem uocamus quia actio non est, qualitas erit: quod probat compositum eius requies: quæ ab omnibus tanquā iucunda qualitas amatur. De motu quid sit satis dixi: cum nihil differre à motione dixi: & item quod generatio, quid corruptio, quid diminutio, cui oppositum est augmentum siue incrementum, quid alteratio, quid loci mutatio. Quāquam motus proprie est loci mutatio: neq; enim si quid aut odore aut sapore mutatum est, dicemus factum esse motum, sed mutationem, quæ proprie dicatur alteratio

Quis.

Requies.

Motus

tio

rio. Quo fit nō sint hæc tot species motus quod Aristoteles facit. Nam corruptio sub alteratiōe est, generatio uero sub incremento, & diminutio sub corruptione & alteratione & loci mutatione, uti que in rebus quæ uegetantur. Nam in his quæ nō uegetantur potest solum locum habere loci mutatio, quæ & ipsa potest uideri alteratio. Neq; enim uideo cur dicat Aristoteles quædam crescere quæ non alterentur, ut quadrangulus, qui circuncincto gnomone creuit quidem, sed alteratus nō est. An uero hoc ipso quod creuit alteratus est, mihi uero uidetur non modo alteratus sed omnino alter factus esse. Et de cæteris quidem uerbis diximus: de substantiuo autem quid dicemus? Nimirum tale inter cætera uerba, quale res inter cætera nomina. Nam ut aliorum nominum significata redeunt ad res: ita aliorum uerborum ad substantiuum, non enim caleo, frigeo, & alia uerba dicimus res, sed ipsum calere et ipsum frigere: quæ nomina sunt, et si rem significant cū uerbo substantiuo, quod in se habent: & in quod resoluuntur ut caleo, frigeo, uiuo, sum calidus, frigidus, uiuus: Itē amo, curro, cerno, sum in amore, in cursu in cernendo. Quod declaratur ex uerbo possum: quod ex uerbo substantiuo positum est, & pos: unde composita sunt impositus, & compos: possum enim nihil aliud quā sum pos: tu potes, tu es pos: siue potis: Nam pos à potis dicitur eē apocopatū: ille potest, ille potis est: ita scio, sum scius: nescio, sum nescius: cupio sum cupidus, & ita in cæteris. Quare cum nullam rem significat uerbum substantiuum, non est quærēdum quid significet, præsertim cum sit genus, & origo, & (ut

Pos.

& (ut sic dicam) substantia uerborum aliorum: nisi dicimus significare uitam quandam, ut cum dicimus, dominus est, ego sum, lapis est. Non solum deus est, hoc est, uiuit, & item homo, sed etiam lapis hoc ipso quod est, uitam quandam habet. Et quæ admodum argentum uiuū materia & genus omnium metallorum, & in quod illa resoluuntur: ita uerbum substantiuum aliorum uerborum ut hoc separatum à metallis reliquis, si ipsum dicendum est, metallum uiuere dicitur: ita uerbum substantiuum à cæteris seiunctum quodammodo uitam significare dicendum est.

Cætera prædicamēta, aut ad substantiã, aut ad qualitatē, aut ad actionē recidere.

CAPVT XVII.

EX his quæ dixi ut doceam decem Aristotelis prædicamenta in nostra tria recidere. Cõstat illud quod uocat situm, seu positum esse: ut iacere, sedere, cubare, aut actionē esse quia semper agimus, aut qualitatem, quia ad illum modum formata sunt membra & corpora. Et illud quod uocat habere ut armatum, uestitum, calceatum esse, & ipsum cadere in speciem qualitatis quæ est figura, non minus quàm sua contraria, ut inermem siue exarmatum esse, nudum exutum discalceatum esse. Nam & si arma, uestis, calcei sunt res corporales, tamen qualitatem homini inducunt: ut cum sit omnium sermo, non talem prode in aciem armatum, qualem inermen: & non talem uideri indutum, qualem exutum. Quid mirum de his quæ extrinsecus ueniunt cum ea quæ sunt

quæ sunt ipsius corporis pars faciant qualitatem
 ut qualis ille homo est, respondetur corpulentus,
 pinguis, succiplenus, crinitus: aut contra macer ex
 ilis, siccus, caluus, etiam extra homines: columna
 solida, panis densus, dolium uino plenum, marsu-
 pium pecunia refertum: & contra columna conca-
 ua, panis rarus, dolium uino uacuum, & marsupiu
 pecunia exinanitum. Item uestis humida, solum
 udum, crines rore madididi. Quinetiã illud quod
 uocant relatiõem. Nam superius ostendi quempi-
 am esse patrem, esse filium, esse præceptorem, esse
 discipulum nil aliud esse quam qualitatem. Quin-
 tilianus de accidentibus personæ inquit conditio-
 nis etiam distãtia est. Nam clarus an obscurus, ma-
 gistratus an priuatus, pater an filius, ciuis an pere-
 grinus, liber an seruus, maritus an cælebs, parens
 liberorum an orbis sit. En cõditioni personæ sub-
 iecit tanquam similia, esse clarum obscurumq; , ma-
 gistratum priuatumq; , ciuem peregrinumq; , libe-
 rum seruumq; , quæ utiq; qualitates sunt: & patrẽ
 filiumq; eẽ, quæ & si relatiua sunt tñ qualitati sub-
 iecta sunt, sicut illa quæ qualitatis sunt & ipsa re-
 latiua. Quanq; quod adiectiuum non est relatiuũ,
 ut bonum, & malum pulchrum & turpe, sanum &
 infirmum, magnũ & paruũ, multum & modicum,
 longum & breue, & item cætera. Nihil enim sunt
 relatiua substantiæ: naturæ relatio inter me patrẽ
 & te filiũ nõ in substantia est (qđ hõ sim ego tuq;)
 sed in accidenti: quod ego homo sum tibi pater,
 tu mihi filiõ, quæ sunt qualitates. Natura relatiua
 quantitatis ut de quantitate nunc agam, qualia q̄
 modo dixi magnum & paruum multum & mo-
 dicum

dicum, longum & breue, sunt illa quidem quanti-
 tatis, sed tamen & qualitatis, cui maximi quique au-
 tores, ut relationem: ita quotitatem, & quantita-
 tem subiecerunt. Quorum sunt Cicero, Quintilia-
 nusque, qui tres generales causarum status faciunt:
 coniecturalem, definitiuum, qualitatis. Quorum
 posterior ita inquit: Est autem qualitas, alia de sum-
 mo genere, atque ea quidem non simplex: nam &
 qualis fit cuiusquam rei natura, & quae forma quaeritur,
 an immortalis anima: an humana specie de-
 us? Et de magnitudine ac numero, quantus sol: an
 & unus mundus? quae omnia quidem coniectura
 colliguntur: quaestione tamen habent in eo, qualia
 sunt, si quod ipsa loquendi consuetudo confirmat: Quip-
 pe interrogati quale agrum emisti: respondeas ob-
 longum ab initio, deinde latiore, duorum iugerum
 longitudinis, incertae latitudinis. Item quale equum
 mercari debeo: dicas erectum, sublimem, lato pe-
 ctore, breui aluo, paruo capite, grandibus oculis,
 procera ceruice, proluxa ac subdensa cauda, quin-
 quennem sexennemue, aut non plurimum annorum
 octo, Vides ut quantitas omni ex parte contineatur
 in qualitate, adde etiam quotitatem: quod nomen
 Aristoteles non usurpat, tanquam graecum nullum
 sit, sed pro quotus ait quanti, quod nos nonnunquam
 in singulari facimus: ut quantum nummorum, pro
 quot nummi. At graeci, quanti nummi, quantae li-
 terae, pro quot, & tanti pro tot. Vt nostrorum qui-
 dam etiam magni fecerunt: Pro quotitate Aristo-
 teles ponit quantitatem discretam, quasi quotitas
 non sit sub quantitate. Alteram uero speciem quan-
 titatis appellat continuam, ex quibus hanc arithme-
 g ticus

Equi pro-
 bi nota.

Quotus,
 Quatus.

Quotitas

88 LAVREN. VALLAE DIALE.

Quantitas
continua.

ticus, ac geometer tractat, illiq; priores partes N^o comachus tribuit, nec consentit arithmetica subiectam esse geometriae. Siue igitur quotitas sit genus quantitatis, siue quantitas quotitatis: quid mirum? Si aliud adhuc possit esse altius genus, quam ego, imo maximi autores aiunt esse qualitatem, & ipsa loquendi consuetudo optima testis affirmat, nec ratio refragatur. Nam cum alibi, tum in iure civili dicitur de his, quae constant numero, pondere & mensura: ponitur autem mensura pro quantitate: certe pondus sub quantitate non est. At qui dicimus leue, graue, ut in quantitate breue, longum, & in numero dimidium, duplum. Cur ergo non fecerunt relatiua ponderis: dicent, quia haec sunt relatiua qualitatis: audio, sed tamen ponderis. Ita illa relatiua quotitatis & quantitatis: Sed eadem relatiua qualitatis. Adde quod quantum nihil est aliud, quam cuius magnitudinis paruitatis'ue: quantum, quam cuius multitudinis paucitatis'ue. At qui magnum esse uel paruum: hominem multorum uel paucorum annorum, talia sunt qualia quadrato corpore, uel obeso, uel pingui, uel exili, uel procero, uel puerum, uel iuuenem, uel senem esse. Neque me preterit solere iungi quantus ad qualis: ut apud Vergilium:

Nam quis quatusq; cauo Poliphemus in antro,
Lanigeras claudit pecudes. Et iterum:

Qualisq; uideri caelicolis & quanta solet.

Id lucis & euidentiæ gratia, & pene ex abundantia additum est: quod probat id quod mox sequitur de Cyclopius:

Cernimus astantes, nequicq; lumine toruo,
Aetne

Aetneos fratres, cælo capita alta ferentes:

Concilium horrendum, quales cū uertice cello

Aeræ quercus aut coniferæ cyparissi.

Cur non dixit quales & quantæ? Quinimo nihil est qualitaris, nisi ipsa quantitas, & si addere hoc uolumus etiam quotitas: quid enim simile habent quercus multæ, & multæ cyparissi illis cyclopiibus, nisi magnitudinem, & numerositatem: aliquando iungitur qualis & quantus distinguēdi eam speciem, a genere: ut apud Quintilianum: In ea prima obseruatio est qualem habeas, secunda quomodo utaris. natura uocis spectatur quantitate, & qualitate: quantitas simplicior, in summa enim grandis aut exigua est. Sed inter has extremitates multæ sunt species, & ab ima ad summā, ac retro sunt multi gradus, qualitas magis uaria. Primum non dixit natura uocis spectatur qualitate & quantitate, tanquam posset addere quantitas qualitati, sed præposuit speciem, deinde subiūxit, genus, & quantitatem complectens, cum inquit: prima obseruatio eo qualem habeas ipsum: qualem habeas aperuit esse naturam uocis. Naturam autem uocis habere in se quantitatem, cur ergo eam addidit? nēpe (ut dixi) pro reliqua parte qualitaris. Quasi eodē modo, quo Cicero facit, qui iustitiam diuisit in iustitiam & beneficentiam. Et apud Modestinum de iure ciuili, adoptionis nomen est generale, in duas autem species diuiditur, quarum altera adoptio si milititer dicitur, altera arrogatio. Adoptatur filius familias, arrogatur qui sui iuris sunt. Sed quid in re aperta disputamus? an nō hoc ipsi quoq; uulgo notum est? apud quod si quis interroget qualem

g : uocem

Adoptio.
Arrogatio.

uocem habuit Stentor: respondeas magnam, grandem, uastam, instar uocum quinquaginta hominū: aut ē contrariō de altero exiguam, tenuem, pusillam, modicam, angustam & pene dimidiam uocē. Quantitatis dicunt esse (ut pergam dicere) aliam longitudinem, profunditatem, quæ non uideo qd inter se differant, nisi forte quadam qualitate: nam in area quadrata æquis lateribus, quæ est longitudo: quæ latitudo: nōne eadem? Aut quid est aliud latitudo quàm longitudo in obliquum? propter quod de quibus dicere solemus plus longitudinis esse in obliquum, quàm in rectum: ut etiam geometræ de orbe terrarum. : etiam in mensa cui affidemus longitudo ipsa, latitudo est. & latos agros uocamus, qui quoquò uersum hoc est in longū & latum protenduntur: & latifundia nō modo quia lati sunt fundi, sed quia etiam longi. Etiam longitudo & in altitudine est: ut hic homo longus est, id est, altus. Quæ item lōgitudō est in circulo: quæ latitudo: ergo non differunt hæ, nisi quod illa in rectum porriguntur, hæc in transuersum: ex quibus duabus aiunt constare superficiem: & si addas profunditatē constare corpus: Nullum enim corpus cōstare nisi ex dimēsiōib⁹ trib⁹ & ob id subiiciūt corpus quantitati qd lōge stultissimum mihi uideatur. Neq; enim corpus est quantitas aut ē dimensionibus constat: quia aliud est quantitatem in se habere, siue dimensiones, aliud esse quantitātē uel ē quantitātibus constare: Quemadmodum neq; ex qualitātibus constat corpus quas habet, quoniam sine essentia nequit esse. ut dicēdum fuerit corpus constat ex essentia, & alijs nonnullis qualitātibus,

tūm

Lōgitudō
Profunditas.

Altitudo.

Corpus.

tum uero longitudine recta, obliqua, profunda. Nec negandum, superficiem (in qua sunt duæ dimensio- nes longitudo, et latitudo) esse corpus: quia qui superficiem tangit, corpus tangit. Neq; hoc sine illa, neq; illa sine hoc, aliquid est: Quanquam superficies corporis. quoniam plures sunt, non sunt tantum longæ & latæ, sed etiam profundæ. Superficies enim ueluti in corpore cubico, illæ quatuor laterales, profunditatem siue altitudinem indicant, ut illæ duæ planæ summa ac ima longitudinem ac latitudinem: quæ & si duæ: tamen quaternariū numerum adæquant: quia in earum utraq; est longitudo & latitudo, ut fiant duæ longitudines ac totidem latitudines, in harum quatuor singulis nihil inest, nisi altitudo siue profunditas. Itaq; sicut nulla superficies est longa nisi lata, nec lata nisi longa, ita neq; talis nisi profunda siue alta. Quare si superficies non est sine longitudine & latitudine: & latitudo sine altitudine: sed extrema pars corporis, hinc longitudine & latitudine, illinc altitudine siue profunditate, non uera est eius definitio ac ne lineæ quidem, ut sit linea longitudo sine latitudine. Nam superuacuum est sine latitudine. Quæ si superuacua non foret recte addidisset Varro & sine altitudine: Quid enim attinet addere de latitudine, cum nominauit longitudinem: sed quia nominata est linea, putauit addendum illud (sine latitudine) quia uera linea, uel à lino: uel è ligno ex aramento, alioue quod oculis subiicitur facta utiq; aliquid lati habet: quasi ipsa de uera linea loqueret, quod nomen quia non proprium est, sed aliunde sumptum, sic fuit definiendum. Linea est certi spa-

Superficies.

Linea.

cij longitudo euidentiæ gratia in speciem uerę li-
 neæ descripta. Quo magis miror istorum uanita-
 tem, qui cum addant illud, sine latitudine. aiunt li-
 neam additam lineæ, non facere illam latiore, seu
 laram: & mille lineas posse esse in quantulo-
 uis interuallo, cum linea quantum ad latitudinem
 nihil sit perinde ac si diceretur millies, nihil addi-
 tum ad nihil non faciet illud magis uel maius uel
 aliquid. Lineæ partem negant esse punctum: quia
 nō solum eius nulla pars sit, sed ipsum nulla pars:
 Et tamen aiunt terram instar cæli, rationem ob-
 tinere puncti, ubique cauillantes & imprimis na-
 turam ipsam uerborum deprauantes. Superfici-
 em uocant quantitatem, cum apud cæteros aliud
 significet, ut in iure ciuili, ubi de superficiebus agi-
 tur. Lineam uocant longitudinem sine latitudine:
 cum cæteri, & priores, & posteriores, non talem
 sentiant. Punctum uocant cuius nulla sit quanti-
 tas. Quod cæteri aliud sentium: ut cum dicimus,
 puncta in brachijs fabrorum, & in frontibus ser-
 uorū, ut in scribendo ratiocinandoq; facimus pun-
 cta: unde dispungere dicitur. Quod si nulla quan-
 titas dicitur cū sit ita ut aliud additū aliq, nihil pl^o
 faciat: non intelligo cur punctū nō aliquid sit, cur
 non aliqd sit quātitatis illud, quo duo globi ænei
 se contingunt: qđ fatei esse punctū, & nō plus fuit
 duo talia puncta q̄ unū. At qui istos mouet, qđ si
 quantū illud dicat esse necesse hñt fateri rotundū
 quale pingitur. In rotundo aut, & anterior, & po-
 sterior, & aliæ multæ partes insunt quasi non mi-
 nima quæq; sint maxime rotunda, ut licet uidere
 in puluere, in rore, in scintilla. Velim eos interro-
 gare

Supficies.

Punctum

Dispūgere

gare an esse uelint aliquod corpus tam minutū, ut diuidi non possit in ptes, an uero non. Si uelint esse id, nō nisi rotundum est, eritq; punctum indiuisibilis quantitas, & aliud additū aliq̄ faciet quantitatem diuisibile. Si nolint quæ ipsorū insania erit, qui tum conentur aliquid nosse aut imaginari minutius quā id quod deus fecit & q̄ natura rerū fert: cum præsertim ita sit punctum, imago minima, ut linea longe quantitatis: Tum constituent punctum in medio circulo: quod ut nullum à deo est positum: ita nullum à nobis poni potest, duntaxat ad istorum legem. Iam uero duo illa puncta lineæ aut sunt in linea, aut alibi: si in linea, partem quidni lineæ occupent: si alibi, & ibi locū occupabūt: quicquid locum occupat, id aliqua pars est. Aristoteles tñ negat esse in loco, sed lineæ terminos esse puncta: id ego ausim iurare eū non intelligere qui dicit: An ulli termini sine loco eē possunt? Sed eos fallit qd terminos in lateralibus superficiebus constituent, ut in hac mensa, longitudinis eius termini ac capita sunt in dextra ac sinistra superficie altitudinis tabulæ. Itaq; illic puncta in alijs lineis partem obtinebunt. Quā rem ideo isti nō animaduertunt, quod calamo lineam pingunt: quæ nihil habere uidetur altitudinis & cum ea frangitur in duas, fieri aiunt duo puncta: cum nihil sit additum longitudini lineæ. Et cum rursus coeunt lineæ, perire puncta: cum nihil deperierit longitudini quasi puncta illa q̄ coheserunt fuerint in superficie longitudinis & non profunditatis: ueluti si duas tabulas committas, atq; conpingas non duæ superficies planæ profunda se cōtingent: quorū puncta sunt in pla-

nis superficiebus: sicuti plana sunt in profundis. Itaque manent illa puncta, non pereunt: & partem lateraliū linearum occupant. Sed ad hoc dicendum, istos induxit: quia cum sentiant lineam esse longitudinem, credunt nunquam esse posse non longā: ergo non posse redigi ad puncta, ita nec puncta quantumlibet multiplicata facere posse lineā. Verum quis neget illam longitudinem posse redigi ad breuitatem assidue deducendo. Sicut enim punctum ullum imaginare non possumus, quod pars nulla sit lineæ: ita nec lineam quæ non ad puncta redigatur. Quæ duo an fieri possint, deo cognitū est: quemadmodum duo simul corpora in una superficie sint, ut neutrum sit altero superius, nec alterū sine altero tangi queat, ueluti in ligno & pruna: cui nescio an illud de contiguo, & continuo simile sit, ueluti in duabus tabulis (ut dixi) commissis, hoc est inter se contiguus: licet enim corpus cōtinuum non sit, nam duo sunt corpora non unum, tamen (ut sentio) linea plana, cōtinua est, nihil intercapedinis in se habēs. Hæc de quātitate. Quid dicemus de illo quod appellant ubi: an aliud erit, quàm aut substantia, aut qualitas, aut actio? Certe Aristoteles cū ait ueluti in foro, & in lycæo, quod Athenis est gymnasium, satis significauit, ubi esse idem, quod in loco corporeo. At enim negant locum esse corpus quia sit superficies. O ineptias hominum, id si ita est: ergo non in uase ligneo est uinum, nec in testaceo aqua, neque in fictili oleū, neque in uimineo panis: aut hæc quæ dixi doliū, hydria, fidelia, canistrum non sunt corpora. Quis unquam dixit locum uasis, plenum uacuumque esse non ipsum

uas.

De ubi in
Aristote
lem.
Lycæum
Locus.

uas? cum ipsum uacuum uasis, aut spacium solemus appellare locum: ut non est locus in dolio, aut in cubiculo, aut in scamno, & nihil loci uacat, multū loci uacat in hac domo, id ē, nihil spacij uacui est. Sed quid loquor: qui uacuum uasis dixi & spatium esse uacuum? cum negant isti dari uacuum in natura. Quid agam? quam loquēdi formulam sequar? quod iter tenebo? tritum ne & uulgare an hoc philosophantium? Superbum non tenere consuetum: flagitiosum à recto aberrare. Sed uideamus uter melius populus an philosophus loquatur. Populus ait se appellare uacuum dolium, quādo humore caret: uacuum piscinam, quando uacat aqua uel piscibus: uacuum horreum, quando uacat frumento, uel legumine: uacuum forum, quando absunt illinc homines: etiam fornacem uacuum, aut furnū uacuum, cū inde ignis amotus, aut extinctus est, seu lateres & panes absunt. Philosophus uult hæc uacua esse nō posse, quia sunt plena aere, q̄ abeunte aliud corpus ingreditur: & hoc egrediente ille succedit. Ita nunquam illa sunt uacua. Respondeat populus penes se esse arbitrium, & normam loquendi: Nec se talia appellare: plena ubi nihil est præter aerem, nisi quando aer ipse alicuius momenti est, ut uela nauium plena, & pila lusoria, siue folliis lusorius, & uter aduentante uindemia plenus uino dicitur: Nam si craterem sine humore ob id plenum uocas, quia aer infidet, quid oportebat tāquam in re admiranda & populo ignota gloriari dicentem: nihil datur in natura uacuum, cum id pueri sciant, hi præsertim qui follem illum aut uesicam flatu implere consueuerunt: Et tamen si nihil

Vacuum.

est in natura uacuum, profecto nec plenum aliquid erit, sicut nec durum, nisi fuit molle: nec leue, nisi graue: aut amarum, nisi dulce: & ita in cæteris. Nā hoc ipsum quod aiunt, non datur uacuum in natura, perinde est ac si dicerent, non datur aer in natura, quia nihil fit. Melius igitur populus, quā philosophus loquitur: cum quo summi quique autores consentiunt uocantes aerem medium, nunc uacuum, nunc inane, ut Vergilius: Vacuum per inane sequuta. Quintilianus: per inane longum. De quādo solent itidem cauillari, ut de ubi, quod significat in aliquo tempore: Nam omissis cauillationibus, consideremus quid sit tempus: id mihi uideatur actio, quam animo cognoscimus, & quidam cursus essendi, siue essentiae illius inquam Boetianae: quae idem est quod ipsum esse, & quasi quidam cursus uitae rerum. Res etiam hoc ipso quod sunt (ut superius dixi) quaedam quasi uitam habent, & cū desinunt quasi mortem obeunt: ut ignis, ut uetus, ut calor, frigidusue, ut odor, ut nauigatio ut cætera huiusmodi quae quamdiu sunt, quodammodo uitam agunt: cum cessant, quasi mortem obeunt: ut dixi. Neque uero mensura motus, aut numerus motus, non modo quia in quiete etiam est tempus, sed etiam quia admittit mensura numerum: & tempus. Est enim mensura (ut superius dixi) quantitas, nec aliud quantitas quā mensura: & ipsa mensura recipit numerum: dicimusque longum, & breue tempus: & multos & paucos dies. Nam numerum dicere alium esse qui numeret, alium qui numeretur Aristotelicæ tantum confidentiae est: per numerum non ipsum etiam dixi, sed alium numeramus. Quod uero ad

Quando

Tempus

Numerus.

ro addunt, secundum prius ac posterius: id super-
 uacuum est, quia si prius esse uel posterius, quali-
 tas temporis est: tamen per se est tempus prius, &
 per se tempus posterius, nec unum sed duo sunt tē-
 pora: Quemadmodum per se est tempus præsens.
 Quod præsens quidam nolūt tamen dici tempus:
 quia præteritū desijt, & futurum nondum adest: id
 non obstat quominus & præteritum, & futurū di-
 catur tempus: quia cum dico fuit tempus, signifi-
 co quod fuit sua præsencia illi tempori: & cum di-
 co tempus erit, quod sua præsencia futuri tempori
 erit. Neq; aliud est prius & posterius, quēadmodū
 nec præsens, nisi in tempore: qm̄ prius posteriusue
 natura uel ordine uel dignitate, à nemine nisi à ca-
 ptiosis, aut certe ineruditis dictū est. Si em̄ de alia
 re q̄ de tpe agunt, cur nō alijs uocabulis utuntur:
 Totū est inquit prius parte, genus prius specie,
 species prior indiuiduo: ciuitas prior domo aut
 prior singulis hoībus, bonū prius malo. Cur non
 potius dixerunt, satius, dignus, maius, amplius, su-
 perius, excellentius, honoratius, præstantius. Quā
 quā prius fuit pars (ut sentio) q̄ totum, ut in scribē-
 do, edificādo, singēdo. Et prius unus homo, q̄ una
 familia, & una familia, quā una ciuitas, & Adā,
 quā species homo. usq; adeo enim uidentur isti
 philosophi uerborum captionibus passim struere
 rerum quæstiunculas. Habet autem quantitas tem-
 poris propria nomina suarum partium, sicut quā-
 titas corporis, & quantitas ponderis, etiam quan-
 titas numeri: ut em̄ in agro aut in itinere metiēdo
 dicim⁹ digitū, pedē, cubitū, passum, iugerū, stadiū,
 miliarium, & apud Gallos leugam, apud Persas
 parasan

Prius po-
sterius.

Spatiorū
noia.

Partes pō
deris.

parasangam. Et in ponderando, sextulam, unciā, libram: siue unciam, sextantem, quadrantem, triētem, quicuncem, semissem, septuncem, bessem, drantem, dextantem, deuncem, assem: Quæ ratio in omni re partienda habet locum, etiam in numerando: Nam sextans est sexta pars ē duodecim numero. quadrans quarta pars: triens tertia pars, quicun non quinta, sed quinque partes: & ita deinceps: Sic in tempore metiendo dicimus semihoram, horam, diem, hebdomadem, mensem, annum, & similia.

Momentū
Punctum.
Nunc
Tunc.

Momentum paruum sed incertū tempus significat: Punctum uero minimum, sed ita (quantū sentio) ut additum puncto faciat plus temporis: quod quidam appellant nunc, quasi plus sit tunc, quam nunc. Indiuia temporis sunt, cum hæc duo, tum illa, heri, hodie, cras, nuper, dudū, perendie, quæ ad uerbia in nomina resoluuntur, heri, hodie, hesternum, hodierno, cras, crastino die, sicut illa indiuia loci hic, illic, alicubi. Dies autem duobus modis dicitur, aut spacium quatuor & uiginti horarum: ut naus uenit Alexandria intra decem dies: in quibus diebus intelliguntur & noctes, aut spacium quod sol est super terram, quod distinguitur a nocte, & licet hic dies sit pars illius diei, & item nox, nec non meridies, mane, crepusculum, uesper, conticinium, tamen significant & mundi habitum: qui uisu cognoscitur, & nonnihil tactu. Inde est serenus dies, serena nox, calidus dies, frigida nox. Huiusmodi sunt uer, æstas, autumnus, hyems: quæ & partem anni indicant & mundi habitum: ut uer a quosum aut nubilum: æstas sicca calidaque, autumnus uento sus: hyems niuosa: quorum nihil ad tempus attinet.

Dies.

Anni partes.

Quemadmo

Quemadmodum dicitur dies festus, mensis solemnus, annus sollicitus, tempus feriatum, improprie atque figurate: Cum sit ciuitas in festo agendo per diem occupata, apparatus per mensem sollemnis, homines per annum solliciti, populus feriatus per tempus. Etiam occasio & oportunitas temporis, non sunt proprie temporis qualitates, sed rerum in tempore agendarum commoditas & (ut sic dicam)abilitas atque aptitudo. Restat ultimum est de cem Aristotelis predicamentis, quod est pati: Ego quid aliud sit pati, quam sentire passionem, non uideo: ut dolere, timere, mœrere. Nam quod dicitur quaedam uerba passiuæ, ut diligor, timeor uocor, audior, hoc nullum argumentum est: Quia grammatici sic appellauerunt: non magis quam quod dicunt casum accusatiuum, ablatiuum, datiuum, quasi hic utique accusatiui seruiat hic oblatiui. Et modos imperatiuum quasi utique imperet, & optatiuum quasi semper optet, & subiunctiuum quasi non nisi subiungat: Et gerundia quasi gerant, & supina quasi resupina iaceant. Quid enim potior si diligor, aut, timeor, aut audior, aut etiam uocor, nisi audio, in audio autem actio est: est igitur ut dicebam, pati actio: quoniam sentire passionem per inde ut actio est: ut intelligere periculum: Aut erit ipsa passio quæ iam qualitas est, & quidem in animatis: In rebus autem insensibilibus nulla est passio, quia nihil patiuntur, sed suapte natura agunt: siue enim lignum inflectas, siue lapidem in aerem iactes, siue ignem depromas, aut extingwas, siue quodlibet corpus frangas, nihil patitur hoc ipso, quod nulla passione afficitur, quodque à sua natura

Occasio.

Pati.

Verba passiuæ.

Casus.
Nodi.

Gerundia.

natura

natura discedit, nec intermittit agere, qđ sibi naturale est: lapis enim grauitatis actum non deserit, sed ab aere deorsum tendit, & ignis fursum, & quo ad uiuit uibrare, lucere, collustrare, calere, calefacere, urere non cessat, & ita in ceteris, quorum natura in eis est causa efficiens, siue causa agendi: Nā finalis nulla est quia pposito animi uacant. Quod autem isti aiunt, sensum pati ab obiecto, uidentur mihi uerbi proprietate abuti. Esto enim ut color ad uisum tendat, & sonus ad auditū. Non sunt dicendi pati sensus ab obiectis, sed recipere obiecta. Nam tunc ab his patiuntur, cum ab his offendunt: ueluti cum nimius splendor uisum, aut nimius sonus auditum, aut nimius calor, uel percussio incisioq; tactum afficit. Nunc à sensibus illa recipiūt: tanq̄ à manibus poma de arbore cadētia: quae nisi à manibus exciperentur, frustra in manus deciderent. Agunt igitur sensus, dum suis funguntur officijs: non patiuntur, nisi cum dolent. Sed qm̄ paulo ante id in medio reliqui, nunquid inter sentiēdum obiecta soleant tendere ad sensus suos, an sensus ad sua obiecta? Peripateticis placet colores tendere ad uisum, sonos ad auditum. Macrobio, cū multis philosophis, necnon Lactantio uidetur uis ipsa cernendi tendere ad obiectum: Nec sine causa uidetur, aliter non cerneret melius, qui acuto uisu ē eminus q̄ hebeti: cum inter hunc, & illum in reb^o cominus cernendis parū intersit: nec colores & figuræ feruntur ad uisum, beneficio splendoris: sed ad oculū, uelut ad speculū. Ideo enim imagines illae cernunt in oculo, quas in se oculus ipse non cernit, & id qđ cernit non in aere: nam in qua parte
aeris

Visio qđo
fiat

eris, sed in loco suo cernit, neq; id sine splendoris auxilio. De sono autem simile quiddā dici potest: cuius mirabilis illa natura est, ut dum uehementior est, corpus etiam in exanimatum concutiat, ueluti in tonitruo: ut exiguus quoq; aliam rem, unde responderet uox potest, moueat ac pulset, & uelut ad concentum prouocet: ut in neruis uel eiusdem uel diuersæ cytharæ ad harmoniam temperatis: deprehenditur frequenter etiam in cymbalis, ex quo quanq̄ uideatur sonus ad illa tendere, etiā quæ sensu carent, tamen aliam quandam latentem illuc uim mittit. Sed ne de singulis sensibus disputando longius euagemur, & librum iusto prolixiorem faciamus, simus hæc dixisse contenti.

Soni natura.

An magis & minus cadāt in qualitātē,
& non in substantiam.

CAPVT XVIII.

Hæc habui de prædicamētōrū numero quæ dicerē: facturus finē, nisi hoc Aristoteles adderet qualitatem ac pleraque alia prædicamenta, recipere magis & minus: substantiam non recipere (ut interpretatione Bostij utar) ut hæc substantia homo, non est magis & minus homo, neque ipse à se neq; alter ab altero: sicut album est alterum altero magis album, et bonum alterum altero magis bonum, & ipsum à se maius & minus dicitur: ut corpus cum sit album, magis nunc esse album dicitur quàm prius, & cum calidum est, magis & minus calidum dicitur: substantia uero non dicitur. Nihil enim magis nunc homo quàm prius dicitur, neque aliorum quicquam quæ sunt
substan

Magis &
minus

substantiæ: qua propter non recipit substantia magis & minus. Indigna sane homine erudito oratio, qui pene prima elementa grāmatices aut oblitus uidetur, aut non didicisse: magis enim & minus cum nomine substantiuo iungi grammatici negāt, sed cum adiectiuo, aut quod uim obtinet adiectiuui, cum quo iunctum illud aduerbium magis, instar est nominis comparatiui, quod nunq̄ substantiuum est: Magis doctus, unde fit doctior: minus doctus, unde forsā dici possit indoctior, ex homine autem cum non fiat hominior, ineptum fuit dicere, non recipere substantiam magis & minus, sicut recipit qualitas. Hoc unum peccatum: nam tibi hoc loco peccauit Aristoteles. Alterum & quidem multo grauius: quod per æque respuit, magis & minus qualitas atq; substantia: & per æque recipit magis & minus substantia ac qualitas: dico per æque respuere, quoties & ipsa qualitas effertur nomine substantiuo. An color hic magis minus uel color quā ille, aut sapor, aut sonus: nec id in qualitate solum, sed in octo reliquis eius prædicamentis, An magis quantitas hæc quā illa? aut relatio, aut tēpus, aut situs, aut habitus, aut actio, aut passio, aut locus, nec maiora aut minora alijs dici solent, non magis & minus: nisi & substantia dicatur: dico rursus per æque recipere, quotiens et ipsa substantia efficit sua adiectiua lapis lapideus facit, & marmor marmoreus. an non dicetur hæc domus est magis lapidea quā illa? & illa minus quā hæc? ut Augusti principatu urbs Roma fuit magis marmorea, & minus latericia: quā sub C. Cæsare, & hic sanguis magis aqueus aut minus quā ille

ille, & hæc res est magis minus'ue corporea quã illa. Itaq; aut utrobiqu; erat utendum substantiuo, corpus & albedo, homo & calor: aut utrobiqu; adiectiuo, album & corporeum, calidum & lapideũ, nam hominem non dicimus: Quæ res Aristotelẽ fortasse decepit, non animaduertentem se ponere album & bonum in supposito quidem, substantiuo: in apposito autem, adiectiuo, id quod in corpus & homo non cadit. Nam nisi substantiuo essent, quo modo eis responderent apposita? cuius rei signo est quod nihil ad modũ interest, hæc adiectiuo an absint: ut hoc corpus est magis minus'ue album seu calidum illo: & hic homo est magis minus'ue bonus & honestus illo: an assint in supposito: ut hoc corpus album seu calidum: & hic homo bonus & honestus. Tertium peccatum est, quod non modo substantiuo, quæ obtinent quandam uim adiectiuo, recipiunt magis & minus: ut magis sit eius qui natus est, quàm factus, & adscriptitiuus est: magis affinis qui meæ uxoris frater, & ego inuicem uxoris eius, quàm qui non utrinqu; affinis est: magis dominus, cuius solius mancipium est, quàm cuius cũ altero cõmune: magis præceptor, quem diutius audistis, & à quo meliora: magis hostis, cũ quo de uita, quàm cum quo de libertate contendis, & minus hic hostis quàm ille: magis etiam Quirites, qui ex uetustissimis familijs, quàm qui libertinis orti parentibus: magis & frater, qui ex utroqu; parente (quoru) quàm qui ex altero tantum genitus est. Vnde Plautus inquit, ò patruæ mi patruissime. Sed etiã quæ sunt meræ substantiæ, ut laterculus bene coctus est magis lapis quàm male coctus: & in exci-

h dendis

dendis montibus audimus lapidas frequenter dicentes, hoc est magis creta, quam saxum, aut magis tophus, quam marmor, & magis sabulum, quam glarea: & hoc est (nos dicimus) magis plumbum, quam argentum, & magis æs, quam aurum, & hoc est magis acetum, quam uinum, & hic herma-phroditus est magis uir, quam scemina, & Achilles magis fuit homo quam Chyron, quale apud Herodotum: ἀλλ' ἔτι καὶ μᾶλλον θεῶν ἕλωσμεν ὢ Λυκοῦρσι. nī si uolumus dictum esse magis quam potius: quod tamen ita accipere non necesse est, sic nec illa crocodilus est magis anguis, quam piscis, & rana minus est piscis quam orata, & uespertilio minus est auis, quam columba. Sed quid tot agimus exemplis, cum ipse Aristoteles dicat, hominem magis esse substantiam siue usiam, quam id animal: quod superius negauerat, nec attinet distinguere substantiam seu usiam prima à secunda, ut indiuidua sint primæ substantiæ, ut Plato, Socrates, species uero & genera secundæ, ut homo & animal. Nihil mihi uidetur Aristoteles magis elaborare, quam ut sciētiam suā intricet, & innodet. Sicut autē substantiua recipiunt nonnunquam magis & minus, ita nonnunquam adiectiua non recipiunt: non dico loquendi usu, quale est Romanus, Italus, Pœnus, & si Plautus dixit: nemo est me pœnus pœnī or, si mō adiectiuū est pœnus. Sed etiam natura & rei ueritate ut impari imparius, cubitali cubitalius, triplici triplicius, pleno plenius, rotundo rotundius, quibus ad exactissimam ueritatis legem ac Stoicam loquentes non utemur: & (ut inquit Cicero) non ad aurificis staterā sed ad popularē quandam

Adiectiua
incomparabilia.

dam trutinam: Quod si in comparatiuo non licet minus licebit in superlatiuo. Illud uerone popularis quidem trutina iam permiserit: quod in Homero & alijs poetis, quod in Herodoro Thucidideq; & alijs historicis, qd in Demosthene, & alijs oratorib; quod in Platōe Aristoteleq; & alijs philosophis uetustis reperitur, superlatiuum ac commodari ad ea quæ non sunt eiusdem generis, aut numeri: ut Achilles fuit fortissimus non dico Troianorum: nam in hoc nemo peccaret, sed fortissimus aliorum cum Achilles non fuerit unus aliorum, ut fuit unus Græcorum: In hoc omnes quos nominaui non ausim dicere, utiū inciderunt. Quale est apud Macrobiū eodem quo dixi superius loco de Saturnalibus libro ultimo. Cur in Aegypto quæ regionū aliarum calidissima est: uinū & cætera, Aristoteles etia sine superlatiuo: ut in problematibus *λαλῆ γὰρ οὐθὲν τῶν ἄλλων ζώων πολλὴ ἀνθρώπου* quasi hō sit de genere aliorum animalium, quem à græcis animalibus excipit.

Inter quæ sit medium.

CAPVT XIX.

Quoniam de magis ac minus diximus, dicamus aliquid de medio, cum inter alia, tum uero inter duo adiectiua contraria: quæ tñ de medio mihi duplex uidet̃ esse quæstio: una an id quod nullam partem duorum habet, mediū sit: altera an id quod ex utroq; constat, utrobique reperiatur. Prima an inter albū & nigrū colorē sit medius uiridis, sit croceus, sit uenet; sit uiolaceus, sit rube; ego nō sentio: Quia inter acutū sonū & grauem non est medius, nec dulcis, nec facilis,

h a nec

Superlatiuo

nec clarus, nec firmus, nec flexibilis, nec his contrarij. Nec inter dulcem & amarum saporem, est sal-
 sus & acidus, & his cōtrarij. Nec inter calidum &
 frigidum tactum, est mollis tactus asperq̄, sed po-
 tius alij licet pauci sunt nominati, ut fuscus int̄ al-
 bum & nigrum: & tepidus inter calidum & frigi-
 dum: & inter dormientem & uigilantem semi-
 somnus: & inter diem & noctem crepusculum: li-
 cet crepusculum potius noctis sit, sicut inter diem
 & noctem diluculum uel mane. Altera quæstio ē,
 an aliquod tēpus sit inter diurnum nocturnumq̄?
 aliquis status inter dormientem uigilantemq̄. Itē
 inter uiuum & mortuum, inter sanum & ægroum,
 idiotam & literatum, sobriū & ebrium. Inter quæ
 ad legem ueritatis ipsius medium fortasse nō erit.
 Sed ad communem intellectum, non minus inter
 hæc medium est, quàm inter illa superiora, album,
 & nigrum, acutum & graue, calidum & tepidum,
 & similia. Ideo autem media dicuntur, quia dimi-
 diatum huius & dimidiatum alterius habent: ut fu-
 scum quod ex dimidio albo, & dimidio nigro con-
 stat, ut utrunq̄ est albū & nigrum: ita neutrū nec
 album nec nigrum. Quod illud constat, maiorem
 contrarietatem esse (quod isti negant) in opposi-
 tione, quàm in negatione: ut in nigro & albo, quā
 in nigro & non nigro, alboq̄ & non albo: & item
 in cæteris, quoniam magis aduersatur, magisq̄ cō-
 trarium est, quod nihil habet societatis, quàm qd̄
 habet: album nihil habet nigri, & nigrum habet ni-
 hil albi. Non album uero, siue non nigrum (ut pu-
 ta) fuscum nonnihil habet. Quemadmodum tene-
 bræ sunt magis aduersæ atq̄ contrariæ luci, & lux
 tenebris,

Crepuscu-
lum.

Oppositio

tenebris, quàm umbra, quæ non lux est, nec tenebra. Quod seruis quoq; atq; parasitis ignotum nõ est: si modo Parmeno & Gnato dicendi sunt, & nõ Terentius loqui: interrogatus à Parmenone Gnato, quid de puellæ forma sentiret, quia nec bonam dicere uolebat, ne laudaret hostile donum: nec malum dicere poterat, quia maior erat pulchritudo quàm ut uituperare posset: respõdit non mala hercle. Et quàmuis ea quæ dicitur, non mala, non negetur esse bona, possitq; & bona esse, tamen nec bona esse affirmatur: ut potius sit in negatione diuersitas & contrarietas. Sed destinatus est nobis proximo libro locus de disputatiõne negatiõis, quo toto libro de uerborum interpretatione (ut initio pmissi) differetur. Ad quem uenimus, ubi diffinitionem eiusq; (ut sic dicam) germanam descriptionẽ tractauerimus. Omnia em̄ de quibus locuti sumus, tam prædicamenta, quàm prædicamētis subiecta, ad diffinitionem tanquam ad regium censorem et quæstorem ærarium, ut recognoscantur ueniant, ac presto sint ei necesse est.

De definitione, descriptione, etymologia & proprio.

CAPVT XX.

Idcirco autem diffinitionem appellauim regium censorem, quæstoremq; ærarium: quod nihil aliud considerat quàm illud regium uerbum, quid, id est, quæ res. Quemadmodum eius ministra interrogatio, eodem uerbo utitur: ut quid est homo? quid est animal? quid est corpus? Quapropter Boetius cum de multis uiris, tũ de sua lingua male meritus est: cuius proprietatem

Boetius
græcissat

118 LAVREN. VALLAE DIALE.

tem non animaduertens, ad græcissandum nos inducit: Qui ita Porphyrium transfert. Diffiniūt autem & eam hoc modo, differentia est quæ de pluribus, & differētibus specie, in eo quod quale quid sit prædicatur: rationale enim & mortale de homine prædicatur in eo quod quale quid est, sed non in eo quod quid est. Quid est enim hō interrogatis nobis conueniens est dicere animal: Quale autē inquisitis, quoniam rationale & mortale est, conuenienter assignabimus. ne aliena forsā eum ad uerbum transferendi necessitas excuset, ita inquit, in primo super prædicamenta libro: Dicimus em̄ quale uocabulum est homo? & proprie respondeamus homo. Priscianus quoq; ipse, non docte græcissans cum alibi, tum in opere de. xij. Vergi. uerbis ait: Arma quæ pars orationis? nomen: quale nomen? appellatiuum, & ita in cæteris. Ego more ueterum latinorū interrogassem, quod uocabulū et quod nomen? non quale ut græci faciunt: qui nō tam aptam ut nos uocem habent. Quanquam & ipse Porphyrius peccauit, qui interroganti quid est hō, putat respondendum, est animal. Quin potius est rñdum animal rōnale mortale. Cur illam partē (ut putat qualitatis) relinqt? cur dimidiatā reddit responsionē? aut si nolebat in totū reddere responsum: cur non respōdebat substātia? Cum rursus interrogasset quæ substantia? responsurus corporea: tum quod corpus? respōsurus animatū: qđ autē corpus aiatum? sensibile, qđ dicit animal: quod autē animal? rationale: quod porro animal rationale? mortale. Porphyri cū quis interrogat per quid

Priscianus

Quale

Contra
Porphy.

Quid.

quid oia semel interrogat: cui tu male non semel
 non oia respondes. Quid enim (ut ostendi) & sub-
 stantiam & qualitatem & actionem cōplectitur, ut qd
 est color, quid est uox? quid sapor, qd aratio, quid
 species, quid differētia, id est, quæ res? Anima ducit
 tisti ut ipsa sermonis natura nos docet interrogā
 dū, qd' aīal: nō quale animal. In quo & græcos ex-
 cusaui superius interrogantes per quale: quia qd,
 & quod non hñt, ut nos disiunctum: tñ non ubiq;
 admitto excusationē, nec recte puto querere Ari-
 stotelem aliosq; cum quærunt, qualis est ignis? q̄lis
 est lapis? nam qualis cōparationem indicat, & suo
 substantiuo indiget: quod aut effertur, aut subaudi-
 tur: ut quale est templū urbis tuæ, ac qualis fuit A-
 chilles: qualis Helena? qualis Bucephalus? qualis
 Sicilia? qualis nilus? subauditur tanquā notū, uir,
 mulier, equus, insula, fluuius, sicuti in quantus: fitq;
 comparatio ad ea hæc quæ sunt eiusdem generis,
 eaq; de re habent sua relatiua, talis & tantus: Vbi
 uero deest relatio, & ob id subaudiri nō potest sub-
 stantium, quæ tandem significatio erit oratio-
 nis? ignis nēpe q̄lis ignis: & aer, q̄lis aer: & lapis,
 q̄lis lapis, quasi q̄ppiam possit secū ipso cōparari,
 dicendū erat, quale corpus? ut cū alijs corporibus
 posset compari, ut elephas quale animal est? ut cū
 alijs animalib' cōparetur. Sed nūc descriptio erit
 definitio. Quippe descriptio ē qualitatū oīm q̄ ali
 cui rei assunt: & eiusdem actionū explicatio. Nam
 q̄renti quale est brutū elephas? respōdebo, uastū
 multoq; grandius bubulo, nigrū, nullo pene collo,
 longissimo & flexibili naso, quo tanq̄ manu ad res
 h 4 capien

Descriptio

capiendas, oriq; præbendas utitur, duobus sursum uersum dentibus, tanquam cornibus eminentibus, & reliqua. Quare non est illa descriptio (ut uult Boetius) Aristotelis: Qualitas est secundum quam quales dicimur. Non dissimulauit Boetius ineptam illam esse definitionem, cum dixit notius nomen esse qualis, quam qualitas, sicut albus quam albedo, & grammaticus quam grammatica, & idcirco dixit esse descriptionem. Sed falsum est prædicamenta describi posse, quia descriptio nec locum habet nisi de definitione constet, nec aliud est quam ultimarum inter se specierum indiuiduorumq; differentium qualitatum & actionum enumeratio. Ergo quod uoluit Aristoteles definire, non potuit: ignorans per res prædicamenta definire posse, etsi nonnunquam ueritate cogente, non quidem fatetur sed demonstrat ut id accidens est quod potest adesse & abesse citra subiecti corruptionem. Nam quod est antecedens, est id, quod significat, ea res: Nisi dicimus forma non subaudiri antecedens: ut in illo. Forma est quæ dat esse rei, & distinguit rem à re, & conseruat eam in esse. Et quale fuit illud superius: Qualitas est secundum quam quales esse dicimur: & illud, differentia est quæ & cæt. Neq; me capit, hunc modum loquendi apud summos autores esse usitatum, quasi aut nullum sit antecedens relatiui, id est, appositum uerbi aut idem nomen pro appposito repetatur sic. Qualitas est qualitas secundum quam: & forma est forma quæ: & differentia est differentia quæ: & accidens est accidens quod: sed siue suppositum pro appposito repeti, siue nullum esse appositum dicas res dictu absurdissima erit: Ergo dicamus sic accipiendum

dū, ac si fuisset dictū, res ut sit q̄litas est ressecundū
 quā q̄les dicimur, & forma est res & differētia est
 res. Verū si putasset Aristoteles in his definitiōib⁹
 subaudiri res, non ita opinor loquutus fuisset: præ
 fertim in hac definitione, forma est res, quæ dat es
 se rei, & distinguit rem à re, & conseruat eam in
 esse. Nam si ipsa est res, cui rei dat esse? nempe si
 bi? præterea quā rem à qua re distinguit? profecto
 sese à se, siue seipsam ab altera. Quid ipm esse, non
 ne est res? quid ipsa res? sine forma nihil erit, nam
 aliter non habet esse: quid ipsa forma? sine re ha
 bet in se esse quod alteri dat. Vides quot errata ex
 malis perceptis uocabulis consequuntur. Nam ne
 deprehendere quidem opinor Aristotelem sub
 esse res in illo quid: etiam cum diffinitiōem ipsam
 definit inquit diffinitio est oratio, quid esse signi
 ficās. Sed hoc quid pro aliquid fortassis accipitur:
 quæ definitio nihil definit. Nunquid si dicam tu
 es homo aut homo est animal, non tam significa
 bo aliquid quā quis? non utar definitione. Quod
 si intelligebat quid pro quæ res: dicendum erat: &
 definitio est oratio quid significans, id est, aliquid
 significans. Apertius eum sequutus Cicero inqui
 ens: diffinitio est oratio, quæ id quod diffinit, ex
 plicat quid sit. Alibi non multo expressius, & si
 pluribus uerbis: Diffinitio est earum rerum quæ
 sunt eius rei proprie, quā diffinire uolumus bre
 uis & circumscrip̄ta quædam explicatio, Cognati
 or est descriptioni quā diffinitioni, ista diffini
 tio. Optime Quintilianus: finitio est rei propositæ
 propria, & dilucida, & breuiter comprehensa uer
 bis enuntiatio: constat maxime ḡne, specie, differē
 tiis,

Diffinitio

tibus, proprijs. Ideo autem maxime ex illis constat re definitionem dixit: quia per etymologiam, cui (ut ipse inquit) in definitionibus assignatur locus, non ita finitur: ut assiduus ab asse dando, locuples à locorum, pecuniosus à pecorum copia. Quod si male ab illis definita est differentia, ipsi eam commodius definiamus. Differentia est qualitas, qua species distinguitur à specie. Omnis enim res, qua distinguuntur aliqua inter se, qualitas est. Genus est id quod de suis speciebus prædicatur: nam superuacuum est addere, in eo quod quid, item in specie. Species est quod prædicatur de suis indiuiduis. Indiuiduum est quod iam de alijs non prædicatur, sed ipsum sub sensu uenit, aut sub sensa: ut Socrates, ut Plato, ut Bucephalus, ut Xanthus. Cum autem dicimus hominem differre ab equo specie, de indiuiduis accipiendum est: ueluti de Socrate de Bucephalo, nõ de speciebus: Nam species à specie nõ potest differre specie, cum ipsæ sint species: sed earum indiuidua quæ differre inter se specie nihil aliud est, quàm esse diuersæ speciei. Quid species in quo à specie differt? certe ipsa differentia. Quid indiuiduum ab indiuiduo eiusdem speciei? Isti aiunt numero: quasi non sint ambo eiusdem numeri sed superuacuum est querere quomodo differant indiuidua: ut superuacuum est, querere, in quo differant inter se prædicamenta: quanquam uix ullum indiuiduum est, quod non ab altero differat qualitate. Et genus quidem & species & differens (quæ eadem differentia dicitur) quid sit uidimus, quid autem sit proprium, nunc ad extremum uideamus: de quo ita Porphyrius ait. Proprium quadri-

fariam

Etymologia.

Differentia

Genus.

Species.

Indiuiduum

Proprium.

sariam diuiditur. Nam & id quod soli alicui speci
 ei accidit, & si non omni proprium dicitur, ut ho
 minem esse medicum, aut geometrã. Hoc Porphy
 ri non est propriũ, nec speciei accidit, quod ipsa
 differentia est: qua differimus à brutis, quod isti
 appellant rationale. Ratio enim siue excellentia
 ingenij humani facit nos medicos, geometras, nau
 tas, fabros: ut non magis sit hominis proprium es
 se medicum uel geometram, quam esse rationale.
 Secundum proprium, Porphyrius ait, quod omni ac
 cidit & si non soli, quemadmodũ homini esse bipe
 dem: Ne hoc quidẽ homini propriũ, quod ei cũ tot
 auiũ gñibus commune est: sicuti nec eq̃ proprium
 est esse quadrupedẽ, sed differens Quintiliani testi
 monio q̃ ait: Illud quoq; differens uocant, cum gñe
 in speciẽ deducto, species ipsa discernitur, aĩal ge
 nus ẽ, mortale species, terrenũ uel bipes differens,
 nondum propriũ est: sed differt a marino uel qua
 drupede. Tertium porphyrius facit, quod soli &
 omni, sed non semper, sed aliqñ ut homini cane
 scere in senectute. Cur non Porphyri semper ho
 mo canescit: nempe quia morte præuentus sene
 scere non potest. Atqui hoc nõ prohibet, quin sem
 per homo canescat, quia id nõ obstat in quarto cũ
 inquis: Quartum quod soli, & omni, & semp acci
 dit: ut homini risibile: nã & si nõ ridet tamen risi
 bile dicitur: non quod iam rideat, sed quod aptus
 natura sit ad ridendum: hoc autem semper na
 turale, ut equo hinnibile: Hęc autem uere dicun
 tur propria, quoniam conuertuntur: quicquid
 enim equus, hinnibile: & quicquid hinnibile, e
 quus sit. Quid si intra quadriduum quã narus
 sit infans

sit infans Porphyri moriatur erit ne risibilis? na-
 tura inquis aptus est ad ridendum. Audio, sed nō-
 dum aptus est ad canescendum antequam senescat:
 qui si nulla vi nullo morbo præmaturam mortem
 obeat, & ad centesimum annum perueniat, profe-
 cto canescet. Breuius igitur, & uerius, & accurati-
 us Quintilianus: Proprium est (inquit) aut quod
 soli accidit: ut homini sermo, risus: aut quod utiq;
 accidit, sed ñ soli: ut igni calefere, & sunt eiusdem
 rei multa ppria: ut ipsius ignis lucere, calere. Sed
 cur Porphyrius unum demū uult ē quattuor mo-
 dis posse conuerti: An nō quicquid canescit & ho-
 mo est: nō quicquid est medicus uel geometra est
 homo. Risibile autē & hñibile apud Porphyriū
 pro qualitate accipitur: Ideo non probauerim eos
 qui ita loquuntur, risibile ambulat, hñibile currit,
 pro re risibili, atq; hñibili: quod me inuenisse non
 memini. Nam in illo quicquid est risibile & hinni-
 bile est inclusum res, non autem in illo risibile &
 hñibile. Ait alio in loco Quintilianus: Sæpissi-
 me autem quod sit proprium cuiusq; rei quæritur,
 ut si per etymologiam dicatur tyrannicida pro-
 prium est, tyrānum occidere: negamus. Non enim
 si traditum sibi cum carnifex occiderit, tyrannici-
 da uocatur: nec si imprudēs uel inuitus. His Quin-
 tiliani uerbis addubitare cogor, an fatear qđ Ari-
 stoteles, & alij aiunt, proprium esse trianguli, tres
 angulos æqles habere duobus rectis, non magis q̄
 qđ drati habere q̄tuor angulos rectos: aut instar q̄-
 tuor rectorū & denarij numeri propriū eē, habere
 duplū gnarij, & quinariū propriū esse habere dimi-
 diū denarij, quia hæc non habent illa in se, sed ipsa
 illa

sunt. Siquidem quinarium numerus, dimidium est denarii, & denarius duplum quinarium, & quadratum idem quod quatuor anguli recti, seu instar quatuor rectorum, & triangulum tres anguli pares duobus rectis. Idem Quintilianus etymologiam etiam definit, et interpretatur, inquit: Etymologia quae uerborum originem inquit à Cicerone dicta est notatio: quia nomen eius apud Aristotelem inuenitur, *συμβολον* quod est nota. Nam uerbum ex uerbo ductum, id est ueriloquium quod ipse Cicero, qui finxit, reformidat. Sunt qui uim intuiti, potius originem uocant: hoc habet aliquando usum necessarium, quoties interpretatione, res de qua queritur eget: ut cum. M. Caelius se hominem frugi uult probare, non quia abstinens sit: nam id ne mentiri quidem poterat, sed quia utilis multis, id est, fructuosus, unde fit dicta frugalitas. Ideoque in definitionibus assignatur etymologiae locus. Nonne ubicumque Quintilianum nuncupo, uideor uelut Achillem inter heroes nuncupare? Cuius ego (o magnam arrogantiam) sed temeritati meae det ipse Achilles ueniam: cuius inquam auriga uelut ille Patroclus, & armis ornatus & curru conscenso, & phalange instructus troianos audeo inuadere, iam grecam classem urere incipiens, & ipsum Hectorem, cui naues incendenti iam nemo resistere poterat:

ut caeteris Graecis, ad ultima redactis

animum ardoremque restituum: facturus idem multo apertius in sequentibus libris, & praecipue in priore ad quem ipsum iam transcamus.

LAV

Etymologia.

Frugi.

frugalitas

Quintilianus laus.

126 LAURENTII VALLAE DIA
LECTICARVM DISPVTA
TIONVM LIBER SE-
CVNDVS.

Præfatio.

REQVENTER mecum soleo du
bitare de plerisque scriptoribus artis di
alecticæ, ignorantibus ne eos, an uanità
tis, an malitiæ accusem, an de his or
ibus: Nam cū illorū errores, nō parum
multos considero, quibus non minus seipsos, q̄ cæ
teros uidentur decepisse, uel negligentia, uel in
firmitati humanæ attribuo. Cum rursus quicquid
infinite libris tradiderunt, id omne paucissimis
tradi præceptis potuisse animaduerto, qd aliud cau
sæ fuisse putē, nisi inanem arrogantiam: qui dum
uites longe lateq; diffundi sarmentis gaudent, uuā
in labruscam murauerunt. At quod indignissimū
est cum captiones, cauillationes, calumnias uideo,
quas & exercent, & docent, non possum eis nō suc
censere, quasi pyratam, non naualem rem, siue
(ut mollius loquar) palestrę pro militiæ discipli
nam tradentibus. Erat enim dialectica, res breuis
prorsus & facilis, id quod ex comparatione rheto
ricæ diiudicari pōt. Nā qd aliud est dialectica, q̄
species confutationis, hæc ipse sint ptes inuentionis.
Inuentionis una est ex quinque rhetoricæ partibus. Dia
lectici est syllogismo uti: quid non orator eodem
utitur? imō utitur, nec eo solo uerū etiā enthyme
mate, & epicheremate, adde etiam inductionem.
Sed uide quid interest, dialecticus utitur nudo (ut
sic loquar) syllogismo, orator aut uestito armato
que

Inuentio.

que, auro, & purpura, ac gemmis ornato: ut multe sint ei & magnæ præceptorum comparandæ diuitiæ, si uideri uolet orator: dialecticum proprie dixerim paup̄tas docet. Qm̄ nō tm̄ uult docere orator ut dialecticus facit, sed delectare etiã, ac mouere: Quæ nonnunquã ad uictoriam plus ualent, q̄ ipsa probatio, rãetsi non ad solam semper uictoriam tendat, neq; semp̄ uersat̄ in litibus, sed in suadendis honestis, & ad bene beateq; uiuendũ pertinentibus, dissuadendisq; turpibus atq; in utilib⁹, in laudandis uituperandisq; quæ laudem mereant̄ aut uituperationẽ. Quod opus nescio an sit uel maximum, quod ad laudãda dei opera atq; ipsum opificẽ nati uidemur, idẽ quoq; in altera uita facturi. Atq; sicuti nos alio uestitu utimur, cũ prodimus in publicum, alio cum agimus intra domum, itaq; alio cum magistratus, alio cum priuati sumus, propterea quod seruiendũ est oculis populi: ita dialecticus cuius domesticus & priuatus est sermo, nō eũ caprabit dicẽdi nitorem, eamq; maiestatem quam caprabit orator: cui a pud uniuersam ciuitatem dicendum, & multum publicis auribus dandum est, cui insuper adesse debet, multa magnarum rerum peritia, perdifficilis quædam tractandorum animorum scientia, usus complurium negotiorum, omnium populorum omnisq; memoriæ gestorũ noticia, & ante omnia sanctitas uitæ, ac eximia quædam animi dignitas, & corporis uocisq; præstantia. Si quidem orator est uelut rector, ac dux populi: propter quod longe difficilima rhetorica est, & ardua, nec omnibus capeßenda. Nanq; lato mari medijsq; in undis uagari & tumidis ac sonantibus

tibus uelis uolitare gaudet, nec fluētibus cedit sed imperat, de summa & perfecta loquor eloquētia. Dialectica uero amica securitatis, socia littorum, terras potius quā maria intuens, prope oras & scopulos remigat. Neque uero hoc dico, ut arti de qua loquor, quā quā commendare, & possim, & debeo derogem: quod foret imprudentis, uel maligni, & de opere suo male merentis. Verum qui possim dissimulare quod sentio: & apud eos quos erudiendos patria, quādam charitate suscepi mētiri res, at uani hominis, & perfidi. Itaq; hoc feci primum, quia loqui uerū ingenue placet: deinde ut hos ipsos in spem adducere ad hanc scientiam breui facileq; percipiendā. Et uere possum adducere, quia nulla mihi doctrina breuior facilioreq; quā dialectica uidetur, ut quæ alijs maioribus seruit: quā uix intra plures quis menses, quā grammatica intra annos perdiscet. Sed uidelicet huius puellæ parens, dum timet ne filia sua quod fusca, quod strigosa, quod puilla est, nullos inueniat procos magnæ dotis specie, & ambitu commendandam putauit, ut multos sollicitaret ad contubernium eius. Multi itaq; sine dubio spe diuitiarum concurrunt, sed non fere alij quā plebei, obscuro, ignobiles, omnium rerum inopes, & qui alias facultates ad ueras diuitias desperarent. Vnde factum est: ut nūquam puellæ huius stipatores ac satellites deessent qui eam in platea, in compita, in cunctas tabernas deducerent, & ante imperitam multitudinem saltare, ac gesticulari iuberent, personati ipsi ac laruati, circum illam saltitantes. Nos igitur de dialectica ueluti de
 pudica

Dialecticę
 facilitas,

pudica, & uerecunda uirgine loquamur, quæ suã non paupertatem (nihil enim indiget) sed tenuitatem castam, & sanctam præponat illis umbratis opibus, atq; illi circumforaneæ, ne dicam meretricæ uoluptati, iã ad interpretationem, sicuti in principio proposuimus descendamus.

Ex quibus constet enunciatio.

CAPVT I.

Oratio

O Ratio (ut superiori pbauimus libro) est uocũ ex institutione artificis significantium, congrua complexio: una quidem simplicissima, & quasi mater aliarum, quæ uel duabus dictionibus potest esse contenta, nomine & uerbo, tanquã uir & uxor, quæ dicitur enunciatio græcæ ἀπόφρασις ueluti una domus. Altera uero plenior, quæ ex pluribus huiuscemodi orationibus constat, qualis est syllogismus, quasi pagus quidam, aut uicus. Tertia autem plenissima, quæ constat ex plurimis, qualis oratoria, ueluti quædam urbs, ideòq; popularibus apta auribus. De qua nihil admodum dicere habemus, sed de secunda, sequenti libro, in hoc de prima: ut Plato legit. Plato enim quod est nomen tanquam uir erit, quia uerbo præest, atq; imperat, quasi uxori: sed quid de alijs dicemus orationis partibus? nunquid illæ à nobis pro nihilo habebuntur? minime. Verum more peripateticorum loquutus sum, dicentium orationem ex nomine constare & uerbo. De quorum principe ita Quintilianus inquit: Tum uidebit ad quẽ hoc pertinet, quot & quæ partes orationis, quanquam de numero parum conuenit. Veteres enim quorũ fuerunt

Enunciatio.

runt Aristoteles quoque, atque Theodectes uerba modo & nomina, & coniunctiones tradiderunt: uide licet in uerbis uim sermōis, in nominibus materiā, quia alterum est quod loquimur, alterum de quo loquimur. In coniunctionibus autem complexum eorum iudicauerunt. Paulatim à philosophis ac maxime Stoicis auctus est numerus, ac primū coniunctionibus articuli adiecti, post præpositiones omnibus appellatio, deinde pronomen, deinde mixtum uerbo participium, ipsis uerbis aduerbia. Hæc cum ita sint, dum nomen nuncupo, pronome quoque & participium significo, quæ cum nomine cognationem quandam habet. Indeclinabilia sunt & ipsa non modo commoda, sed etiam necessaria in nr̄a orōne, tãq; in re domestica famuli ac serui, siue tanq̄ bruta, ut boues aratro, ut equi, ut alia iumenta, sine quibus non belle satis uiui potest. Hæc igit̄ quibus Peripatetici dicunt constare enunciationem, quam nostrorum pleriq; uocant propositionem, eadem sunt quæ ab eisdem uocantur, subiectum & prædicatum. Subiectum enim definiunt id de quo aliquid dicitur. Prædicatum uero id quod de aliquo dicitur. Nisi quod prædicatum in duas diuidunt species: unam, cum est uerbum, ut legit: alteram cum est uerbi appositum: ut Plato est philosophus, ipsum philosophus est nunc prædicatum. Ideo tunc uerbum non prædicatum appellauere, sed copulam, ex quo fit cum prædicatū sit anceps: tamen subiectum nō sit nisi suppositum. Atque hanc innuit perfectam esse enunciationem, ubi tria hæc assunt: subiectum, copula, prædicatum. Nam uerbum illud sine apposito resolui in uerbum substantiuum

Subiectū.
Prædicatū

Copula.

riuum & suum participium, ut Plato legit, Plato ē legens: sol lucet, sol est lucens. Sed cur magis uerbum in participium suum, cum uerbo substantiuo resoluit: quàm hæc in illud reducatur, sol enim est lucens, & Plato est legens: reducuntur ad illa, sol lucet, & Plato legit. Quædam tamen uerba resolui nequeunt latine duntaxat, ut luna illuminatur: quanquam si omne uerbum resoluitur in suum p̄ticipium, & uerbum substantiuū quid ni ipsum uerbum substantiuum resoluatur: ut Plato est philosophus, sic Plato est ens philosophus, qua ratione res in infinitum exhibit? Adde quod participium continet in se uerbum, non à uerbo continetur, ideo & in uerbum cum relatiuo resoluitur: ut Plato legēs, Plato qui legit. Quod cum ita sit, falsum est, semper oportere nos loqui, per uerbum substantiuum, cū præsertim non semper possit resolui ad istorum legem uerbum suum, & uerbum substantiuum, ut nescit quispiam diem mortis, quod si resoluas, quispiam est nesciens diem mortis, male resoluas: quia illud prius est uniuersale, hoc particulare, de quo posteriùs disputabitur. Aiunt præterea loquendum semper per indicatiuum, neq; per id totum, sed per eius præsens tantum. Habent tamen cæteri modi, cæteraq; tempora suas uires, ut ipsa res indicabit. Idem ut uerbum copulam, sic nomen appellauerunt terminum, & eum nunc commune aiunt esse, quod natura sit aptus, ut de singulis prædicetur, ut Alexander, Bucephalus, Athenæ, quod uident fecisse ut distinguerent ab illis, q̄ uocant signa, quidam, aliquis, omnis, solus.

Terminus

Quid denominatiuū, æquiucū, uniuocū sit.

LAVREN. VAL. DIALECTI.
CAPVT II.

Alia multa tradunt, quæ non propria dialecticorum sunt, quid sit *παράνομος ὁμώνυμος συνώνυμος* quæ nostrorum quidam transferunt denominatiuum, æquiuocum, uniuocum. *παράνομος* quoties aliud nomen ab illo deriuatur: ut à grammatica, grammaticus, à fortitudine, fortis à sanitate sanus, à sapientia, sapiens, licet in hoc aliquantulum dissentiam. Nam grāmaticus quidem à grāmatica dicitur, sed è contrario cætera, fortitudo à fortis, sanitas à sanus, sapientia à sapiens: hæc enim ab illis deriuantur tametsi neutra alteris extiterunt priora, aut sanitas quā sanū animal, aut animal sanum quā sanitas: item aut grammatica quā grammaticus, aut grammaticus quā grammatica, & ita de cæteris. *ὁμώνυμος* quoties uocabulum unū, res significat plures, siue diuersæ speciei, ut canis quadrupedem, piscem, & taurus, mare, sidus, montem, radicem arboris, nomen hominis, siue eiusdē ut Ajax Telamonius, uel Oilei filius. Item in uerbis, ut cerno pro uideo, pro eligo, pro farinam cribro. *συνώνυμος* huic pene contrariū, quoties res multæ unum nomen habent inter se commune, & quæ si gentile, de qua materia proximo libro disputatum est: ut Plato & Socrates sunt uniuoce homo. Item Socrates, & Plato, & Leo, & Aquila, et piscis dicuntur uniuoce animal, & ita in cæteris prædicamentis, uel eorum partibus. *συνώνυμος* quidam uocant quoties aliud nomen uerbumue habet eandē, quod aliud significationem: ut cerno, uideo, aspicio, intueor, specto, conspicio, uerum id latinius transfertur cognominis, ut apud Plautum in *Bacchidibus*.

*παράνομος**ὁμώνυμος**Cerno. συνώνυμος**Cognomē*

Chidibus: Quid agunt duæ germanæ meretrices
 Cognomines. Hæc omnia literarij sunt ludi, & grã
 maticorum magis quã dialecticorum, ideoq; quã
 subtilius poterant climatiuſq; tradi, tamen exequi
 ſuperſedeo. Sunt enim illa quidem ſcitu neceſſaria
 ſed quæ diſcipuli cū huc ueniunt, didiciſſe debent
 non diſcere.

Quot & quæ ſint enuntiationis ſpēs.

CAPVT III.

Nunciationum, altera affirmatiua, q̄
 κατάφασις, altera negatiua, quæ ἀποφασις
 dicitur. Affirmatiua quidem unde ab-
 est aduerbium negatiuū, ſiue ſimplex
 non, haud, ſiue compositū nephas, nul-
 lus, nolo, néue. Item unde abest in, pro non in com-
 positione imprudens, iniuſte, inſani, deniq; & quic
 quid habet negandi uim. Negatiua uero, ubi adest
 aliq; negatio: ut luna fulget, luna non fulget. Vim
 negationis habent, aliud, aliter, minus, parum, mi-
 nime, & ſi quid eſt tale: ut ſimia aliud eſt quã ho-
 mo, hoc ſignificat, ſimia non eſt homo: hic eſt mi-
 nus bonus, ille parum aptus ad literas, parum mul-
 tus eſt noſter exercitus, tu eſ uir mimime malus,
 pene idem ſunt quod non bonus, nō aptus, nō mul-
 tus, non malus. Etiam quædam uerba idem effici-
 unt ut diſſimulas te audire, negas te intelligere,
 idem ſunt quod ſimulas te non audire, & ais te nō
 intelligere. Nam nego, an ſit à negatiuo aduerbio
 compositum dubitari poteſt: item abest pater, de-
 eſt pecunia, item caue lædere, penè idem eſt quod
 noli lædere, uel caue lædas, quod ſignificationis
 eiuſdē eſt: cuius adiecta negatione, caue ne lædas,

Affirma-
 tiua.

Negatiua

Nego.

284 LAVREN. VALLAE DIAL.

sunt uideri eiusdem naturæ, nisi, sine, præter, & quæ sunt id genus, & in primis quin: quod unde compositum (si compositum est) difficile est dictu: Vno modo affirmatiuum, ut:

Quin.

Quin aspera Iuno Consilia in melius referet.

Duobus negatiuum, ut:

Quin tu aliquid potius, saltē quorū indiget usus

Viminibus molliq; paras detexere iunco.

Id est, cur non: & pro ut non, ut apud eundē Vergi.

Hic tibi ne qua moræ fuerint dispendia tanti,

Quin uatem insanam aspicias.

Item enū

ciatio est, aut uniuersalis, aut particularis. Nam ea quæ dicunt singularem, & ipsa particularis est, quia omne singulare particulare est sed non è contrario. Vniuersalitas particularitasq; per ea quæ dixi signa declarantur: uniuersalia omnis, nullus: particularia aliquis, quispiam. Inter quæ, sunt quæ numerant, quædam quod singulare est multum ab alijs diuersum ut posterius ostēdam. Huic similima sunt aliqua pronomina, hic, ille, iste, quæ à dialecticis non ponuntur inter signa, sed inter terminos qui faciunt singularem enunciationem: qualia sunt meus, tuus, & nomina propria, ut Socrates, Plato: adijciunt debere coniungi hæc signa cum termino communi: ut omne animal, omnis homo, aliquis homo: quod quis ignorat? Nemo enim dicat omnis ego, quidam tu, nullus sol, aliqua luna: licet idem fieri possit per terminum singularem, siue is sit nomen proprium, ut omnis Alexander, nullus Alexander, aliquis Alexander: siue appellatiuum, ut:

Singula
ris.
Particu-
laris.

Nullus adhuc mundo præbebat lumina Titan-
nis

Nisi dicimus Titan esse nomen proprium. Sed ut
 cunq; sit, nemo in hac re possit errare. Affirmati-
 ua igitur negatiuaq; uniuersalis enunciatio, om̄is
 equus hinnit, nullus equus hinnit: quæ tantundem
 in numero singulari pollet, quantum in plurali: ut
 omnes equi hinniunt, nulli equi hinniunt. Particu-
 laris affirmatiua, nonnullus equus hinnit q̄ in plu-
 rali plus quiddā pollet, nonnulli equi hinniūt. Itē
 negatiua, nōnullus equus nō hinnit: nōnulli equi
 non hinniunt. Cur aut̄ hoc signo particulari malue-
 rim uti ac debuerim in sequentibus, ubi de signis
 agā explicabit̄: Huius germana est quā uocant sin-
 gularē, quia singularis (ut dixi) eadē particularis est,
 affirmatiua hic equus uel meus equus, uel Buce-
 phalus hinnit. Negatiua, hic equus, uel meus equus,
 uel Bucephalus non hinnit: & ipsæ plus aliqd pol-
 lēt in plurali, ut hi equi, uel mei equi, uel buceph-
 ali hinniunt. hi equi uel & c. non hinniunt. Ea quam
 indefinitā (quia signo caret) appellant, similis est
 & germana uniuersalis: ut equus hinnit, equus nō
 hinnit. Ideoq; nihilo minus pollet in singulari q̄ in
 in plurali more uniuersalis: ut equi hinniunt, equi
 non hinniunt. Et circa naturalia exempla uinum
 est in p̄cio: uina sunt in p̄cio. Item apud quasdam
 gentes uinum non est in usu, & uina non sunt in
 usu. Quare indocti mihi uidentur, & in ipso doctri-
 næ errare uestibulo, qui hanc uolunt particularis
 non uniuersalis uim obtinere, cum sit suapte na-
 tura uniuersalis: de omni nanq; equo dicitur quod
 hinniat aut quod non hinniat, & de uino omni
 quod sit in pretio uel in usu, nō de uno aut altero.
 Sed meminerimus hos ipsos terminos, quoties bis

efferuntur hoc modo, equus equum, homo homi-
 nem, ratio rationem superat, non accipi uniuersa-
 liter sed particulariter: quod aliquis equus supe-
 rat alium quempiam, & nonnullus homo alterū
 aliquem, & alia ratio aliam: tamen si altius inspi-
 ciamus non proprie dicatur particulariter: quia
 hac geminatione termini uniuersaliter ample-
 ctor: quod omnis uel equus uel homo uel ratio aut
 superat aut superatur, nullo excepto: à qua signi-
 ficatione longe abest illa oratio, aliquis equus su-
 perat aliquem equum, siue nonnullus nonnullum,
 ubi unumquę superare aut superari necesse est.
 Quod euidentius probatur, si in locum geminatio-
 nis ponamus alterum terminum hoc modo, equus
 superat bouem, homo superat brutum, ratio supe-
 rat temeritatem. Similiter in negatione. Itaq; fa-
 cultas illa uniuersalis quæ duorū, ut sic loquar fra-
 trum uelut hæreditas erat, intercepto uno tota dif-
 fertur ad reliquum. Quo magis liquet indefinitā,
 uniuersalis habere uim non particularis: dum ta-
 men & illud meminerimus nonnunquam accipi p-
 ticulariter, ut elephas hoc facit nec omni homini.
 Nonnūquam singulariter ut Cicero de Pompeio
 loquens, nosti, inquit, hominis tarditatem ac taci-
 turnitatem, hoc est eius ipsius de quo agimus: aut
 cum subauditur meus, uel noster, tuus, uel uester,
 & suus, ut non repperi in stabulo equum, supple-
 meum, uel tuum, uel nostrum, aut aliquid huius-
 modi. Nonnunquam nec uniuersaliter, nec parti-
 culariter, nec singulariter, sed in solidum (ut sic di-
 cam) totaliter, ut homo, ut equus est species ani-
 malis. Videlicet non quod uniuscuiusq; animalis,
 aut

aut unius certi, aut huius. Ad hunc modum accipi-
 tur quoties est talis oratio: Animal continet ho-
 minem, auis continet uespertilionem. Item nega-
 tiue corpus non continet animal, animal non con-
 tinetur à corpore, auis non comprehendit uesper-
 tilionem, uespertilio non comprehenditur ab aue:
 hoc loquendi modo excepto ferè maius est & am-
 plius prædicamentum quàm subiectum in uniuersali,
 particulari, singulari, indefinita: quocunq; in
 elemento siue prædicamento (quæ tria nos faci-
 mus) in substantia omnis leo, aliquis leo, hic leo:
 leo est animal. In qualitate omnis leo, aliquis leo,
 hic leo, leo est rutilus. In actione omnis ignis, ali-
 quis ignis, hic ignis, ignis mouetur. Ad plura naq;
 spectat animal, rutilumq; esse & moueri, quàm ad
 leonem uel ad ignem: nonnunquam par est uis præ-
 dicati atq; subiecti: ut leo rugit, equus hinnit, ho-
 mo ridet, nec ad plura spectat rugire quàm ad leo-
 nes, nec hinnire quàm ad equos, nec ridere quàm ad
 hominem. Cum dico rugit, hinnit, ridet, non actio-
 nem sed qualitatem inuuo, quæ adest leoni rugien-
 ti, equo hinnienti, homini ridenti. Quod quidam
 non intelligentes talibus exemplis utuntur: leo è
 rugiens, equus hinniens, homo ridens: qui sermo
 locum non habet, nisi cum aliquid horum anima-
 lium id agit, nam de cunctis dici non potest. Alij
 aiunt leo est rugibile, equus hinnibile, hō risibile:
 qui sermo in lingua latina absurdus est, per neu-
 trum genus. Ita loquendi tolerabilius foret (ut in
 alio testatus sum libro) si diceretur: rugibilis, hin-
 nibilis, risibilis, nec desunt aliqua huiusmodi ex-
 empla. Virtus est bonum, & bonum est uirtus, si

Stoicos audire uolum⁹: aut si Epicureos, bonū est uoluptas, & uoluptas est bonum: ut si plura bona dicenda sunt, sic omne bonum uirtus, & omnis uirtus bonum: uel omnis uoluptas bonum, & omne bonum uoluptas.

De conuertenda enunciatione.

CAPVT IIII.

Hic locus admonet ut aliqua de conuersione dicamus: nā licet maior atq; amplior significatio prædicati ferè sit quā subiecti, sicut ostendi, non tñ amplius ac latius accipit prædicatum q̄ subiectum. Ideoq; cum illo cōverti potest, ut omnis hō est animal, non utiq; totum genus animal: Sed aliqua pars huius generis. Nam Cicero speciem partem generis uocat. Ergo aliqua pars animalis est in omni homine: item quidā homo est animal, scilicet est quædam pars animalis: ergo quædam pars animalis est quidam homo. Omnis leo est rutilus, quidam leo est rutilus, hoc est, quod quisq; leo & quidam leo partem aliquam habet siue quandam rutili coloris, non ipsum omnino rutilum colorē: ergo aliqua pars rutili coloris est in singulis leonibus, & quædam in quodam. Idem intelligo de infinito, quod de uniuersali cum uniuersaliter accipit. Idem quoq; de particulari singulariq; cum particulariter singulariterq; significat: nec aliter cū totaliter accipitur: ut hō est species animalis, id est, quædam species animalis: ergo quædam animalis species est homo. In negatione, ratio è diuerso est quando adest signum uniuersale, ut nullus homo est satyrus, id est, ullus homo non est ullus satyrus

rus: ergo nullus satyrus non est ullus homo. Quando non adest ut homo non est satyrus, id est, ullus homo, ullus satyrus, ergo ullus satyrus non est ullus homo. Quando per totalitatem loquimur, ut satyrus non est species hominis, id est, ulla species hominis: ergo ulla species hominis non est satyrus. Quando adest signum particular e singulare ue, ut nonnullus piscis uel hic piscis factum enititur, scilicet est aliquis ex illis piscibus qui factum enitunt: ergo aliquis ex piscibus factum enitentibus est alius quis uel est hic. Item ille piscis uel hic piscis non est factum enitens, sed oua pariens: uidelicet ex his que factum enituntur, sed oua non pariunt, non est ille, uel non est hic piscis. Thales est unus ex septem sapientibus, id est, aliquis ex septem: ergo aliquis ex septem Thales: Pythagoras non fuit e septem sapientibus, id est, ullus septem: ergo ullus qui est e septem, non fuit Pythagoras: hæc quæ de conuertendo præcipiuntur, quam utilia sint, proximo libro cum de Syllogismis disputabitur elucebit: Ut plurima in præsentiarum, quæ cauillöse & inscienter à quibusdam sunt tradita, refellere superdeamus.

Quot sint signa & quomodo differant.

CAPVT V.

IAm signa in quibus tantum momenti est, excutiamus: enumerantes omnia si possumus aut ferè oia. Vniuersaliū affirmatiuore maxime propriū est quisque per tria distinctū genera: quod uix dialectici nostri nouere: Græci frequenter *ἐνασθη*, & eius compositum unusquisque cui simile

Cunctus

simile, si singulare eius in usu esset, singuli: quod etiam coniungitur cum quisq; sicut unus, sitq; singuli quicq; huic dissimile est uniuersus, quod de magno numero dicitur. Vnde dicit uniuersi singuliq;.

Omnis.

At ipsi, simile est cunctus. Vt enim dicit uniuersus populus, sic cunctus populus hoc est coniunctim oēs: & si aliquando additur significatio coniunctiua, ut apud Vergilium, cuncti simul ore fremebant. pro totus quoq; numerus accipitur, ut Cicero pro Archia: nec nos cuncti huic unquam studio penitus dediti fuimus: Et in eadem, post in cæteris Asiae partibus cunctaq; Græciae sic eius aduentus celebrabatur:

Quisquis.

Omnis pro his omnibus pollet: his addatur quisq; quis & cætera, & quicumq;, quæ tacite in se habent omnis: ut quisquis siue quicumq; ambulat mouet: quod perinde est ac diceres, omnis qui ambulat: mouetur: quæ tamen non semper ita accipiuntur: sed pro qualiscumq;, ut: Quisquis es haud credo inuisus cælestibus: & apud eundem Vergilium:

Negatiua
uniuersalia.

Egredere o quicumq; es ait. Nec mirum cum ipm relatiuum unde componuntur, huius naturæ sit, ut qui ambulat mouetur: tam de uno quàm de omnibus intelligitur. Idem quod hæc in superiore sensu significant quotquot & quocumq;, ideoq; apertius omnis in se habet. Nihil est enim aliud quotquot et quocumq;, quàm omnes qui: quibus simile est quotusquisq;, quod interrogatiue ferè usurpatur. Negatiua signa per se nulla sunt, at composita ex aduerbio & signo particulari. Aduerbiū uero applicatur, ut nullus currit, quod ita resoluitur, nullus non currit. Vllus enim signum particulare est, unde componitur nullus. Nequis ex non uel ne, & quis

quis pro aliquis. Quod nunc uetat, ut:

Hic tibi ne qua moræ fuerint dispendia tãti.
nunc subiungitur, ut:

Nequis sit lucus quo se plus iactet Apollo.
Nihilum quod est neutrum ex eodem aduerbio cõ
positũ, & hilum quod est aliquid, per apocopenq; Nihilum.
dicitur nihil: atq; iterum per syncopen, siue synere Hilum.
sim, synalephamue nil. Nemo non est ex signo cõ Nemo.
positum, tamen latens signum habet ullus, uideli-
cet non ullus homo, uel non ulla homo. Nam idẽ
est alius nemo te amat, quã alius ullus homo te
non amat: cum sic non audeamus loqui, alius ullus
nemo te amat, nisi comica licentia, ut Terentius in
Ecyra, nemo quisquam illorum: nempe eadem li-
centia qua alibi dictum est, nemo homo: hoc com-
posito græci carent, ideoq; latini dialectici nimis
græcissantes eo non utuntur. Illa nomen uniuersi
ratis non implent, ab uter composita, unum affir-
matiuum, alterũ negatiuum, uterq; et neuter: idẽ
dico de ambo. Aduerbia quoq; sunt uniuersalia tã Aduerbia
affirmatiua quã negatiua. Affirmatiua quidem
omnino, cui simile ẽ prorsus, usquequaq; quoties,
toties. Item semper eius penẽ significationis est cõ
tinue, assidue, sedulo. Item ubiq; undiq; & compo-
ta per cunq; quotienscunq; ubicunq; undecunq;
quacunq; quocunq; quoquo uersus, id est, in omne
partem: & illa geminata ubiubi & similia. Negati-
ua autem, nũquam, nusquam, nusquam, necubi, ne-
qua, nequo, necunde, nequaquam, & siqua, & simi-
lia, quæ omnia utiq; in se habent signum. Semp em̃
idem est quod omni tempore, ubiq; quod omni in
loco. undiq; quod om̃i ex loco. Et item cætera ne-
gatiua

gatiua apertius: nunquam enim nusquam nusquam idem sunt: quod non ullo siue nullo uel tempore, uel loco, & itē in cæteris: his addamus utrobique, sicut addidimus uterque & neutrum eiusque cognata utrinque, utroque, utrocunque, neutro, & cætera huiusmodi. Particularia sunt aliquis & pro eodem sensu quis, & ab eo composita quisquam quispiam. Item quo græci carent ullus, & quod ab eo proflixit nonnullus quo item illi carent & neutrum non nihil. Quorum nullo ferè alio dialectici nostri utuntur, nisi uno aliquis, non putantes illud distare à quodam, quia græci non distinguunt, pro duobus his nostris unum tantum habentes, immo pro tribus. Nam pro his duobus, & pro quis usurpatur, de quorum duorum differentia mox: prius enim in quo differat hoc particulare à nonnullis alijs dicendum. Quod componitur & ipsum à quis postposito, sicut quisque & quispiam præposito: & ab alio sicut alibi, tamen significatio nominis unde componitur non apparet, sicut in alibi id factum est, ut aliquatenus differret à suo simplici quis, quod simpliciter significat: nec obstat quod dicere etiam solemus alius, aliquis, quia quod maius est dicimus alibi nusquam. Sed postposita ad rem ueniamus, & primum in quo differat ab ullus: quam differentiam Priscianus sanècū obscuram, tum ineptam tradit: inquit iter aliquis & ullus & alicubi & usquam & aliquando & unquam hoc interest, quod aliquis & alicubi & aliquando absolute proferuntur, ut aliquis uenit ad me, similiter alicubi fuimus. i. in aliquo loco, & aliquando contingit. i. in aliquo tempore. Sin autem dicam ullus, pedit ex infinito omnium numerorum
 necesse

Particularia.

Aliquis.

Priscianus
 carpitur.

Ullus

neceſſe eſt enī ullus omniū intelligere, & cunctos poſſe numeros ad hoc referri. Nec incongrue di-
minutiū eſſe unius dicitur, & hoc uidetur ad ali-
quid eſſe, quomodo ſummus & imus, primus & ul-
timus ad omnia dicuntur, tam locis quā temporibus, uel ordinibus ſubiecta, uel ſuppoſita: Simili-
ter uſque, ad omnia loca refertur, & uſp̄ iam un-
quam ad omnia tempora. At ſciendum quod com-
poſita quoque eorum abnegatiua ſunt, omni-
um generaliter, quæ per ea poſſunt ſignificari. In-
epta ſane ratio hæc (ut dixi) & obſcura, nam ul-
lus nihil habet, quod non habeat aliquis, habet ali-
quis, quod non habet ullus. Quippe cum eo uti
poſſumus ut liber: ullus aut non niſi per negatio-
nem ut non eſt ullus ſapiens aut quod proxime ac-
cedit ad negationem, uel interrogando, ut eſt ne
ullus ſapiens: uel dubitando, ut dubito, hoc eſt ne-
ſcio, ſiue ambigo an ullus ſit ſapiens: aut cum con-
ditione, ſi eſt ullus ſapiens, & donec ullus eſt ſapi-
ens: & uix eſt ullus ſapiens: & ſic loqueris quaſi ul-
lus ſit ſapiens. Etiam cum uerbis coniunctum, quæ
ſuperius attigi, ut diſſimulas, ſiue negas te illum
audire, ſiue ullum intelligere. Item caue ullum le-
das. Cum comparatiuis quoque ut amo te magis,
quā ullum hominem, ut malo Romæ eſſe quā
uſquam: quaſi ſubintelligatur alius ut ſit quā ullū
alium hominem, & ullo alio in loco: & nunc poti-
us uolo dicere quā unquam, id eſt, quā ullo alio
tempore. Diſtat item aliquis à quiſpiā & quiſquā,
quæ ſunt tanquam media inter aliquis & ullus, &
poſterius dum de negatione dicemus, diſtat etiam
à nōnullus quod eſt tanquā medium inter aliquis
& quidam

Quidam .

& quidam, quorum nūc differentiam tradā. Cum dico quidam uestrum modo me uocauit, significo certum hominem esse ex uobis qui modo uocauit: & à me, quod ab eò uocatus sum agnitum, perinde ac si dicerē: Socrates, siue hic, uel iste, aut ille me modo uocauit. Cum dico aliquis uestrum me modo uocauit: significo incertū hominem esse ex uobis, quasi quisquis uestrum fit, quia quisnam uocauerit non deprehēdi: ut mihi aliquis, quisquā, quispiam propria uideantur esse particularia illius uniuersalis quisquis: quod & ipsum a quis conponitur. Quidam uero non aliter se habere quā id quod appellant terminum singularem: ut si mecum loquutus est Socrates, aut ille, uel hic recte dicam quidam mecum loquutus est, non autem aliquis, quasi uestrum quis loquutus est. Vnde uulgaris est sermo quotiens aut nolimus nominare homines, aut eorum nomina nescimus: quidam ad quendam scripsit, non autem aliquis ad aliquem. Neque uere solum linguæ græce defectus in causa est, cur à nōnullis in parū intelligēda hac differentia sit erratum. Sed quod aliquando nihil in ea differunt, aut nihil uidentur differre: quale est si dicas, reperias historicos omnes aliquibus siue quibusdam in locis mentitos. Præterea quod nonnūquam reperiunt, & si rarissime, aliquis pro quidā, sed non tamen quidam pro aliquis. Quorum differentia magis ex negatione apparebit. Sed in hoc periti nonnulli aliquando peccauerunt, in illo solummodo imperiti, quod putant quilibet non particulare signum esse, sed uniuersale, quod ita particulare est ut quiuis, quorum idem sensus est: quæ ad modum

modum uteruis idem significat, quod uterlibet, id est, quem tu uelis, & quem tibi capere libeat. Sic altera duo, quemcunq; uis, & quemcunq; tibi capere libeat. Ibi unum de duobus, hic unum de pluribus, exemplo tamen hæc magis confirmanda, quã ratione probãda sunt. Quintilianus: Periculosum & cum cura intuendum genus, quia si in proponẽdo unumquodlibet omiserimus, cum risu quoq; tota res soluitur: tutius sic interrogare. Si hæc actio non sit, squã sit, simul enim mouentur omnia, uel cum duo ponentur inter se contraria, quorum reuuisse utrumlibet sufficiet. Ecce eodẽ in loco Quintilianus utrumlibet & quodlibet usus est, alterum pro eo quod est unum de duobus, alterum pro eo quod est unum de pluribus. Afferamus etiam è iure ciuili testimonia, ubi proprietates linguã tam diligenter quã necessario custoditur. Cai (ut credit) uerba sunt in Iustiniani institutionũ libro secũdo: Si plures cõditiones institutiõĩ adscriptæ sunt: Siq; dem coniunctim fuerint, utputa si illud & illud fuerit factum omnibus parendum est, si uero separatim, ueluti si illud, aut illud factum erit, cuilibet obtemperare satis. Et eisdem penẽ uerbis Paulus in digestis Iustiniani: Si heredi plures cõditiones cõiunctim datæ sunt omnibus parendũ est, quia unus loco habentur, si disiunctim cuilibet. Item modestinus: Si pluribus heredibus institutis ita scriptum sit, heres meus damnatus esto: dare aureos quinq; non quilibet heres, sed omnes uidebuntur damnati, ut una quinq; dent. Et alibi multis in locis. In Leuitico de leproso ita scribitur: Adducetur ad Aaron, uel ad unumquemlibet filiorum eius.

Quid multis: nusquam in omni dialectica ac philosophia ex Aristotele trāsata, nisi forte apud aliquem nouorum reperitur quilibet, nisi particulariter positum, sicut uterlibet. Quo minus danda uenia est iuris peritis ac theologis recentibus, dialecticisq; ac philosophis nostris, qui uerba scientiæ suæ non audiunt, sed in prauè loquendo, nescio q̄ mō conspirauerunt, & quasi diuersæ cimitates in suam metropolim coniurarunt: Dixi uterlibet esse particulare, sed ita particulare, ut uterq; uniuersale. Idē intelligo de uteruis, & si uis addere uter & alteruter cum capitur pro uno è duobus. Aduerbia particularia sunt unq̄, usq̄, uspiā, aliqñ, alicubi, alicunde, qñq; aliquotiens, interdum, nonnunq̄, quod exponit pro aliqñ uel qñq; non p̄ unq̄, propter causam quam reddidi de ullus. Nec multum ab his differunt siquando, sicubi, sicunde, ubiuis, utrobi. Nam illa, hic, illic, isthic, & similia dicuntur singularia. Item nunc cras tunc & talia, ubi tale est quale hic uel illic, sed accipi solet pro ubicunq; quod est uniuersale: cui respondet ibi, ea potius uniuersalia sunt antehac, posthac, antea, postea, hæctenus, de cætero, amplius, ulterius, deinceps, & similia ut apud Quintilianum, quid fuerit, ante non quæro, post hæc erit amicus, id est, semper & semper post. Et cum negatione idem significabunt quod nunquam, ut hæctenus non fuisti amicus, nec post hæc eris, id est nunquam fuisti amicus nec nunq̄ eris: quale illud in euangelio: Non lauabis mihi pedes, in seculum siue in æternum, hoc est nunquam lauabis mihi pedes, hæc sunt signa necessario syllogismo accommodata. Sunt alia accommodata credibili

Aduerbia
particularia.

bili. Si quis non necessarius ē syllogismus siue epī
cheremati de quibus suo loco dicemus.

De ui negationis cum signo uniuersali.

CAPVT VI.

Venio uinc ad negationem, in qua oīs
ferè quæstionū in quacunq; materia
cardo uersatur: quæ (si istis credimus)
aliam præposita signo, aliā postposi-
ta significationē redddit: ut nō oī pisce uescit Iu-
dæus: qđ est pticulare, perinde ac si diceret, nō ullo
siue qđam pisce non uescit Iudæus: rursus omni pi-
sce glabro non uescitur Iudæus: quod est uniuersa-
le, non secus ac si dicatur nullo pisce glabro uescit
Iudæus, quorum neutrum est uerum. Et etiam il-
lud prius biparticulare est, non tantū particulare
& multo ab illo differens. Non nullo pisce siue qđ-
dam pisce non uescit Iudæus, quia nonnullo uescit
tur, nonnullo non uescitur: siue quodam uescit, qđ-
dam non uescitur: tacitamq; uniuersalitatē habet
in duas diuisam partes: Quippe de omni pisce in-
telligitur quorum partem significamus esse in usu
Iudæis, partem non esse. Quare omnis nunquam
pdet suam uim uniuersalem. Quod etsi p se planū
est, tamen ratione faciamus planius. Ea quorum
alterius significatum uerum esse potest, cum alte-
rius sit falsum, nō idem significant, ueluti ut exem-
plum à parte subiecti afferatur: quidam homo nō
uolat uera est enunciatio. At non omnis homo
uolat falsa: quia partem hominum uolare affirmo
ergo partem ueram, parte falsam, quid ni? igitur
biparticularis tacitam (ut dixi) in se uniuersalita-
tem habens, quid quod non solum tacite, sed ali-
quam

quando aperte, si quid modo interponatur inter negationem & omnis: ut afferam autem est theologia, id est, est græco exēpla, & nisi breuiati fuissent dies illi, non fieret salua omnis caro, id est, nulla: & alibi, ut non gloriēt omnis caro. Quid quod alii quando idem fit etiam si nihil interponat, ut: Non mortui laudabunt te domine, neq; omnes qui descendunt in infernum: & alibi: Et non delinquent omnes qui sperant in eo: neq; refert quod antecedit uerbum, quia idem fit, si sequatur sic. Non mortui neq; omnes qui descendunt in infernum laudabunt te domine: hoc est nulli. Eodem modo in prædicato, ut: Inquirentes dominum non minuentur omni bono. Et iterum: Non miserearis omnibus qui operantur iniquitatem. Cur autem posterior modus, non probe istis exponitur: non de omni pisce glabro accipiendum est, non uesci illo Iudæum: non eo inficias ita accipiendum, sed non semper: quinimo sæpe in sensum priorem: ut omni pisce non uescitur Iudæus: nempe quod aliquo uescitur, aliquo non uescitur: cuiusmodi exemplis plena sunt omni, aut: omnes diuites esse non possunt, & omnis uolucris non est pennis prædita, perinde est, ac si dicas, non omnes diuites esse possunt, & non omnis uolucris est pennis prædita: quia pars hominum uoluerumq; talis est, pars non est. Paulus iurisperitus: Si plurium seruorum nomine, iudicio sistendi, causa una stipulatione promittatur, poenam quidem integram committi: licet unus status non sit. Labeo ita ait, quia uerum fit omnes status non esse perinde ac si dixisset, quia uerum fit non omnes status esse. Quintilianus libro septimo tradit

tradi enim omnia quæ ars efficere non potest. & in xii. At cum protinus dicendum est, omnia pari non possunt: huic alteram negationem si addas erit sensus prioris: ut non omni pisce non uescitur Iudæus: perinde ac si diceremus non omni pisce abstinet Iudæus. Ita per aliam ianuam egredimur ad plateam eiusdem significationis: non omni pisce uescitur Iudæus: egredimur aut quasi postico, quoniam est contrario dicimus. Ibi enim negabamus Iudæum uesci omni pisce, hic negamus ab omni abstinere, cum utrobique uelimus eum quibusdam piscibus uesci, quibusdam non uesci. Idem quod ois, efficit quisque & quod duplex uerbum desiderat quisque, singuli ab hac ambiguitate est liberum & alia duo, cunctus & uniuersus, nisi pro omnis accipiantur uel pro totus: nam idem totus etiam efficit, in quo exempla afferam in superioribus inuenienda rectoribus relinquens: non totus orbis paruit Alexandro, id est, pars orbis paruit, pars non paruit: ergo enunciatio bipolaris. Item tota Græcia non paruit Alexandro, idem sensus est non secus, ac si diceretur, non tota græcia paruit Alexandro: secus autem tota natio Hispana, tota Gallica, tota Germanica, tota Britannica non habuit cognitum nomen Alexandri. Non enim sic accipere tur quod harum singularum nationum pars cognitum habuit nomen Alexandri, pars non habuit: sed quod nulla (ut fit) anteposita negatione: sic non tota natio Hispana, non tota Gallica, non tota Germanica, non tota Britannica, habuit cognitum nomen Alexandri. Quamquam hoc quoque possit esse uniuersale (ut diximus) de ois, sic non nouit Alexan

dri nomen tota Hispania, non tota Gallia, nō tota Germania: hoc ē nulla pars Hispaniæ, Galliæ, Germaniæ. Illud admonitione uix indiget: nonnunq̄ pro toto nos dicere omnis, quemadmodū dixi de cunctis: ut omnis familia, omnis populus, oīs Europa, quæ non habent sua particularia, aliqua familia sed pars familiæ, non quispiā populus, sed portio populi nō aliqua Europa: sed pars aliqua Europæ. Cæteræ hæc quæ in totus ambiguitas nō ita pōt emendari ut emendatur in omnis, & in quifq̄ quæ hñt per cōpositionem: cōtraria negatiua: nullus, nemo, & reliqua, ut Iudæus nullo pisce glabro uescitur, & nullo pisce uescitur Iudæus, nisi squamoso nisi dicimus, nihil pro nulla pars, ut nihil Hispaniæ, nihil Galliæ, nihil Germaniæ, nihil Britanniæ habuit notum nomen Alexandri. Sed hæc ad negationem compositam pertinent ad quam quia forte quadam deuenimus ipsius iam præcepta tradamus, cuius tradendæ etiam nunc sequebatur locus.

De negatione composita signo adiuncta.

CAPVT XII.

Negatio cum signo composita, ubicūq̄ ponatur idem efficit, ut nullus currit, nemo ambulat nihil mouetur à seipso, neuter parentum te amat, nunq̄, pdest temeritas, nusq̄ est uitio locus. Itē currit nullus, ambulat nemo, mouetur à seipso nihil, te amat parentum neuter, prodest temeritas nunq̄ uitio locus est nusquam: quæ duo idem sunt non non alia ratione q̄ sit in cæteris nominibus quæ signa non sunt. Quid enim differt impossibile est
mutum

mutum animal loqui: & mutum animal loqui, est impossibile. Iniquum est diuitias præponere uirtuti, & præponere diuitias uirtuti est iniquum: hæc signa negatiuum rursus aduerbiū præponas fiunt ex negatiuis affirmatiua, ex uniuersalibus particularia, nonnullus, nonnihil, nonnunq̄ quæ pro cōpositis habentur. Nam non nemo non ausim cōpositum dicere, non neuter aures meæ respuunt, non nusquā & non uspiam, quod sciam non repperi: fiunt aut̄ affirmatiua quidem quia addita negatio, priorē negat, hoc est, necat, q̄si uenenū perimēs uenenum, & latro latronē spolians: particularia uero, quia prius erant particularia, hæc quoq; nihil infest præponas ne uerbo, an postponas sic, nonnull^o currit, & currit nonnullus. At si è contrario postponas huic signo negationē fiet affirmatiua uniuersalis. Affirmatiue quia duæ assunt negationes unā facientes affirmationem. Vniuersalis autem quia præposita negatiua uniuersalis necat sequentem negationem, remanetq; qualis erat uniuersalis, ut nullus non currit, nemo non ambulat, nihil non à seipso mouetur, nunquam non est uirtuti locus, uerbo ex negatione composito non postponitur aduerbium negatiuum. Quis enim dicat nescio, nō illum: sed præponitur, ut non nescio illum fitq; eadem significatio quæ fuerat ipsius simplicis: non nescio enim idem est quod scio, & non nequeo idē est quod queo, & non nolo, idem est quod uolo. Tria enim demum hæc uerba, aperte componuntur ex aduerbio negatiuo: quorum unum est proprium patris queo, alterum proprium filij scio, tertium propriū spiritus sancti uolo, quarū psonarū singulis

Velle.
Non uelle

gulis singulos huius operis dicaui libros ut ipsorū primæ literæ testātur: eas itaq; oro precorq; ut in hoc uelut bello pro ueritate suscepto mihi sint ad uersus infandas hostium insidias auxilio. Verum quid est quod Ulpianus differre uult uelle à non nolle inquiring: siquidem peculium deducto quod domino debetur, accipitur merx peculiaris etiam si nihil sit in peculio dominum tributoria obligat ita demum si sciente eo negociabitur. Scientiā hic accipiemus quæ habet & uoluntatem: sed ut ego puto non uoluntatem sed patientiam: nō enim uel le dominus debet, sed non nolle. Si igitur scit & nō protestatur & non contradicit tenebitur actione tributoria. Non expressit differentiam Ulpianus: neq; hoc semper fit: neq; negationis natura contin git sed uerbi: quod significat tum propositum animi, ut uolo soluere debitum, tum cupiditatem & gaudium, ut tibi bene uolo, ex quo fit beneuolentia: unde apud Senecam: Fata uolentem ducunt, nolentem trahunt, cuius etiam compositum non modo significat inscius sum, id est, propositum animi non habeo: ut domino tuo noluisti, nolens hoc ē, insciēs, sed etiā inuitus sum, & repugno quasi acti onem quoq; in se habeat, ut illud ipsum nolentem trahunt. Ulpianus ergo accipit non nolle, pro nō repugnantem, uelle autem pro gaudentē esse. Sed uolens etiam uideretur habere in se actionem, ut illud uolentem ducunt, eritq; idem non nolo & uolo, ne aliter hic redditur ad significatum simplicis uerbi: quàm insignis negatiuis uniuersalibus, ad significatū simplicium particulariū: de quibus post uniuersalia nunc differendum est.

Differē

Differentia signorum particularium, singulariumq; accepta negatione.

CAPVT VIII.

INter quidam igitur & aliquis, ut ab his incipiam quæ plus inter se differunt magis apparet (ut dixi) ex negatione differentia. Nam multo est aliud, quidam uestrum me non uocauit: non solum quia ibi significo unum certum puta, illum aut illum, ut Socratem, hic incertum (ut superius dixi) sed etiam quod plerumq; aliquis cum negatione est uniuersale, ut cætera particularia: de quo nisi apud solidos, nulla controuersa est, cum nemo sic loquatur: Non finit me quiescere quidam sophista: non inuenio quendam senem: de quo si constat, de hoc quoq; constare debet quod ab illo differt. Quod de hoc, idem de cæteris particularibus dico, de quibus si consuetudinem loquendi postulant, uulgaris hic sermo est. aliquis non est me fortunatior, quisquam non est te melior, ullus non est illo modestior, id est, nemo. Si auctoritatem, tot exempla sunt: quoties hæc uocabula reperimus quæ passim reperiuntur. Vergilius:

Non ulli pastos illis egere diebus.

Frigida Daphni boues ad fluua, ulla neq; amne

Libauit quadrupes, nec graminis attigit herbã.

Et in eadem egloga:

Nec lupus insidias pecori, nec retia ceruis,

Vlla dolum meditantur. Idem:

Nonnunq; grauis ere domũ mihi dextra redibat.

Idem:

De grege non ausim quicquam deponere tecũ.

Et paulo post:

Efficiam post hac ne quenquam uoce laceffas.
 Quin age si quid habes, in me mora nō erit ulla
 Nec quenq̄ fugio. Idem:
 Et si nō aliq̄ nocuiffes mortuus effes.

Et iterum:

Quin aliquid potius saltem quorū indiget usus,
 Viminibus, molliq̄ paras detexere iunco.

Omnia hæc exēpla sunt ex uno libro sumpta, ubi
 alia huiusmodi sunt plura. Si rōnem uis: ea in prō-
 ptu est, quod dum dico aliquis uestrū me uocauit,
 id significo quod aut tu qui es aliquis horum aut
 tu & alius q̄ & ipse es horū aliquis: singulis autem
 hoc dicam me uocasti. Itaq̄ cum nego me uocatū
 esse ab aliquo uestrū id significo quod neq̄ tu, neq̄
 tu, & ita deinceps me uocasti, hoc nihil aliud est, q̄
 nullus uestrum me uocauit. Si tabulas (ut ita dicā)
 atq̄ instrumenta, hæc etiam uobis suppeditāt. Nul-
 lus componitur ex negatione & ullus quod dimi-
 nutiuū est ex unus, ut nullus nihil aliud fit, q̄ ne ul-
 lus quidē quantuluscunq̄ is fit quale est apud Græ-
 cos οὐδεις siue οὐδεις ex unus & negatione com-
 positum cuius significationis est οὐδεις ex nega-
 tione & οὐ quod est aliquis: quo nomine Ulysses
 Polyphemum cæterosq̄ Cyclopas decepit, cū
 se Vtin quod est non aliquem uocari finxisset, er-
 go idem est non ullus & nullus, nullus quod non
 aliquis, idem dico de nequis cui græce respondet
 οὐδεις & nihilum quæ unde componātur supe-
 rius exposui. Idem de nunquam, nusquam, & uspi-
 am, quæ ex negatione & ullus componuntur. Si
 postremo non præiudicia sed latam de hac ipsa re
 sententiam, cur nullus præposita negatione fit
 partico

Nullus.

Vtis

particulare, nisi quia ipsum ex ullus particulari anteposita negatione factum erat uniuersale, & quod de eo, idem de omnibus particularibus ualeat. Quæ cum ita sint palàm est non modo differre quidam & aliquis quod illud singulare hoc utique particulare est, sed etiam particularia, accepta negatione fieri uniuersalia, ullus quidem semper cum suis deriuatiuis unquam, usquam, uspiam, aliquis, plerunq; (ut dixi) quisquam uero & quispiam potius semper: non ullus autem & nonnumquam minime. Quorum nullius fortasse natura magis consideranda est, quàm eius unde signum uniuersale componitur nullus, quo non uti non possumus. Id uniuersale semper esse dixi, hoc est, siue præpositum uerbo, ut ullus non est sapiens siue postpositum, ut est sapiens ullus, item non peccauit unquam & unquam non peccauit, usquam uel uspiam. Quæ sane res habet nonnullam in aliquis differentiam. Nam isti nostri dialectici qui nullo nisi aliquis particulari utuntur, uolunt cum hoc postponitur uerbo effici uniuersale, non est beatus aliquis homo, id est, nullus: cùm anteponitur particulare: ut aliquis homo non est beatus. Quæ lex utrinque falsa est. Nam illud prius & si sæpius est uniuersale, tamen & particulare esse potest, ut si dicam noli contentius pergere, quia sequi non poterit hæc anus & aliquæ puellarum, id est, quia aliquæ puellæ erunt quæ sequi nõ poterunt, hoc posterius & si rarius quàm illud, tamen plerunq; uniuersale est quæadmodum ostendi superius, ut aliquis beatus non est, quæ oratio tamen si potest

si potest accipi pro ea quæ est aliquis est qui non est
 beatus: tamen frequentius accipitur pro ea quæ
 est ullus non est beatus. Quisquam & quispiam si
 ue præponatur uerbo, siue postponatur cum nega
 tione uix unquam sunt nisi uniuersalia: ut non est
 beatus quisquam, uel quispiam non est beatus, id
 est, nullus est beatus: è diuerso nonnullus semper
 particulare est ubicunq; ponatur, ut nonnullus cõ
 uiuarum non uenit, & non uenit nonnullus conui
 uarum: quasi medium quiddam (ut dixi) inter qui
 dã & aliquis cæteraq; particularia: quod neq; cer
 tum, ut quidam significat, neq; ut cætera particula
 ria cum negatione fit uniuersale. Sed eius rarior
 usus est, cæterorum multo frequentior: ideoq; dica
 mus particularia pene semper accepta negatione
 fieri uniuersalia. Vsq; adeo ut non modo ubi adest
 particulare signum cum negatione fiat oratio uni
 uersalis, uerum etiam ubi nõ adest, sed subauditur.
 Quale est (utar autẽ quo res sit familiarior uarijs
 exemplis) ætate Marci Catonis cœpit esse olea
 in Italia, lauro coronantur triumphantes: hic non
 de quadam olea, aut de quadam lauro loquor tan
 quã certa, nec de unaquaq; nec de specie tota, sed
 de aliqua arbore, quæcunq; ea fuerit oleagina lau
 rinaq; quæ cum sit (ut suo loco ostendi) particula
 ris enunciatio non singularis, quasi subfit signum
 particulare aliqua uel quæpiam, ut sit aliqua olea,
 & aliqua laurus: erit tamen negatione utiq; uni
 uersalis quod per se ipse aures agnoscunt, ut Ca
 milli ætate nondum cœperat esse olea in Italia.
 Lauro Bacchas ferente, non coronant triumphan
 tes. hoc est, ulla olea, & ulla lauro. At si dixerò Lu
 cullus,

Lucullus in Italiam primum attulit cerasum. Appius melimellum, nō subauditur aliqua sed ipsa illa quasi proprium nomen esset, ut Typhis primus fecit nauim, quasi Typhis fecit illam primā nauim nempe. Sic primus Lucullus attulit cerasum quasi primam illam cerasum & Appius primus melimellum: quasi primam illam melimellum. Itaq; accepta negatione non deserit singularitatem: ut Pompeius non attulit primus oleā, cerasum, melimellum, id est, illam primam oleā, cerasū, melimellū: habet autem aliquis non nihil commune cum nullo quia sicut illud solet geminari quale nostrū exemplum fuit, aliquo pisce uescitur Iudæus, aliquo non uescitur, quo utiq; modo est particulare: non nihil commune cum quiddam: quia pro eo nonnūquam ponitur & si perrara huiusmodi exēpla ut apud Quintilianum. Neq; id nouum uitium est cū apud Liuium inueniam fuisse præceptorē aliquē: qui discipulos obscurare quæ dicerent iuberet, græco uerbo utens *ουόρισον* unde illa ægregia laudatio, ne ego quidē intellexi: ideoq; (aliquando) pro quodam tempore reperitur non solū pro aliquo tiens, ut aliquando morieris quæ sunt etiā crebriora exēpla cui simile ē quādoq; ut quādoq; moriar.

De differentia compositorum a ne,
siue a non & ab in pro non.

CAPVT IX.

Dixi de negatione absoluta. Quid de cōposita sentiamus? nempe aliquid interesse, utrum cum nomīe negatioe cōponatur, an cum uerbo, & utrū ea sit non, siue ne, an in res nimis mirari

da etenim signum particulare iunctū cū noīe com-
 posito ab utrauis harum negationum semp rema-
 ner particulare, cū uerbo secus: ut aliquis est igna-
 rus, inscius, immemor mortis, & aliquis est nesci-
 us mortis particularis est enuntiatio. Itē cū uer-
 bo composito ab in, ut aliquis ignorat mortem &
 aliqs inficiatur debitum, & hæc particularis enun-
 ciatio est. At aliquis nescit mortem sæpius uni-
 uersalis præsertim (si dialecticis credimus) añposi-
 to uerbo, sic nescit aliquis mortē. Item nollet ali-
 quis uitam sine uoluptate, nequit aliquis uiuere si-
 ne molestia, potius ac sæpius uniuersalis, hoc est,
 quod nemo scit mortem, nemo nollet uitā sine uo-
 luptate, nullus quit uiuere sine molestia. Aliquis
 aut (ut sic dicā) nescit mortem, particularis esset si
 cut ignorat. Sed de uoce quæ nusquam reperit dis-
 putare non licet. Certe inficior, qd' est, nō faciā pa-
 lām quod postulo, & quasi non fateor, particula
 rem efficit enunciationē, ut inficiatur aliquis fur-
 tum, cui cum sit simile nego, ut negat aliquis ueri-
 tatem quod est particulare, signum est non esse cō-
 positum ex aduerbio negatiuo, unde fit enuncia-
 tio uniuersalis duntaxat in subiecto. Nam in præ-
 dicato quæ res & ipsa miraculo nō caret: facit unī-
 uersalem utiq; intercedente infinito, ut negas ali-
 quem esse beatum, quod fit euidentius per ullus, ut
 negas ullum inuenire bonum, ut apud M. Tulliū:
 Nuper negabat M. Crassus ullam fatis magnā pe-
 cuniam esse: cui similia sunt ueto, prohibeoq; & si
 qua sunt alia, ut ueto illū intrare prohibeoq; quen
 quā loqui. Nam in subiecto ullus cum negat sine
 negatione non iungitur, ut fit cum tribus alijs,
 de qui

de quibus loquor uerbis. In quibus eo mirandum est magis, quod participium non habet hanc quã suum uerbum differentiam. Ut aliquis est nesciens mortem, & aliquis est nolens uitam cum molestia & ut hoc participio utar aliquis est nequiens uiuere sine uoluptate, uel est diuerso, nesciẽs mortem, nolens uitam cum molestia, nequiens uiuere sine uoluptate est aliquis, enunciatio particularis est. Neq; uero in particularibus hoc fit tantum, uerum etiam in uniuersalibus, ut ignorãt omnes homines, uel omnes homines ignorant mensuram orbis terrarum, uniuersalis hæc: At nesciunt omnes homines, uel omnes homines nesciunt mensuram orbis terrarum: nunc uniuersalis est, nunc particularis perinde ac si negatio non foret composita, sic non sciunt omnes homines, uel omnes homines non sciunt mensuram orbis terrarum: de cuius negationis nõ cõpositæ natura supius disputauimus. Neq; id in subiecto solum q̃le fuit quod subieci mō exemplum sed etiam in p̃dicato, ut apud Terentium, is solus nescit omnia uel quia nihil scit uel quia non omnia, quod differt ab illo, is sol⁹ ignorat omnia. Secus in nomine & participio ut omnis homo est inscius siue nescius mortis. Item omnis homo est nesciens, est nolens mortem, uniuersalis est enunciatio. Quo magis crescere nobis debet admiratio quod aduerbium negatiuum cum uerbo compositum si applicetur signo particulari efficit enunciationem uniuersalem, ut nescit aliquis homo mortem, id est, nullus scit: si applicet uniuersali, efficit particularem, ut nescit omnis hō mortẽ: hoc est, quidam scit, quidam nescit. Item nolet aliquis

aliquis homo uitam sine uoluptate: & nequit alius
 quis homo uiuere sine molestia, id est, quod nemo
 uult, & quod nemo potest talem uitam, & nollet
 omnis homo uitam cum uoluptate, aut nequit ois
 homo uiuere sine molestia, idē ē quod quidā nol-
 lent, & nequeunt quidam, etiam uellent & que-
 unt, e contrario. In compositum cum uerbo, si ap-
 plicetur signo particulari, conseruat particularita-
 tem, sicut ostendimus: si signo uniuersali, conser-
 uat uniuersalitem, quasi nunc plus uirium habe-
 at ad negandum quā ipsum aduerbum negati-
 uum: harum dubitationum (sunt enim duæ) singu-
 larum rationē reddam, quarum una est, cur igno-
 ro & nescio, & si qua sunt alia differunt, id fit, quia
 præpositio in, cum nequeat seiungi à dictione cū
 qua componitur (quoniam seiuncta non eandem
 significationem immo nullam obtinet) quandam
 facit negando affirmationem sicut abest: quod et si
 idem est quod non adest: tamen affirmat: ideo que
 ignoro non recipit illud particulare ullus quod
 negatione gaudet. Nemo enim dicat, hanc rem ul-
 lus ignorat, ut dicimus hanc rē ullus nescit. & quē-
 admodū in Sicilia mulieris quæ ritu latino nubit
 dos, ita cū bonis mariti miscet ut sint omnes facul-
 tates pro in diuiso unumque faciant corpus. Ita præ-
 positio hæc cum alteri dictioni (ut sic dicam) nubit
 iudiuidua fit & unum corpus facit affirmationis.
 Aduerbialis autem negatio composita quasi græ-
 co ritu nubēs, semper significationem suam, ueluti
 dotem seiunctam habet aut pro seiuncta intelli-
 gunt. nam resolui ab eo cū quo copulatur solet ut
 dixi de nullus. Altera dubitatio cur nescius nesci-
 ens nolens

ens nolens differant à nolo & nescio. Id fit quia in nomine & participio, signum non spectat ad legationem, quoniam ipsum est in subiecto illa in prædicato, aliquis homo uel omnis homo est nesciens mortem, uel nescius mortis: perinde est ac si dicatur, aliquis hō uel omnis hō est is, siue est talis qui nescit mortem, eritq; negatio illic uel unde abest signum siue particulare siue uniuersale. Nam cum singulari ambiguitas hæc nulla est ut quidā ignorat diem mortis, & quidā nescit diem mortis, aut cum signum abest. Plato ignorat linguam latinā, & Plato nescit linguam latinā, quidam, Plato nescit uerum bonum, siue est nesciens uerum bonum, uel nesciens ueri boni quæ idem sunt. De infinita si quid id præcipiendum erat satis per ea quæ superius diximus intelliigi potest. Ex his quæ disputauimus constat, id de quo in principio huius libri me promisi disputaturum non resolui uerbum in suum participium cum uerbo substantiuo, non enim quisq; uel ullus nescit diē mortis, resoluitur in illud, quisquam uel ullus est nesciens diem mortis, & ita in cæteris similibus quoniam significatio uniuersalis resolui non potest in particularem, sicut è contrario in signo uniuersali nescit omnis homo diem mortis, perinde ac si diceret, non omnis homo scit diem mortis, hæc enunciatio nequit in illam resolui, omnis homo est nesciens diem mortis, quæ est uniuersalis cum illa sit particularis.

Quot sint signa particularia,
quot singularia.

CAPVT X.

I Non

Non desunt quæ de his etiã differamus, sed hæc ipsa ne exceſſerint modum ue reor. Quæ tamen exequendi necessita tem imposuit mihi imperitia aliorum de hac re quid dicant, aut quid sentiãt nesciẽtium, præcipuè latinorum. Nam græci uno nomine aliquis & quidam appellant ^{nis} quæ uox communis est masculini generis, & fœmini pro qs & quæ, pro quidam & quædam pro aliquis & ali qua, & cæteris particularibus, & in neutro ⁿ pro quid & quod pro quiddam & quoddam pro aliqd & aliquod, & pro nonnihil, cæterisq; huiusmodi: & si in obliquis accentu acuto pronunciat, penultima pro quis, quæ, quid: ultima pro alijs, interdum pro aliquantum in neutro, & in plurali per omnia gña pro aliquot qd' græci proprium nõ habent. Adeo uix unquam latini sermonis egestas tãtopere superat græciã ubertatem. Nam pro uno græco nos plurima habemus, nõ redundantia, sed maxime necessaria, ut ea enumerem quis, quidam, aliquis, ullus, nonnullus, quisquam uel quispiam. Cuius aduerbium aliquoties non idem prorsus est, quod aliquando, & quandoq; & nonnunq;. Hæc si græci è linguæ inopia non distinguunt, idcirco nos distinguere negligemus, & hoc quod apud illos nõ animaduertere, nullam pene orationem esse utrinq; particularem, id est, affirmando et negando multiplicem utrinq; singularem etiam citra propria nomina, non quidam quidam, nõ aliquot aliquot, non aliquanti aliquanti, nõ pars ps, non alter alter, non alius alius, nonnullus nonnullus non, & aduerbia nonnunquam, nonnunquam

non, & quæ sunt id genus, & in neutro genere quædam quiddam non, nonnihil, nonnihil non: cæteraque quæ neutra quoties non adest genitiuus sic exponuntur quædam res, nonnulla res: quoties adest quale est quiddam boni, non nihil mali: sed quædam pars boni, nonnulla portio mali quemadmodum fit in similibus, ut aliquid gratiæ, multum honoris, plurimum pecuniarum, plus uoluptatis. Quæ ita exponuntur aliqua pars gratiæ, multa pars honoris, plurima pars pecuniarum, maior portio uoluptatis. Dixi nonnullus, & nonnihil: & nonnunquam esse singularia quia sunt media quædam inter singularia, & pluralia ut superius docui, & à particularibus plus differunt, quia uera particularia sunt ex parte negatiua uniuersalia. Simile quiddam accidit in quilibet & quilibet non, in uterlibet & uterlibet non, in quiuis & quiuis non, in uteruis & uteruis non, in alteruter & alteruter non, & si qua sunt alia, quæ uix discernas singularia sunt an particularia, tamen quia cum negatione nunquam sunt uniuersalia, quod est proprium particularium, inter singularia potius collocentur.

De stultitia male utentium negatione, & de ipsius negatione probatissimo usu.

CAPVT XI.

SVnt tamen qui applicent ibi negationem ubi hæere non potest, ut non quidam legit, quod dictu absurdum est. At ego ne sic quidem loqui ausim non aliquis, non ullus, non quispiam legit, nisi in carmine, ubi traiectio
1. est

est permiffa uerborum, dicendum enim est aliquis non legit, fiue non legit aliquis, ullus, uel quispiã. Sic quidam non legit, fiue non legit quidam. Non nulli quod deformius est, addüt superfluas ineptè fanè & sophisticè. Cuius cauillationis fons græcus est, à nemine latinorum ueterum quod sciam probatæ, nisi ab uno Boetio, q̄ in Romana grauitate ac feueritate natus quiq; eloquēs uideri uoluit miror admodū cur has nugas sectari quã insectari maluerit. Nam de alijs minus miror qui post eum extiterunt, quorum nemo fere primis saltem labris latinæ linguæ proprietatem degustauit, aut extremis digitis attigit, non quidam non legit, nō ambulat, quidam homo non saltat, quidam nō homo non saltat. Quis hic sermo est quæso nisi picarum atq; coruorum quos quidam (ut inquit Persius) docent nostra uerba conari. Cum dicis quidam hominem certè significas, cum iterum dicis nō homo, negas quod ais. Quis nam iste homo est, non homo nisi tu qui cum sis homo picarum coruorūq; effundas uerba non hominis. Non ioco equidē sed serio & cū stomacho loquor, picina coruinaq; non humana uox est, & si in illo tergiuersaris, non homo legit quod perinde sit ac si diceres aliquid non ens homo legit, quod longissimè abest à uero. Nā cum dicis aliquid non homo, fateor tunc subaudiri ens. At nunc uis subaudiri & ens, & aliquid, qd̄ fieri nequit. Iam quid sibi uult negationum tanta perturbatio, tanta congeries inutilis et barbara, quidam non homo legit, non quidam homo ambulat, omnis est homo non iustus, non est non iustus non Socrates: monstra sermonis non uerba, quæ uerba
ut idem

ut idem Persius ait: Non sani esse hominis, non sanus iuret Horestes. Adeone deest alibi nugandi materia ut in disciplina ueritatis, sicuti iactatis (nā omnis disciplina de uero quærit) mendacissimi ioculatores uelitis inueniri: nobis quidem ad normam grammatices loquendum est, nec tam grammaticè quā latinè loquendum, hoc est, non tam ad præcepta artis quā ad consuetudinem eruditorum atq; elegantum, quæ optima ars est. Nam quæ nescit maximam loquendi partem autoritate niti & consuetudine, de qua ita ait Quintilianus: Consuetudo est certissima loquendi magistra, utendū que plane sermone, ut nummo cui publica forma est. At enim ratio est, inquiunt, cur ita loqui liceat, si uelimus, utinam esset, ut eos probare potius quā improbare possemus. Nū quod Græcus, Hebræus, Latinus, fæc, Dalmata, cæteræq; linguæ ipsas uoces figura loquendi discordant, usu fit non ratione, nisi in paucis. Nec magis de grammatica ratio reddi potest (quod quidam nugatores faciunt, ut hi quæ de modis significandi scribunt) quā cur alijs uocibus alienatiores utantur. At ne de alijs rebus agam, sed de sola negatione quæ apud grammaticos uerbo postponitur, quale esset uolo non. Quid causæ est cur lingua græca præter ea quæ exposui dicitur, non audiui nihil, uel nihil à nullo audiui? cum quis nihil audisse, uel nihil ab aliquo se audisse ait, & nec non pro non. Quid de græcis loquor? nonne apud nos idem intellectus est? nec amare nec odisse te possum, & non possum te nec amare, nec odisse, cum hic duplex negatio sit, ibi triplex Cicero, Nolo, inquit, ne hæc quidē humana igno

Consuetudo.

ret, ne quidem idem est, quod nec etiam: muta nolo in uolo, sic: uolo ne hæc quidem humana ignoret, muta ne in ut sic, nolo ut etiam hæc humana ignoret. Deinde ne ut sic nolo ne etiam hæc humana ignoret, adijce utrunq; sic, ne hæc quidem humana, uel nolo ut nec etiam humana, uel ut neque hæc humana ignoret, his tot uarietatibus sententia tamen persistabit eadem. Quid quodcumq; neq; sit cōpositum ex negatione ne & coniunctione q̄ quod per apocopē fit nec idem ualeat quod & nō tamen emendate loquar ad hunc modū, neq; dormio neq; non dormio, non aut sic, & non dormio, & non non dormio. Quid qd sine neq; seu nec possumus emendate efferre non nō, dū aliquid interponamus, sic contēnis gloriam non tñ nō uereri infamiā quod si, quis ita extulisset, tñ non uereri infamiam: merito ab omnibus riderēt. Item non sum non fortunatus, non tu non fœlix es latine dicimus, tolle è medio negationum interiectam dictionem iam erit barbarismus. Quintilianus ut appareat non utiq; non narrare eum qui negat, sed illud ipsum narrare quod negat, ideo interposuit illud utiq; ne duæ negationes indecenter coirēt. Idem fit in ne pro ut non. Quale apud Lucanum: Ne non semel omnia Cæsar acciperet, ac si dicas, pro illo ne non fileres imperaui, sic ut non fileres imperaui, lapides uidearis loqui, ut Plautus ait. At ego consuetudine quadam aurium pro illo nullus non currit, nemo non ambulat, nihil non mouetur à semetipsa: non ausim dicere non currit nullus, non ambulat nemo, non mouetur à semetipso nihil. Quid quod in eadem oratione non idem
semper

semper est sensus, sed penè contrarius & quasi hic affirmatiuus ille negatiuus, ut uir malus, nulla laceffitus iniuria ab amicitia recedit. Vir bonus nulla laceffitus iniuria ab amicitia recedet uel recedat, & fortassis etiam recedit, hic eadem uerba & malo de uiro dicuntur, & de bono, sed malus recedere ab amicitia intelligitur, bonus non recedere, & ille nō laceffitus, hic laceffitus: cuius rei quid causæ est? nisi consuetudo, à qua si quis descierit non secus à choro literatorum explodendus quàm legum morumq; contemptor è ciuitate expellendus est. & ut sunt uarij mores uariæq; leges nationum ac populorum, ita uarie naturæ linguarum apud suos unaquaque intemerata & sancta, itaque consuetudine tanquam quodam iure ciuili frandum est.

Nihil differre esse quid iniustum, & esse non iustum, & ita in similibus.

CAPVT XII.

IN nonnullis tamen quidã arguti homines publicos mores ac leges emendare conantur ostentandi ingenij gratia (si ingeniosum est falsum loqui) tradentes aliud esse in cum adiectiuo composurum, & idem adiectiuum simplex cum aduerbio negatiuo, ut omnis homo est iniustus, & omnis homo non est iustus. Socrates est iniustus & Socrates est non iustus. In quo se aut ignorare usum loquendi indicauit, aut illum uelle corrumpere. Quippe cum hæc duo sint non modo significationis sed penè uocis eiusdem. Nam quid differt homo innocens & homo

non nocēs? Vir illiteratus & non literatus? Mulier
 ipudica & mulier nō pudica? hoc ē impossibile &
 hoc est non possibile? res est incerta, & res est non
 certa? profecto nihil. Ita non differt homo est ini-
 iustus, & homo est non iustus. At enim equus
 truncus, lapis est non iustus, nec tamē est iniustus,
 in homine fateris non esse aliud iniustū esse & non
 iustum? Quid si ibi aliud nō est, nec alibi aliud erit?
 nec inficias eo non semper hæc idem esse, sed id fa-
 ctum esse casu in paucis quibusdā, qualia sunt cre-
 dulus laboratusq; quorum alterum in affirmādo
 & negando uitiū est, alterum uirtutis, præter alio-
 rum naturā. Credulus enim is est, qui iusto proni-
 or est ad credendum, incredulus autem, qui nimis
 tardus ad credendum, penē nunquam credens. Lo-
 boratum opus dicitur, quod cum cura & studio ef-
 factum est: illaboratum est, quod sine labore, id ē,
 difficultate factum uidetur. At non credulum esse
 uirtutis est, non laboratum uero uitiū, quod uide-
 licet negligenter factum est. Docilis quoq; is est,
 qui facile docetur, non docilis qui non facile: indo-
 cilis autem, qui nullo modo quasi indocibilis, quia
 ipsum indocibilis non reperitur: id in alijs uix re-
 perias. Itaq; si equus non potest dici iniustus pro-
 fecto, nec dici poterit non iustus, quia hæc non dif-
 ferunt quemadmodum fit in cæteris. Quid enim
 interest hic equus, hic truncus, hic lapis, hic ager,
 hic locus est nō doctus, & est indoctus, est non li-
 teratus & est illiteratus, est non domitus, & est in-
 domitus, est non politus & est impolitus, est non
 noxius, & est innoxius, est non stabilis, & est insta-
 bilis, est non aratus, & est inaratus, est non cultus
 & est

Credulus.

Laboratū
opus.

& est incultus, est non rationalis, & est irrationalis, est nō mortalis, & est immortalis: omnino (ut dixi) nihil. Nam eis respondere quid attinet, qui aiunt iniustum esse eum, qui agit iniuste: non iustum uero, qui agere iuste non potest, & item in similibus, quo dicto nullum unquam audiui absurdus: cuius rei si inter infinita è contrario exempla uel unum reperiant quod secum faciat, mecum nullum facere confitebor. Quid ergo dicemus, lapidem iniustum ut dicimus non iustum, quasi uelimus lapidem esse malum ut taceam, me nunquam audisse lapidem non iustum, quia fortasse subaudiendum esset hominem, certe dicam lapidem iniustum nec tamen intelligar de eo peccante loqui, quod ne in homine quidem intelligeretur, nisi quia nihil medium est inter hominem bene & male agentem, cum ad legem ueritatis loquimur, ut libro superiore dixi. Itaque cum dico tu es iniustus, non tã dicitur, quam consequens est te esse malum: Et lapis est iniustus nil aliud est quàm lapis est, non iustus, & ita in cæteris: si modo hic sermo in aliquẽ prudentem cadit, quod adeo non cadit, ut uix unquẽ quispiam sic loquitur, hic homo est iniustus, & hic ager est non cultus, sed ita hic homo non est iustus & hic ager nō cultus, quia idem sensus est. Erit autem non aliquid fortasse differentie quia uerbũ inter negationem & adiectiuum interuenit etiam quando subauditur, ut in illis homo non iustus displicet cæteris, & ager non cultus displicet oculis, subauditur ens, id est, non ens iustus, & si ens cultus, ut sit homo qui non est iustus, & ager qui nō est cultus quæ ratio facit, ut in cõparatione sit ap-

tior hæc differentia. Quoniam peior est, uir altero iustior, quàm altero non iustior et iniquissimus quàm non æquissimus. Item peior est ager incultior altero quàm non cultior, & incultissimus quàm non cultissimus. Sed hæc hæctenus, iam consequens est ut de negatione quæ inest cōtrarijs, subcontrarijs, contradictorijs, subalternis, enunciationibus dispiendum sit.

De oppositione enunciationum.

CAPVT XIII.

OMnes ferme qui contrarietatem affirmationis & negationis tradiderunt, in quatuor eas species partiti sunt: Vnã cum uniuersalia sibi opponerentur, ut omnis elephas ã niger, nullus elephas est niger, & hæc cōtrarias appellauerunt. Alteram cum particularia, ut quidam elephas est niger, quidam elephas non est niger, & hæc quia maiora cōtraria sunt subcontrarias nominarūt. Aliæ duæ ex istarum commixtione fiunt quoties una contrariarum uni subcontrariarum opponitur, si non suæ particulari singulari uel, contradictorias, si suæ, subalternas uocauerūt exemplū prioris, quæ eadē est tertia omnis elephas, est niger quidem elephas nõ est niger, hic uniuersalis affirmatiua opponit, particulari negatiuæ & ediuerso nam contradictoriæ & subalternæ, duplices sunt quia ex utraq; priorum constant, nullus elephas est niger, quidam elephas est niger. Exemplum sequentis quæ est eadem quarta omnis elephas est niger, quidam elephas est niger. Malui efferre exempla per elephas quàm uulgato more cæterorum per homo, ne in calumniã

lumniam caderem indoctorum qui (ut ait M. Fabius) dum aliorum inscitiam insectari uolunt, suam confitentur: horum ineptiam opere precium est cognoscere. Aiunt emendandos esse superiores qui hæc contraria fecerunt. Omnis homo est animal, & nullus homo est animal, & hæc contradictoria, omnis homo est animal, & quidam homo non est animal, quia omnis ad utrumque sexum, nullus & quidam ad alterum tantum pertinet, hoc opinor nõ ignorabat Boetius & si qui alij ueteres ita dixerunt, sed ad literam transferre uoluerunt. Nam græce dicitur omnis homo. At quomodo id isti emendant Aristarchi nostri atque censes nempe omnis homo, & quodlibet quod nõ est homo, & nullus homo, non intelligentes se quodlibet quodlibet ponere, propterea hoc signum nequaquam esse uniuersale, ut superius probauimus, quasi uero difficile sit illum errorem si error dicendus est (Nam Focas uult homo esse generis masculini) aliter emendare, mutando uel signum sic omnis homo & nemo. Item quisque homo & nullus homo, uel terminum, sic omnis uir & nullus uir, uel exemplum, ut ego feci sic omnis equus, nullus equus siue ut eis placeam, omnis asinus nullus asinus. Sed ad id quod instirnimus reuertamur.

De contrarijs.

CAPVT XIII.

Contrariarum enunciationum hæc ab omnibus dialecticis esse natura traditur, ut non possint esse ambæ ueræ, possint tamen esse ambæ falsæ. Sed qui fieri potest ut duo falsa sint, inuicem

inuicem contraria profecto non magis quã du^o
 uera. Verum falso, & falsum uero contrarium est,
 non falsum falso, quia nec uerum uero. Quod ita
 esse & alijs locis & hoc ipso deprehendimus, nam
 hæc duo quæ dicuntur falsa, habent singula in se p
 tem ueri cum falso mixtam ut omnis equus albus
 est, nullus equus albus est, in his non falsitas alte
 rius partis mutuo repugnat falsitati alterius sed
 ueritati, quemadmodũ in superiori exemplo. Al
 tera pars omnino falsa, & omnino uera altera fa
 ciebat contrarietatem, omnis elephas niger est,
 nullus elephas niger est. Communi tamen con
 suetudine eam orationem falsam uocamus ubi ali
 quid falsi inest, quam nos etiam consuetudinẽ hic
 sequamur, dum sciamus non esse ambas plane fal
 sas sed non ueras & si partem ueri habeant quia
 eam dicimus utiq; ueram orationẽ, quæ omni ex
 parte est uera. Quod quid momenti habeat postea
 apparebit. Prius ostendamus quando hæc diuersi
 tas sit, ut nunc una sit uera, falsa altera, nunc ambę
 falsæ, in substantia quidem & in qualitate perpe
 tua hoc est, quæ aut semper adest, aut nunquam ad
 est, ut elephanti semper adest nigritia, nuquam al
 bor, aut latratura, aut alia huiusmodi, & in actio
 ne una perpetua una pars alteram peremit, scili
 cet uera falsam, modo ab affirmatione, modo à ne
 gatione, ut omnis elephas est animal, nullus ele
 phas est animal. Affirmatio est uera, negatio fal
 sa. Item omnis elephas est homo, nullus elephas
 est hõ. Affirmatio falsa, uera negatio, hoc in sub
 stantia. Omnis elephas est niger, nullus elephas
 niger. Itẽ omnis elephas est albus, nullus elephas
 est.

est albus. Hic quoq; in qualitate nunc affirmatio
 vera omnino est nunc negatio. In actione hoc fit
 exemplum: omnis flamma urit quod uerum, nulla
 flamma urit quod falsum est. Item omnis lapis in
 altum tendit quod falsum, nullus lapis in altum
 tendit quod omnino uerum est. At in non perpe-
 tua & qualitate & actione plerunq; neutra pars
 alteram perimit, sed utraq; alteram uulnerat, qua
 si dextra utriusq; gladio armata amputat sinistra
 alterius scuto carentem. Videlicet ueritas quæ est
 in hac parte, amputat falsitatem quæ est in illa, ita
 ambæ mutilæ ac truncæ, non tamen mortuæ sunt,
 hoc est, neutra prorsus uera aut prorsus falsa, quasi
 nec mortua, nec sana sed ægrota, licet utriq; nomē
 mortuæ imponatur, id est, falsæ. Exemplum tale ē
 omnis elephas pinguis est & ambulat, nullus ele-
 phas pinguis ē uel ambulat utrobiq; ueritas, utro-
 biq; falsitas est in affirmatione & negatione, quo-
 niam ut hominum ira elephantum, alius pinguis,
 alius non pinguis est, hic ambulat, ille non ambu-
 lat. Sed pro falsis ambæ habeantur quandoquidē
 ira uocantur cum sint potius non ueræ (ut dixi) q̄
 falsæ: ideo autem plerunq; tales isse dixi, quia po-
 test afferri casus ut hæ sint, alterutro ueræ & fal-
 sæ, ut si transcendat nunc alpes Annibal dicaturq;
 omnis elephas Annibalis macer est, & laborē uix
 detractat, nullus elephas Annibalis macer ē & la-
 borem uix detractat. Nam nihil impedit quin aut
 affirmator uerum dicat, aut negator. Hæc de uni-
 uersalibus quibus indefinitas esse simillimas dixi,
 Boetius tamen quosdam ueterum græcorum se-
 quitur, eas nihil distare à particularibus uult esseq;
 semper

semper utrinque ueras & ad hoc probare exemplo, homo grammaticus est, si quis dicat de Donato uerum est: item homo grammaticus non est, si quis dicat de Catone etiam uerum est. Boetij pace minime est hæc prudētis oratio, primū quod posset utriusque falsum esse. Si ille qui dicit homo grammaticus est de Catone, & hic qui negat de Donato loquatur: aut unum uerum alterum falsum, si ille qui affirmat sentiat de Donato, hic qui negat de Seruio, aut e contrario, deinde quod hæc oratio non est indefinita sed finita & singularis, cum is qui loquitur de certo homine sentiat uel Donato uel Catone, & forte uniuersalis aut certe cæca. Nam siue ad te respiciendum est qui loqueris de singulari & de finito homine sentis, uel Donato uel Catone, siue ad audiētes de uniuersis hominibus loqui putaberis, ueluti si diceres homo est animal rationale aut quod loquaris tecum erit. Postremo nō est sermonis usi tati apud ignaros de quo loquamur homine dicere, homo grammaticus est, homo grammaticus nō est. Sed quemadmodum superius demonstraui de quo mentio habita est, & de quo agi audientes intelligunt. Ita ut subintelligatur ille quem scitis, quod declarat illud (homo) quemadmodum de cæteris rebus fit, ut inuētus est liber salua res est, id est, is liber quem scitis, & ea res de qua agebatur, quod ab alio nisi ab eo cui antea negotium cognitum erat non intelligitur. Itaque illa Boetij oratio nō fuit digna quæ à Boetio proferretur. hæctenus de contrarijs.

De subcontrarijs.

CAPVT XV.

SVE

Subcontrarias aiunt e particulariibus fieri: cas-
 que tum simul ueras esse, tum alterutra par-
 te ueras, nunquam utringq; falsas, ab istis ego
 quemadmodum in contrarijs quæsiui quomodo
 contrariæ inter se poterant esse ambæ falsæ, nunc
 & quidem iustius possum querere cur appellant
 subcontrarias quæ sint ambæ uere. Nam qui-
 busdam posset uideri minus aduersari uerum ue-
 ro quàm falsum falso. Quod si dicas, dum altera ue-
 ra est, altera falsâ tunc subcontrarias appellari re-
 spondebo uicissim dum utraque est uera non pos-
 se dici subcontrarias. Verum si altius inspiciamus
 non in nomine, sed in formula uestra uitium est,
 qui uultis has esse subcontrarias. Quidam homo
 currit quidam homo non scurrit, & utranque esse
 ueram, quod falsum est nisi etiam harum utraque
 uera est, Plato currit, Plato non currit, quod fieri
 non potest. At enim si de diuersis hominibus intel-
 ligi ais, cum dicitur quidam, & quidam possent
 ista ratione ambæ falsæ esse, si uterque falsum lo-
 quatur, Inam uterq; mentiri potest, quemadmo-
 dū superius dixi de Catōe & Donato, si is qui dicit
 qdam homo grammaticus est, sentiat de Catone,
 uel de aliquo agricola: is qui dicit homo gram-
 maticus non est, sentiat de Donato, uel Seruio:
 hoc pluribus confirmarem, nisi ipsius Boetij uer-
 bis constaret, dicentis: Sed ista tunc diuidunt in-
 ter se uerum & falsum, id est, una pars est uera al-
 tera falsâ, cum idem subiectum, idem tempus,
 idem prædicatum sit. Subdit'que de subiecto exē-
 plum, inquit, quod autem dico tale est si æqui-
 uocum subiectum fuerit, non diuidunt uerum &
 falsum

falsum. Si quis enim dicat, Cato se Vticæ occidit, & respondeatur Cato se Vticæ non occidit, utraq; ueræ sunt. Nam Cato minor se Vticæ peremit, & Cato Censorius se Vticæ non occidit. Ex his Boetij uerbis liquet nõ esse diuersum in subcontrarijs subiectum, & cum ita sit, necessario esse alterã ueram, alteram falsam, non utraq; cum una res nõ possit affirmari ueræ, & negari, & tunc demũ has uocari debere subcontrarias, siue ab eodẽ exẽplo recedã, uterq; loquens de eodem Catone sentiat. Quod exemplum cum nihil differat à superiore, ubi quis sentiens de Donato dicit, homo grammaticus est, & alter sentiens de Catone homo grammaticus non est, miror cur illas uelit esse subcontrarias, cum has & quidẽ merito nolit esse. Nihil em̃ differt an homo grãmaticus est, an Cato se Vticæ occidit. Si utrumq; ambiguum est de quo id loquitur sentiat. Ne ibi quidem Boetius uult esse subcontrarietatem (ut dixi) ubi non est aut idem tempus, aut idem prædicatum. Exemplum temporis, Socrates ambulat, Socrates non ambulat si tu loquaris de tempore quo ambulat, ego de tempore quo non ambulat. Exemplum prædicati, si quis dicat in nocte lucet, in nocte non lucet, utraq; ueræ fieri possunt: Nam in nocte lucerna lucet, et sol lucere non potest. Hoc ipse Boetius uiderit quõ non sit idem tempus in utraq;, cum utraq; tempus præsens dicat: aut quomodo lucerna & sol in oratione subintelligi possint. Præterea non est hic ambiguitas in prædicato, ut ille uult, sed in subiecto quod est lucerna & sol, quale fuit exemplum superioris, ut, enim ibi alter loquebatur de Catone, alter
lucerna

de Donato quæ sunt duo subiecta, ita hic alter de lucerna loquitur, alter de sole. Quanquam nõ est, absoluta diuisio per idem subiectum, per idem tẽpus, per idẽ p̄dicatũ faciẽda, potius per eãdem substantiã, per eãdem qualitatẽ, per eandẽ actionẽ, siue in subiecto, siue in uerbo, siue in p̄dicato, siue in dictione indeclinabili. Hæc magis confutãdi aliena, quàm tradendi nostra longius exequuti sumus, quam enim disciplinam requirit ut scias, cũ duo dicant ēdiuerso Plato uiuit, Plato non uiuit. alterum utiq; uerum, alterum loqui falsum, siue p̄ pronomina, iste est bonus, iste non est bonus, non sum loquurus per quidam ut cæteri fecerunt, quia uix recipit hoc signum subcontrarietatem. Nam si me dicente, quidã est sapiens dicas tu, ēdiuerso me impugnes, quidam non est sapiens nequaquam impugnas. Quia si de alio quàm de quo ego homine sentis, nihil ad me, sin de eodem stulte loqueris, cũ sic impugnare debueris iste quidam de quo loqueris quod sapiens sit, non est sapiens. Idẽ efficit nõnullus, quod (ut dixi) est pene signum singulare, ut si dicas, nonnullus homo est sapiens, ego ut negẽ quod ait, necesse habeo repetere idem signum cũ pronomine aliquo demonstratiuo ut modo dicebam de iste, sic iste uel ille nonnullus quem ais sapientem esse, non est sapiens, & ēdiuerso dicẽte te nonnullus homo non est sapiens, sic impugnabo, iste nonnullus quem negas sapientem esse sapiens est, ut apud Ciceronem de legibus cum dixisset Titus Pomponius Atticus & a nonnullis ueritas p̄stulatur. Q. subiicit nonnulli isti Tite faciunt impete non tantum respondit, nonnulli Tite, faciunt

imperitè quia alij nonnulli intelligerentur reprehendi quã quos Quintus reprehensos uolebat, ne per aliquis quidem fit subcontrarietas, nam hoc in loco cum negatione aliquis semper est uniuersale, ut aliquis homo currit, aliquis non currit, quia negat illum esse qui currat. Quo circa propria & penè sola subcontrarietas est in pronomibus ac proprijs nominibus, nunquam (ut dixi) utraq; parte uera. Quo magis illorum confutatur opinio quibus placuit duas aliquando subcontrarias simul esse falsas ubi eorum prædicatis adest signum uniuersale, ut Plato est omne animal, Plato est nullũ animal. Neq; enim sunt ueræ subcontrariæ quarũ secunda non negat quod prior affirmat: habet itaque illa affirmatiua, Plato post omne animal suã negatiuam Plato non est omne animal: & hæc negatiua suam affirmatiuam, Plato est aliquod animal quia ullũ nũc dicere non possumus. At plus negatur in hac, quàm in altera affirmatur, id fit natura particulariũ quæ accepta negatione fiunt uniuersalia. Nec interest quod uidetur ab istis uerbo postposita negatio, cum in resoluendo præponat sic, Plato non est ullum animal, id est, aliquod animal, cuius subcontraria est illa quam dixi, Plato est aliquod animal, non autem omne animal, in illis interest, quale est, hic est non iustus, cuius subcontraria erit hic non est non iustus. Non autem illa hic non est iustus: quæ habet suam hanc, hic est iustus: eodem modo Socrates est iniustus non habet illam subcontrariam Socrates est iustus, sed hanc Socrates non est iniustus, neq; uero dissimulandã est illas, Plato est aliquod animal & Plato non est aliquod

aliquod siue nullum animal, non subcontrarias à prædicato dicendas esse, sed contradictorias de quibus nunc ordo est ut differamus.

De contradictorijs.

CAPVT XVI.

Idem in contradictorijs quod in cæteris usuuenit, ut ex altera parte sint ueræ ex altera falsæ, siue in substantia siue in qualitate siue in actione: Nec refert an contrariarum sit altera falsa, ut omnis equus est animal, nullus equus est animal: an utraq; ut omnis equus est albus, nullus equus est albus, nisi ad discernendum utra ex parte sit, uel uera uel falsa contradictoria. Nam si utraq; contradictoriarum est falsa, erunt ab utraq; particulari contradictoriæ ueræ, quidam equus non est albus: que contradicit illi uniuersali nullus equus est albus. Quod ideo fit quia uniuersales cū sint ambæ falsæ, hñt (ut superius dixi) aliqd ueri quod nūc ipsarum particulares assumunt. At si altera contrariarum hoc est, uniuersalium est falsa, ut nullus equus est animal, eius particularis erit falsa, facietq; à se contradictoriam falsam, ut quidam equus non est animal quod opponit illi omnis equus est animal, & è diuerso alia particularis, quidam equus est animal, quia nascitur à fonte ueræ uniuersalis, faciet à se ueram contradictoriam, impugnabitq; illam, nullus equus est animal, ideoq; parum robusta est dialecticorum ratio dicentium, ad cognoscendam falsitatem uniuersalis, facere ueritatem suæ contradictoriæ, quia è diuerso potius contrariæ quæ sunt uniuersales probant cuiusmodi sint subcontrariæ, nec indigent adiuuamento inferiorum, clarè ipsæ p se & suapte luce notæ atq; illustres

iustres, eos sequutus Boetius, ita inquit: Si parti-
 cularis quidam homo iustus est, falsa fuerit, uniuersalis
 etiam omnis homo iustus est falsa erit. Nam
 si quidam homo iustus est falsa fuerit, uera erit, nul-
 lus homo iustus est, falsa igitur particulari, falsa erit
 uniuersalis. Item negatiue, si negatiua particula-
 ris falsa fuerit, quæ est, quidam homo iustus non
 est, falsa etiam erit, nullus homo iustus est: nam si
 falsa est, quidam homo non est iustus, uera est il-
 la, omnis homo est iustus, falsa igitur particulari,
 falsa erit etiam uniuersalis, sed non conuertuntur.
 Hæc Boetij oratio ad subalternas quoque respicit,
 de quibus an recte dixerit mox uidebimus. Boetij
 (ut absentem alloquar & mortuum) uehementer
 tuam uel eruditionem, uel diligentiam desidero.
 Adeo'ne ad magistrum respexisti ut naturam se-
 qui desineres: ita græcos asciuisti, ut à latinis de-
 scisseres, & mores linguæ alienæ, quàm nostratis
 apud nos ualere malle? Cōsule priscorum libros,
 publicam consuetudinem interroga, temetipsum
 in consilium adhibe, & cōperies istud quod loque-
 ris ab illorum immo à tuarum aurium iudicio dis-
 crepare, quidam homo iustus est, puta me de Cati-
 lina loqui, certe hæc particularis falsa est. Nunquid
 uniuersalis eius contradictoria, nullus homo iu-
 stus est uera erit? Non Cicero qui Catilinam oïa
 uastare ac delere cupientem iustitia sua & urbe eie-
 cit? non Cato qui coniuratos morte afficiendos cõ-
 sult? non illi qui salutiferas optimasq; sententias
 dixerunt in senatu? non cæteri ciues? Item de Cicero-
 ne sentiens dicam, quidam homo non est iustus p-
 fecto mentiar, nunquid idcirco illa erit uera, omnis
 homo

homo iustus est Catilina, Lentulus, Gabinius, Cethegus cæteræq; rei publicæ pestes: at enim cū de singulari aliquo loquimur singularis est enunciatio, ut Catilina iustus est, Cicero iustus nō est ego de particulari inquiring, non de singulari ago. Nō particulare est Boeti, quidam sed singulare, etsi singulare est idem particulare, ut iterum dixi. Sed uidelicet ad magistrum græcū respexisti, non ad tuæ linguæ naturam pro aliquis dicens quidam. Non enim si quidam homo iustus est falsa fuerit, protinus uera erit, nullus homo iustus est sed si aliquis. Verum tunc non erunt contradictoriæ. Nam negare aliquem hominem esse iustum, quid aliud est quàm dicere nullū hominem esse iustum. Sed quia nonnunquam aliquis & forte quisquam & quispiam (nam ullus unquam cum negatione remauet particulare) concedamus ipsum posse facere contradictoriam oppositam illi uniuersali, omnis homo est iustus, nam de altera contradictoria non ambigitur, quæ est, aliquis hō est iustus, siue aliquis equus est albus, opposita illi nullus homo est iustus, siue nullus equus est albus. Veræ autē contradictoriæ, siue consuetæ, & certæ sunt per quidam & nonnullus & siquid est tale: ut nō omnis homo est iustus, uel non omnis equus est albus, quæ opponitur uniuersali, omnis homo est iustus, uel omnis equus est albus. Cōtradictoriæ ab Aristotele ἀντιφατικαὶ dicuntur. Sed cur hæc magis contradictoriæ quàm contrariæ ac subcontrariæ: num ipsæ uerbo, ille factio inuicem aduersantur? simile quiddam in nomine subalternæ desidero de quibus restat dicendum.

De subalternis.

Subalternus cum à sub (quod est subter) com-
ponatur, particulares quæ subsunt uniuersa-
libus, uidentur recte uocari subalternæ non
autē uniuersales quæ non subsunt, ut omnis equus
est albus, quidam equus est albus. Itē nullus equus
est albus, quidam equus non est albus, quæ cum ni-
hil inter se pugnent, non uideo, cur inter repu-
gnantes numerentur, nisi quia in uero & falso si-
gnificando discrepant. Etenim Boetius (ut modo
ostendebamus) dicebat falsa particulari talem esse
uniuersalem sed hoc non conuerti ut falsa uniuersa-
fali sit protinus talis & particularis. Secus esse de
uero, quoniam uera particulari non protinus eius
modi sit uniuersalis. Sed è contrario quia uera uni-
uersali particularis quoq; eiusmodi est, non satis
quadrata mihi uidetur hæc formula, ut in falso do-
minetur particularis, uniuersalem suam faciens
falsam, in uero dominetur uniuersalis, particu-
larem suam faciens ueram: cum præsertim non ad-
datur an hæc particularis faciat uniuersalem omni-
no falsam an ex parte. Nam si fuerit particularis
falsa: ut aliquis equus est alatus, facit falsam omni-
no uniuersalem quæ est omnis equus est alatus.
Si uero singularis Bucephalus uel hic uel quidam
equus est albus, facit ex parte uniuersalem, quæ
est, omnis equus est albus. Verum non est causa in
particulari singulari, cur talis sit uniuersalis, sed
iudiciū. Causa potius est in uniuersali, cur talis sit
particularis singularis'que. Nam si fiunt usq; qua-
que aut uera aut falsa, efficit ueram falsamq; qua-
lis ipsa est particularem suam singularemq;. Sim
mixta

mixta ex uero & falso, dat particulari partem ueram quæ falsam dare non potest, quia non habet in sua potestate, sed uniuersalis inimica, quæ apud ipsam falsum est, id apud illam est uerum. Particulari inquam dat non singulari, quia cum incertum sit ubi ipsa uera sit, ubi falsa, non potest singulari quæ certa est imperare. Itaque omnis equus est albus quæ semiuera est, facit ut aliquis equus sit albus non autem Bucephalus aut hic aut quidam equus sit albus. Item negatiua nullus equus est albus, quæ & ipsa semiuera est, facit ut aliquis equus sit non albus, non tamen ne Bucephalus, aut ne hic, aut ne quidam equus sit albus: dixi aliquis equus sit non albus pro eo quod est aliquis equus non sit albus, quod feci ne uniuersalis potius quàm particularis uideretur. Sed iam finem faciamus transeamusque ad alteram quam faciunt quadrifariam oppositionem.

Non esse quadruplicem oppositionem.

CAPVT XVIII.

Nam unam uocant ad aliquid, ut duplū dimidio, pater filio. Quæ non uideo quid habeant oppositionis potius quàm appositionis, amicus enim amico, frater fratri, coniunx coniugi, pater filio, cognatum quiddam potius habent quàm contrapositum. Ita enim græce uocant ἀντικείμενα Alterā contraria siue aduersa ἐναντία ut bonū malū, hæc utique habet oppositionem longe differens à superiore, sed nihil à sequenti quæ est tertia quàm uocāt secundū priuationē & habitū κατὰ στέρησιν καὶ ἔστιν ut cæcus uidēti, nā & malū ē priuatio boni, bonumque

Cæcus.

Malus.

habitus, & cæcitas aduersa uisui, uisusq; cæcitatib; Cæcum appello quicumq; caret uisu siue illum habuit siue non habuit, sicut malum eum qui uel nunquam fuit bonus, uel ex bono factus est malus, ἀφαιρη quartam quam Boetius Ciceronem reprehendens, contradictoriam appellat, ille ideo aientia; & negatiua appellauit, quia Aristoteles ait eā fieri per affirmationem & negatiōem, ut sedet nō sedet, bonus non bonus. Ego omnem negationem sentio esse priuationem quandam, & duas superiores oppositiones frequenter ab hac nihil differre: nam ut in quibusdam oppositis est medium sicut libro primo ostendi, ut inter dormire & iugulare, inter bonum & malum, quasi commune amborū, ita in plerisq; non est. Quid enim differt literatus & non idiota, rursus idiota & non literatus, ebrius & non sobrius, sobrius & non ebrius. Item in rebus inanimatis sacer & nō prophan⁹, pphanus & non sacer, priuatus & non publicus, publicus & non priuatus.

Non esse enunciations modales, & quo tenet
dat omnis probatio & per quid.

CAPVT XIX.

HActenus de enunciatione, quā de inesse barbare quidem tamen sic uocant, quia græce sic dicitur ἰνάφη et alteram uocant modale ubi aliquis sex modorum, ita enim nominant, nūcupatur. Possibile contingens impossibile necessarium, uerum, falsum. Quæ partitio uidetur mihi redundare numero, & uerbis magis locuples esse quā rebus. Quid enim dicit necessarium & impossibile; aut quo in loco hoc uti possumus in quo uti illo non

lo non possumus: adiecta depraecatio negatione, uerbi causa, necesse est hominem uulneratum cor hntem, cito mori: & impossibile est hominem sic affectum non cito mori: Item necesse est hominem talem diu uiuere: similiter in his quae istis econtrario respondent, possibile & contingens. Nam si illa unum sunt quid ni, & haec unum sunt: quod ex negationis appositione palam est. Si quidem non possibile idem est quod impossibile, & non contingens idem quod necessarium. Etenim possibile id dicimus, quod aliquando continget, quia nisi quid simile aliquando contigisset, nescio quo pacto possibile diceremus & contingens, quod potest non autem necesse est hodie aut cras contingere. Duae postremae sunt uerum & falsum, ubi maior quam in superioribus error est quasi falsitas ad probationem faciat quae uera utique debet esse. Quod si quis dicat falsum esse, fueritque id falsum nimirum id quod dico uerum est. Quemadmodum e diuerso, si quid dicam uerum esse quod non sit, oratio mea falsa erit, ideoque nihil probabit, quoniam e falso non fit probatio. Tres igitur ex his modis eligimus, possibile & impossibile uerum non reijciens caeteros quibus sicubi oportet utemur gratia aut commoditatis aut uenustatis. Nam necesse aptius aliquando uocabulum est, (utpote) simplex quam impossibile, & sine uoce falsum uix de uero loqui possumus. Amputaui e numero senario, tanquam nimio dimidiam partem. Nunc contra consyderanti mihi diligentius uidetur hic numerus esse, etiam iusto minor. Nam quod causae est, cur his paucis dictionibus retentis, reijciamus caeteras, quas in omni sermone occupamus

Possible.
Contingens.

atq; usurpare oportet, siue utilitatem spectes siue dignitatem, qualia sunt, facile difficile, certum incertum, consuetum insuetum, utile inutile, iucundum iniucundum, decorum indecorum, & alia huiusmodi? An non iniurium atq; crudele tot & tam nobilia uocabula quasi capitis damnare, aut certe in exilium mittere, ac totam pene deformare ciuitatem? Quid enim si dicam honestum est ciuem pugnare pro patria, nunquid sub aliquo illorum modorum hæc erit enunciatio? minime. Vnum pro multis in re apertissima suffecerit exemplū. Qua propter ita sentio nihil esse enunciationem modalem, tantundemq; momenti quantum illa sex hñt, habere cætera quæ dixi nomina seu uerba: sed necessitatem ac possibilitatem in conclusione esse sicut ueritatem in omnibus partibus argumentationis. Omnia enim sunt uera oportet siue dicat necesse est, siue possibile, siue facile, siue honestū, siue cætera omnia. Idem autem est hoc loco uerum quod certum, quia nihil attinet esse quid uerum nisi siue rit certum atq; confessum. Sed ueritas duarum priorum syllogismi argumentationisq; partium pro certa atq; cōfessa ponitur, in ultima autem, id est, in conclusiōe extorquetur, ideoq; necessitas inest, siue tanquam necessitas, ut ne ab eodem recedam exemplo. Honestum est quencunq; ciuem pugnare pro patria, hoc uerum certumq; est, quod omnes confitentur. Item minor cōfessa Cato est ciuis Romanus, tum cōclusio, ergo debet pugnare pro Roma quæ est ipsius patria. At quoties ratio nō plane uera planeq; certa sed semiuera & semicerta est, tum conclusio non est necessaria, sed semine-

cessaria

cessaria quæ cum multum habuerit uirum uoca-
 bitur uerisimilis, siue credibilis, hoc est, ualde pos-
 sibilis: cum paulum uocabitur possibilis, id est, ali-
 quantulum uerisimilis atq; credibilis, ut hoc exem-
 plo, mater amat filium, hæc enunciatio non est pla-
 ne uera, sed semiuera quia de omni matre non est
 certum, eoq; non apponimus signum uniuersale
 unaquæq; siue omnis. Sed quia non apponendo ra-
 men subintelligitur, quoniam indefinita uim ha-
 bet fere semper uniuersalis, negariq; poterit eẽ ue-
 ra apponemus signum non uniuersale, non parti-
 culare, non singulare quod igitur nempe semiu-
 niuersale, nam cur non semiuniuersale sit signum,
 quod nullum illorum est, & proxime ad uniuersa-
 le accedit. Quod autem hoc crit? quidni (plæraq;)
 sic, plæraq; mater amat filium. Iam hæc enuncia-
 tio facta est plane uera atq; certa: tum assumime-
 mus Clytemnestra est mater Orestis: hæc item ue-
 ra est certaq; tum conclusio non necessaria, sed ue-
 risimilis siue credibilis, ergo uerisimile, siue credi-
 bile, siue ualde possibile est Clytemnestram amare
 Orestem, quando est conclusio solum possibilis si-
 ue aliquantum uerisimilis aliquantumq; credibilis
 hoc modo. Sæpe uel nonnunq; siue nonnullæ ma-
 tres odio maritorum occiderunt filios, hæc uerale,
 tum assumemus de Clytēnestra sic, Orestis mater
 odio Agamemnonem habet uirum suum patrem
 que huius, concludemusq; non necessario, neque
 uerisimiliter, sed possibiliter, ergo possibile est fo-
 re ut occidat Orestem, siue aliquantulum uerisimi-
 le est, aliquantulumq; credibile. Atq; sicuti signa uni-
 uersalia sunt in necessaria argumentatiõe omnis,
 quisq;

quisq; semper & alia quæ enumerauimus, ita in ea quæ est uerisimilis, atque possibilis, pro uniuersalibus sunt plærūq; ferè pro ferè, semper, sæpe, nõnunquam, raro, siue consuetum rarum, frequens, infrequens, & quæ sunt huiusmodi. Sed ut in summam omnia redigamus signorum tria faciemus capita: per totidem aduerbia, semper plærūq; nõnunquam. Nam nihil aliud est, omnis mater amat filium, quã semper mater amat filium, ita in necessaria argumentatione pro signo erit semper cuius contrarium est nõquam. Incredibili plærūq; cui loco negatiuæ apponetur raro, impossibili nõnunquam siue aliquando cui pro negatiua aduersabitur rarissimè. Sed hæc duæ posteriorrs sunt in se similiores & penè idem quia utraq; credibiliter probat, ideocq; nõ immerito maximi autores (quorum snt Cicero & Quintilianus) duas tantum partes fecerunt siue species probationum ut aliæ sint necessariae, aliæ non repugnantes siue credibiles: quarum prior ad logicos, utraq; ad oratores pertinet: illa caret comparatione hæc non caret. Nam omne uerisimile est alio, aut maius aut minus. Necessarium non est aliud alio maius minus' ue ad legem ueritatis, sed ad uulgarem forte consuetudinem. Verum non nuncupabuntur comparatiua, aut quæcunq; alia similia in conclusionem nisi eadè aut quæ uim parem habent nuncupentur in propositione, sic frequentius mater amat filium, hæc huius mater est ergo credibilis est eam diligere hunc, uel rarius siue rarior mater odit filium quã diligit. Clytemnestra mater est Orestis, ergo minus uerisimile est eã odisse Orestem quã diligere.

re. Item impossibilius est hominem conuerti in asinum quàm uolare. Apuleius dicitur in asinum fuisse conuersus. Dædalus uolasse, hæc duo uera sunt, tum sequitur tertia ueritas necessaria, hoc est, expressa & coacta, ergo impossibilius est, quod de Apuleio quàm de Dædalo dicitur. Loquutus sum per impossibile potius quàm per necessariū, quod hoc erat illo commodius sicuti multis in locis uenit in quibus non possis uti necesse. Quale est, necesse est deum nosse uentura, necessario deus est, necesse est pluere dum pluit, & alia similia quod minime est uerum. Nam nihil aliud est necesse esse quod cogi & ui fieri, necessitateque constringi quod impium est de deo uel sentire uel dicere. Atqui pie ita loquimur impossibile est deum non esse, impossibile est deum non nosse uentura. Sed necesse est pluere quia pluit, & me loqui, quia loquor, & deum esse, quia est, & nosse uentura quia nouit, ista nulla ratio est, quæ pro ratione affertur, alia res aliam probat, non una eademque se ipsam: & aliud est quod confirmat, aliud quod confirmatur, nec quicquam sibi ipsi causa est. Quod mihi uidetur ipsi quæque confiteri cum dicunt dum pluit possibiliter pluere, & dum quis loquitur possibiliter loqui, quia posset nec pluere nec loqui. Quod si ita est non ergo necessarium quod possibile est aliter habere. Quanquam ego non tam dixerim possibiliter pluere quia pluit, & hominem possibiliter loqui quia loquitur, quàm e contrario ideo pluere quia possibile est pluere & hominem loqui, quia hoc homini possibile est. Dixi possibiliter, isti frequentius aiunt contingenter, quod uocabulum mihi uidetur e rure sumptum potius quam ex urbe

Contingenter.

ex urbe ideoq; scabrum quiddam præ se ferre, hoc placet eisdem esse necessario oppositum, ut quicquid non necessario fit, id fiat contingenter. Et qd non contingenter, id fiat necessario, quod falsum est, nam ego nunc neq; necessario, neq; contingenter scribo sed uoluntario atq; iudicio: & deus hominem facit uoluntate & gratia non necessitate & contingenter. Sed ut ad propositum redeamus, & omnia quæ disputauimus breuiter complectamur, probatio omnis fit per uera, quæ certa sunt, facitq; per hæc ipsa ueritas aliud quoddam uerum uideri certum, quod erat incertum idq; uel necessario uel uerisimiliter. Est autem uerum incertum triplici uia quia ut maximis quibusdam autoribus placuit tripliciter dubitamus, aut an quidpiam sit, aut quid illud quidpiam: siue aliquid sit aut quale sit ipsum aliquid. In primo huiusmodi sunt questiones an atomorum concursu mundus sit effectus? an prouidentia regatur, an sit aliquando casurus? Item an parricidium commiserit Roscius, an regnum affectet Manlius, an recte Verrem sit accusaturus Q. Cæcilius? In secundo, huiusmodi quid sit deus, quid sit rhetorice an qui sacrum è priuato sustulit, sacrilegus sit an fur, an coiens cum aliena uxore in lupanari adulter sit? In tertio, huiusmodi, an immortalis anima, an humana specie deus, quatenus deus, an unus mundus? & alia quæ à Quintiliano traduntur. Ex quibus omnis questio, siue iure, siue extra ius, siue in philosophia, siue extra philosophiam pendet, meliore distributione quam illa ueterum (ut uerbis Boetij utar) omnis questio constat aut ex ratione differendi,
aut

aut ex naturali, aut ex morali. Ex differendi ratio ne hoc modo, an affirmatio & negatio species sint enunciationis. Ex naturali, ita an cælum rotundū sit. Ex morali sic an uirtus ad beatitudinem sola sufficiat? Nam in morali de natura ingeniorum quærimus. Et in rationali de natura uerborum ac que orationib⁹, & in natura magis materia q̄ genus quæstionum est. Præterea in singulis rationali, morali, naturali, & si qua sunt alia quætere sole mus an sit, quid sit, quale sit, ut propemodum ex Quintiliani uerbis palàm est.

Transitus ad locos argumentorum ex

Quintiliano sumptos.

CAPVT XX.

CRedo iam expectari ut qualis esse syllogismus debeat atq; omnis argumentatio differamus. Verum id fiet multo commodius si prius quæ sint argumenta (unde conficiuntur argumentationes) cognoscamus. De qua re cū nihil ego noui excogitare possem, ero nimirum p̄ceptis Quintiliani contentus. Cui uiro tantum tribuo, ut is unus sit cuius dictis aut addere quid aut detrahere, aut ex his mutare uel minimū nec alios posse arbitrer, & me id expertum sæpe nihil tñ potuisse p̄fitear, parū dico. Quo eius opera magis altiusq; uerso, hoc mihi admiratiōis hic autor, ac plus stuporis infundit, ut eo op̄tionis iam uenerim persuasumq; mihi sit neminē, neq; ea ingenij ui, neq; ea eloquētia posse quicq; dicere nisi deus aliqs (ut sic dicā) foret, qua Quintilianus dixit. Et eū ita sublimis de reb⁹ scripsisse ut p̄cōpto habeā, nullā me illi⁹ uirtutē assequatur, me
inquam

inquam male de memetipso sentientem, quippe & nullū scriptorum (quos autores uocamus) ausim aliqua in parte corrigere. Quare eius ad literam præcepta huius rei subiiciam^{us} necessario simul ac libenter tanquam Achillis armaturam nostro operi induentes, non modo inuiolabilem uerum etiā speciosissimam. Sumpta autem hæc sunt ex quinto illius libro.

De probatione artificiali.

CAPVT XXI.

Pars altera probationum quæ est tota in arte constatq; rebus ad faciendam fidem appositis, plerumq; aut omnino negligitur, aut leuissime attingitur ab his q; argumenta uelut horrida & confragosa uitantes, amenioribus locis desident, neq; aliter quam hi qui tradunt à poetis gustu cuiusdã apud Lotophagos graminis, & Syrenum cãtu deliniti uoluptatem saluti prætulisse, dũ laudis falsam imaginem persequuntur, ipsa propter quam dicitur uictoria cedunt. At qui cætera quæ continno continuo magis orationis tractu decurrunt, in auxilium atq; ornamentum argumentorum comparantur, neruisq; illis quibus causa continetur adiiciunt superinducti corporis speciem, ut si forte quid factum uel ira uel metu, uel cupiditate dicatur, latius quæ cuiusq; affectus natura sit prosequemur, iisdem laudamus, incusamus, augemus, minuimus describimus, deterremus, querimus, consolamur, hortamur. Sed horum esse opera in rebus aut certis, aut de quibus rãquam certis loquimur, potest. Nec abnuerim esse aliquid in delectatione, multũ
uero

hero in cōmouendis affectibus. Sed hæc ipsa plus ualent, cum se didicisse iudex putat, quod cōsequi nisi argumentatione aliâq; omni fide rerum non possumus. Quorum prius quã partior species, indicandum reor, esse quædam in omni probationū genere communia. Nam nec ulla quæstio est, quæ non sit aut in re, aut in persona, nec esse argumentorum loci possunt, nisi quæ rebus aut personis accidunt, eaq; aut per se inspici solēt, aut ad aliud referri, neq; ulla confirmatio nisi aut ex antecedentibus aut ex consequentibus aut ex pugnantibus, & hæc necesse est, aut ex præterito tempore, aut ex coniuncto, aut ex sequenti petere, nec ulla res probari nisi ex alia potest, eaq; sit oportet aut maior, aut par, aut minor. Argumenta uero reperiri aut in quæstionibus, quæ etiam separatè à cōplexu rerū personarumq; spectari per se possunt, aut in ipsa causa cum inuenitur aliquid in ea, non è communi ratione ductum, sed eius iudicij de quo cognoscitur proprium. Probationum præterea omnium aliæ sunt necessariae, aliæ credibiles, aliæ non repugnantes: adhuc omnium probationum quadruplex ratio est, ut uel quia est aliquid, & aliud sit, ut sol est super terram dies est: uel quia aliquid non est, aliud sit, ut nox non est, dies est: uel quia est aliquid, & aliud non sit, ut dies est, nox nō est, uel quia non est aliud nec aliud sit, non est rationalis, nec homo: his in uniuersum prædictis partes subijciam-

De signis.

CAPVT XXII.

¶ Omnis

OMnis igitur probatio artificialis constat aut signis, aut argumentis, aut exemplis, nec ignoro plaristq; uideri signa partem argumentorum, quæ mihi separandi ratio hæc fuit, prima quod sunt penè ex illis in artificialibus. Cruenta enim uestis & clamor, liuor, & talia sunt instrumenta quæ sunt tabulæ, rumores, testes, nec inueniuntur ab oratore sed ad eum cum ipsa causa deferuntur. Altera quod signa siue indubitata sint, non sunt argumenta, quia ubi illa sunt quæstio non est, argumentato autem nisi in re controuersa, locus esse non potest, siue dubia non sunt argumenta, sed ipsis argumentis egent. Diuiduntur autem in has primas duas species quod eorum alia sunt (ut dixi) necessaria, quæ aliter se habere non possunt, quæ græci τεκμήρια uocant alia non necessaria, quæ sunt, ἄλλα σημεῖα quoræ priora mihi uix pertinere ad præcepta artis uidentur. Nam ubi est signum insolubile ibi ne lis quidem est, id autem accidit cum quid aut necesse est fieri factum uel esse, aut certe omnino non potest fieri uel esse factum, quod in causis posito non est lis nisi facti. Hoc genus per omnia tempora perpendi solet. Nam & coisse eam cum uiro quæ peperit quod est præteriti, & fluctu esse cum magna uis uenti in mare incubuit quod coniuuncti, & eum mori cuius cor est uulneratum quod futuri necesse est, nec fieri potest ut ibi messis sit ubi satum non est, ut quis Romæ sit cum est Athenis, ut sit ferro uulneratus qui sine cicatrice est. Sed quædam & retrorsus idem ualent, ut uiuere hominem qui spirat, & spirare qui uiuit. Quædam in contrarium non recurrunt, nec enim quia mouetur qui ingredi

ingreditur etiam ingredit qui mouet. Quare pot
 coisse cum uiro quæ non peperit, & non esse uen-
 tus in mari cum esset fluctus, nec utique cor eius
 uulneratum esse qui perit, ac similiter satum fu-
 isse potest ubi non fuit messis, nec fuisse Romæ
 qui non fuit Athenis, nec fuisse ferro uulneratum,
 qui habet cicatricem. Alia sunt signa non necessa-
 ria, quæ ^{ἰναια} græci uocant, quæ etiam si ad tol-
 lendam dubitationem sola non sufficiunt, tamen
 adiuncta cæteris plurimum ualent. Signum uo-
 cant (ut dixi) ^{σημαίον} quanquam id quidam indici-
 cium, quidam uestigiū nominauerunt per quod
 res intelligitur, ut per sanguinem cædes. At quia
 sanguis uel ex hostia respersisse uestem potest, aut
 ex naribus profluxisse. Non utiq; qui uestem cru-
 entam habuerit homicidium fecerit. Sed ut per se
 non sufficit ita alijs adiunctum testimonij loco di-
 citur, si inimicus, si ante minatus, si eodem loco fu-
 it, quibus signum cum accessit efficit, ut quæ suspe-
 cta erant, certa uideantur. Alioqui sunt quædam
 signa utriq; parti communia, ut liuores, tumores,
 nam uideri possunt, & ueneficij, & cruditatis, &
 uulnus in pectore sua manu, & aliena perisse di-
 centibus in quo est: hæc perinde firma habentur
 atq; extrinsecus adiuuantur, eorum autem quæ si-
 gna sunt quidem sed non necessaria genus Herma-
 goras putat nō esse uirginem Arthalātam quia cū
 iuuenibus per syluas uaget. Quod si receperimus
 uereor ne omnia quæ ex facto ducuntur signa fa-
 ciamus, eadem tamen ratione qua signa tractan-
 tur. Nec mihi uidentur Ariopagitæ cum damna-
 xit puerum coturnicum oculos eruentem aliud

indicasse quàm id signum esse perniciosissimæ mè-
tis, multisq; malo futuræ si adoleuisset. Vnde Sp.
Meli, Marci Manlij popularitas signum affectati
regni fuit existimatum. Sed ucreor ne longe ni-
mis nos ducat hæc uia. Nam si est signum adulte-
ræ lauari cum uiris, erit & conuiuere cum adule-
scentibus, deinde etiam familiariter alicuius ami-
citia uti, aut fortasse corpus uulsum, fractum ince-
sum uestem muliebre dixerit mollis & parū ui-
ri signa. Sicuti enim cū signum id proprie sit qd̄
ex eo de quo quæritur natum sub oculos uenit in
sanguis è cæde, ita illa ex impudicitia fluere uide-
antur, ea quoq; quæ etiam plærūq; obseruata sunt
uulgo: signa creduntur ut prognostica. Vento sem-
per rubet aurea Phœbe, & cornix plena pluuiam
uocat improba uoce, si causas ex qualitate cæli tra-
hunt sanè ita appellentur. Nam si uento rubet lu-
na signum uenti est rubor, & si ut idem poeta col-
ligit densatus & laxat^o aer facit, ut sit inde ille au-
um concentus idem sentiemus. Sunt autem signa
etiam parua magnorum ut hæc ipsa cornix, nam
maiora minorum esse nemo miratur.

De argumentis.

CAPVT XXIII.

NVnc de argumentis, hoc enim nomine
complectimur omnia, quæ græci En-
thymemata, Epicheremata, apodixis
uocant, quanquam apud illos est ali-
qua horum nominum differentia, etiã
si uis eodem ferè tendit. Nam Enthymema quod
nos commentum sane aut cōmentationem inter-
pretamur, quia aliter non possumus græco melius
uti

uti unum intellectum habet quo omnia mente cōcepta significat. Sed nunc non de eo loquimur. Alterū quod sniam cū rōne. Tertiū qđ certā quandā argumēti cōclusionē, uel ex cōsequentibus, uel ex pugnantibus quanquam de hoc parum conuenit. Sunt enim qui illud prius Epicherema dicant, pluresq; inuenias in illa opinione: ut id demum quo pugna constat Enthymema accipi uelint, & ideo illud Cornificius contrariū appellat, hunc alij rhetoricum syllogismum, alij imperfectum syllogismum uocauerunt, quia nec distinctis nec totidem partibus concluderetur, quod sanē non utiq; desyderatur ab oratore. Epicherema Valgius aggressi onem uocat, Celsus autem iudicat nō nostram ad ministrationem, sed ipsam rem quam aggredimur id est, argumentum quo aliquid probaturi sumus, etiam si nondum uerbis explanatum, iam tamen mente conceptum Epicherema dici. Alijs uidetur non destinatam uel inchoatam sed perfectam orationem hoc nomen accipere, & ultimam speciem: ideoq; propria eius appellatio, & maximo in usu posita est qua significatur certa quaedam sententiæ comprehensio quæ ex tribus partibus constat. Quidam Epicherema rationē appellauerunt. Cicero melius ratiocinatum, quanquam & ille nō men hoc duxisse magis à syllogismo uidetur: Nā & statim syllogisticum ratiocinatum appellat exemplisq; utitur philosophorum: & quoniam est quaedam inter syllogismum & epicherema uicinitas potest uideri hoc nomine recte abusus. *ἀποδείξις* est euidentis probatio ideoq; apud geometras *ὑπόθεσις* *ἀποδείξις* dicuntur, hanc ab epicheremate Cæci
 n 3 lius

lius putat differre solo genere conclusionum & esse apodixim imperfectum epicherema eademq; causa qua dixim⁹ enthymema syllogismo distare. Nam & epicherema syllogismi pars est. Quidā in esse epicheremati apodixim putant & esse partem eius confirmantem, utrunq; autem quanq; diuersi autores eodem mō finiunt, ut sit oratio per ea quę certa sunt, fidem dubijs faciens quę natura est omniū argumentorum. Neq; enim certa incertis declcrantur, hæc omnia generaliter *weis* appellant, quod & si propria interpretatione dicere fidē possumus. Apertius tñ p̄bationē interpretabimur, sed argumentū quoq; plura significat. Nam & fabulæ ad actus scænarum compositæ, argumēta dicunt, & orōnum Cicerōis uelut thema ipe exponat Pedianus argumentū, inquit, tale est, & Cicero ipse ad Brutum ita scribit. Veriti fortasse ne nos Cato nem nostrum transferamus, illic mali quid, etsi argumentū simile non erat. Quo apparet oēm ad scribēdum destinatam materiā ita appellari. Nec mirum cū iam inter opifices quoq; uulgatum sit. Vnde Verg. argumentum ingēs: uulgo quoq; paulo numerosius opus dicit argumentosum. Sed nūc de eo dicendum argumento est, quod probationem, indicium, fidem, aggressionē eiusdem rei nomina facit, parum distincte (ut arbitror) Nam p̄batio & fides efficitur non tantum per hæc quę sunt rationis, sed etiam per inartificialia. Signum autem quod ille indicium uocat ab argumentis iā separauit, ergo cum sit argumentum ratio probationem præstans qua colligitur aliud per aliud, etiam quę quod est dubium, per id quod dubi-

um non est confirmat, necesse est aliquid esse in causa quod probatione non egeat, alioquin nihil erit quod probemus nisi fuerit, quod aut sit uerū, aut uideatur, ex quo dubijs fides fiat pro certis autem habemus primum quæ sensibus percipiuntur, ut quæ uidemus audimus, qualia sunt signa, deinde ea in quæ communi opinione consensus est, deos esse præstandam pietatem, parentibus. Præterea quæ legibus cauta sunt, quæ persuasione etiam si non omnium hominum eius tamen ciuitatis aut gentis in qua res agitur in mores recepta sunt, ut pleræque in iure non legibus, sed moribus constant, si quid inter utranque partem conuenit si quid probatum est, denique cuiusque aduersarij us non contradicit. Sic enim fiet argumentum cum prouidentia mundus regatur administranda res publica sit, si liquebit mundum prouidentia regi. Debent etiam nota esse argumenta tractaturo uis & natura omnium rerum, & quid quæque earum plerunque efficiat. Hinc enim sunt quæ icota dicuntur. Credibilium autem genera sunt tria unum firmissimum quia ferè accidit ut liberos à parentibus amari. Alterum uero propensius, eum qui recte ualeat in crastinum peruenturum, tertium tantum non repugnans in domo furtum factum ab eo qui domi fuit, ideoque Aristoteles in secundo de arte rhetorica libro diligentissime est executus, quid cuique rei, & quid cuique homini solet accidere, & quas res quosque homines quibus rebus aut hominibus uel conciliasset, uel alienasset ipsa natura, ut diuitias quis sequatur, aut ambitum, aut superstitionem, quid boni probent,

quid mali petāt, quid milites, quid rustici quoquo modo res vitari uel appeti soleat, uerum hæc exequi mitto, non enim lōgum tantum, sed etiam impossibile aut potius infinitum est, præterea positū in communi omnium intellectu, si quis tamen desiderauerit à quo peteret ostendi. Omnia autē credibilia in quibus pars maxima consistit argumentationis ex huiusmodi fontibus fiunt, an credibile sit à filio patrem occisum, incestum cum filia cōmissum, & contrā ueneficium in nouerca, adulterium in luxurioso. Illa quoq; an scel⁹ palām factum, an falsum dixerit propter exiguam summam quia suos quisq; eorum uelut more, plæruncq; tamē nō semper alioqui indubitata esset non argumenta. Excutiamus nunc argumentorum locos quantum quibusdam hi quoq; de quibus supra dixi uidentur. Locos appello non ut uulgo nunc intelliguntur, ut in luxuriam, & adulterium, & similia, sed sedes argumentorum in quibus latent, & ex quibus sunt petenda. Nam ut in terra non omnia generantur omnia, nec auem aut feram reperias ubi que nasci, aut q̄ mori soleat ignarus, & pisciū quoq; genera alia planis gaudent, alia saxosis regionibus etiam littoribus, quæ discreta sunt. Nec helopen nostro mari, aut scarum ducas, ita non omne argumentum undiq; uenit. Ideoq; non passim querendum est, multus alioqui error est, & exhausto labore, quod non ratione scrutabimur, non poterimus inuenire nisi casu, aut si scierimus ubi quicq; nascatur, cum ad locum uētum erit, facile quod in eo est peruidebimus. Imprimis igitur argumenta sæpe à persona deducenda sunt, cum sit (ut dixi) diuisio ut

sio ut omnia in hæc duo partiamur, res atq; personas, ut causa, tempus, locus, occasio, instrumentū, modus, & cætera rerum sunt accidentia. Personis autem non quicquid accidit exequendum, mihi uideretur ut pleriq; fecerunt. Sed unde argumenta sumi possunt, ea porro sunt genus. Nam similes patribus ac maioribus suis filij plerunq; creduntur, & nonnunquam ad honeste turpiterq; uiuendum inde causæ fluunt. Natio, nã & gentibus proprii mores sunt, nec idem in barbaro Romano, græco credibile uel probabile est. Patria quia similiter etiã ciuitatum leges, instituta, opiniones, habent differentiam. Sexus ut latrocinium facilius in uiro, ueneficium in fœmina credas. Aetas quia aliud, alijs annis magis conuenit. Educatio & disciplina, quoniam refert à quibus, à quo, & quo quisq; modo sit institutus. Habitus corporis, ducitur enim frequenter in argumentum species libidinis, robur petulantia, his contraria in diuersum, fortuna nec em̄ idē credibile est in diuite ac paupere propinquis amicis, clientibus, abundante, & his omnibus destituito. Conditionis etiã distantia est, nam clarus an obscurus, magistratus an priuatus, pater an filius ciuis an peregrinus, liber an seruus, maritus an celebs, parens liberorum an orbus. plurimum distat. Animi natura etenim auaritia, iracundia, misericordia, seueritas, crudelitas, aliaq; his similia afferunt fidem frequenter, aut detrahunt, ut uictus luxuriosus an frugi, an sordidus quæritur. Studia quoque, nam rusticus, forensis negociator, miles, nauigator, medicus, aliud atq; aliud efficiunt. Inueniendum etiam quid affectet, quisq; , locuples uideri

deri an disertus, iustus an potens. Spectantur ante
 aëta dictaq; ex præteritis enim æstimari solent
 præsentia, his adijciunt quidam commotionē hāc
 accipi uolunt temporarium animi motū, sicut irā
 pauorem. Consilia autem & præsentis & præteri
 ti & futuri tēporis quæ mihi etiam si personis ac
 cidunt referēda tamen ad eam partem argumēto
 rum uidentur quam ex causis ducimus. Sicut habitus
 quidam animi quo tractatur amicus an inimicus,
 ponunt in persona & nomen quod quidem ei acci
 dere necesse est, sed in argumentum raro cadit nisi
 cum aut ex causa datum est, ut sapiens magnus ple
 nus, aut & ipsum alicuius cognitionis attulit cau
 sam ut Lentulo coniurationis quod libris Sybilli
 nis Aruspicumq; responsis dominatio dari tribus
 Cornelij dicebatur, scēq; eū tertium esse credebat
 post Syllā Cinnanq; quia & ipse Cornelius erat.
 Et illud extat apud Euripidem, frigidum sane qd
 nomen Polynices ut argumentum mor; frater in
 cessit. Locorum enim ex eo frequens materia qua
 Cicero in Verrem non semel usus est, hæc uero cir
 ca personas sunt aut his similia, nec enim comple
 tti omnia uel in hac parte, uel in cæteris possumus
 contenti rationem plura quæsituris ostendere.

Nunc ad res transeo in quibus maxime personis
 sunt iuncta quæ agimus, ideoq; prima tractanda.
 In omnibus porro quæ fiunt, quæritur, aut quare,
 aut ubi, aut quando, aut quomodo, aut per quæ fa
 cta sunt Ducuntur igitur argumenta ex causis fa
 ctorum, uel futurorum, quorum materiam quam
 hylen alij, dynamin alij nominauerūt in duo gene
 ra sed quaternas utriusque diuidunt species. Nam
 fere

fere uersatur ratio faciendi circa bonorum adepti-
 onem, incremētum, cōseruationem, usum aut ma-
 lorum euitationem, liberationem, inminutionem,
 conuersionem. Namq; & in liberando plurimū ua-
 lent, sed has causas habent recta consilia, praua cō-
 trā ex falsis opiniōibus ueniūt, nā est his initiū ex
 his q̄ credunt bona aut mala, inde errores existūt
 & pessimi affectus, in qbus sunt, ira, odiū, inuidia,
 cupiditas, spes, ambitus, audacia, metus, & cætera
 eiusdē generis. Accedunt aliqñ fortuita, ebrietas,
 ignorantia, q̄ interim ad ueniā ualent, interim ad
 p̄bationem criminū, ut si qs dū aliq̄ insidiat̄ alium
 dicit̄ interemisse. Causæ porro non ad conuincen-
 dū mō quod obijcitur sed ad defendendum quoq; Causæ.
 excuri solent, cum quis se recte fecisse, id est, hone-
 sta causa cōtendit. Qua de re latius in tertio libro
 dictū est: finitionis quoq; quæstiones ex causis in-
 terim pendent, an tyrannicida q̄ tyrannū (à quo
 deprehensus fuerat) in adulterio occidit, an sacri-
 legus, q̄ ut hostes urbe expelleret arma templo af-
 fixa detraxit. Ducuntur argumenta & ex loco, spe Locus.
 ctatur em̄ ad fidē p̄bationis, mōtanus, an planus,
 maritimus, an mediterraneus, cōsitus an incultus,
 frequens an desertus, propinquus an remotus, op-
 portuuus consilijs an aduersus, quā partē uidemus
 uehementissime pro Milone tractasse Ciceronem,
 & hæc quidē & similia ad coniecturam frequenti-
 us pertinent. Sed interim ad ius quoque priuatus
 an publicus, sacer an prophanus, noster an alie-
 nus, ut in persona magistratus, pater, peregrinus,
 hic enim quæstiones oriuntur: priuatam pecuni-
 am sustulisti, uerum quia de templo non furtū sed
 sacrile

sacrilegium est, occidisti adulterum, quod lex per-
 mittit, sed quia in lupanari cedes est, iniuriam fe-
 cisti, sed quia magistratui maiestatis actio est, uel
 contra licuit, quia pater erā, quia magistratus sed
 circa facti controuersiam argumēta præstant, cir-
 ca iuris lites materiam quæstionum. Ad qualitatem
 quoque frequenter pertinet locus, neque enim ubique
 idē, aut licet aut decorum est, quinetiam in qua quæ-
 que ciuitate quæratum inter est moribus enim & le-
 gibus distant, ad commendationem quoque & inui-
 diam ualent. Nam Ajax apud Ouidium inquit:
 Ante rates agimus causam, & mecum conferunt Vlysses.
 Et Miloni inter cætera obiectum est, quod Clodius
 in monumentis ab eo maiorum suorum esset occi-
 sus. Ad suadendi quoque momenta ualeat sicut tem-
 pus cuius tractatum subiungam. Eius autem (ut
 alio loco iam dixi) duplex significatio est, genera-
 liter enim & specialiter accipitur. Illud prius est
 nunc olim, tunc sub Alexandro, cum apud Ilion pu-
 gnatum est, denique præteritum, instans, futurum hoc
 sequens habet, & constituta discrimina, ætate hyc-
 me, noctu, interdiu, & fortuita in pestilentia in bel-
 lo in conuiuio. Latinorum quidam satis significa-
 ri putauerunt: si illud generale tempus, hoc specia-
 le uocarent. Quorum utrorumque ratio & in consi-
 liis quidem, & in illo demonstratiuo genere uer-
 satur, sed in iudicijs frequentissima est. Nam & iu-
 ris quæstiones facit, & qualitatem distinguit, & ad
 coniecturam plurimum confert, ut cum interim pro-
 bationes inexpugnabiles afferat, quales sunt si di-
 catur (ut supra posui) signator qui ante diem tabu-
 larum decessit, aut commississe aliquid uel cum in-
 fans

fans esset, uel cum omnino natus non esset. Præter
 id quod omnia ferè argumenta, aut ex his quæ a se facta
 sunt aut ex cõiunctis rei aut ex consequentibus du-
 cuntur. Ex antecedentibus mortem minatus es noctu
 existi, proficiscentem antecessisti. Causæ quoque fa-
 ctorum præteriti sunt temporis. Sed tempus subti-
 lius quidam quàm necesse erat diuiserunt, ut esset
 iuncti sonus, auditus est adhaerentis, clamor subla-
 tus est, insequētis sunt illa latuisti profugisti, liuo-
 res, & tumores apparuerunt. Iisdem temporibus gra-
 dibus defensor utetur ad detrahendam ei quod ob-
 iicitur fidem, in his omnis factorum dictorumque ra-
 tio uersatur sed dupliciter. Nam fiunt quædam quæ
 aliud postea futurum est, quædam quia aliud ante
 factum est. Ut cum obiicitur reo lenocini speciosæ
 marito, quod speciosam adulteri damnatam quæ-
 dam emerit, aut parricidii res luxurioso quod di-
 xerit patri non me amplius obiurgabis. Nam & il-
 le non quia emit leno est, sed quia leno erat emit, nec
 hic quia sicerat loquutus occidit, sed quia erat occisus
 loquutus est. Casus autem qui & ipse præstat argumen-
 tis locum sine dubio est ex insequentibus sed qua-
 dam proprietate distinguitur, ut si dicam melior
 dux Scipio quàm Annibal, uicit enim Annibalem,
 bonus gubernator nunquam fecit naufragium: bo-
 nus agricola magnos sustulit fructus. Et contra
 sumptuosus fuit patrimoniū exhaustit turpiter ui-
 xit, ab omnibus inuisus est, intuendæ sunt præcipuè
 et in cõiecturis, & facultates. Credibilis est enim
 occisos à pluribus pauciores, à firmioribus imbe-
 cilliores à uigilantibus dormientes, à præparatis
 inopinantes quorum contraria in diuersum ua-
 lent

lent. Hæc & in deliberâdo intuemur, & in iudicijs ad duas res solemus referre, an uoluerit quis, an potuerit: nam & uoluntatem spes facit, hinc illa apud Ciceronem coniectura, insidiatus est Clodius Miloni non Milo Clodio, ille cum seruis robustis hic cum mulierum comitatu, ille equis hic rēda, ille expeditus hic penula irretit⁹. Facultati autem licet instrumentum coniungere, sunt enim in parte facultatis & copiæ, sed ex instrumento aliquando etiam signo nascuntur, ut spiculum in corpore inuentum, his adijcitur modus, quem tropon dicunt, quo quæritur quem ad modum quid sit factum. Idem tum ad qualitatem scriptumque pertinet; ut si negemus adulterium, ueneno occidisse, quum ferro, sed uel oportuisset, licuisset occidere, tum ad coniecturas quoque, ut si dicam, bona mente factum ideoque palam mala, ideo ex insidijs noctu in solitudine. In rebus autem omnibus de quarum ui aut natura quæritur, quasque circa complexum personarum cæterorumque ex quibus fit causa per se intueri possumus, tria sine dubio rursus spectanda sunt, an sit, quid sit, quale sit. Sed quia sunt quidam loci argumentorum his omnibus communes, diuidi hæc tria genera non possunt, ideoque locis potius ut quisque incurrerit, subiicienda sunt. Ducuntur etiam argumenta ex finitione seu fine, nam utroque modo traditur. Eius duplex ratio, aut enim simpliciter quæritur sit ne hoc uirtus, aut antecedente finitione, quid sit uirtus. Id aut uniuersum uerbis complectimur ut rhetorice est benedicendi scientia, aut per partes, ut rhetorice est recte inueniendi & disponendi, & eloquendi cum firma memoria

ria & cum dignitate actionis scientia. Præterea si
 nimus aut ui sicut superiora, aut etymologia ut
 assiduum ab asse dando & locupletem à locorum,
 pecuniosum à pecorū copia, finitioni subiecta ma-
 xime uidentur, genus, species, differēs, proprium,
 ex his omnibus argumenta ducuntur. Genus ad p-
 bandam speciem minimum ualet, plurimum ad re-
 fellendam, itaq; non quia est arbor, platanus est,
 aut quod non est arbor, utique platanus non est:
 nec quod non est uirtus utiq; potest esse iustitia,
 itaq; à genere perueniendum est, ad ultimam spe-
 ciem, ut homo est animal, non est satis (id enim ge-
 nus est) mortale etiamsi species est, cum alijs tamē
 communis finitio, rationale nihil supererit ad de-
 monstrandum quod uelis. Contrā species firmam
 probationem habet generis infirmam refutatio-
 nem. Nam quod iustitia est, utiq; uirtus est, quod
 non est iustitia potest esse uirtus, ut si est fortitu-
 do, constantia, continentia, nunquam itaq; tolle-
 tur à specie genus, nisi omnes species quæ generi
 subiectę sunt remoueantur hoc modo, quod nec
 immortale est nec mortale, animal non est: his ad
 iñciunt propria & differentia, proprijs confirmat
 finitio, differētibus soluitur. Proprium autem est, Propriū.
 aut qđ soli accidit ut homini sermo, risus, aut qđ
 utiq; accidit, sed non soli ut igni calefacere & sunt
 eiusdem rei plura propria, ut ipsius ignis lucere ca-
 lere. Itaq; quodcunq; proprium deerit soluet fini-
 tionem non utiq; quodcunq; erit confirmabit. Sæ-
 pissime autē quid sit proprium cuiusq; querit, ut si
 per etymologiam dicitur, tyrannicidæ proprium
 est tyrannum occidere, negemus: nō enim si tradi-

cum eum sibi carnifex occiderit tyrannicida dicit,
 nec si imprudens uel inuitus. Quod autem propri-
 um non erit differens erit, ut aliud est seruum esse,
 aliud seruire, qualis esse in addictis quaestio solet,
 qui seruus est, si manumittatur fit libertinus non
 idem addictus & plura de quibus alio loco. Illud
 quoque differens uocant cum genere in speciem di-
 ducto species ipsa discernitur. Animal genus mor-
 tale, species terrenum uel bipes differens, nondum
 enim proprium est, sed iam differt à marino uel
 à quadrupede, quod non tam ad argumentum per-
 tinet quam ad diligentem finitionis comprehen-
 sionem. Cicero genus & speciem quam eandem for-
 mam uocat à finitione diducit, & his quae ad ali-
 quid sunt subiicit. Ut si is cui argentum omne lega-
 tum est petat signatum quoque, utatur genere. At si
 quis cum legatum sit ei, quae iure mater familias
 esset, neget deberi ea quae in manum non conueni-
 rit species, quoniam duae sunt formae matrimonio-
 rum. Diuisione autem adiuuari finitionem docet,
 eamque differre à partitione: quod haec sit totius in
 partes, illa generis in formas, partes incertas esse
 ut quibus constet res publica, formas certas, ut quae
 sint species rerum publicarum (quas tres accipi-
 mus) quae populi, quae paucorum, quae unius pote-
 state regeantur, & ille quidem non his exemplis
 utitur, quia scribēs ad Trebatium è iure ducere ea
 maluit, ego apertiora posui, propria quoque ad con-
 iecturae pertinet partem, ut proprium est boni re-
 cte facere, iracundi uerbis excandescere. At contra
 quaedam in quibusdam utique non sunt & ratio,
 quamuis ex diuerso eadem est. Diuisio & ad pro-
 bandum

bandum simili uia ualet, & ad refellendum probationi interim satis est unum habere hoc modo, ut ciuis quis aut sit natus sit oportet, aut factus negā ti utrunq; tollendum est, nec natus, nec factus est, fit hoc & multiplex idque est argumentorum genus ex remotione, quo modo efficitur totum falsum, modo id quod relinquitur uerum. Totum falsum est, hoc modo, pecuniā credidisse te dicis, aut habuisti ipse, aut ab aliquo accepisti, aut inuenisti, aut ab aliquo subripuisti, si neq; domi habuisti nec ab aliquo accepisti, & cætera non credidisti. Reliquum fit uerum sic, hic seruus quem tibi uendicas, aut uerna tuus est, aut emptus, aut donatus, aut testamento relictus, aut ex hoste captus, aut alienus. Deinde remotis foribus, supererit alienus periculosam & cum cura intuendum genus quia si in proponendo unum quodlibet omiserimus, cū risu quoq; tota res soluitur. Tutius quod Cicero p Cæcinna facit cum interrogat si hæc actio non sit quæ sit, simul enim remouentur omnia: uel cū duo ponentur inter se contraria quorum tenuisse utrū libet sufficit, quale Ciceronis est. Vnum quidem certe nemo erit tam inimicus Cluentio Habito q mihi non concedat, si constet illud corruptum esse iudiciū, aut ab Habito, aut ab Oppianico esse corruptum, si doceo nō ab Habito uinco ab Oppianico, si ostendo ab Oppianico purgo Habitum. Fit etiam etiam ex duobus quorum necesse est alterutrum uerum aligendi aduersario potestas, efficiturq; ut utrum elegerit, noceat: ut elige utrum uoles, si sciuit se esse hæredem, amare magis patrem debuit, si ignorauit non habuit quod speraret ex
 o patris

patris morte, & in eadem, interrogare uolo quæ iuueni causa fuerit ut reliquerit gladium si nondū occiderat, iterum feriret. Si iā perfectum nephas intelligebat auferet iudiciū. Interim duo ita proponuntur ut utrumlibet electum idem facit quale est philosophandum est, etiamsi nō est philosophādum: & illud uulgatum quo schema si intelligitur: quo si non intelligitur: & mentietur in tormentis, qui dolorem pati potest mentietur, qui non potest, ut sunt autem tria tempora, ita ordo rerum tribus momentis consertus est, habent em̄ omnia initium incrementum, summam, ut iurgium, deinde cædes & strages. Est ergo hic argumentorum quoq; locus inuicem probantium. Nam ex iniitijs summa colligitur quale est, non possum p̄textam sperare cum exordium pullum uideam & contrā, non Dominationis causa Syllā arma sumpsisse, argumentum est dictatura deposita, similiter ex incremento in utraq; partē ducitur ratio rei, tum in coniectura, tum etiam in tractatu æq̄tatis an ad initiū summa referenda sit, id est, an cædes imputanda sit à quo iurgium cœpit. Est argumentorum locus ex similibus, si continentia uirtus utiq; & abstinentia, si fidem debet tutor & procurator utiq; hoc est ex eo genere quod græci uocant ἐπαγωγὴν Cicero inductionē. Ex dissimilibus, non si lætitia bonum uoluptas, non quod pupillo idem muleri, ex contrarijs frugalitas bonum luxuria enim malum, si malorū causa bellū est, erit em̄ datio pax, si ueniā meretur qui imprudens nocuit nō meret̄ præmium qui imprudens profuit. Ex re pugnantibus, qui est sapiens stultus non est. Ex cōsequen-

sequentibus siue adiunctis, si est bonum iustitia est
 rectè iudicandum. Si malum perfidia, non est fal-
 lendū. Idem retro nec sunt his similia, ideoq; huic
 loco subiicienda, cum & ipsa naturaliter congru-
 ant quod quis non habuit, non perdit, quem quis
 amat, sciens non lædit, quem quis hæredem suum
 esse uoluit charum habuit, habet, habebit. Sed cum
 sint indubitata uim habent penè signorum im-
 mutabiliū. Sed hæc consequentia uoco acholu-
 ta, est enim consequens sapientiæ bonitas, illa se-
 quentia Epagomena, quæ postea facta sunt aut fu-
 tura. Nec sum de omnibus anxius uocet quisque ut
 uoluerit, dum uis rerum ipsa manifesta fit appare-
 atq; hoc temporis illud esse naturæ. Itaque non
 dubito hæc quoq; consequentia, quàmuis sex pri-
 oribus dent argumentum ad ea quæ consequun-
 tur. Quorum quidam duas species esse uoluerant,
 actionis ut pro Oppio, quos educere in prouinci-
 am inuitos non potuit, eos inuitos retinere quī
 potuit? temporis in Verrem, si finem prætoris
 edicto afferunt Kalendæ Ianuariæ. Cur non ini-
 tium quoque edicti nascatur à Kalendis Ianuari-
 is? Quod utrunque exemplum tale est ut idem in
 diuersum si retro agas ualeat. Consequens est
 enim eos qui inuiti duci non potuerunt, inuitos
 non potuisse detineri. Illa quoque quæ ex rebus
 mutuam confirmationem præstantibus ducun-
 tur, quæ proprii generis uideri quidam uolunt &
 uocant; *in πρῶτων* Cicero est rebus sub eadem
 ratione nenientibus, fortiter consequentibus iun-
 xerim. Si portorium Rhodijs locare honestum
 est, & Hermocreonti conducere, & quod di-
 scere

scere honestum & docere. Vnde illa non hac ratio
 ne dicta sed efficiens idem, Domitij Afri sententia
 est pulchra, ego accusaui uos damnaftis, est inuicē
 consequens: & quod ex diuersis idem ostendit, ut
 qui mundum nasci dicit per hoc & deficere signifi-
 cat, quia deficit omne quod nascitur. Simillima est
 his argumētatio qua colligi solēt ex his quæ faci-
 unt ea quæ efficiuntur, aut contra, qđ genus à cau-
 sis uocant: hæc interim necessario sūt, interim plæ-
 runque sed non necessario, nam corpus in lumine
 utiq; umbram facit, & umbra ubicunq; est, ibi cor-
 pus esse ostendit. Alia sunt (ut dixi) non necessaria
 uel utrinq; uel ex altera parte. Sol colorat non uti-
 q; qui est coloratus à sole est. Iter puluerulentum
 facit, sed non omne iter puluerem mouet, nec quis
 quis est puluerulentus, ex itinere est. Quæ utique
 fiunt, talia sunt: Si sapientia bonum uirum facit,
 bonus uir est utiq; sapiens, ideoq; boni est recte fa-
 cere, mali turpiter, & qui honeste faciūt boni, qui
 turpiter mali recte iudicantur. At exercitatio plæ-
 runq; robustum corpus facit, sed nō quisquis est rō-
 bustus, exercitatus, nec quisquis exercitatus robu-
 stus est. Nec quia fortitudo præstat, ne mortem ti-
 meamus, quisquis mortem non timuerit uir fortis
 erit existimandus, nec si capitis dolorem facit inu-
 tilis hominibus sol est, & hæc ad hortatiuum ma-
 xime genus pertinent. Virtus facit laudem, sequē-
 da igitur: at uoluptas infamiam, fugienda igitur:
 recte autem mouemur causas non utiq; ab ultimo
 esse repetēdas ut Medea, utinam ne in nemore Pe-
 lio quasi uero id eam fecerit miseram aut nocen-
 tem quod illic ceciderit abiegna ad terram trabes
 &

& Philocteta, Pari si imperasses tibi ego nõ essem miser. Quomodo peruenire quodlibet retro causas legentibus licet, his illud adijcere ridiculũ putarem ni eo Cicero uteretur, quod coniugatũ uocant, ut eos qui rem iustam faciunt iuste facere, qđ certe non eget probatione quod compascuum est compascere licere. Quidam hæc quæ ex causis uel ex efficientibus diximus alio nomine uocant ec-basis, id est, exitus. Nam nec hic aliud tractatur q̃ quid ex quoq; eueniat. Apposita uel comparatiua dicuntur, quæ maiora ex minoribus minora ex maioribus, paria ex paribus probant. Confirmatur cõiectura ex maiore, si quis sacrilegium fecit faciet & furtum: ex minore, qui facile & palam mentit̃, peierabit: ex pari qui ob rem iudicandam pecuniã accepit, idem ob dicendum falsum testimonium accipiet. Iuris confirmatio est huiusmodi ex maiore si adulterum occidere licet & loris cædere: ex minore, si furẽ nocturnum occidere licet, quid latronem? ex pari, quæ pœna aduersus interfectorẽ patris iusta est, eadem aduersus matris. Quorũ omnium tractatus uersatur in syllogismis, illa magis si nitionibus aut qualitatibus profunt, si robur corporis bonum non est minus sanitas. Si furtum scelus, magis sacrilegium, si abstinentia uirtus & continentia. Si mundus prouidentia regitur, administranda est res publica: si domus ædificari sine ratione non potest, quid agendum in naualium cura & armorum. Ac mihi sufficeret hoc genus, sed in species secatur. Nam ex pluribus ad unum, & ex uno ad plura, unde est (quod semel & sepius) & ex parte ad totum, ex genere ad speciem, ex eo quod

continet ad id quod continetur, ut ex difficiliori-
 bus ad faciliora & ex longe positis ad propiora &
 ad omnia quæ contra hæc sunt, eadem ratione ar-
 gumenta ducuntur: sunt enim & hæc maiora, &
 minora aut certe uim similem obtinent quæ si pro-
 sequamur, nullus erit ea recidendi modus. Infini-
 ta est enim res cõparatio, iucundiora grauiora ma-
 gis necessaria honestiora utiliora. Sed mittamus
 plura ne in eam ipsam quam uito loquacitatem in-
 cidam. Exemplorum quoq; ad hæc infinitus est nu-
 merus sed paucissima attingam, ex maiore pro Ce-
 cinna qui exercitus armatos mouet, is aduocatio-
 ne togatorum non uidebit mouisse. Ex faciliore in
 Clodium Curionem ac uide an facile fieri tu potu-
 eris cū is factus non sit, cui tu concessisti. Ex diffici-
 liore. Vide quæso Tubero ut q de meo facto nõ du-
 bitẽ de Ligarij audeã confiteri, & ibi, an speran-
 di Ligario causa non sit, cū mihi apud te locus sit
 etiam pro altero deprecandi. Ex minore pro Cæ-
 cinna, ita 'ne scire armatos sat est, ut uim factam p-
 bes, in manus eorum incidere nõ est satis. Ergo ut
 breuiter contraham summam, ducunt argumenta
 à personis, causis, locis, tempore (cui tres partes di-
 ximus, præsens coniunctum insequens) facultari-
 bus (quibus instrumentum subiecimus) modo, id ẽ
 ut quicquid sit factum, finitione, genere, specie, dif-
 ferentibus, proprijs, remotiõne, disione, initio, in-
 crementis, summa, similibus, pugnantibus, conse-
 quentibus, efficientibus, effectis, euẽtis, iugatis, cõ-
 paratione, quæ in plures diducitur spēs. Illud ad-
 faciendum uidetur duci argumenta, non à confes-
 sis tantum, sed etiam à ficiõne, quam græci Ca-
 thypo

Hypothesin uocant, & quidem ex omnibus hisdē
 locis quibus superiora, quia totidem species esse
 possunt fictæ, quot ueræ. Nam fingere hoc loco, id
 est, proponere aliquid quod si uerum sit, aut sol-
 uat quæstionem aut adiuuet, deinde id de quo que-
 ritur facere illi simile id quod facilius accipiant iu-
 uenes nōdum scholam egressi, primo familiarius
 magis q̄ usitatis exemplis ostēdam. Lex est qui pa-
 rentes non aluerit uinciatur, nō alit quis & uincu-
 la nihilominus recusat utitur fictione similes si in-
 fans sit, si reipublicæ causā absit: & illa cōtra opti-
 onē fortium, si tyrannidē petat, si templorū euer-
 sionem plurimumq; ea res uirium habet cōtra scri-
 ptum. Utitur his Cicero pro Cæcinnā, unde tu aut
 familia aut procurator tuus, si me uillicus tuus solus
 deiecisset, si uero ne habeas quidem seruū præter
 eum qui me deiecerit, & alia in eodem libro pluri-
 ma, uerum eadem fictio ualet & ad qualitates. Si
 Catilina cum suo consilio nephandorum hoīm q̄s
 secum eduxit hac de re posset iudicare, condemna-
 ret L. Murenā, Et ad amplificationem, si hoc ti-
 bi inter cōnā in illis immanibus poculis tuis acci-
 disset, sic & si respublica uocē haberet. Has ferē se-
 des accepimus probationū in uniuersum quas nūc
 generatim tradere sat est, tum ex qualibet earum
 innumerabilis argumentorum copia oriatur, nec
 per singulas species exequi patitur natura rerum
 quod qui sunt facere conati, duo pariter subierunt
 incommoda, ut & nimium dicerent (nec tamen to-
 tum) unde plurimi cum in hos inexplicabiles la-
 queos inciderunt, oēm etiam quem ex ingenio suo
 poterāt habere conatū, uelut astrictis certis legū

uinculis perdiderunt, & magistrum respicientes naturam ducem sequi desierunt. Nam ut per se nō sufficit scire omnes probationes aut personis, aut à rebus peti, quia utrunq; in plura diuiditur: ita ex antecedentibus iunctis & in sequentibus trahenda esse argumenta qui acceperit protinus in hoc sit instructus, ut quid in quaq; causa dicendum sit ex his sciat præsertim cum plurimæ probationes in ipso causarum complexu reperiantur: ita ut sint cum alia lite nulla communes, hæc quæ sunt, & potissimæ & minime obuiæ, quia communibus præceptis propria inueniēda sunt. Hoc genus argumentorū sane dicamus ex circūstantia quæ ^{ad 150015} dicere aliter non possumus: uel ex his quæ cuiusq; causæ propria sunt, ut in illo adultero sacerdote qui lege qua unius seruandi potestatem habebat se ipse seruare uoluit. Propriū controuersię est dicere nō unū nocentē seruabis, quia te adultero dimisso adulteram, occidere non licebit, hoc enim argumentum lex facit: quæ prohibet adulteram sine adultero occidi, & illa in qua lata lex est ut argentarij dimidium ex eo quod debebant soluere creditum suum totum exigerent. Argentarius ab argentario solitum petit. Proprium ex materia argumentum est creditoris, idcirco adiectū esse in lege ut argentarius totum exigeret. Aduersus enim alios non opus fuisse lege, cum omnes præterquam ab argentarijs totum exigendi ius haberent. Cum multa autem nouantur in omni genere materiæ, tum præcipue in his quæstiōibus quæ scripto constant, quia uocum est in singulis ambiguitas frequēs, adhuc in coniunctis magis, & hæc ipsa.

ipsa plurimum legum aliorum'ue scriptorum uel congruentium uel uariantium uel repugnantium complexu uariantur, necesse est, cum res rei, aut ius iuri quasi signum est, non debui tibi pecuniam nunquam me appellasti usuram non accepisti, ultro à me mutuatus es. Lex est qui patri proditionis reo non affuerit exhaeres sit, negat, nisi pater absolutus sit. Quid signi? Lex altera, proditionis damnatus cum aduocato exulat, uix enim uidetur posse fieri, ut poena filio in eodem patre & si affuerit, & si non affuerit cōstituta sit. Cicero pro Cluentio P. Popilium & Tyberium Guttam dicit nō iudicij corrupti, sed ambitus esse damnatos. Quid signi quod accusatores eorum qui erant & ipsi ambitus damnati è lege sint post hanc uictoriam restituti, erat enim lex ut damnatus de ambitu si alter de simili crimine damnauerit restituatur. Nec minus in hoc curæ debet adhiberi quid proponendū quomodo sit quod proposueris probandū, hic si nō inuentionis uis maior certe prior. Nam ut rella superuacua sunt nescienti quid petat, sic argumenta nisi prauideris cui rei adhibenda sint, hoc est quod comprehendi arte non possit. Ideoq; cum plures eadem didicerint, generibus quidem argumentorum similibus utentur, alius tamen alio plura quibus utatur inueniet: sic exempli gratia proposita controuersia quæ minime communes cum alijs quæstiones habet: cum Thebas euertisset Alexander inuenit tabulas quibus centum talēta mutuo Theffalis dedisse Thebanos continebatur, has quia erat usus commilitio Theffalorū, donauit eis ultro. Postea restituti à Cassandro Thebani repos-

sciūt Theſſalos, apud Amphyc̄tionas agitur. Centum talenta & credidiſſe eos conſtat & non recepiſſe, ſis omnis ex eo quod Alexander ea Theſſalis donaſſe dicitur pendet. Conſtat illud quoq; non eſſe ſe hiſ ab Alexādro pecuniam datam. Quæritur ergo an perinde ſit quod datū eſt acſi pecuniam dederit qđ proderunt argumentor; loci niſi hæc prius uidero nihil eū egiſſe donādo, non potuiſſe donare non donaſſe, & prima quidē actio facilis & fauorabilis repetentium iure quod ui ſit ablatum. Sed hinc aſpera & uehemēs quæſtio exoritur de iure belli dicentibus Theſſalis, hoc regna populos ſines gentium ac urbium contineri. Inueniendū cōtrā eſt quo diſtet hæc cauſa à cæteris quæ poteſtatem uictoris uenirent, nec circa probationem res hæret ſed circa propoſitionem. Dicamus primum in eo quod in iudiciū deduci poteſt, niſi ualere ius belli, nec armis erepta niſi armis poſſe retineri ita ubi illa ualeant non eſſe iudicem, ubi iudex ſit, illa nihil ualere, hoc inueniendum eſt ut adhiberi poſſit argumentum, ideo captiuos ſi in patriam ſuam redierint liberos eſſe, quia bello parta, non niſi ea dem ui poſſideantur, proprium & illud cauſæ qđ Amphyc̄tiones iudicant, ut alia apud centum uiros, alia apud priuatum iudicem in eiſdē q̄ſtionib; ſit ratio. Secundo gradu non potuiſſe donari à uictore ius, qui id demum ſit eius quod teneat. Ius quod ſit incorporale apprehendi manu nō poſſe, hoc reperire difficilius quàm cum inueneris argumentis adiuuare, ut alia ſit conditio hæredis, alia uictoris quia ad illum ius, ad hunc res tranſeat, propriū deīn materiæ, ius publici crediti tranſire ad uictorē

uictorem non potuisse quia quod populus crediderit omnibus debeat, & quod diu quilibet unus superauerit, esse eum totius summam creditorem, Thebanos autem non omnes in Alexandri manu fuisse hoc non extrinsecus probatur quae uis est argumenti sed ipsum per se ualet. Tertij loci pars prior magis uulgaris non in tabulis esse ius itaque multis argumentis defendi potest. Mens quoque Alexandri duci debet in dubium, honorarit eos an deceperit. Illud iam rursus materiae proprium & uelut nouae controuersiae quod restitutione recepisse ius etiam si quod amiserint Thebani uidentur hinc & quid Cassander uelit quaeritur. Sed uel potentissima apud Amphycionas aequi tractatio est, haec non idcirco dico quod inutilem horum locorum ex quibus argumenta ducuntur cognitionem putem aliquin nec tradidissem. Sed ne si qui cognouerint ista si caetera negligent perfectos se protinus atque consummatos putent, & nisi in caeteris quae mox percipienda sunt elaborauerint mutam quandam scientiam consequutos intelligant. Nec enim artibus editis factum est ut argumenta inueniremus sed dicta sunt omnia antequam praeciperent, mox ita scriptores obseruata & collecta ediderunt, cui rei probatio est quod exemplis eorum ueteribus utuntur & ab oratoribus ea repetunt, ipsi enim nullum nouum quod dictum non sit inueniunt. Artifices ergo illi qui dixerunt. Sed habenda his quoque gratia est, per quos labor nobis detractus est. Nam quae priores beneficio ingenij singula inuenierunt, nobis & non sunt requirenda & nota omnia, sed non magis hoc sat est quam palestram didicisse nisi cor

si corpus exercitatione, continentia, cibus ante oīa natura iuuetur. Sicut contrā, ne illa quidem satis sine arte profuerint. Illud quoq; studiosi eloquentiā cogitent, neq; omnibus in causis ea quæ demōstrauimus cuncta posse reperiri: neq; cum proposita fuerit materia dicendi, scrutāda singula & uelut hostiatim pulsanda, ut sciant ad probandum id quod intendimus, forte respondeant nisi cum discunt & adhuc usu carent. Infinitā enim faciat ipsa res dicendi tarditatem, si semper sit necesse ut tentantes unumquodq; eorum quid sit aptum atq; cōueniens experiendo noscamus, nescio an etiā impedimento futura sint, nisi & animi quaedam ingeniata natura & studio exercitata uelocitas recta nos ad ea quæ conueniunt causæ ferant. Nam ut cantus uocis plurimum iuuat sociata neruorū cōcordia, si tamen tardior manus nisi inspectis dimēsisq; singulis (quibus quæq; uox fidibus iungenda sit) dubitet potius fuerit esse contentum, eo quod simplex natura canendum tulerit. Ita huiusmodi præceptis debet quidem apta esse & cytharæ modo intenta ratio doctrinæ. Sed hoc exercitatione multa consequendum. Ut quemadmodum illorū artificium etiam si alio spectent, manus ipsa consuetudine ad graues, acutos mediosq; horum sonos fertur: sic oratores cogitationem nihil moratur hæc uarietas argumentorū & copia, quasi offerat se & occurrat, & ut literæ syllabæq; scribentium cogitationem non exigunt sic rationes sponte quadam sequantur.

LAURENTII VALLÆ DIÀ 326

LECTICARVM DISPV-
TATIONVM LIBER
TERTIVS.

PRAEFATIO.

SATIS SVPERQVE MIHI VI-
deor studiosis nostri operis (si qui erunt)
præstitisse, cum in alijs quibusdam tum ue-
ro in hoc quod eos à laqueis uindico capti
onibusq; sophistarum. Qui noua quædam
uocabula ad perniciem aduersariorum confinxerunt, relicta ueterum consuetudine loquendi, non alia malignitate quàm illi qui in prælijs spicula ueneno tingunt, aut forte etiam maiore. Non enim hostes inter nos sumus cum disputamus, ut illi cū pugnant, sed sub eodem imperatore, quæ est ueritas militamus utriq;. Itaq; quisquis uerum loquenti contradicit is à suo imperatore deficit, & ad hostes transit, relinquens sapientiæ castra & ad spineta ignorantia se conferens, ut quantum in ipso est lumen tenebræ occupent & malitia uirtutem de possessione deiiciat, & mors enecet uitam, hanc poenam ante omnia facti sui luens, quod lucrum suū hoc ipso quod ignorat amittit. Qui em̄ disputando ratione uincitur, is quia discit lucrum facit. Sed hoc lucræ aiorum pueritate non animauertimus, nec ueritatis (cui⁹ auspicia nos seq dicimus) gloriam, sed nostram ipsorum optamus, quasi illa sit gloria nisi uero parta. Ergo uincere non possumus.

mus nisi ueritas uincat. Proinde nolint post hac di-
 alectici illi atq; philosophantes in suorum quorū
 dam uocabulorum inscitia perseuerare, sed ad na-
 turalem & à doctis tritum sermonem se conuerte-
 re, cum præsertim nihil sint (si aliter faciant) pro-
 fecturi, patefacta per me plurimorum uerborum
 in quibus maxime errabatur ueritate, ut deinceps
 etiam patefiet, hoc tamen an facere uelint ipsi ui-
 derint. Certe qui illius sectæ non sunt per me ar-
 ma habent, quibus ueritatis hostes ac potius per-
 fugas non modo à castris sapientiæ arcere sed etiā
 omnibus finibus exterminare, capere, in uincula
 conijcere queant: nam in itinere eos qui uicti sunt
 non nostrum sed illorum est qui quos uincere ne-
 queunt interemptos malunt quā captos, nunc ad
 orationem syllogisticam transeamus.

Vnde dicat dialectica logicaq; & quid syllo-
 gismus, ex quibus constet. Quid item
 sit propositio.

CAPVT PRIMVM.

QUæ hæctenus tradidimus ea ferè sunt
 dialecticis coia cum cæteris omnibus,
 quæ uero sequent hæc sibi tanq; peculi-
 aria dialectici siue logici uendicant.
 Ideoq; hoc potissimū loco explicemus
 unde dicatur & quid sit dialectica ac logica quorū
 utruq; à λέγω quod est dico, ortum est, sed diale-
 ctica antiquius uocabulum. Quam qdam definie-
 runt scientiam sermocinātem qua, definitiōe nos
 (ne scrupulosius inquiramus) contēti sumus, omis-
 so publico propè errore dicentium eam dici à dia
 quod est duo & logos qd est sermo, quod si duorū
 sermo

Termo, uel à lexis quod est ratio, ut sit duorum ra-
 tio: quod adeo stultum dictu est, ut etiam hanc ab-
 surditatem reprehendere pigeat. Qualis illa quo-
 rundam recentum, Metaphysica dici à meta quod
 est trans, & physis quod est scientia, ut ea sit scien-
 tia scientiarum, quasi non satis fuerit dialecticam
 ea laude efficere, ut appelletur ars artium, ac sci-
 entia scientiarum. Et metaphysica non sint qua-
 tuor saltem dictiones, hoc est, quæ sunt naturalia
 τὰ μεταφυσικά Logica uidetur uocabulum ab Ari-
 stotele impositum, & si à dicēdo dictum est, tamē
 pro rationali frequētius usurpatur, eoque ut ipsam
 breuiter & usitato modo definiamus potest dici
 rationalis scientia. Ratio definitur probabile Ratio
 inuentum à quibusdam nimium dure & aspere,
 ut sit medium inferens conclusionem, id quale sit
 posterius liquebit, eadem penè est Ciceronis defi-
 nitio argumenti in partitionibus dicentis. Argu-
 mentum est probabile inuentum ad faciendam fi-
 dem. Alibi ipsum argumentum eisdem quibus po-
 stea Boetius uerbis Aristotelem sequens, definit.
 Argumētum est ratio, quæ rei dubiæ faciat fidem.
 Ex quo apparet argumentum in re dubia locum
 habere. Rationem ubique, alioqui nihil intererunt
 ratio & argumentum. Et qualis quidem logica si-
 ue dialectica sit in argumento, uidimus. Nunc qua-
 lis sit in argumentatione, uideamus. Argumenta-
 tionem definiunt argumenti eloquutionem quam Argumen-
tatio.
 proprie dicunt esse syllogismum, & epicherema
 quorum hic necessario, illud autem uerisimiliter
 concludit de quo suo loco posterius. Syllogismum
 Aristoteles sic definit, ut sit oratio in qua posi-
 tis ali

Syllogif-
mus.

tis aliquibus necesse est aliud euenire per ea quæ
posita sunt: in hac definitione non fit mentio par-
tium syllogismi. Ego saltem ut ab enthymemate
de quo posterius ubi etiam de inductione differere-
mus, dixissem, differat. Syllogismus est necessaria
probationis siue necessarij argumenti per tres, p-
res elocutio, quæ sunt propositio, assumptio, con-
clusio: ut omnis homo est animal, hoc est homo, er-
go animal. Propositionem fere sic definiunt: Pro-
positio est oïo uerum falsumq; significans. Melior
illa ppositio est oïo aliqd eē uel nō eē significans.
Sed hæc definitio enunciationis ppropria est, de qua
pximo libro diximus, illa superior: aut hoc idē in-
dicare uult, aut illud quod absurdum est. Proposi-
tio est oïo uera uel falsa, cum debeat utiq; uera es-
se propositio quæ tendit ad ueritatem. Optime igi-
tur Quintilianus inquit mihi autem uidetur pro-
positio omnis cōfirmationis initium. Quare nos
de syllogistica propositione loquentes, dicamus.
Propositio est syllogismi initium, uel prima enun-
ciatio syllogismi. Est enim enunciatio genus ad p-
positionem, assumptionem, cōclusionem. Quo ma-
gis miror, cur primas syllogismi partes appellēt
maiolem & minorem, propositionem, quidā etiā
& tertiam. Nam Boetius non sine ueterum autori-
tate inquit. Conclusio est argumentis approbata
propositio. Qui enim fieri potest ut conclusio quæ
est (ut sic dicam) cauda syllogismi quæ græce dici-
tur *πρόσθεσις* fortassis trāsferēda potius p̄positio,
quā propositio, cum ab eadem p̄positione com-
pōitur à qua *πρόθεσις*, id est p̄positio. Præterea cur
argumentis dicat, non uideo. Argumēti enim elo-
singū

Proposi-
tio.

tutio syllogismus est, non argumentorum. Et in singulis syllogismis singula sunt argumenta, non plura. Et conclusio quidem certum utiq; locum habet, duarum uero priorum partium utra debeat uocari propositio, hoc est utra prior debeat esse, utra posterior dispiciendum est: dum prius aliqd de ipsarum trium partium natura disseruerimus.

De ordine partium syllogismi.

CAPVT II.

VT tria syllogismi mēbra sunt, ita tres in eo diuersæ res, duæ quidē pro materia, tertia autem pro adiumento, una quæ pbat, altera quæ probat. Vltima inquam probatio descendit pro materia. Primæ duæ eo modo sunt, quæ in faciendo pane (ut hac cōparatione utar) farina & aqua. Ex quibus solis panis fit, sed nō sine ministerio manus, quæ farinam aqua dilutam subigat, & duo diuersa conuertat in unum corpus. Hæc tāquam manus conclusio est, quæ duas superiores enunciationes commiscet & in unum redigit. Maior probat ut omnis homo, siue unusquisq; homo est animal: minor probatur, hoc est homo, id est, aliquid siue unus ex quibusq; hominibus. Quo descendit probatio, nempe in hoc ergo hoc est animal. Nisi malumus dicere duas priores esse tanquam parētes, tertiam esse illorum prolem. Sed horum parentū uter pater, utra mater, id est, uter procedere debet? Inquient Peripatetici, eā quæ dicitur maior esse patrem, & proinde debere procedere. Ego nescio an potius maior sit dicenda mater, quæ quodammodo cōceptam in utero habet & deinde parit

rit. sed omissis imaginibus quæ solent esse fallaces quid causæ est cur nõ possumus sic facere syllogismum, Socrates est homo, omnis autem homo est animal, ergo Socrates est animal quasi quibusdam gradibus ascendentes Socrates indiuiduum, homo, species, animal, genus: ut si dicamus Ascanius ortu ducit ab Anchisa, potius, quàm Aeneas ortum ducit ab Anchisa. Ascanius autem ab Aenea ergo ducit ortu ab Anchisa. Neq; uero opinor hunc colligendi modum illos aut uon uidisse, qui ultro offert se oculis aut nõ probasse, quem nulla ratio improbat, sed natura atq; usus comprobauit. At em̄ alter est consuetior. Vos cum fecistis consuetiorẽ, non natura. Sed esto qualem uultis à quo nullus sit perfectior. Num protinus hic imperfectus est & malus. An non nisi una uia est recte loquendi? cum non sit una scribendi, nisi uolumus nostra ipsorum tantum modo probare. Improbent græci latiniq; & Dalmatæ & si qui alij sunt, è sinistro scribentes in dextrũ. Eos qui secus faciunt Hebræos, Penos, Aegyptios, Syros, & quicunq; sunt alij aut illi inuicem hos improbant. Nonne si hoc faciunt ipsam dicendi sunt improbaturi naturam, quæ nobis tantam suppeditauit facultatem neq; id scribendo tantum sed omnibus penè in rebus. An non in saltãdo quasdam choreas in dextrum quasdam in sinistrum agimus? Quid non quædam nationes sagittam arcui à sinistra manu ut nos? quidam à dextra ut pleriq; Asiani imponunt & dextrã quæ sagittam tenet aliter hi, aliter illi complicant, quidam utroque modo dirigere sagittas edocti sunt. Quid non terebellum apud quosdam populos in
sinistrũ

finistrum uersatur apud quosdā in dextrum? ego
 fabros nonnullos uidi utruq; terebelli genus in
 usu habentes, & in dolandis poliendis'ue tabulis
 instrumētum, illud dolandi poliendi'ue ut nunc
 extrorsum nunc introrsum conuersum trahere.
 Quid in carne super mensam incidenda? nōne cul
 tellus ab Italis ultro, ab Hispanis citro ducitur, &
 item à sutoribus atque alijs quibusdam fit in cori
 is alutisq; incidendis. Iam uero infantium cunas
 aliæ nutrices in rectum, aliæ in obliquum agitant,
 & nos bombacinam tunicam nunc à iugilo ad uen
 trem, nunc à uentre ad iugulum inuestimus. Ita
 ab argumentando nihil interest ab hac, an ab illa
 parte incipias, & an horsum an illorsum tendas.
 An hoc non multi fecerunt ut apud Senecam omne
 peccatum est actio omnis actio uoluntaria, ergo
 omne peccatum est uoluntarium. Quid quod ali
 quando fas est tertio modo argumentari, ueluti
 si quis deorsum uersum scribar, ut nonnunquam in
 lapidibus uidem⁹ factum & ipsi in librorum mar
 ginibus facimus. Sit hoc exemplū peregrine ascē
 disti murum, capite puniendus es. Lex enim est, ut
 peregrinus qui murum ascenderit capite punia
 tur. Sed hos duos posteriores modos, ne dialecti
 cos nimiū onerare uideamur, rhetorice relinqua
 mus. Secundum modum nisi admittant dialectici
 caueant, ne dicam ideo eos nolle admittere quia
 non ita est ad captiunculas oportunus, et eam
 ut de infinitis exemplis unum ponam. Interroga
 bis me. Quod amifisti habes ne? non habeo di
 cam. Quid quod non amifisti? Ideo uero dicam
 habeo, ibi tu, regnum Persidis non amifisti, ha
 bes

bes igitur. At si ita incepisses regnum Perfidis non
 amifisti, non fuisset fallaciae locus. Ne quis tamen
 in hoc genere syllogismi affectatorem me & am-
 bitiosum putet nihil de eo praecipiam, tantum si-
 gnificasse contentus, nobis licere illo uti qui a Pe-
 ripatetico nihil differt nisi primarum partium or-
 dine: atq; ita apud M. Tullium argumentatio quae
 traditur in secundo libro artis ad Herennium scri-
 ptae, differt ab ea quae traditur in secundo rhe-
 toricorum, & si ipse uoluit esse quinque partitae de-
 hac re contra dissentientes disputat. Quod Quinti-
 lianus confutat, probans esse ut ueteres quoque uo-
 luere tripartitam. In quo quod est subiectum ma-
 ioris, id erit praedicatum minoris, ipsa autem, sub-
 iectum minoris & praedicatum maioris eundem
 locum in conclusione obtinebunt, quemadmodum
 superiori constat exemplo unusquisque homo est ani-
 mal, Socrates est homo ergo Socrates est animal,
 cuius syllogismi cognoscendi tanta facilitas est,
 ut uix de uno componendo debuerit ars tradi, si-
 ne quod traditum est ars uocari. Unusquisque enim
 homo idem est, quod unusquisque hominum. Item So-
 crates est homo idem est quod Socrates unus est
 e quibusque hominibus. Nonne cum feci hunc unum ex
 uniuersis hominibus, hoc etiam feci cum uniuersis, anima
 esse? quod ergo: quasi per se non constaret nec aperte pro-
 batum esse hunc eiusdem naturae esse cuius sunt ceteri
 tanquam fratres, tantopere fuit referenda conclusio,
 ideoque raro qui naturaliter loquuntur ueluti ora-
 tores syllogismo utuntur, cuius facilitas non mo-
 do cognoscendi, sed etiam componendi tanta est,
 ut etiam in pueris inter se colloquentibus eum de-
 prehen-

prehendamus, sed plarunq; omiffa conclusiōe. De ueris loquor fyllogismis nam eorum maior pars contra naturam atq; omnium usum traditur, de quibus iam præcepta & aliorum referamus & nostra tradamus duabus omnino figuris contenti. Quoniam tertiam penitus repudiamus, ut suo loco monstrabimus.

De quatuor modis primæ figuræ.

CAPVT III.

Prima fyllogismi forma, quam recentiores in ponendis nominibus delectati, barbara uocant: Sicut & græci post Aristotelem suis nominibus uocauerunt, constat è duab⁹ enunciationibus, una maiori, altera minori, utraque uniuersali, utraq; affirmatiua, conclusione affirmatiua, minorem uniuersitatem colligente, ut omne pecus est quadrupes, omnis caballus est pecus, ergo omnis caballus est quadrupes, eandē uim habet hoc signum uniuersale in singulari numero quàm in plurali. Nihil em̄ differt an dicamus oīs homo an omnes homines, nisi quod in plurali solet accipi pro uniuersis siue pro cūctis quod in singulari non fit, sed pro unoquoq; siue pro singulis. Ideoq; nonnulli talibus fyllogismis cauillantur sic colligētes, omnes sapientes fuerunt septem, Cleobolus & Periander fuerunt sapientes ergo fuerūt septem. Assumptio enim falsā est quæ perinde est, ac si diceretur fuerunt quidam sapientes. At quidam dici nequit nisi cum omnis significat unumquēq; & omnes significat singulos, non cū signi

ficat uniuersos uel cunctos ut in illo, omne pecus
 est quadrupes, omnis caballus est pecus, ergo qua
 drupes nempe aliqua quadrupes & aliquod pe-
 cus. Secunda forma est quam uocant, darij quæ cō
 stat ex utraq; affirmatiua maiori uniuersali, mino
 ri particulari, conclusionē affirmatiua, particula
 re colligente, ut omnis caballus est pecus, Buce
 phalus est caballus ergo pecus. Et hæc quidem af
 firmatiue, totidem ē diuerso negatiuæ, quarum pri
 or constat ē duabus enunciationibus uniuersali
 bus, maiori negatiua, minori affirmatiua conclusi
 one negatiua minorem uniuersalem colligēte, ut
 nullum pecus est bipes, omnis caballus est pecus,
 ergo nullus caballus est bipes. Altera quæ eadem
 quarta est, constat ē duabus enunciationibus ma
 iori quidem uniuersali & negatiua, minori autem
 particulari & affirmatiua, conclusionē uero parti
 culari negatiuam colligente, ut nullum pecus est
 bipes, bucephalus est pecus, ergo bucephalus non
 est bipes: illam superiorem uocant cælaent hanc
 inferiorem ferio. Quatuor enim uocales hanc uim
 hoc loco adipiscuntur ut a & e significent uniuers
 saliter, i & o particulariter, a & i affirmatiue, e &
 o negatiue. Trium terminorum qui sunt in syllo
 gismo, singuli geminantur, ut caballus pecus qua
 drupes. Et singuli à certa prohibentur sede, unus à
 maiore qui est minimus, ut caballus, unus à mino
 re qui est maximus, ut quadrupes, unus à conclusi
 one qui est medius, ut pecus. Verum non quemad
 modum totus syllogismus est affirmatiuus, ita &
 negatiuus dumtaxat cathedoricus: quanquam pos
 sit hic eiusmodi uideri, ut omnis nesciens deum
 nescit

nescit uirtutem, Socrates nescit deum, ergo nescit uirtutem, ubi male assumptum per nescit cum deberet assumi per nesciens, Socrates est nesciens deum, quod iam affirmatiuum est, quia nunc non negatur uerbum. Secus autem si incipiamus à uerbo sic, qui nescit deum nescit uirtutem. Socrates nescit deum ergo nescit uirtutem. Qui syllogismus totus negatiuus est, sed hypotheticus, de quo suo loco dicemus.

Dum signum applicatur prædicato, dumq; abest à toto syllogismo signum.

CAPVT. IIII.

HActenus loquuti sumus cum signū uniuersale applicatur subiecto, qd' nū applicat prædicato: certe pari rōne quæ exēpla breuiter subnectam. Tu amas omnes tuos ciues, hi autem sunt ciues tui, ergo tu amas hos omnes, hoc uniuersaliter. Particulariter uero, si assumas hic est ciuis tuus, cōcludasq; ergo tu amas hunc. Siue diuerso exemplo deus est ubiq;, id est, in omni loco, tartarus est locus, ergo deus est in tartaro, hoc affirmatiue. Negatiue sic, tu nullum ciuem tuum siue nullos ciues tuos amas, hi omnes sunt ciues tui, ergo neminē, uel nullum horum amas, uel ergo hos omnes non amas. Itē in nullo loco scelerato est deus, tartarus talis est, ergo nō est in eo deus. Exempla quæ attuli per signa uniuersalia, si tollamus signa, eandem uim habebunt redacta ad indefinita, ut superiore libro probaui, ut deus non est in loco scelerato siue in locis sceleratis, subauditur enim ullo siue ullis. Tu nō amas ciues tuos subintelligitur omnes,

231 LAVREN. VALLAE DIALE.
idem fit in superioribus exēplis ac cæteris oībus.

De syllogismo usquequaque parti-
culari siue singulari.

CAPVT V.

ET hi quidem syllogismi aut sunt usque-
que uniuersales, aut partim uniuersales
partim particulares. Nulli usquequaque par-
ticulares, hoc enim negat fieri posse. Sed
cur negatur? Sempronius unicus huius de-
functi filius ab hoc institutus est heres omnium
bonorum, ego autem sum Sempronius unicus hu-
ius defuncti filius, ergo ego sum ab hoc omnium
bonorum heres institutus: hoc affirmatiue, negati-
ue sic, Scæuola primigenius huius defuncti non est
heres institutus, tu es Scæuola primogenius huius
defuncti, ergo non es institutus heres. Addam alia
exempla mutando subiectum in prædicatum quæ
tamen possunt uideri cedere in secundam figuram
tamen hoc loco ponantur. Homerus est summus
poetarum, hic est summus poetarum ergo est Ho-
merus. Pater meus non est iuuenis nec flauo crine
nec longa statura hic talis, est ergo non est pater
meus.

Syllogismi per totum & partem.

CAPVT VI.

Similis ratio in toto & parte, quæ in gene-
re & specie. Quæ exempla breuissime sub-
iungam. Prima forma erit hæc: Tota Italia
est in Europa, tota Campania est in Italia,
ergo tota Campania est in Europa. Altera
quæ huius particularis est hæc erit, tota Campa-
nia

nia est in Italia, Neapolis est pars Campaniæ, ergo est in Italia. Tertia negatiua hæc: Nihil Italiæ est in Asia, tota Campania est; Italiæ, ergo nihil Campaniæ est in Asia. Quarta quæ huius particularis est hæc. Nihil Aegypti est in Africa Alexandria est aliquid Aegypti, siue pars, siue pars quædam Aegypti ergo non est in Africa, nam nihil idem est, quod non aliquid siue non quiddam, id est, non ulla res, siue non quædam res, quemadmodum superius docui sicut omne & omnia substantiuum, id est, omnis uel omnes res. Quando adest prædicato signum hæc quoque sint exemplum totum corpus anima nutrit, toti unguis sunt pars corporis, ergo totos unguis anima nutrit. Vel assumendo particulariter quæ est secunda forma, hic unguis est pars corporis ergo hunc unguem anima nutrit. Item negatiue nihil corporis, anima negligit, toti unguis sunt aliquid uel pars corporis, siue hic unguis est aliquid uel pars quædam corporis, ergo nihil unguium aut non hunc unguem anima negligit.

De quinque postremis modis primæ figuræ omnibus in probandis.

CAPVT VII.

HAec quæ ego addidi (si qua addidi) ueriores sunt atque utiliores multo, quam hi quinque modi quos Theophrastus atque Eudemus addendos putauerunt, quosque Porphyrius (quem egregie sensisse Boetius ait) ipseque Boetius ac cæteri quos legi omnes probant, mea sententia non tam probandos quam non addendos, quorum primum uocant

Baralipton is est, huiusmodi ut ipsorum ponā exē
 pla omne animal est substantia, omnis hō est ani-
 mal ergo quædā substantia est hō. Non possum me
 hoc loco cōtinere, quin in hos sophistas exclamē.
 O Theophraste, o Eudeme, o Porphyri ac Boeti,
 cur non potius concludebatis quidā hō est substan-
 tia, ubi nec opus erat cōuersione & plus ueritatis
 inerat. Quin hanc colligendi formā (qua ego sum
 usus) inter præcepta retulistis? & item in cæteris
 quatuor, nam idē in cæteris facere possum nempe
 quia particularis conclusio nequit descendere ex
 uniuersali assumptione, ideo enim quidā assumitur
 ut concludatur: dura ergo uiolentaq; erit huiusmo-
 di conclusio, nunc quis ferat eam fieri conuersionē
 duriores magis quàm uiolentam. At enim per cō-
 uersionem uenitur ad formam rectam, quæ cōuer-
 sio uocatur per accidens, en quare putastis hos mo-
 dos addendos, ut uobis liceret indirecte loqui. Pri-
 mum quomodo conuerti potest quod in medium
 non affertur. Prius enim fuit asserendum illud qui-
 dam homo est substantia ut in hoc conuerteretur
 quædam substātia est homo. Deinde quid stultius,
 q̄ ob idipsum uelle à uia aberrare? Quanto satius
 erat rectam tenere, quæ & compendiosior est, &
 facilior & gratior, & utilior. Præterea qua mihi
 uos ratione reditis in uia? profecto non secus atq;
 ille qui alienos fundos peragrans calcatis messi-
 bus, stratis uitibus, intercisis sæpibus ad uia redit,
 à qua uel aberrauerat, uel spōte discesserat. Postre-
 mo si ne illud licet quidem concludere, ergo quidā
 homo est substantia (ut ostendi) multo minus lice-
 cebit cōcludere hoc quod est ex illo conuersum er-

go quædam substantia est homo. Nam illud ad re-
 prehensionem tantum latinorum pertinet quod
 pro aliqua dictum est quædam. Quoniam in illo
 omne animal est substantia subauditur aliqua non
 quædam ut in in illo omnis homo est animal, sub-
 auditur aliquod non quoddam. Itaq; illud, aliqua
 substantia, non fuit mutandum, in quædam substan-
 tia. Secundum est celâtes nullum animal est lapis,
 omnis homo est animal, ergo nullus lapis est ho-
 mo. Peccatum hoc aliquanto minus quã superius,
 qa conclusio uniuersalis ut assumptio est. Sed quæ
 peruerfitas inuertere cõclusionem quæ erat ergo
 nullus homo est lapis, nam si hæc duo cõuertütur
 nullus homo est lapis, & nullus lapis est homo (ut
 proximo libro ostendi) tamen conuersio nequit
 fieri nisi prius quod cõuertendum est proferatur,
 qd cum protuleris cõuertereq; uolueris iam à tuis
 colligendi formulis recessisti. Tertium huic simi-
 le est particulariter assumens concludensq; quod
 uocant dabitis, omne animal est substantia, quidã
 homo est animal, ergo quædam substantia est ho-
 mo. Vera conclusio erat, ergo quidã homo est sub-
 stantia quam isti inuerse ac præpostere proferüt
 similes pueris qui per lulum retrorsum incedunt,
 similes scænicis quibusdam qui pedibus tanquam
 manibus ludicri gratia ipsis manibus ambulant,
 similes mulieribus quæ præposteros partus edunt
 quod genus pariendi monstrosus habetur ple-
 numq; pœnarum. Vnde qui sic nascerentur
 Agrippæ sunt dicti uel quod egre, id est, difficul-
 ter pariuntur, ut quibusdam placet uel ab egritudi-
 ne & pedibus qui priores capite prodcüt. Etenim
 tales

tales syllogismi difficile eduntur, & apud audientes simile quiddam monstri proferunt. Nam nemo intelligat tale probandi genus duce natura, sed exhorreat. At Boetius & hi quos Boetius laudat sic loquentes, uidentur mihi Agrippinos partus existimare speciosos. Quid aliud credas, quàm ipsos eodem modo natos esse, ut Nero ex Agrippa (& si hic iocis loc⁹ nō est ut editi sunt) ita delectari in loquendo præpostere: dignos profecto (pergam iocari) qui fœminæ sint & hoc potius quàm consueto illo naturaliq; pariant modo. Quartū Fapesmo omne animal est substantia, nullus lapis est animal, ergo quædam substantia non est lapis. Hoc tanquam simile esset primo per accidens uolunt & ipsum conuerti non Agrippa sed abortiuus, & in ipso pariendi nixu extinctus. Quintum huic par autem omnium mostrosissimum quod uocant frifesomorum, eo quod aiunt conuerti per trāspositionem & alijs modis. Quoddam animal est substantia, nullus lapis est animal, ergo quædam substantia non est lapis. Ceterum amplius modos ego reperiam indirecte colligendi atq; oblique, si uelim uti ista licentia reducere atq; cōuertendi. aut citra istam licentiam quod uel eo manifestum est, quod ex his quinq; modis primi duo nisi habeant inuersam conclusionē reddent tolerabiliores syllogismos, q̄ ab istis Agrippis dialecticis traduntur. Quo magis Boetiū miror qui hæc Romanis auribus tradens non expugnarit aliquatenus atq; castigarit, quæ apud neminem opinor ueterum latinorum duntaxat magnam eum inuenisse laudata.

De totidem modis secundæ figuræ
quot primæ, & in secundâ posse
primam conuerti.

CAPVT VIII.

Secunda figura totidē modos quot prima ha-
bet, omnes concludentes negatiue, quorum q
habet propositionem negatiuam, is assumptionē
affirmatiuam: ē diuerso qui affirmatiuam proposi-
tionem, is negatiuam assumptionem habet. Quo-
runq; duo toti uniuersales, totidem mixti ex par-
ticularibus. Nam ex solis particularibus etiā pos-
se fieri puto, ut docent quæ superius posui exem-
pla. Sed nescio cur uelint hanc figuram reduci ad
primam, quasi non possit & illa in hāc reduci. Pri-
mus modus uocatur ab istis Cæsare, nihil insensibi-
le est animal, omnis homo est animal, ergo nemo
est insensibilis. Secundus Camestres, omnis homo
est animal nihil insensibile est animal, ergo nihil
insensibile est hō. Hos ego duos modos pro uno
sed duplici accipio. Ideoq; utraq; conclusionem
utrobiq; conuenire reor, neq; enim distinctæ sunt
præpositio & assumptio ut altera maior sit, altera
minor sed quodammodo pares, ideoq; sicut neu-
tra uendicat sibi primum aut secundum locum, ita
utraq; ius habet in utraq; conclusione. Verum istis
placuit, ut id quod secundo loco poneretur, uen-
dicaret sibi conclusionem, quod uerū esset nisi sem-
per gemina esset conclusio. Sed earum dicamus al-
teram ad id quod primo loco, alteram ad id quod
secundo loco positum est referri. Idem contingit
in reliquis duobus, qui tamē sunt magis distincti,
quorū prior, qui est idem tertius, uocatur festino,
quandq;

quanquam debet esse ordine quartus, ut in prima figura ferio. Et baroco (qui numeratur inter hos quartus) debet præcedere ut in prima figura darij, cuius autem exemplum tale est, nihil insensibile est animal Bucephalus est animal, ergo Bucephalus non est insensibilis. Alterius, quem dixi uocari baroco, hoc est exemplum, omnis ursus est animal, arctos non est animal, ergo non est arctos ursus. Quid obstat quo minus hic in superioribus dupliciter possim⁹ cõcludere? ergo nihil insensibile est bucephalus, & ergo nulla ursus est arctos. Immo quod obstat quoniam possumus sic incipere? Arctos non est animal omnis autem ursus animal ergo nullus ursus siue nulla ursus est arctos. Item Bucephalus est animal, nihil autem insensibile est animal, ergo nihil insensibile est Bucephalus, siue ergo Bucephalus non est insensibilis et ergo arctos non est ulla ursus uel ullus ursus. An quia incipiendū est potius ab uniuersalibus & maioribus, at non sunt istę particulares illarum, & minores quàm ut eis hanc reuerentiam debeant, ut loco cedant & priorem sedem semper habere patiantur. Itaque nihil intererit an particulariter an uniuersaliter hic uel incipiamus uel cõcludamus, tolerabilius tamen est, ut à particularibus incipiamus quàm ab uniuersalibus concludamus. Quomodo autem hæc figura conuertatur in primam dicere quo attinet? an non prima conuerti potest in hanc, ut in cælarent & ferison si pro nullum pecus est bipes, diceremus, nihil bipes est pecus. Illud potius attinet tradere huius figurę esse, quotiens quempiam ex suis ipsius uerbis confutare uolumus, ut omnem ignem ais alimēto ege-

re. Et omnes fiderei ignes alimento non indigent, ergo non omnis ignis eget alimento, siue ergo non uerum ais, omnem ignem egere alimento à diuerso. Nullum ignem uis carere humoris alimento, at omnes ignes fiderei alimento carent, ergo nonnulli ignes carent alimento, siue ergo falsum sentis nullum ignem carere alimento: hi modi usquequaque sunt uniuersales, illi particularibus mixti, omnis Germanus est (ut ais) albus, hic Germanus non est albus, ergo nō omnis Germanus (ut ais) est albus. Item ais nullum Germanum esse atrū, hic autem Germanus talis est, ergo nō nullus Germanus quod tu negas est ater, fas hic est & à minore incipere. Variabo exempla tollendi fastigij gratia. Ais Periandrum Corinthi Tyrannum fuisse sapientem, at nemo tyrannus est sapiens, siue at nemo sapiens est tyrannus, ergo non fuit Periander tyrannus & idem sapiens. Item negant Periandrum suorum ciuium amatorem, at qui sapientes (de quorum numero hic fuit) sunt suorum ciuium amatores, ergo falso eum negant suorum ciuē fuisse amatorem. Potest etiam in hoc genere totus esse syllogismus, particularis, ut patrem tuum ais fuisse procera statura, atqui Socrates non fuit procera statura, ergo Socrates non fuit pater tuus, siue ergo non fuit pater tuus Socrates. Sed de hoc genere colligēdi, & si usitato & uenusto, ideo superiores non fecerunt (ut opinor) mentionem quia maluerūt, hoc per hypoteticum syllogismum explicare cuius tractatum nunc subiungerem, nisi tertiam figuram confutare nunc heremus. Illud tamen non omittentes, per

per totum & partem, in secunda quoq; figura fieri syllogismos quorum exempla ne uerbosiores uideamur, quoniam facillima factu sunt ipsis legentibus facienda relinquamus.

Tertiam figuram omnino improbandam.

CAPVT IX.

Tertia quæ ab istis constituitur figura nihil in se habet sanitatis, sed tota plane insana est, ut pudeat me uicem eorum qui uel inuenerunt eam uel probandam putauerunt. Et quo sit turpius sex qui partitam faciunt, cum aliæ sint quadripartitæ, id est, maiorem cæteris. Cuius primus modus est, ut eorum utar exemplis quem uocant darapti, omnis homo est substantia, omnis homo est animal, ergo quoddam animal est substantia. Secundus quem uocant felapton. Nullus homo est lapis, omnis homo est animal, ergo quoddam animal non est lapis. Tertius quem uocant disamis: quidam homo est substantia omnis homo est animal, ergo quoddam animal est substantia. Quartus quem uocant datisi, omnis homo est substantia quidam homo est animal, ergo quoddam animal est substantia. Quintus quem uocant bocardo quidam homo non est lapis, omnis homo est animal, ergo quoddam animal non est lapis. Sextus quem uocant ferison Nullus homo est lapis quidam homo est animal, ergo quoddam animal non est lapis. Nec hic quidem possum me continere quo minus exclamem. O Polypheme nugator, ò nugarum amatrix Peripatetica familia. Onatio insaniens, quem unquam ita argumentantem audistis? imò quis uestrum ita argumen

argumentari ausus est? quis ita argumentantē admitteret? pateret? intelligeret? Quo mihi argumentandi artificium? pinde ac si uelletis inuenire alias literas non quæ nostrā linguam ad eam expromēdam adiuuarent, sed aliam facerent si quis aliam linguam facere uellet. An non intelligitis in omnibus esse naturam ducem? cur enim illos modos quos approbaui, approbent omnes? quia natura duce omnes utuntur etiam rustici, etiam fœminæ, etiam pueri, quorum in ore licet omnes illos modos annotare, nullum autem illorum sex, aut illorum quinq; ideo cum hos audiunt, non agnoscunt in se sed admirantur ueluti prodigia re formidantq; contingere, quod si uolebant colligere, quoddam animal aut esse substantiam aut nō esse lapidem, nam hæc duo tantum his sex modis colligere uolunt, an non poterant ita colligere? omne corpus est substantia, quoddam animal est corpus, ergo quoddam animal est substantia. Item nullum corpus animatum est lapis, quoddam animal est corpus animatum, ergo quoddam animal non est lapis. At enim licet hos modos ad illos primæ figuræ redigere, per conuersionem, per accidens, per contrapositionem per impossibile: ista remedia sunt, atq; medicinæ ægrotorum syllogismorū, sed quo mihi syllogismos ægrotos? Argumentari uelut præliari est, quis ergo in prælio uelit milites ægrotos? aut si ægroti non sunt, certe arma inuersa ac præpostere gestant, & illis magis impediti sunt quàm muniti & tanq̃ uestibus non amicti, sed inuoluti atq; impliciti. Aurelius priscis temporib; pictor alioqui bonus ac celebris semp amore ali-

q cuius

cuius mulieris flagrans, nunquã non fere deas pingebat, sed in quibus amicarum suarũ effigies redderetur: ut nesciret an ex deabus faceret scorta, an ex scortis deas. Huic similes istarum argumẽtandi formarum adumbrator & pictor, quisquis is fuit, qui nimio suo delectatus ingenio ac studio & secundam figuram quasi mala sit, & tertiam quasi bona esse possit ad primam reduci docuit: nullum discrimen inter tam diuersa faciens, nec minus illudere hominum auribus quã ille pictor oculis. Rusticanum credo existimans aliorũ more loqui, nihil admirans nisi insolitum & à natura abhorens. Quemadmodũ impudicas mulierculas magis blese cum amatoribus, quã puro sermone loqui delectat, & ut peruersitati cumulus accederet tanquam geometriam & arithmeticam traderet literis potius quã ueris exemplis est usus, non alia meo iudicio fraude quam hi qui de mercibus suis non optime sentientes dant operam ut eas mercari uolentes in opaco cernant, & matres filias deformiores quas uiris locare uolunt noctu ad lumẽ lucernæ citius quã interdiu ad lucem ostendunt, sperant enim isti carius uẽditum iri sua præcepta si minime obuia & exposita fuerint, ut quæ multiplice fera obsignata sunt preciosiora creduntur. Sed quid attinebat rebus per se obscuris addere tenebras, & cibus per sese austeris & fastidium nauseamq; mouentibus pro condimento felleam quandam adhibere amaritudinem. Verum fortasse nimium euagatus sum in reprehendendo, redeo igitur in uiam. hætenus de categorico syllogismo.

De hypothetico syllogismo.

Hypotheticam Boetius conditionalem propositionem uocat quod cum quadam conditione denunciet esse aliquid si aliud fuerit. Categoricalam uero prædicatiuam in qua aliquid de aliquo prædicatur. Est igitur categorica simplex quædam enuntiatio. Enunciationem malo dicere, ut superius sum testatus quàm propositionem. Hypothetica uero duplex aut multiplex enuntiatio, & ut ipsa uox indicat suppositiua: de quâ nihil conscriptum esse ab Aristotele idem Boetius ait: tametsi cum alibi tum in Analyticis quos se transulisse ipse Boetius fatetur, de hypotheticis syllogismis disseratur. Sed Theophrastus (ut eiusdem uerbis utar) uir omnis doctrinæ capax rerum tam summæ exequitur. Eudemus uero latiore dicendi graditur uiam, sed ita ut ueluti quædam seminaria sparsisse, nullum tamen frugis uideatur extulisse præuentum. Ac de seipso pergit dicere, nos igitur quæ tum ingenij uiribus & amicitia tuæ studio sufficimus, quæ ab illis dicta breuiter uel emissa funditè sunt elucidanda diligenter & subtiliter persequenda suscepimus. An persoluerit Boetius quod promiserit ipse uiderit. Ego certe eius quas formulis argumentari non ausim quippe quas neminem uideò usurpasse, nec tam longa præceptione res indiget ut ille fecit, licet pluribus modis quàm ab eo collectis hypotheticus fiat syllogismus. Per si uel per quando, per ubi uel per cum, per relatiua, per comparatiua, & alia huiusmodi ac totidem modis hic quot categoricus fit, atque pluribus ut in prima figura, quicquid est pecus, est quadrupes, omnis

caballus uel Bucephalus est pecus. Item quicquid est pecus non est bipes. Quia talis enunciatio est indefinita, uim habens uniuersalis, frequentissime tamen loquimur per si, ut si peperit cum uiro concubuit, peperit autem, ergo concubuit cum uiro. Sed nescio cur Boetius dixerit de categorico fieri posse hypotheticum, sed non è diuerso. Nā quid causæ est cur is qui è categorico factus est, hypotheticus, non possit rursus in pristinam restitui formam, quasi glacies quæ liquefacta est, non possit redire in glaciem aut aqua nequeat glaciarum ac rursus liquefcere: quod si qui fuerint hypothetici qui non possunt redigi in categoricos, fat est aliquos redigi posse, ut quæcunque femina peperit, cum uiro concubuit, redigam in categoricum sic: omnis enixa, omnis puerpera, omnis mater, omnis aborta cum uiro concubuit, quæ ratio loquendi facilius est in græca lingua quæ habet participia in omnibus temporibus actiua & passiuua. Ita illi uix erunt qui redigi non possint. Est autem hypotheticus, ut superius ostendi, totus aliquando negatiuus, ut quisquis deum nō colit, is nō colit uirtutem, nemo gentilis colit siue tu non colis deum, ergo nemo gentilis colit uirtutem, siue ergo tu non colis uirtutem. In secunda figura hæc sint exempla. Quicquid est insensibile, id non est animal, omnis homo est animal siue ego sum animal, ergo nemo est insensibilis, siue, ergo ego non insensibilis. Verum si introspeciamus altius hanc secundam figuram reperiemus ad refellendum esse natam. Si enim dicam hæc femina si peperit, cum aliquo concubuit, peperit autem ergo concubuit

cubuit cum aliquo. Videor uelle probare hanc fœ-
 minam esse corruptam. Sin assumam per secun-
 dam figuram non concubuit autem, concludamq̃
 ergo non peperit, uideor uelle refellere, quod al-
 ter affirmarat: ideoq̃ in tali sermonis genere ac-
 comodatior est subiunctiuus modus sic, si pepe-
 risset cum aliquo concubuisset, non concubuit, er-
 go non peperit. Item per negationem ista fœmi-
 na si cum nullo concubuit non peperit, cum nullo
 autem concubuit, ergo non peperit. Est prima
 figura uel probandi, uel confutãdi gratia dictum,
 ac si ita assumas, concubuit autem cum uiro, immo
 ad rem apertius intelligendam per subiunctiuum
 loquaris sic ista fœmina, si cum nullo concubuis-
 set non peperisset, nunc peperit ergo cum aliquo
 concubuit. Vtique loqui uideris gratia refellendi
 illum qui istam cum aliquo concubuisse negaue-
 rat, quam differentiam primæ & secundæ figuræ
 declarant uerba Ciceronis in libro secundo de di-
 uinatione dicentis: Cum magis properant con-
 cludere solent, si dij sunt est diuinatio, sunt autem
 dij est ergo diuinatio. Multo probabilius est, non
 est autem diuinatio, ergo non dij, hæc secunda as-
 sumptio non illos decebat qui deos esse defende-
 bant, sed hos qui illorum opinionem refellere uo-
 lebant, quod fuisset apertius si ita inciperet. Si dij
 essent, esset diuinatio, diuinatio autem non est, er-
 go neque dij. Et licet subiunctiuus modus hic plus
 comperat tamen crebrius per indicatiuum sunt
 autores loquuti, ut apud Quintilianum si nõ sunt
 apes mæx, ne id quidem quod de his efficitur me-
 um est. Alius dixisset si non essent mæx apes, ne id

quidem quod his efficitur meum esset quod autem
 his efficitur meum est, ergo & apes meæ. Vides ut
 aliquando propositione affirmatiua assumimus
 concludimusq; negatiue: aliquando propositione
 negatiua assumimus concludimusq; affirmatiue,
 quod etiam secus fieri potest, ut sit assumptio ne-
 gatiua, affirmatiua conclusio, propositio anceps
 ut si non essent apes meæ, id quod apes faciunt ali-
 enū esset. Atq; non est alienū quod apes faciunt, er-
 go apes sunt meæ, habet ergo usum in syllogismo
 etiam alius modus quàm indicatiuus ut nunc ap-
 paret è subiunctiuo, cuius unum sumam è Cice-
 rōe exemplum ideo longius repetitum quod non
 nihil in eo desydero. Is ita in rhetoricis scribit.
 Cum autem his concessis complexio ex his non cō-
 ficietur hæc erunt consyderanda num aliud confi-
 ciatur aliud dicatur hoc modo. Si cum aliquis di-
 cat se profectum ad exercitum. Contra eum qui
 uelit uti hac argumentatione, si uenisses ad exer-
 citum à tribunis militaribus uisus esses, non es au-
 tem ab his uisus, non es igitur ad exercitum pro-
 fectus: hic cum cōcesseris propositionem & assum-
 ptionem complexio est infirmanda. Aliud enim
 quàm quod cogebatur illatum est. At nunc qui-
 dem quo res facilius cognosceretur, perspicuo
 & grandi uitio præditum posuimus exemplum,
 equidem ego nullum uitium hic uideo nedū per-
 spicuum & grande nisi forte demutatione uerbi
 uenisti in profectus es, quod nec sensum mutat
 & ad rem pertinet. Alter enim profectum se ad
 exercitum dicebat, nos cum refellimus non fuis-
 se profectum illuc ergo perinde est ac si incepisse-
 mus

mus, si ad exercitum profectus esses, nam nihil est aliud ire siue uenire ad exercitum quam illuc proficisci. Cur igitur aliud quàm quod cogebatur illatum est? hæc quàm breuissime atq; apertissime potui de hypothesi.

Quædam uerba reddere numerosum ac multiplicem syllogismum.

CAPVT XI.

Quorundam natura uocabulorum facit, ut duplici ac multiplici assumptione & cõclusionẽ utamur, nullum animal præter hominem religionis est capax, phœnix non est hõ, ergo non est religionis capax: quod est exemplum primæ figuræ, perinde ac si diceres phœnix est animal Præter hominem nemo nisi bonus fœlix. Plato bonus ergo fœlix, uel Plato non bonus ergo non fœlix, hoc in prima. In secũda sic: Plato fœlix, ergo bonus uel Plato nõ fœlix, ergo nõ bon^o. Soli pygmei ex hominibus non erubescunt. Hi sunt pygmei ergo non erubescunt, hi non sunt pygmei, ergo erubescunt, hi erubescunt ergo nõ sunt pygmei, hi nõ erubescunt ergo sunt pygmei. Vinum phalernum est oĩm optimũ, hoc est phalernũ, ergo oĩm optimum, uel hoc est optimum omnium, ergo phalernum, tale est apud Ciceronem de natura deorum libro primo. Quod ratione utitur id melius est quàm id quod ratiõẽ non utitur, nihil autem melius mundo ratione, igitur mundus utitur. Simillimũ huic est apud Quintilianum, sed (ut reor) aliunde sumptum, omnia animalia meliora sunt quàm inanimata, nihil autem melius mũdo, ergo mundus aĩal.

neq; uero de uniuersorum uocabulorū natura singillatim præcipere possumus, non nihil tamen in posterioribus attingemus. Interim hoc addimus nonnunquam recidi à forma syllogismi, sed tamē ui uerborum fieri syllogismum, ut philosophia est uirtus, Socrates est philosophus, ergo præditus uirtute. Item uirtus est summum bonū philosophus amat, ergo hanc amat summum bonum. Nam illic pinde est ad si dixissem omnis philosophus est uirtute, præditus Socrates est philosophus, ergo uirtute præditus. Et hic perinde ac si dixissem qui amat uirtutem amat bonū summum, philosophus amat hanc igitur amat summum bonum. Tale est illud Ciceronis in topicis à definitione, ita enim hoc genus argumenti uel argumentationis appellant. Ius ciuile est æquitas cōstituta his q̄ eiusdem ciuitatis sunt ad res suas obtinendas, eius autem æquitas utilis cognitio est, utilis ergo iuris ciuilibus scientia, hic syllogismus ad eam formam quam ego docui non minus naturalem quam illam peripateticorum secūdum quam ita fiet syllogismus æquitatis quæ constituta est, his qui eiusdem ciuitatis ergo utile ē ius ciuile, siue ut ille colligit utilis est iuris ciuilibus scientia.

De coaceruatione.

CAPVT XII.

MEdiam quandam uiam inter has duas argumentandi formas tenet coaceruatio syllogismorum (quem græci σέσωπον uocāt) cum alius ab alio deinceps excipitur ut quod ego uolo idem mater, quod mater idem Themistocles, quod Themistocles idem populus Atheniensis: igitur

tur quod ego uolo, idem uult populus Athenien-
 sis. Quod perinde est ac si diceremus quod est lau-
 rus est arbor, quod est arbor est corpus, igitur qd̄
 est laurus est corpus: siue qui ortū ducit ab Asca-
 nio, ortū ducit ab Aenea, qui ab Aenea idē ab An-
 chisa, igitur qui ab Ascanio idem ab Anchisa ortū
 ducit. Peripatetico autem more quod uult mater
 idem uult pater, quod uult pater idem populus,
 quod aut ego uolo idem uult mater. Igitur quod
 ego uolo idem uult populus, itaque nihil hoc ali-
 ud est, quàm repetitio syllogismorum, ut nihil at-
 tineat hic aliud separatim præcipere, nisi ut cauea-
 mus ne transitus ipse nos fallat, cum præsertim
 multæ sunt huiusmodi species de quibus plusculis
 dicam, ut euidentius appareat animaduertendum
 esse uerborum naturam. Est enim dissimile si quis
 dicat Roma est pulcherrima urbium, regio hæc
 Romæ regionum est pulcherrima huius regionis
 domorum omnium urbium. Ante omnia cum di-
 co pulcherrima urbium sic accipi debet quod do-
 mos quàm cæteræ urbes habet pulchriores. Aliter
 nihil sequitur idem de regione dico pulcherrima
 & tamen cum ita sit, non est consequens domum
 hanc præstare cæteris, non modo aliarum urbium
 sed ne Romanæ quidem, quoniam aliqua aliarum
 regionum domos potest superare meã. Neq; eñ
 regio pulcherrima est, quod unam pulcherrimam
 habeat domum, sed quod plures cæteris pulchras.
 Idem dico de urbe quod frequenter uidemus in
 uico non pulchro & in urbe non pulcherrima ædi-
 ficia habente, esse longe pulchriorem domum quã
 ulla sit in pulchriore uel uico, uel oppido, huic si-

mile est illud apud Macrobiū, optimos omniū pisces producit Italia, optimos in Italia Tyberis, optimi ex Tyberi sunt lupi, optimi ex lupis sunt hi qui inter duos capiuntur pontes, igitur iidem sunt omnium piscium optimi. In huiusmodi materia spectandum est, sicut in cæteris, sed aliquanto attentius quid sequatur, quid repugnet. Nam ut hic fortasse consequentia non stabit & item si colligere uelis de diuitijs hominum, de nobilitate, de uiribus, de pulchritudine, de scientia, ita stabit, si de colore, de frigore, de ubertate, de proceritate corporum, de distantia urbium atque terrarum. Idem efficit, si non repetamus proximum quicq̃, sed aliud atq̃ aliud simile, sed aliquanto minus subiiciamus, præsertim interrogando. Quod simile quiddam habet inductioni: de qua (ut dixi) posterius loquemur, ut si quis neget se malle pisciculum esse quàm solem, sic cum percunctabimur, nunquid malles esse etiam luna, inquiet, mallẽ quid quæstella, quid quàm mare, quid quàm flumen, quid quàm riuus, quid quàm fonticulus, quid quàm stilla equæ: certe ultimum aut ultima negabit, tunc eadem retrorsum relegamus dicentes, si non malles esse stilla quàm pisculus, ergo nec quàm fonticulus, nec quàm riuus nec quàm flumen, nec quàm mare, nec quàm stella, nec quàm luna, nec quàm sol. Neq̃ hinc abest procul cum sæpius idem repetentes in summa colligimus, ut si nemo debet offerre se morti pro unius, aut alterius ciuis uita, nec pro triū quia q̃d duo nõ effecerunt, id nec tertius efficiet, si neq̃ hic tertius profecto nec quartus, si non pro quatuor ciuium certe nec pro quinque

que nec pro sex, & ita deinceps, ergo nec pro tota ciuitate, hoc totum loco erit propositionis: deinde assumetur, nemo autem debet se morti offerre pro unius aut alterius ciuis uita, siue Curtius autem non debuit se morti offerre pro uno aut altero ciue, ergo nec pro tota ciuitate. Idem contra ualet hoc modo si quis pro decem milibus hominum ex quibus ciuitas constat salute, debet subire mortem, quid ni? etiam si uno minus decem milibus ciuitas constaret. Si uno dempto quid ni? & altero, si duobus demptis quid ni, & tribus? si tribus certe & quatuor? atque ita singulis demendis ad unum usque deueniam, deinde assumam in secunda figura. Nam superius assumpsi in prima. Atqui pro unius ciuis salute quis mortem subire non debet, ergo nec pro totius ciuitatis. Sed euidentior huiusce argumentationis fuerit intellectus, si loquamur per subiunctiuum sic: si quis pro totius ciuitatis salute mortem subire deberet, & reliqua, sed in utroque exemplo negatiue loquuti sumus. Cur non etiam loquamur affirmatiue? idem sufficet exemplū. Si assumemus affirmatiue. Christus autem subisset mortem pro hominum salute etiam si uno pauciores fuissent, ergo pro unius si unus fuisset. Cuius hæc commodior fuisset propositio. Si quis pro omnium hoīm salute subiit mortē etiā si uno pauciores essent subiisset. Itē si timent tibi orationem habere ad populum dicam. Si tibi habenda esset oratio apud quatuor timeres ne? minime inquam responderes timerē, qd apud quocūq; nec istos timerem, quid sex? & ita gradatim pueniam ad populum concludamq; nā superior mea rogatio

gatio & tua confessio locum habet assumptionis, ergo nec apud populum timere debes habere orationem, fietq; uerū fortasse quod Cicero ait ineptū esse quos singulos contemnimus, tāquam barbaros putare uniuersos esse aliquid. Ideo dixi fortasse, quia non solum aliam uocem, alium gestum, aliam orationem uniuersi postulant quā pauci, sed etiam quod ipsa uniuersitas multum facit & (ut dixi) in principio coaceruatio, siue in cōtrariū accerui imminutio. Etenim hac ratione Abraham aggressus est deum ad impetrandam misericordiam Sodomitis & Gomorritis, cum subinde interrogaret, quid si illic quinquaginta fuerint iusti? qd si minus quinquaginta iustis quinque fuerint, quid si quadraginta, quid si triginta, quid si uiginti, qd si decem? Nec ad minorem numerum descendere est ausus, sciens non idem in diuersis numeris esse momenti & plus in decem quā in quinque, & in uiginti quā in decem, & in triginta quā in paucioribus, & item plus in quadraginta plus quoque in quadraginta quinque, & his plus in quinquaginta, & ita deinceps in infinitum. Quo minus Horatianum illud probaucrim ubi colligere uult auctoritatem libris non acquiri numero annorum, cum ait ad Augustum scribens. Vtar pmissō caudæq; pilus ut equinæ paulatim uello & demo, unū demo, & item unū. Vnus inquit annus non dat adimit uel libris auctoritatem, quod non totam solidamq; fateor quod nullā nego, in quo probando tribus similitudinibus est usus una de cauda equi, altera de aceruo, tertia de uino, quæ omnes cōtra ipm faciunt. Nam unus pilus caudæ equinæ ademptus
tam

tam & si non det euidens signum uacui tamen ali-
 quid relinquit, & equum si non tota cauda tamen
 illius parte priuauit, & qui unū pilum equinæ cau-
 dæ dempsit si non abstulit caudam equo certe ab-
 stulit pilum caudæ, quæ è pilis constat, qui si per-
 gat alterum, tertium, quartum pilum ac deinceps
 demere: ut senex ille à Sertorio iussus fecit, cau-
 da in nihilum recidet. Cui simile est illud apud Eso-
 pum de fasce uirgarum à patre filijs ad frangendū
 dato, quem cum nullus eorum posset frangere, ite-
 rum iussi uirgatim, facillime fregerunt. Igitur un^o
 annus dat adimitq; libris autoritatem, sicut unus
 pilus caudæ equinæ & una uirga fasci. Et duo an-
 ni ut duo pili ac duæ uirgæ, & cētum milleq; anni,
 ut centum ac mille pili totidemq; uirgæ. Sicut etiā
 quæ secunda similitudo est unum granū dat acer-
 uo aliquid adimitq; quod sæpius repetitum & fa-
 cit acruum & destruit. Siquidem formicæ singula
 gestantes grana & nostrum acruum destruit, &
 suum construūt. Mustum quoq; ipsa die purgatur
 plusq; habet ut sic loquar dignitatis hodie quā he-
 ri habuit, ac plus cras atq; perendie habebit donec
 per singulos dies incomparanda sibi dignitate p-
 ficiens desinit esse mustum, mereturq; autoritatem
 potionis nomenq; ueri uini, ergo cōtra faciunt (ut
 dixi) similitudines suæ contra quem ego quoq; au-
 dacius dixerim quod ipsius argumentatio non ma-
 gis facit ad autoritatem librorum q̄ ad ætatis lon-
 gitudinē. Quis em̄ quod centenarius non sit senex
 aliquem ita colligentem? quid si cētenarius sit mi-
 nus uno anno erit ne senex? quid si item altero,
 siue quid si uno mense minus uel uno die? quid si
 duo

duobus: quid si tribus: & ita deinceps. Nōne hæc argumentatio eo perueniet, ut centenarius sit idē anniculus: & è diuerso fursum uersum eundo anniculus sit centenarius hoc est decrepitus, sicut decrepitus erit idem infans. Quod genus probationis à quolibet prolatum Horatius ipse satyrico super percilio damnaret, idem de cæteris rebus dici posset. Vnde Cicero in Academicis, inquit, rerum nam nullam dedit nobis cognitionē, finium ut ulla in re statuere possimus, quatenus ne hoc in aceruo tritici solum unde nomen est, sed nulla omnino in re minutatim interrogatti diues, pauper, clarus, obscurus, sit multa, pauca, magna, parua, longa, breuia, lata, angusta, quanto aut addito aut depto certū respondeamus nō habeamus.

De dilemate antistrephōteꝝ siue cōuersione.

CAPVT XIII.

VT autem hoc proximum ex pluribus partibus constat. Ita illud quod greci dilematon uocant, tantum à duabus quælia fuerunt superiore libro Quintilianæ exempla, & quale illud apud Ciceronem, si bonus cur accusas, si malus cur uteris, de quo ideo pauciora dico, quod de eo satis in eo loco est à Quintiliano præceptum. Quomodo autē è contrario respondeat, solet à rhetoribus tradi quod greci Antistrephontē, Cicero conuersionē uocat. Quorū dum refello traditionē (nā ab eis dissentio) uolo mihi ueniā datā si aliquantisper oratorie loquar (nā ab oratoribus siue rhetoribus hoc præcipue tradit) atque euagatus fuero, non admodū ingrata doctoribus (ut spero) futura oratiōe, & ab A. Gelio

lio potissimum reprehensionē exordiar cuius uerba hæc sunt. Euathlus adulescens diues eloquētiæ discendæ causarumq; orandas; cupidus fuit. Is in disciplinā Prothagoræ sese dedit, daturumq; pmi sit mercedē grandē pecuniā quantā Prothagoras petiuerat, dimidiūq; eius dedit iā tūc statī priusq; disceret, pepigit ut reliquū dimidiū daret, q̄ primū die causam apud iudices uicisset, postea cū diutule auditor assektorq; Prothagoræ fuisset in studio qd facundiæ abunde pmouisset, causas tñ non recipe ret, tēpusq; longū iā transcurrere, & facere id uideret ne reliquum mercedis daret, capit consilium Prothagoras ut ipse existimabat astutum, petere instituit ex pacto mercedē litē cū Euathlo conte stat, & cū ad iudices conijciendę consistendæq; causæ gratia uenissent, tum Prothagoras sic orsus est. Discite inquit stultissime adulescens, utroq; id mō fore uti reddas qd peto siue cōtra te pronunciatū fuerit siue p te. Nam si cōtra te lis data erit merces mihi ex snia debebit, quia ego uicero, si uero secū dum te iudicatū erit ex pacto debebit quia tu uicē ris. Ad ea respondit Euathlus potui, inquit, tā ancipi cū captioni isse obuiā si uerba ipsa nō facerē sed alio patrono uterer. Sed magis mihi in ista uictoria pro ludium est, cum te non in causa tantum sed in argumento quoq; isto uincam. Discite igitur tu quoq; magister sapientissime, utroq; modo fieri, uti non reddam quod petis, siue contra me pronunciatum fuerit siue pro me. Nam si iudices pro causa mea senserint nihil tibi ex sententia debebitur, quia uicero. Sin cōtra me pnunciauerint nihil tibi ex pacto debebo, q̄a ego nō uicero. Tū iudices
dubio

dubiosum hoc inexplicabileque esse quod utrinque dicebatur ratione, sententia sua utraque in partem dicta esset ipsa sese rescinderet rem iniudicatam reliquerunt, causamque in diem longissimum distulerunt. Sic ab adulescente discipulo magister eloquentiae inclytus suo sibi argumento confutatus est, & captivis uersutae excogitataeque frustratus est. Sunt qui non Protagoram & Euathlum haec dixisse uelint, quae A. Gellius ait, sed Coracem & Tyfiam & ipsius rhetoricae alterum magistrum, alterum discipulum, ut illi duo superiores eosque a iudicio summos fuisse cum illo elogio. κακὸν κόρακ & κακὸν ὄρνιθ, id est, mali corui malum ouem. Corax enim graece coruus dicitur: sed nostra nihil interest an Prothagoras & Euathlus an Corax & Thyfias fuerint: tamen quia in A. Gellium loquuturi sumus: id quod ab eo narratur uerius putemus: contra quem prius quam disputo libet castigare factum iudicium, quod propter responsum discipuli se non posse sententiam ferre putauerunt. Quid enim periculi erat ne sententia seipsa rescinderet: siue contra magistrum lata ex uipactionis, siue contra: ex equo & bono cum ille dolo malo nollet agere causas. Non aliterquam id quod est apud Lactantium. Referam enim & illud quia ad rem pertinet & qui Lactantius ipse uidetur assentiari ueluti inexpunabili. Quidam inquit somniauit ad moneri se a quodam ne somnijs crederet si non credit hic somnijs: credit somnijs, quia huic ipsi somnio credit. Sin credit somnijs, non credit somnijs, quia huic non credit: id falsum est ut ostendam quamquam hoc quod Lactantius refert philosophatum comenticium somnium non uocat calumniam. Neque

nia. Neq; enim de illo genere somniorum est, qui bus quis assentiri queat aut non assentiri, quoties rerum euentus cum ipsa somnij prædictione aut admonitione concordat: ueluti si quis in somnis me admoneret thesauri alicuius defossi, quem thesaurum si eodem loco reperero, quem ille somniãti mihi aut ostēdit, aut narrauit, credam ei somnio si minus non credam. Nam quomodo possum cupiam credere nisi constet eum uera loqui, hic aut an uera loquatur mihi non constat. Stultum sit igitur ei credere. Quid enim si dicat ille se esse Homerum, aut Hesiodum, nunquid credam? Adeo omnia somnia talia sunt, quoniam quicquid uidemus in somnijs, tale præsertim quod possumus agnoscere ideo uidetur se offerre ut uerū credamus. Nec refert an ad oculos an ad aures id sese magis accommodet, nec in thesauro inueniendo uerbis an imaginib⁹ admoneamur. Ergo huiusmodi somnia nullam habent auctoritatem, ideoq; si non credam somnijs, non ideo non credam, quia huic uni fidē habeam, sed quia deprehēdi illa ferē esse fallacia. Sin credam non ideo credam quia hunc admonitorem uanum fuisse putem, qui uerum dixit, sed hoc somnium in neutram partem habebit monumentum. Non secus ac si somniasset duos me ēdiuerso admonentes, unum quidem ut credam, alterum uero ne credam somnijs, quorū nullius sequar auctoritatem, quia quædam credam esse uera, quædã non uera. Neq; enim ita dicendus est quis credere somnijs, quod omnibus credat, ut Lactantius cōstitueret uidetur. Credam igitur aliquibus somnijs, omnibus non credam, fietq; quod ille impossibi-

le putat ut somnijs credam, & non credam, hoc somnio nequaquam meum tardante iudicium, quo minus libere sentiam. Ita calumniosa discipuli responsio nihil impedire debuit iudicium mentes ne secundum leges pronunciarent. Ut redeam ad A. Gellium qui non causæ sed argutiæ inter magistræ discipulum se iudicem faciens, secundum discipulū litem dat quod Prothagoras fuerit ab Euathlo cō furatus. Quod an uerū sit discutere uolo & uelut in re præsentī personam Prothagoræ assumere & apud iudices ita habere orationem. Quid quæso agitis iudices? aut quæ tandem ista iustitia est, in tam longam diem differre causam? & ne de ea iudicari unquam possit efficere? non ferendo aduersus me sententiam fertis, quam utinam ingenue ferretis. Multo enim plus damni facimus ex uestra dilatione, quàm si litem secundum aduersarium daretis faceremus. Quinimo posco ac postulo ut secundum eum cum mea bona gratia litem detis, neq; ad nostras respicere uelit argutias, quæ neque ad uos pertinent: qui iurati secundum tabulas atq; documenta iudicare debetis, neq; uobis sunt dicta, sed aduersurio. Ego hunc incitiam arguere uolui, hic me uicissim incitiam redarguere: neuter aut uos admonens, aut causam defendens, sed tanquam extra iudicium loquens, quorū uter uerum dicat, aut uter loquatur argutius iudicare non est uestræ religionis, de lite uos non de litigatoribus disceptatis, & de lite quā cōtestati sumus, nō de altercantium cōuitijs. Quid amplius quæritis? putate me nihil dixisse, & ex consequenti hunc nihil contradixisse. Ego quod dixi reuoco, ita & quod

hic

hic contradixit pro non dicto habebit. Quod si quid apud uos nostra uerba ponderis habent, quã ad inane sit mecum quãso recognoscite. Dixi huic si lis contra te data erit, merces mihi ex sententia debebitur, hoc in honorem huius loci atq; iudiciorum dictum sit, id quod secundo loco dixi. Si uero secundum te iudicatum erit merces mihi ex pacto debebitur, non id pertinet ad contumeliam uestram atq; iudiciorum quasi sententia contra me pro illo lata nihil ei profit: proderit quidem illi, sed multo plus mihi. Nam reportabit hinc uictoriam quod ego capto, & ad quod ego tendo, ut posteaquam iste semel uicerit, agam iterum in eum non quod à uobis appellem quod absit. Sed quia apud uos de integro agere poterò, neque uero est ut timeatis ne sententia seipsa rescindat quod audire intra uos loquentes uideor. Damnamus Euathlum: at absoluius quia non soluet reliquã mercedis ut pepigit, cum nullam adhuc uicerit causam absoluius: at damnamus quia soluet reliquã mercedis ex pacto cum iam aliquam causam uicerit, ita uictus uictor & uictor uictus erit. Is namq; uictus est, qui per sententiam iudicum soluit quod ab eo petebatur. Is rursus uictor qui non soluit: atq; hac ratione sententia nostra sese ipsa rescindet, pace uestra, longe id abest optimi iudices. Nam Euathlum si damnatis non absoluitis quasi non sit soluturus si non ex pacto certe ex aliqua ratione damnaretis? Mimime, sed de dolo malo, soluet igitur si damnabitur. Sin uero absoluitis quod potius reor, non damnatis quasi sit solutu-

rus quod petebatur. Quis enim coget inuictū sol-
uere? profecto nemo, Euathlum aboluimus, con-
demnabunt eum secundi iudices, nec magis eum q̄
nos condemnabunt. Minime iudices sed ob uestra
sententiam propter quam hic aliquam obtinuerit
causam, Euathlumq; cogent ex pacto mihi reli-
quum mercedis persoluere. Ite nunc & timete ne
uestra sese rescindat sententia quia nec aduersa re-
scindi possit. Atq; quo magis animaduertatis nul-
lam subesse dubitādi causam, inspiciamus ipsa uer-
ba quæ dubitationem facere uidentur. Ego iudi-
ces dicebam si cōtra te lis data erit, mercedem mi-
hi ex sententia debebis, hic è contrario loquens ne-
gat se debiturum ex pacto uidelicet negat quod
nemo ait, ego enim concedo, fateor, assentior eū
non debere ex pacto si ex sententia rursus dicebā
si erit iudicatum secundum te mercedem mihi ex
pacto debebis quia tu uiceris, hic negat debere se
ex sententia. Quid tu adulescens & in præcepto-
rē ingratissime & in iudices contumeliosissime, cū
de sententia te conuenio, de pacto facis mentio-
nem, cum de pacto non de pacto, sed de sententia
loqueris? non ego te utraq; ratione debere dico,
sed alterutra uel ex pacto, uel ex sententia, ex horū
utro debere te negas, nam neutro licet impuden-
tissimus sis, dicere non potes. Utrocunq; ergo ne-
gaueris altero certe debere confiteberis, finge iā
pronunciatum si uis secundum me non 'ne debebis
ex sententia? finge pronunciatum secundum te
nonne ex pacto debebis? At enim non debebis tūc
ex sententia audio. Fateor neque enim ex duabus
causis peto sed ex altera, quia nec tu patrimoni-
um

um habes & testamento & ab intestato, datur tibi optio: elige utrum uelis aut pro te sententiam ferri aut contra te utrolibet modo soluturus quod peto, si contra te ex hac ipsa sententia, sin contra te ex sequentium iudicum sententia. Quid ais? si contra te isti pronuntiabunt nihil mihi debebis? quia non ex pacto, ergo horum sententia pro nihilo erit? horum omnium iudicium friuolum putabis? horum autoritatem aspernaberis? non sentis improbe, nō sentis te iniuriam facere his apud quos reus es. At enim alio emendas capite, quo si pro te iudices senserint nihil mihi ex sententia debetis. Non debebis tu quidem ex sententia, sed tamen propter sententiam, quoniam sententia hac præstabit, ut alio iudicio seu apud hos, seu apud alios iudices uictus mihi reliquū pecuniæ reddas ex pacto. Quid tibi est cum ista tergiuersione, non artificiosa sed arti repugnante, non ingeniosa sed rudi, non utili sed impudenti. Quicquid ais contra me, id omne ego tibi concedo, tribuo, fateor, non debere te mihi reliquum mercedis ex sententia, si ex pacto, neq; ex pacto si ex sententia, sed ita ut tu inuicē fateare mihi hoc rationi meæ obstare: ut autem ad uos iudices reuertar. Non eo inficias uos secundum me ex pacto litem dare non posse, si summo iure agere uelitis. At si ex æquo & bono, atq; ut inter præceptorem ac discipulum decet, præsertim contra dolum & fraudem, profecto secundū me iudicium dabit, debeatq; Euathlus mihi reliquum mercedis & ex pacto & ex sententia. Quod si forte nolueritis, etiam atq; etiam rogo, ut pro hoc potius quàm pro neutro litem detis, quo no-

mine contra quem pronuntiabitur habebō uobis uel maximas gratias, quas nisi iste quoque se habere confitebitur, erit in uos sicut in præceptorem ingratissimus. Hæc Prothagoras si pro se dixisset opinor iudices ad pronūciandum fortasse pro se, aut certe (quod ipse uolebat) contra se induxisset. Sed hanc argutam siue Euathli, siue Tyfiæ, siue alterius si quis huius prior fuit quidam, ut ueram solertemque admirantur, quorum est Aristoteles qui secundo rhetoricorum libro tradit id præceptum subito hoc exemplo. Socrates non sinebat, filium habere orationes inquiring si iusta loqueris hominibus eris inuisus, si iniusta dijs. Immo oportet orationes habere. Nam si iusta loquor dii me diligunt, si iniusta homines. Num ista ratione refutare posses optime præceptor orationem meam tibi dicentis. Noli fretum Siciliae transmittere, ne si plus ad dextram declinaueris periculum tibi sit à Scylla, à Carydi autem, si plus ad sinistram, dicas uolo transmittere fretum Siciliae quia si ad dextram declinabo non erit mihi periculum à charybdi, nec à scylla si ad sinistram. Qua confutatione quid stultius? nam istud quod ais in mea inerat oratione quasi consequens. At enim Cicero ait si complexio uera erit nunquam reprehendetur. Et quis aut quo pacto iudicabit an uera sit, profecto cum iudicatum fuerit esse falsam complexionem, iam superuacuum fuerit conuertere quasi cum uicto captoque hoste uelle pugnare. Sed qua ratione dignoscatur falsa complexio ac uera, nos ipse præceptor non docet, cum in duobus hanc rem tractet operibus cuius hæc uerba sunt

sunt in rhetoricis. Quæ uero sicuti necessaria inducentur ea si forte mutabuntur modo, necessaria argumentatione, neque erunt huiusmodi, sic reprehendentur. Primum complexio quæ utrunque concesserit debet tollere, si uera est nunquam reprehendetur, si falsa, duobus modis aut conuersione, aut alterius partis infirmatione. Conuersione hoc modo: nam si ueretur quid eum accuses, qui est probus? si inuerecundum animi ingenium possidet, quid eum accuses, qui id parui auditum existimet. Hic si uereri siue non uereri dixeris concedendum hoc putat, ut neges accusandum quod conuersione sic reprehenditur immo accusandus est, nam si ueretur accuses, non enim parui auditum existimabit. Si inuerecundum animi ingenium possidet tamen accuses, non est enim probus. Alterius autem partis infirmatione hoc modo reprehenditur. Verum si ueretur accusatiõe tua correctus ab errato recedet. Superius autem tanquam ueræ complexionis exemplum posuerat Cicero inquiring: Complexio est in qua utrum concesseris reprehendatur ad hunc modum, si improbus est cur uteris? si probus cur accusas? In libris ad Herennium hæc eius sunt uerba: utuntur igitur studiosi in confirmanda ratione duplici conclusione hoc modo, iniuria abs te afficio indigna parer, nam si improbum esse Threspötem existimabas, cur me huius locabas nuptijs? si probus est cur talem iniuitã, inuitum cogis linquere? Quæ hoc modo concludentur, aut ex cõtrario conuertentur aut ex simplici parte reprehendent. Ecõtrario hoc modo nulla te indigna nata afficio iniuria. Si probus est colloca-

ui si inprobus diuortio liberabo te incommodis,
 ex simplici parte conuertetur, si ex duplici conclu-
 sione altera pars diluetur hoc modo. Nam si im-
 probum esse Threspontem existimabas, cur me
 huius locabas nuptijs? duxi probum erravi, post
 cognoui & fugio cognitum. Igitur reprehensio
 huius conclusionis duplex est acutior illa superi-
 or, faciliior hæc posterior ad excogitandum, cur di-
 cat Cicero faciliorem, hanc & illam acutiorem nõ
 uideo nullius enim negotij est, uti conuersione, ni-
 si forte uelimus uti etiam peruersione uerborũ
 quod non licet ut ipse facit. Nam cum dixisset filia,
 si improbum esse Threspontem existimabas, ipse
 uertit si inprobus est. A quo ut dissentire audeam
 facit quod in libris ab eo sanè compositis de arte
 oratoria, nullam uideo huius præcepti factam mē-
 tionem, ut magis hæc è scholis rhetorum quàm ex
 usu orandi sumpserit. Ideoq; huiusmodi responsio-
 nem nulla in oratione quantum equidem ipse le-
 gi usurpauit, meritoq; Quintilianus huius friuolæ
 confutationis silentium egit, tacite eam damnās,
 quasi indignam quæ ab ipso reprehenderetur per
 sese damnatā & explosam: filia enim patrem in-
 cusat: si improbum esse Trespontem existimabas
 cur me huius collocabas nuprijs? pater respon-
 dit si inprobus est diuortij liberabo te incommo-
 dis. Non cur me nunc ab illo separe pater que-
 ror, sed cur me illi collocaueris si inprobus erat.
 Item inculanti si probus est collocaui. Me miseram
 non quod probo collocaueris queror pater, sed
 quod sciungas, si probus est ab inuito inuitam, fac
 filiam hæc duo non coniunctim dicere, afficior in-
com

commodis diuortio si est probus. Quid alteri cur illam à probo seiungat inuitam ab inuito certe nō hoc, collocaui si probus est, qui ergo fieri potest, ut quæ rationes separatim dictæ nihil efficiunt atq; adeo uesanae sunt, eadem coniunctæ ualeant saneq; sint, item in altero exemplo. Si ueretur quid eum accusas qui est probus. Quis adeo demēs est qui sic occurrat, immo accusem qui id nō parui auditum existimabat. Et cum dixerō si inuerecundum animi ingenium possidet, quid eū accusas, qui id parui auditum existimet, sic contra dicat, immo accuses qui non est probus. Vides ut non est utendum conuersione, nec rationum peruersione, quasi quis obijcientem in ipsum manus uelit repellere transuersis manibus, ut dextram apponat alterius dextræ, & sinistram sinistræ, & non potius recta brachia opponat rectis alterius brachij, atq; ita refellat: si ueretur & si probus sit tamen accuses, ut qd̄ sua probitate non faciebat, id tua accusatione cor reptus faciat. Sin inuerecundum animi ingenium possidet tamen accuses quia forte non parui faciet se accusari, aut si faciat præsta hoc famæ tuæ, ne per te stetit homines putent, quominus corrigetur, ne particeps illi in peccādo uideare, & multa alia quæ dici possunt. Hæc sunt quæ ostendunt falsam fuisse complexionem, quo ostenso, quis dicat opus esse amplius conuersione, etiam si quid haberet momenti? Illam autem superiorem qua filia in patrem usa est complexionem, non ausim confutare quia iusta est, nisi forte dicat pater & si improbus erat tamen ei te nuptum dedi, quia tyrannus me coegit, quia ab eo insidias timebam,

quia sperabam & mihi & tibi commodum, & quæ sunt id genus. Nunc autem iam liber à tyranno, ab insidijs cum aliquo nihil spero, quem & mihi & tibi incommodum expertus sum repudio. At illa Ciceronis confutatio transuersa & obliqua, quid possit habere uirium? cum etiam directa & simplex nihil proficiat aduersus ualidam filix complexionem, duxi probum erraui, post cognoui & fugio cognitum. Reprehendit ne hac responsione pater filix rationem an confirmat, purgat factum suum an potius damnat? certe damnat se peccasse, confitens quod duxerit probum qui esset improbus. Hæc cum ita sint, tamen Ciceronis modestiam licet cognoscere, qui & neminē conuersione non utentem carpit, & non omnem complexionem uoluit posse conuerti: qualis est illa, si improbus cur uteris? si probus cur accusas? At Aulus Gellius uidetur sentire semper debere conuerti cōplexionem, ideoq; Plinium carpit quod complexionem quandam non uiderit posse conuerti. Nā quū de hac re in quinto libro disputasset iterū (ut est in materijs dissipatus) in octauo sic inquit. Plinius secundus existimatus est esse ætatis suæ doctissimus, is libros reliquit quos studiorum inscripsit haud medius fidius usquequaque aspernandos. In his libris multa uaria & oblectandas eruditorum hominum aures ponit, refert etiam plerasque sentētias, quas in declamandis controuersijs lepide arguteq; dictas putat. Sicuti hanc quoque sententiam ponit ex huiusmodi controuersia. Vir fortis præmio quod optauerit donetur, qui fortiter fecerat, petijt alterius uxorem in
matri

matrimonium & accepit. Is deinde cuius ea uxor fuerat, fortiter, fecit repetit eandem, contradicatur, eleganter igitur & prouerbialiter ex parte posterioris uiri fortis, uxorem sibi reddi postulantis, hoc dictum est si placet lex redde, si non placet redde. Fugit autē Plinium sentētiolam istam quam putauit esse argutissimam uitio non carere quod græce *Διλημματα* dicitur, & est uitium insidiosum & sub falsa laudis specie latens. Nihil enim minus conuerti ex contrario id ipsum, aduersus eundem potest, atq; à priore illo uiro forti dici, si placet lex, non redde, si non placet, nō redde. Hęc Aulus Gellius qui nullam in referendo dilemmate exceptionem adhibet iniusteq; Plinium reprehendit, prior uir uxoris de qua agitur inquit ei qui suam optauit uxorem ais tibi placere legem, cur ergo non permittis me quoq; optare ex lege? ais nō placere, cur ex lege optasti? inquis si placet lex nō redde? istud non est, si placet lex dicere, sed si placet uxor. Placere enim legem aut non placere, est illam seruandam, aut non seruandam putare, idq; ab utraq; parte non quatenus dat tibi potestatem optandi alienam uxorem esse seruandam, quatenus dat mihi non seruandam. Nam quod respondes nō minus ineptum est quàm cauillosum, si placet non redde, si non placet non redde, responde placet ne tibi lex? quod in dubium uocas uoluntatem tuam, certe aut placet tibi lex, aut non placet, fac ut quid tibi placeat aut non placeat, non ignoremus quin de animo ac de sensu tuo respondes? Esto ut placeat nō seruare legem, optare poterit tuam uxorem ex lege, esto ut non placeat nō

potuisti

potuisti ex lege quæ tibi non placet optare uxorem meam: falso igitur Aulus Gellius Plinium reprehendit, nec ut dignum erat illa cruditione sensit de antistrephonte siue conuersione: neq; id solum sed etiam in cognoscendis causis exercitatus non boni iudicis officio functus est, qui nec debitam præceptorum mercedem reddi uelit, nec ereptam uiro uxorem, neq; uero dissimulauerim nonnulla rationis specie inductos qui antistrephontem posuere in præceptis. Siquidem quædam huiusmodi exemplam faciem quandam præferunt argutæ uenustæq; deprehensionis, quale illud est. Philosophus quidam adijt regem atq; adorauit: deinde illi affedit addictus, dixitq; si deus es adorare te debeo, si non deus sed homo non debeo adorare. Grauis & digna uel rege uel sapiente uox. Ac ne philosophi quidem indigna se oratio, cur igitur eam reprehendit rex ac iure reprehendit idq; per antistrephontem? Non reprehendit rex orationem philosophi sed factum, nec uerba confutauit, ideo nec antistrephonte est usus. Cuius rei hæc probatio est quod si ille nec affedit regi ne adorasset, sed dubitans quid sibi agendum esset illa uerba dixisset haud dubie ab rege reprehensus non fuisset: fuisset autem si illa duo inter se contraria nulla adiecta oratione fecisset, est ergo regis sermo perinde ac si philosophus nihil fuisset loquutus & dilemmate non antistrephonte usus est, ut si dixisset aut homo sum aut deus. Si homo cur me adorasti? si deus cur mihi affedisti, neq; enim interest in dilemmate an interrogatione utaris an non. Nonnunquam tamen orationem utiq; conuertere alterius uideamur, ut si quis neget

get asperitatem cæli timendam, hac ratione quoniam si fuerit hyems non æstuabimus, sin æstas non algebimus: ita cum repellas antistrephonte, immo timenda est nobis asperitas cæli quoniam si fuerit hyems algebimus, sin æstas æstuabimus. Hic non refellimus alterius rationes, sed tanquam dimidiatas atq; inexpletas explemus, ut propemodū est respondendum, hoc mō, fateor isthuc nō aliter nos si erit æstas, nec æstuaturos si erit hyems, sed si erit æstas nōne æstuabimus? sin hyems non algebimus uere dixisti sed imperfecte, & de toto dimidiū attigisti. Quomodo igitur reprehendi potest falsò loqui quem aduersarij uerum dixisse cōfiteatur, aut quomodo utitur conuersione qui rationes aduersarij nō cōuertit, sed explet atq; supplet.

Magnopere uerborum cōsideranda pōdera.

CAPVT XIII.

HAcc persecutus sum longius, ut ostenderē maximos etiam uiros per incuriam loquendi esse lapsos. Ut ineptum sit uelle cōplecti omnia, à quibus caueamus aut ab ambiguis, aut obscuris aut fallacibus. Acuto est ingenio op^o eruditōq; ac subactō. Nam illa non docere quale non esse Aethiopem plane nigrum, quia habeāt dentes albos, sed dici posse album longe stultissimum est: Niger enim & albus homo uocatur à cute nigra albāue, ut equus à pilo, & auis à penna, nō autem dentibus, quia nec rubicundus, aut rubidus, aut ruber dicitur à lingua, hoc ineptum illud ineruditū, quod à discipulo fit præceptor, non autem statua, sed statua fit ex ære, quasi præceptor nō sit factus ex patre, ut statua ex cre, nec statua fiat ex lebere,

& præ

& præceptore discipulo, quanquam in illis superi
 oribus præceptor & statua sunt suppositum, in his
 uero appositum: quod æs fit ex lebete statua & quis-
 piam fit ex discipulo præceptor. Nam illud calu-
 mnia non uacat, licet reprehensu facile mihi, ut dicē-
 ti præter phœnicē me omnē auem uidisse, sic con-
 tradicas, hanc auē quam sibi pallio teneo non uidi-
 sti, ergo nō omnem auem, quasi ego de indiuiduis
 auibus & non speciebus earū fuerim loquutus, &
 non ad meam qui loquor uolūtatem, sensumq; po-
 tius fit respiciendum quam ad tuam interpretatio-
 nē calumniari uolētis dum ego ad consuetudinē
 doctorum loquor, reprehendi non possum. Quem
 si tu captionibus adoreris leges loquendi ac mo-
 res tanquā iura quædam ciuilia appellabo. In iu-
 re enim ciuili captionibus locus non est & si quid
 dolo malo gestum est, id rescindi iubetur & irri-
 tum esse. Verum ut captionibus obuiam ire debe-
 mus, ita subtiliter inquirere & uerborum ponde-
 ra exanimare debemus: ut hostis uidit aut intra-
 rit urbem recte dicitur, etiam si ex parte uidit aut
 intrauit. Aut hostis cepit urbem non nisi autem to-
 ram, aut ex maxima parte. Nam urbem cepisse Sa-
 bini non dicuntur qui capitolium, nec Porsena qui
 ianiculum, & partem transtiberinam cepit. Sed
 Gothi, qui totam urbem & Galli qui præter capi-
 tolium totam ceperunt. Itaq; si quis in hoc erraue-
 rit ab usu communi recedēs eum iure optimo no-
 tabim⁹ quale est illud quod alicubi est, in loco est,
 & quod in loco ē alicubi est: hic uidetur sibi aliqd
 dicere cum nihil dicat, perinde ac si diceret, quid
 usquam est, alicubi est, nam alicubi nihil est aliud
 quam

quàm aliquo in loco & usquam non aliud quàm alicubi nisi quod solæcismus sit dicere, quod alicubi ē usq̄ est, ut pximo libro oñdi. Quid ergo dicit qui dicit, qđ in aliquo loco est hoc in loco ē & qđ in loco est, in aliq̄ loco est? Profecto nihil pro diuersis ponens quæ diuersa nō sunt. Ac ne quis ista obesse non putet hac ex re magnum illic flagitium admissum est, ubi de tempore disputatur, ut uerbis Boetij utar. Tempus aut habet originem aut non, si tempus habet originē non fuit semper tempus, habet autem originem, fuit igitur quid quando non fuit tempus. Sed fuisse temporis significatio est, fuit igitur tempus quando non fuit tempus, quod fieri non potest. Non igitur ullum principium temporis, redditur itaque ad alteram partem quod origine careat. Quis huic proponenti concedat, si tempus habet originem non fuisse semper tempus, cum semper & in omni tempore idem sit. Quid enim absurdius quàm dicere tempus non fuit omni tempore, siue fuit tempus quo non fuit tempus. Nam quādo idem est quod quo tempore. Sed quid de quæstione dicemus? utrum habuerit tempus originem an non? dicam de hoc & si non plurimum ad rem facit. Si de æternitate dei loquimur non habet originem tempus illud æternitatis, quia nunquam ortum est, origo enim ab oriendo dicta est. Sin de mundi æuo habebit originem tempus, tempus inquam uniuersum, & ut sic loquar totum temporis corpus cuius origo tempus est, id est, pars uniuersi tpsis, sed ps prima ut in cæteris reb⁹, sit origo fluminis flumē atq; principiū uix uia est, principiū uitæ uita ē. Prin-
cipium

cipiū terræ, maris, ignis, solis, lunæ, cæli, aliarūq;
 rerum non aliud sunt quàm terra, mare, aer, ignis,
 sol, cælum, & item cætera. Neq; audiendi quidam
 qui uolunt duo illa uerba incipit & desinit habere
 tempus ante se ac post se. Nam actiones nostræ,
 ut nauigare, militare, disputare, scribere, loqui, ac
 cæteræ huiusmodi, habent ille quidem tempus, &
 priusquam incipiunt & posteaquàm desiniunt; &
 tempus earum habet aliud ante se tempus, & ali-
 ud post se, siue suum ante & suum post. At ipsum
 tempus uniuersale & (ut dixi) ipsum temporis cor-
 pus siue illud æternum, siue hoc mundanum non
 habet ullum mundanum ante se, uel post se tem-
 pus. Alioqui totum tempus non foret, sicut cælo
 nullus est ulterior locus, sed ipsum à se incipit &
 in se desinit. At em̄ dicimus ante tēpus quid erat.
 Quid mirum? at non dicimus supra cælū quid est,
 id fit consuetudine sermonis humani, qui non ni-
 hil etiam rationis habet. Nam supra cælum puta-
 mus aliquid esse, quoniam ut à sanctis literis ha-
 bemus non unū cælum est & corpus Christi supra
 cælos ascendit, etiam ultra hoc mundanum tem-
 pus quod intelligimus est illud æternum ulterius,
 quod nos diuinamus quodāmodo ac suspicamur.
 Quia de tempore & cælo dixi, non omittam illud
 quod quidam aiunt, non placere mihi nos metiri
 magnitudine motus, tempus, & magnitudine tem-
 poris motum, quod quomodo fiat non uideo. Plu-
 rima sub huiusmodi, qbus se passim philosophi ex-
 ercent in omni philosophiæ parte, plerunq; in uo-
 cabulis occupati, ut nonnunq̄ ad grammaticā mi-
 hi descendisse, immo in media grammatica uersari
 & ædifi

& ædificia sua uerbis, tanquam columnis fulcisse uideantur. Verum in hoc istos facile patior. Quid enim melius quã arte grãmatica niti, præsertim usu confirmata. Quo minus illos tolerare possum qui etiam ab arte & ab usu deficientes, uolunt esse diuersa, uideo Platonem & Platonem uideo, mundus fuit ab æterno & ab æterno fuit mundus, possibile est sedentem currere, & sedentem possibile est currere: quasi hoc Aristoteles tradat quod nunquam ille sensit, nec qui eũ interpretantur græci sic interpretantur. Et sanè quis unquam post homines natos, aut in scriptis aut in uerbis alicuius hoc obseruauit quod isti nescio qui philosophi præcipiunt nescientes necessaria, consecrantes inania. Sed ne solos philosophos uelle sugillare uidear, (quanquam hoc nunquã feci) sugillabo Ciceronẽ in libris de oratore, ubi uult quendam fuisse omnium iurisperitorum eloquentissimum & omnium eloquentum esse iurisperitissimum. Vtar autem dilemmate, ut usu quoq; comprobem quod præceptis tradidi. Si distincti iurisperiti atq; eloquentes & alij hi atq; illi, quomodo potest quis esse eloquentissimus inter iurisperitos, quorum nemo nisi hic est eloquens: aut iurisperitissimus inter eloquentes, quorum nemo præter hũc est iurisperitus. Sin indistincti, sed utriq; sunt iurisperiti simul & eloquentes, qua ratiõ hic sit tantum alterorum eloquentissimus, alterorum iurisperitissimus & non omnium eloquentissimus & idem iurisperitissimus? Atqui talem Cicero non sentit, sed mediocrem & iurisperitos antecellere eloquentia, & eloquentes iurisperitia, uidelicet quia ab aliquo iurisperito su

f pere

peret eloquentia, & ab aliquo eloquenti iurisperitia. Sed quis erit iurisperitus non eloquens? cum dicatur omnium iurisperitorum eloquentissimus, aut iste eloquens non iurisperitus, cum dicatur omnium eloquentum iurisperitissimus? si id sentit non id quod sentit loquitur, quoniam per superlativum (qui ad ea quæ sunt eiusdem generis referuntur) loqui non debuit. Etenim si quis faber tignarius atque idem structor, comparatus ad eos qui sunt aut fabri tignarii, tantum aut structores, non dicetur fabrorum tignariorum eminentissimus, quia structores illi fabri non sunt, quin etiam nec fabrorum eminentissimus faber, nec structorum structor eminentissimus quia talis non est. Quid si illi fuerint, ut hic & fabri & structores? certe non dicetur eminentissimus structorum faber tignarius, & fabrorum tignariorum eminentissimus structor, etiam si illorum pars minus belle struat & pars minus belle opus fabrile faciat: Quoniam utriusque utroque artificii nomine nuncupantur, & inter diversa non habet locum comparatio superlationis. Idem alio in opere ait, tales igitur amicitiae sunt remissione usus elevandae, & ut Catonem dicere audiui, dissuendae magis quam discindendae (ut Catonis utar metaphora) Amicitia est duorum quasi pannorum consutio. Qua igitur ratione possunt hi panni separari nisi qua copulantur, id est, dissuendo? Nam si pannum unum alterumve scindas, tamen consutio manet. Melius si diceretur, filum amicitiae quod utrumque pannum necit dissuendum quam scindendum potius esse, non autem duos pannos dissuendos potiusquam discindendos. Atque hæc hæc tenus, libuit enim aliquantulum

culū euagari in fine disputationis syllogisticæ. Iam consequens est ut de inductione, sed nō ita multis uerbis differamus. Nam ueteres oēm probandi rationē in syllogismum & inductionē diuiserunt.

De exemplis præcepta ex Quintiliano.

CAPVT XV.

EA quoniam ab exemplis originem trahit, ex Quintiliano, quemadmodū de argumentis unde syllogismis origo est, præcepta repetimus. Ita hic quoque ex parte faciamus, sic autem post illa quæ proximo libro repetiuimus persequitur hic autor. Tertium est genus ex his, quæ ex intrinsecus addunda in causam græci *παράδειγμα* uocāt, quo nomine & generaliter usi sunt in omni similibus appositione, & specialiter in his quæ rerum gestarum autoritate nituntur. Nostri ferè similitudinē uocare maluerūt, quod ab illis parabole dicit, hoc alterū exemplū quanquā & hoc simile est & illud exemplum. Nos quo facilius propositum explicemus, utriusque paradigma esse credamus & ipsi appellemus exemplū, nec uereor ne repugnare uidear Ciceroni, qui collationem separat ab exemplo. Nam idem omnem argumentationem diuidit in duas partes inductionem & ratiocinationem, ut plerique græcorum in *ἡγεδαιματα ἰσχυριματα* dixeruntque *παράδειγμα ἐκφρητικὸν ἰναγωγικόν*. Non illa qua plurimum Socrates est usus, hanc habuit uiam, cum plura interrogasset quæ fateri aduersario necesse esset. Nouissime id de quo quærebatur, inferebat, cui simile concessisset, id est, inductio, hoc in oratione fieri nō potest, sed quod illic interrogatur, hic ferè sumit, sit

igitur illa interrogatio talis. Quod est pomum generosissimum? nonne quod primū? concedetur, quod equus qui generosissimus? nonne qui optimus? & plura in eundem modum, deinde cuius rei rogatū est quid homo, nonne is generosissimus qui optimus? fatendū erit hoc in testiū interrogatione plurimum ualet. In oratione perpetua dissimile est, sibi enim respondet ipse orator. Quid pomū generosissimum? puto quod optimum? & quis equus? quī uelocissimus. Ita hominum qui nō claritate nascēdi, sed quae uirtute maxime excellit. Omnia igitur ex hoc genere sumpta necesse aut similia esse aut dissimilia aut contraria. Similitudo assumitur interim & ad oratiōis ornatū, sed illa cum res exiget. Nūc ea quae ad probationem pertinent exequar. Potētissimum autē est inter ea, quae sunt huius generis, quod proprie uocamus exemplum, id est, rei gestae aut ut gestae, utilis ad suadendum id quod intendere cōmemoratio. Intuendum igitur totū simile sit an ex parte ut aut oīa ex eo sumamus, aut quae utilia erunt. Simile est. Iure occisus est Saturninus sicut Gracchi. Dissimile, Brutus occidit liberos proditionem molientes. Manlius uirtutem filij morte multauit. Contrariū, Marcellus ornamenta Syracusanis hostibus restituit, Verres eadē focijs abstulit. Et probandorū & culpandorū ex his confirmatio eosdem gradus habet, etiam in his quae futura dicemus, utilis similiū admonitio est, ut si quis dicens Dionysium idcirco petere custodes salutis suae, ut eorum adiutus armis, tyrannidē occupet, hoc referat exemplum, eadē ratione Pisistratū ad dominationem peruenisse. Sed ut sunt exempla in
terim

terim tota similia, ut hoc proximum, sic interim ex maioris ad minora, ex minoribus ad maiora ducuntur. Si propter matrimonia uiolata urbes euersæ sunt, quid fieri adultero par est? Tibicines cum ab urbe discessissent, publice reuocati sunt: quanto magis principes ciuitatis, uiri & bene de re publica meriti, cum inuidiæ cesserint ab exilio reducendi. Ad exhortationem præcipue ualent imparia. Admirabilior in fœmina quàm in uiro uirtus. Quare si ad fortiter faciendum accendatur aliquis, non tantum afferrent momenti Horatius & Torquatus, quantum illa mulier, cuius manu Pyrrhus est interfectus: & ad moriendum non tam Catoto & Scipio quàm Lucretia. Quod ipsum est à maioribus ad minora. Singula igitur horum genera ex Cicerone (nam unde potius exempla ponamus) simile est hoc pro Murena, etenim mihi ipsi accidit ut cum duobus patricijs, altero improbissimo, altero modestissimo atque optimo uiro peterem, superari tamen dignitate Catilinam, gratia Galbam. Maius minoris pro Milone, negant intueri lucem fas esse ei qui à se hominem occisum esse fateatur: in qua tandem urbe hoc homines stultissimi disputant: nempe in ea quæ primum iudicium de capite uidit. M. Horatij fortissimi uiri qui nondum libera ciuitate, tamen populi Romani comitijs liberatus est, cum sua manu sororem interfectam esse fateatur. Minus maioris, occidi non Spurium Melium, qui annona leuanda iacturisque rei familiaris, quia nimis amplecti plebem uidebatur in suspicionem incidit regni appetendi & cætera. Sed eum cauderet enim dicere quàm patriam periculo leberet

rasset) cuius nephandum adulterium in puluinariâ
 bus. Et totus in Clodium locus. Dissimile ex se plu-
 res causas habet: fit enim genere, modo, tempore,
 loco, cæterisque per quæ ferè omnia Cicero præiu-
 dicia, quæ de Cluentio uidebantur facta subuertit.
 Contrario uero exemplo censoriâ notâ laudando
 Censorem Africanum qui eum, quem peierasse cõ-
 ceptis palàm dixisset, testimonium etiam pollici-
 tus si quis contradiceret nullo accusante, traduce-
 re sequum passus est. Quæ quia erant longiora nõ
 suis uerbis exposui. Breue autem apud Vergilium
 contrarij exemplum. At non ille satum quo te
 mentiris Achilles, Talis in hoste fuit Priamo. Que-
 dam autem ex his quæ gesta sunt tota narrabim⁹,
 ut Cicero pro Milone pudicitiam cum eriperet mi-
 liti tribunus militaris in exercitu C. Marij, pro-
 pinquus eius imperatoris interfectus ab eo est, cui
 uim afferebat, facere enim probus adulescens peri-
 culose, quàm perpeti turpiter maluit. Atq; hunc il-
 le sumums uir scelere solutū piculo liberauit. Que-
 dam significare satis erit, ut idem ac pro eodẽ. Ne-
 q; enim posset Hala ille Seruilius, ut P. Nasica aut
 L. Opimius, aut me cõsule, senatus nõ nefarius ha-
 beri, si sceleratos interfici nefas esset, hæc ita dicen-
 tur, prout nota erunt, uel utilitas causæ aut decor
 postulabit. Eadem ratio est eorum quæ ex poeti-
 cis fabulis ducuntur, nisi quod his minus affirma-
 tionis adhibetur. Cuius usus qualis esse deberet
 idem optimus autor ac magister eloquentiæ ostẽ-
 dit. Nam huius quoque generis eadem in oratio-
 ne reperietur exemplum. Itaq; hoc iudices nõ si-
 ne causa etiã fictis fabulis doctissimi homines me-
 moriæ

moriæ prodiderunt, eum qui patris ulciscendi cau-
 sa matrem necauisset, uariatis hominum sententijs,
 non solum diuina sed etiam sapientissimæ deæ sen-
 tentia liberatum. Illæ etiam fabulæ quæ & si origi-
 nem ab Aesopo nō acceperunt (nam uidetur eariū
 primus autor Hesiodus) nomine tamē Aesopi ma-
 xime celebrantur, ducere animos solent, præcipue
 rusticorum & imperitorum, qui & simplicius quæ
 ficta sunt audiunt & capti uoluptate facile his qui
 bus delectantur consentiunt. Si quidem & Mene-
 nius Agrippa plebem cum patribus in gratiā tra-
 ditur reduxisse. Nota illa de membris humanis
 aduersus uentrem discordantibus fabula. Et Hora-
 tius ne in poemate quidem humilem huius gene-
 ris usum putauit, in illis uerbis quæ dixi uulpes agro
 to cauta leoni. Græci uocant *ἄϊνον* & Esopus, ut
 dixi, *λόγους καὶ λυθρικούς* nostrorum quidam non sanè
 recepto in usum nomine apologatiōem: cui con-
 fine est *παροιμία* genus illud quod est uelut fabel-
 la breuior, & per allegoriam accipitur, nos no-
 strum, inquit, onus, uos clitellas. Proximas exem-
 plo uires habet similitudo, præcipueq; illa quæ
 ducitur citra ullam translationum mixturam ex
 rebus penè paribus, ut qui accipere in campo con-
 sueuerunt ijs cādītatis (quorum nummos suppres-
 sos esse putant) inimicissimi solent esse, sic istiusmo-
 di iudices infesti tunc erant reo. Nam parabole
 quam Cicero collationem uocat longius res quæ
 comparantur repetere solet, nec hominum modo
 inter se opera similia spectantur, ut Cicero pro
 Murena facit, quod si è portu soluentibus, qui iam
 in portum ex alto inuehuntur, prædicere sum-

mo studio solent & tempestatum rationem, & p̄-
donum & locorum (quia natura fert ut his fauca-
mus, qui eadem pericula quibus nos perfuncti su-
mus ingrediuntur) quo tandem me animo esse
optet, p̄pe iam ex magna iactatiōe terrā uidentē
in hunc cui uideo maximas tempestates esse sube-
undas. Sed parabola à mutis atq; etiam inanimis
interim huiusmodi ducitur, & quoniam similitum
alia facies in tali ratione, admonendum dum est,
rarius esse in oratione illud genus qđ græci ἐπιμό-
να uocant in quo exprimitur rerum aut personarū
imago, ut Cassius, quis istam faciem planipedis se-
nis torquens, quàm id quo probabilius fit quod in-
tendimus: ut si animum dicas excolendum, simili-
tudine utaris terrę, quę neglecta sentes ac dumos,
excultā fructus creat. Aut si ad curam rei publicę
horteris ostendas apes & formicas, quę non mo-
do muta sed etiam parua animalia, in commune
tamē laborare. Ex hoc genere ductum est & illud
Ciceronis, ut corpora nostra sine mente, ita ciui-
tas sine lege suis partibus, ut neruis ac sanguine ac
membris uti nō potest. Sed ut hoc corporis huma-
ni pro Cluentio, ita pro Cornelio equorum, pro
Archia saxorum quoq; usus est similitudine. Illa
ut dixi propiora, ut remiges sine gubernatore, ita
milites sine imperatore nihil ualere. Solent tamē
fallere similitudinum species, ideoq; adhibendum
est his iudicium. Neq; enim ut nauis utilior est no-
ua quàm uetus, sic amicitia neque ut laudanda quę
pecuniam suam hominibus largitur, ita quę for-
mam. Verba sunt in his similia uetustatis & largi-
tionis, uis quidē longe diuersa pecunię quàm pu-
dicitię

dicitiæ. Itaq; in hoc genere maxime queritur an si mile sit qđ infertur. Et in illis interrogationibus Socraticis, quarum paulo ante feci mentionem, ca uendum ne incaute respondeas, ut apud Aeschinẽ Socraticum male respondit Aspasia Xenophontis uxor, quod Cicero his uerbis transfert. Dic mihi quæso Xenophontis uxor si uicina tua melius ha beat aurum quàm tu habes, utrum 'ne tuum an il lius malis? illius inquit. Quid si uestem, ac cæterũ ornatum muliebrem præcij maioris habeat quàm tu habeas, utrum ne tuum malis an illius? Respon dit illius uero. Agêsis inquit quid si uirum illa me liorem habeat quàm tu habes, utrum ne tuũ uirum malis an illius? hic mulier erubuit merito male eñ responderat malle se alienum aurũ quã suũ. Nã est id quidem improbum. At si respondisset malle se aurum suũ tale esse, quale illud esset, potuisset pu dice respondere, malle se uirũ suum talẽ esse, qua lis melior esset. Scio quosdam inani diligentia per minutissimas partes ista secuisse, & esse aliquid si mile minus, ut simia homini et marmora deforma ta prima manu aliquid plus, ut illud non tam ouũ simile ouo: & dissimilibus inesse simile ut formi cæ & elephanto genus, quia sunt animalia: & si milibus dissimile:

Vt canibus catulos similes sic matribus hædos. Differunt enim ætate contrariorum autem acci pi aliter opposita, ut noctem luci, aliter noxia, ut aquam frigidam febrì, aliter repugnantia ut uerũ falsò, aliter separata ut dura non duris. Sed quid hæc ad præsens propositum magnopere pertine ant non reperio. Illud est adnotandum magis ar-

gumenta duci ex iure simili, ut Cicero in Topicis. Ei cui domus usus fructus relictus sit non restitu-
rū heredi si corruerit, quia nō restituet seruū si is
decesserit. Ex contrario. Nihil obstat quo minus
iustum matrimonium sit mente coeuntium, etiam
si tabulæ signatæ non fuerint. Nihil enim prode-
rit signasse tabulās si mentem matrimonij non fu-
isse constabit. Ex dissimilibus. Quale Ciceronis p
Cæcinna, ut si qs me exire domo coegisset, armis
haberem actionē, si quis Introire prohibuisset nō
haberem. Dissimilia sic deprehenduntur. Non si is
qui argentum omne legauit uideri potest signatā
pecuniam reliquisse, ideo etiam qd' est in nomini
bus dari uoluisse creditur ἀπειρίαν quidā à simili se
parauerunt. Nos eadem subiectam huic generi pu-
tamus, nam ut unum ad decem, sic decem ad centū
simile certum est, & ut hostis sic malus ciuis. Quā-
quam hic ulterius quoq; pcedere solent. Si turpis
dominæ consuetudo cum seruo, turpis domini cū
ancilla. Si mutis animalibus finis uoluptas, idem
homini. Cui rei facillime occurrerit ex dissimilibus
argumentatio. Non idem est dominum cum ancil-
la coisse, quod dominam cum seruo. Nec si mutis fi-
nis uoluptas, rationabilibus quoq;. Immo ex con-
trarijs quia mutis ideo, irrationabilibus. Adhibe-
tur extrinsecus in causam & autoritas, hæc sequi-
ti græcos à quibus νεπίος dicuntur iudicia aut iudi-
cationes uocant, non de quibus ex causa dicta sen-
tentia est (nam ea quidem in exemplorum locum
cedunt) Sed si quid ita uisum gentibus, populis, sa-
pientibus uiris, claris ciuibus, illustribus poetis, re-
ferri potest. Ne hæc quidem uulgo dicta & rece-
pta

pta persuasione populari sine usu fuerint testimonia. Sunt enim quodam modo uel potentiora etiā quod non causis accommodata, sed liberis odio & gratia & mentibus, ideo tātum dicta factaq; quia aut honestissima, aut uerissima uidebantur. An uero me de incommodis uitæ differentem non adiuuabit earum persuasio nationum. quæ fletibus natos, lætitia defunctos prosequuntur, aut misericordiam commendabo iudici nihil proderit quod prudentissima ciuitas Atheniensium non eam affectu sed pro numine accepit. Nam illa præcepta sapientum septem nōne quasdam existimemus uitæ leges? Si causam ueneficij dicat adultera. Non M. Catonis iudicio damnata uideatur qui nullā adulteram esse uenicā non eandem dixit. Iam sententiarum quidem poetarum non orationes modo, sunt refertæ, sed libri etiam philosophorum, qui quam inferiora omnia præceptis suis ac literis credunt, repetere tamen autoritatem à plurimis uerbis nō fastidierunt, neq; est ignobile exemplum, Megareos ab Atheniensibus cum de Salamine cōtenderent uictos Homeri uersu qui tamen ipse non in omni editione repetitur, significans Aiacem naues suas Atheniensibus iunxisse: ea quoq; quæ uulgo recepta sunt hoc ipso quod incertū autorē habent uelut omniū fiunt. Quale est, ubi amici, ibi opes: & cōscientia mille testes, & apud Ciceronē, pares aut (ut ē in ueteri prouerbio) cum paribus facillime congregantur. Neq; enim durassent in æternum hæc nisi uera omnibus uiderent. Ponitur à quibusdā & quidē in parte prima deorū autoritas, quæ est ex responsis, ut Socratem esse sapien-

sapientissimum, id raram est tamen utitur eo Cicero in libro de Aruspicum responsis, & in concione contra Catilinam, cum signum Iouis columnæ impositum populo ostendit. Et pro Ligario cum Caij Cæsaris causam meliorem, quod hoc dii iudiciauerint confitetur. Quæ cum propria causæ sint diuina testimonia uocantur, cum aliunde accersuntur argumenta. Nonnunquam cõtingit iudicis quoque aut aduersarij, aut eius qui diuerso agit, dictum aliquod aut factum assumere ad eorum quæ intendimus fidem. Propter quod fuerunt qui exempla & has auctoritates inartificialium probationum esse arbitrarentur, quod ea non inueniret orator, sed acciperet. plurimum autem refert: Nam testis & quæstio & his similia, de ipsa re quæ in iudicio est pronunciant, extrapetita nisi ad aliquam præsentis disceptationis utilitatem ingenio applicantur, nihil per se ualēt. Hæc Quintilianus quæ & in hoc & in superiori libro tanquam optima & absolutissima, non modo quia necessaria erāt ab illo sumptimus, sed etiam quia accommodata non solum dialecticis atque philosophis sed iuri quoque ciuili & omnibus artibus, ac quotidianæ communi loquendi consuetudini. Nam dialectici sic de hac re præcipiunt, atque ea ponunt exempla, ut sibi solis canere (si modo canere & non strepere) uideantur. Nunc ad ipsam ascendamus inductionem, quæ ab exemplo (cuius præcepta uidimus) originem quemadmodum testati fuimus, trahit.

De inductione.

CAPVT XVI.

INDUCTI

Inductionem Cicero sic definit, & hoc pandit exemplo. Inducto est oratio quæ rebus non dubijs captat assentionem, eius qui cum instituta est, quibus assensionibus facit, ut illi dubia quædam res propter similitudinẽ earum rerum, quib⁹ assensit probetur: uelut apud Socraticum Aeschinẽ demonstrat Socrates, cū Xenophontis uxore & cum ipso Xenophonte Aspasia loquutã. Dic mihi quæso Xenophõtis uxor & cætera. Aspasia autem sermõem cum ipso instituit: Quæso inquit Xenophon si uicinus tuus equum habeat meliorem, quàm tuus est: tuum ne equũ malis. quid si fundum meliorẽ habeat quam tu habes, utrũ ne illius tandem an tuum fundum habere malis: illum inquit meliorem scilicet. Quod si uxore meliorẽ habeat quã tu habes utrũ illius malis Adque hic Xenophon quoq; ipse tacuit. Ab huus & definitiõẽ & exemplo discrepat Boetius diuersam sectam sequutus, cuius hæc est definitio. Inductio est oratio per quam fit à particularibus ad uniuersalia progressio. In qua definitone tria maxime necessaria omittuntur quod isit appositio similiũ: quod interrogatio, quod probatio. Nam possum sine probatione & similum appositione ad uniuersalia progredi ut si dicam ego tu ille homo piscis animal. Quod autem de interrogatione non facit mentionẽ, hinc causa fluxit, quod magister eius & aliena euerteret: ut que ipse omnis sapientiẽ auctor uideret, Socraticum illum probandi morem per interrogationem, cum inprobare non posset, nec probare uellet, non nihil commutauit & in suppellectilem familiam' que suam redegit. Veluti cum quis

qs equū furto sustulit recisa cauda, tōsisq; iubis, & si fieri potest nonnihil colore mutato, dissimilibus phaleris et toto cultu à priore mutato, hoc agit, ut suus equus, non furto sublatus esse uideatur. Sed nos, cuius hic sit equus agnoscimus, & interpolatum potiusquam exornatum esse cognoscimus, ideoq; sine interrogatione, negamus esse inductionem. Nec proprium esse Boetij exemplum dicētis si in regendis nauibus non sorte sed arte legitur gubernator, si in regendis equis auriga non sortis euētū, sed commendatione artis eligitur, si in administranda republica non fors principem facit, sed peritia moderandi: similiaq; in pluribus conquiruntur, infertur, & in omni quoq; re quam quisq; regi & administrari grauius uolet, non sorte accomodet sed arte rectorem. Vides quemadmodum per singulas res ad uniuersale perueniat. Nam cum non sorte regi nauim, currū, rempublicam collegisset, quasi in cæteris quoq; sese habeat uniuersale concludit hoc modo, non sorte ductum sed arte præcipuū debere præponi. Hanc ego inductionem esse non modo quia interrogatione caret, nego, sed etiam quia à particularibus ad uniuersale progreditur, quod est contra naturam probationis. Non enim aliquot partes possunt colligere uniuersum, quia nec aliquot milites uniuersum hostium exercitum capere possunt, unū illorum aut alterum fortasse capiēt. Nam quis admittat probationem ex istorum inductione formatā? Si omnes Romani albi sunt, si omnes Perusini, si omnes Tyburtes, & ita in pluribus alijs populis, ergo omnes populi albi sunt, atq; ut intelligat Boe
tius

tius non se probasse quod uolebat, uniuersale in
 omni re nō arte præcipuum semper eligi debere,
 sed etiam esse sorti locum. Nam id quidam popu-
 li sapientesq; sensere quasi rem ipsam ad dei iudici-
 um relegarent. Persæ & Medi sorte reges delige-
 bant. Romani magistratus prouincias sortiebantur.
 Græci ad Troiam, quis nam cū Hectore dimi-
 caturus singulari certamine esset, sortiti sunt. Ut
 prius Athenienses fecerant, quinam ad Minotauri
 pugnam mitterentur. Et ut ad propiora ac ma-
 gis probanda ueniam. Apostoli ad duodecimum
 collegam sorte deligendum deo permiserunt, & si
 ipsi duos præcipue obtulissent. Itaq; nulla est hæc
 appellanda uniuersi probatio, quia facile ac iure
 negari cōclusio potest. At si unum probare uelim
 ex pluribus similibus uerecundius est, faciliusq; ad-
 mittitur idq; per interrogationem ne ui capere ui-
 deat quod meum nō est, sed concessu alterius ac-
 cipere & quasi blandiendo impetrare. Syllogis-
 mus à nolente etiam extorquet & reluctan-
 tem robore prosternit, omnesq; uires aduocat ac cor-
 pore toto pugnat. Inductio quasi astu fallit, nec
 ausa hostem complecti, eminus luctatur & pede,
 aut manu, aut genu, ad terram dare alterū caprat.
 Syllogismus uniuersale signum adhibet, inductio
 particularia quædam quæ uniuersitatis speciem
 præbeant. Syllogismus necessario colligit. Inductio
 uerissimiliter. Syllogismus ferè minus concludit q̄
 ponit. Quid non & inductio aliquid minus quàm
 proposuit concludat? Talis itaq; fuerat futura illa
 Boetiana inductio, in regendis nauibus quis legi-
 tur gubernator, nōne qui arte excellit? cōcederet.

In re

In regēdis curribus quis eligitur utrūmne commēdatione artis, scilicet, & alijs similibus enumeratis quæ loco sunt primæ partis propemodum uniuersalis. Tum assumet quid in ministranda republicæ id est, nōne hoc est simile superioribus? tū conclusio nōne iudicio potius q̄ sorte deligendus est princeps. Nam inductio eā fermē naturam habet quā syllogism⁹, ut fit in illo Quintiliani exēplo. Quod est pomū generosissimum & c. locū obtinet p̄positionis tū assumptionis id ut ipse Quintilianus ait, cuius gratia rogatum est, quid hō, tū conclusio nōne is generosissimus qui optimus. In conclusione aut ueluti abstinere possum⁹ interrogatiōe. Nam si interrogas & aspectes alterius responsionē, forte non obtinebis illo tergiuersante. Procul igitur ab inductione absunt hæc quorundam exēpla, hoc non est bipes, non quadrupes, non uolucres, non reptile, enumeratisq; si quæ sunt aliæ speciebus animalium. Addunt (& hæc sunt omnes species animalium) deinde concludunt ergo hoc non est animal, non est hæc à particularibus ad uniuersalia p̄gressio, quia particularis cōcluditur, hæc inductio nis forma, sed syllogismi illius quem superius dixi à peripateticis omissum: quæ si reducatur ad peripateticam ita dicetur, species animalium oēs sunt bipes, quadrupes, uolucris, reptilis, aquatilis, hoc è nulla illarum est, ergo non est animal, eritq; syllogismus in baroco. Quidam præmittūt nō nihil enumerando dicētes, Socrates philosophus legit, Plato philosophus legit, Xenophon philosophus legit, & ita de singulis, ergo omnis philosophus legit, hoc stultū est dictū, & ita de singulis. Nā si hoc constat

constat & aduersarius concedit quid attinet conclude 279
re ergo ois philosophus legit, id est, ergo singuli phi-
losophi legunt, ide oq; uidentur hos alij emedare qui
dicunt & hi sunt omnes philosophi, ne hi quide stulti-
tia uacant, qui cum hoc dixere, concludunt ergo oes
philosophi legunt: qui syllogismus & si perplexus, ta-
men factus est ad formam ad quam superior. Et qui
hoc modo in peripateticum reducatur hi legentes sunt
omnes philophi, Socrates autem & Plato & Xeno-
phon sunt hi legentes, ergo sunt philosophi omnes
eritq; unus ex his modis quos ipsi adiecim⁹. At ne Ci-
ceronis quidem quod posuit uidetur mihi inductiois
exemplū, cuius hæc uerba sunt, ergo in hac causa quæ
apud Græcos est peruagata cum Epaminūdas Theba-
rum imperator, ei qui sibi ex lege prætor successerat,
exercitum non tradidit, & cum paucos ipse dies con-
tra legem exercitum tenuisset Lacedæmonios penit⁹
uicit: poterit accusator argumentatione uti per indu-
ctionem cum scriptum legis contra sententiã defen-
dat ad hunc modum. Si iudices id quod Epaminūdas
ait legis scriptorem se fecisse adscribat ad legem, & ad-
dat hanc exceptionem extra quam si quis reipublicæ
causa non tradiderit patiemi. Non opinor, quid si
uosmetipsi quod à uestra religione & sapientia re-
motissimum est, istius honoris causa hanc eandẽ exce-
ptionem ut iussu populi ad legem ascribi iubeatis. Po-
pulus Thebanus id ne patietur fieri? profecto non pa-
tietur. Quod ergo ad legem ascribi nefas est, id sequi
quasi ascriptū sit rectum uobis uideatur: noui uestrã
intelligentiã, non potest ita uideri. Quod si litera cor-
rigi neq; ab illo, neq; à uobis scriptoris uoluntas po-
test, uidete ne multo indignius sit id re & iudicio ue-
stro mutari, quod ne uerbo quidem cõmutari potest,

273 nullæ enim sunt hic similitudines, sed de ipsa eadē lege argumētum, ut Cicero sentit à minori, Quod si hanc exceptionem nō liceret ascribere ergo nec afferre & quia alia similia non habet Cicero de iuvene loquor non de sene in eadem ascribendæ exceptionis inuentione uersatur, & quodam mō uacillat: nunc eam Epaminundæ assignans, nūc iudicibus cū debuisset dicere, si uos patieminī ascribi & addi exceptionem, non autē si iubeatis ascribi, idq; in iussu populi. Itaq; ut argumētum geminatum est, ita conclusio, quod enim differt quod ergo ascribi ad legē nefas est, id sequi quasi ascriptū sit rectum uobis uideretur: ab illo quod si heres corrigi neq; ab illo, neq; à uobis scriptoris uoluntas potest hoc nihil aliud est, quā id, quod ergo ascribi ad legem nefas est. Item uidere ne multo sit indignius id re & iudicio uestro mutari, quod ne uerbo quidem cōmutari potest, hoc nihil aliud est q̄ id rectum uobis uideatur, noui intelligentiam uestram non potest ita uideri. Cicero tamen uiderit quomodo derogetur magis legi, si iudices semel eam interpretentur q̄ si exceptio ipsius interpretatiōis ascribatur. Hoc autem inductionis exemplum nihil habet tantopere inductioni cognatam, q̄ crebram interrogationē cum sua subiectione. Quod ut euidentius fiat, utar in hac ipsa causa quantum res patitur inductione, neq; enim ubiq; ea uti possumus ac ne hic quidem satis commodē, sed tamen ostendendæ ueræ inductiōis gratia id faciam. Si quis iudices leges quibus hæc ciuitas contineatur de magistratibus creādis aliter interpretaretur ac cōsueuit communis opinio, & magistratus ad uerba legum rite creati neget, quod aliud senserit legum lator q̄ quod scripserit nunquid id fieri pateremini? nō opinor. Quid si leges de hominibus premio pœnauē afficiendis

afficiēdis aliter accipiat, atq; accipere solemus, & diu 274
factitatum est, reuocetq; in dubium transacta premia
suppliciaq; pateremini ne id fieri: adduci non possum
ut credam. Quid si uerba quibus uel uota concipimus
uel supplicamus uel sacris iniciamur aliter interpreta
ri conetur q̄ nos sentimu, spateremini ne id fieri: noui
uestram religionem ac sapientiam non pateremini.
Quid autem de tradendo exercitu imperatori nouo,
si quis dicat secus accipiendam legem, q̄ uerba loquū
tur ipsa, & interpretetur eam sentire ac uelle dicere, p̄
terq̄ si uetus imperator non putet ex usu reipublicæ
esse nouo imperatori tradere exercitum: pateremini
ne hanc exceptionem & tantam aperiri ad euerten
das leges ianuam, & tantum licentiæ hominibus da
ri, & ipsos legumlatores tanq̄ imprudentes accusari:
ut facit Epaminundas legum antea ruptor, nunc cor
ruptor. Si noui iustitiam seueritatemq; uestram non
patiēmini. Hoc autem quod pro inductiōe attulit Ci
cero exemplum recte particulare conclusit non quod
Boetius uult uniuersale, licet ille non diffiteatur par
ticulare quoq; posse concludi inquiring. Sæpe autem
multarum collecta particularitas aliud quoddam pt̄
culare demonstrat, si neq; nauibus, neq; curribus sorte
præponuntur, ne rebus quidem publicis rectores sor
te ducendi sunt, hoc ego fortiter negauerim esse indu
ctionem. Boetius, quia duo similia insunt, putat esse
inductionem, sin unum sit putat exemplum quasi bre
uem inductionem, ut enthymema est breuis syllogis
mus uidelicet exemplum ducere originem ab inducti
one quod econtrario est. Ut enim syllogismus originē
ab argumento ducit, ita inductio ab exemplo, & ut il
le est argumēti eloquutio ita hæc exempli & ut sylla
gismi ita inductionis dici pōt enthymema, de q̄ nunc
consequens est aliqd dicere.

Enthymema philosophi quando ipsi utuntur, im-
perfectum syllogismum, quando apud oratores
inueniunt, rhetoricum syllogismum uocauerunt: scilicet
et putantes aut nunquam uti syllogismo oratore, aut uti
non posse. Quod si oratores frequenter utuntur enthy-
memate sapius quod uerisimiliter quam necessario col-
ligunt profecto. Et epicherematis enthymema erit, quod
est credibilis quodam modo syllogismus. Si epichere-
matis, quid nisi & inductionis, cuius hoc sit exemplum,
an tu pomum, uinum, equum, si optima fuerint gene-
rosa confitebere, hominem optimum non eundem ge-
nerosum confitebere: item nauibus ne & curribus for-
te proponendos rectores negabis? rebus publicis re-
ctores sorte proponendos dices. Boetij autem haec sunt
uerba. His duobus uelut principijs & generibus argu-
mentandi, duo quidam alij comprehenduntur argumentan-
di modi, unus quidem syllogismo, alter uero inducti-
oni suppositus, in quibus quidem promptum sit consi-
derare quod hic quidem a syllogismo, ille uero ab in-
ductione ducat exordium, non tamen aut hic syllogismum,
aut ille impleat inductionem. Haec autem sunt enthy-
mema atque exemplum quorum utriusque subiicit diffini-
tionem quas ego omitto, cum ille Quintiliani defini-
tiones praestent. Nam exemplum quid sit apud eum
uidimus de enthymemate. Idem alio in loco ita ait: en-
thymema & argumentum ipsum, id est, rem quae in
probatione alterius adhibetur, appellant & argumenti
eloquutionem eam non (ut dixi) duplicem ex conse-
quentibus quod habet propositionem coniuictamque ei
protinus probationem quale pro Ligario. Causa tamen
dubia quod erat aliquid in utraque parte quod probari
posset

posset, nunc etiam melior iudicanda est quã diu iuue- 276
runt, habet enim rationem & propositionem, non ha-
bet cõclusionem, ita est ille imperfectus syllogismus.
Ex pugnantibus uero quod etiam solum enthymema
quidam uocant fortior multo probatio est: talis est Ci-
ceronis pro Milone, eius igitur morte sedetis ultores
cuius uitã si putatis p uos restitui posse nolitis. Quod
quidem etiam aliquando multiplicari solet, ut est ab
eodem pro eodem reo factum. Quem igitur cum aliq
gratia noluit, hunc uoluit cum aliquorũ querela: quẽ
iure, quem loco, quem tpe non est ausus, hunc in iniu-
ria, iniquo loco, alieno tempore, cum periculo capitis
non dubitauit occidere. Optimum autem uidetur en-
thymematis genus, cum proposito dissimili uel con-
trario ratio subiungitur, quale est Demosthenis: Nõ
enim si quid unquam contra legem actum est, idq; tu
es imitatus, idcirco te cõuenit pœna liberari, sed è con-
trario damnari multo magis. Nam ut si quis eorũ da-
mnatus esset, tu hoc non scripsisses, ita damnatus tu si
fueris nõ scribet alius. Paulo post idem. Quintilianus
ita inquit: Enthymema ab alijs oratori^o syllogismus,
ab alijs pars dicitur syllogismi, propter quod syllogis-
mus utiq; conclusionem & propositionem habet, & p
omnes partes efficit quod proposuit. Enthymema tã-
tũ intẽta intelligi cõtentum sit. Syllogismus talis solũ
bonum uirtus. Nam id demũ bonũ est quo nemo mal^o
uti potest, solũ ergo bonũ uirtus. Enthymema ex con-
sequentibus, bonum uirtus, qua nemo malus uti põt:
& contra non est bonum pecunia, nõ enim bonum p
quisq; male uti potest, pecunia põt quis male uti non
igitur bonum est pecunia, qua quis male uti potest. Si
pecunia quæ est in argento signato argentum est, qui
argentum omne legauit & pecuniam, quæ est in argẽ
to si

277 to signato argentū aut oē legauit, & pecuniā q̄ est in
argēto signato legauit: legauit igit̄ habebit formā syl
logismi. Oratori satis est dicere cū q̄ argentum oē le
gauerit, pecuniam quoq; legauit quæ est in argento.
At Boetius etsi egregius tum philosophus tū orator,
tū in philosophos propensior, & ob id reprehendens
Ciceronem tanq̄ de locis argumentorum non absolu
te loquutum ponit exemplum enthymematis ab usu
oratorio abhorrens, atq; adeo à communi hominū in
tellectu, id tale est, homo est animal, substantia igitur.
Simile est quo alij utuntur omne animal currit, ergo
omnis homo currit, hunc ego si enthymema est (nam
multis modis enthymema dicitur) potius appellarim
imperfectum syllogismum, q̄ rhetoricum siue oratori
um syllogismum. Nam & imperfecta argumentatio
est, & nemo fere sic loquit̄ orator, sed sic potius: Quo
niam animal currit, profecto omnis homo quæ anima
lis est species currit: & cum omne animal sit substan
tia, homo quoq; substantia erit qui est animal.

Peroratio.

HAec habui de dialectica repetitis altius ex phi
losophia principijs, quæ traderem. In quibus li
bris alijsq; multis (ubi semp̄ mei sum similis) adeo non
sui cupidus rerum nouarum, gloriae q; ex aliorum su
gillatione, ut non ignorem maximam mei fecisse ia
cturam & famæ & ob id fortunarum. Quātum enim
mihi uel imperitorum uel malignorum (nam quis lin
guas coerceat) uel inuidorum obtrectatio obfuit ad
assequendos honores, taceo periculū uitæ. Quanquā
nō minor domi q̄ foris molestiæ causa, necessarijs me
affidue monētibus, castigantibus, conq̄rentibus quod
dignitatis ampliandæ rationem nō haberem ac ne sa
lutis quidem, incurrere enim me libenter in reprehē
sionē

278
sionem atq; in odia hominum. Quibus rebus, quanto
pere angar, ex suo ipsius animo cōiecturam quisq; ca-
pere potest. Sed solatio mihi atq; consolationi est, cū
multorum exemplum, qui huic tēpestati atq; his flu-
ctibus minime cedendum putauerunt, tū rectū laudā-
dumq; ppositū: ut qui mihi sum conscius in hoc ueluti
cāpo atq; mari, p Christiana me dignitate pugnare,
& quasi republica, siquidē, p republica Christiana pu-
gnare est cōtra q̄scunq; p ueritate in acie stare. Proin-
de q̄libet me mordeant, spolient, uulnerent, postremo
ānterimant, certum est mihi omnia pati. Et si pulchrū
est pro ueritate laborare, profecto pulchrius pro illa
periculum adire. Adibo itaq; periculū & si opus erit,
occumbam potius q̄ signa deseram. Sed occumbentis
gloria (si modo rem dignam memoria cōponimus) q̄-
tidie surget, cadente moriētēq; inuidia. Neq; enim pa-
rum gloriæ iam apud bonos & doctos nobis cōpara-
uimus. Haud tñ, quod ad hunc labor noster finem ten-
dat, sicut paulo ante testatus sum, quo nomine etiā ma-
iorem merebitur laudem, quod non modo gloriā fu-
turam, sed (quod facilius est) præsentem quoq; non cu-
rat infamiam. De quo quidem minime demiror, cum
sciam nullam ueritatem, nullamq; tam ueram opinio-
nem, cui non diuersa cōsuetudo & diutinus hominum
error (respice mō ad religiōis nostræ primordia) ob-
luctetur. Verum imperator noster deus, milites suos
ex acie fugere nō uult, sed aut uincere aut strenuē for-
titerq; pugnantem mortem oppetere, nō enim ipsis pe-
reuntibus ueritatis gloria perit, sed uiuit, sed uincit,
sed illo pijsimo cruore sancitur, atq; consecratur.

FINIS.

AD CANDIDVM LECTOREM.

SI eos libitum sit enumerare, studiose lector, qui dialecticam, uel conscripserunt, uel conscriptam, partim illustrarunt, partim onerarunt commentarijs, uereor me hercules, ne tibi uidear, mortuo (quod aiunt) uerba facturus. Cicero pernegat tantundem sibi temporis fore, etiamnum per duplicatam aetate, quo cum dialecticos, tum Lyricos poetas legere possit. Quod si ea aetas usque adeo dialecticorum ferax fuit, quis non putabit interim tot saeculorum curriculis multo uberio rem numerum succreuisse? Neque id quidem immerito: Quis enim non optarit habere rationem, ne scilicet a uero aducatur, ne cui falso assentiatur, neue captiosa fallatur probabilitate: & ut ea quae de qualibet re asserit, sustinere tuerique possit: quae plane omnia, illa ueri & falsi disceptatrix & iudex dialectica pollicetur. Caeterum quo fertilius semper dialecticorum prouentus fuit, hoc multorum saltem fructus, uel tardius maturuit uel emarcuit citius. Zenon ille, a quo coepit disciplina Stoicorum: omnem uim loquendi in duas distribuit partes, Dialecticam, manus in pugnum compressa: Rhetoricam explicitam, simile esse dicens: quod latius loquerentur rhetores, contractius dialectici: Aristoteles quoque testatur rhetoricam esse ἀνίστροφορ τῆ διαλεκτικῆ. Quandoquidem (ut illius uerbis utar) πάντες τρόπων πᾶς μετέχουσιν ἀμφοῖν. Quocirca illi mihi uidentur inauspicato dialecticam tradere, qui rhetorices interrim praecipua, uel negligunt, uel omittenda arbitrantur. Horum procul dubio temeritate fit & inscitia, ut plerique adulescentes haecenus a philosophiae atque adeo dialectices studio abhorruerint: & nunc quoque ueluti conspecto angue procul abcedant. Nam illi praecipuos (ut Isocrates ait) τολμῶν βελίαν ἀπὸ τριπέπτος ἀλαζονείας, καὶ ποιήσασιν ὡς Λοκῆν, αἰμενον βελείας πὺς θαυμάζον ἀρούμενος τῶν πᾶσι πᾶσι φιλοσοφίαν διατριβῶτων. Laureñ, Vallē. eo artificio dialecticorum tibi leges praescribit, ut dum eas legis, non inter Aristotelis & Chryssippi spinita te diuersari existimabis, sed in Demosthenis & Ciceronis amoenissimis hortis: eo ordine pstringit, ut scrupulosis questionibus dimissis, quas subtilius est contempsisse quam soluere, facile perspicias, quid in unaquaque re sit intimum, quid externum, quid accidat, quid antecedit, quid sequatur, quid affine

affine fit & finitimum, quid contrarium & aduersum. Ea deniq; fide enumerat, ut non adytum contentionis tibi aperiat, sed proponat examen ueritatis: non eam te artem doceat, quæ (ut apud Ciceronem Antonius meminit) in excogitandis argumentis muta nimium fit, & in iudicandis nimium loquax: sed quæ in refellendo falso arguta, & in contemplanda ueritate perspicax. Itaq; si dialecticam feliciter uoles perdiscere, Laurentium coemito: coemptumq; nocturna uersato diurna. Vale.

Ar. Vesa.

ἡ δὲ κατὰ ἐξ ἀμφοῖν ἀνθεκὰ βιβλίον ἔχει.

INDEX VERBORVM ET RERVM QVÆ
in his Laurentij commentarijs digna cognitu
uifa sunt.

A ccidens	77	Antistrephon	ca. 13, li. 3
Accusatio	92	Apodixis	196. Appietas 28
Actio	89	Arabes sophi.	5
Actor 90. Actum	89	Archytas	9
Adiectiua incōparabilia	114	ἀρετή	63
Aduerbia	141. & 146	Aristoteles carpitur	16. 48
Aequiuocum	132	69. 104. 134.	
Aequum	23	Aristoteli additi	
Aer ca. 11. li. 1. Aetas	200	Aristoteli aia mortalis	44
Affectus	54	Aristoteli cur non ubiq; assen	
Affirmatiua enunciatio	131	tendum	4 & 5
Agrippæ 234. Album	20	Argumenta, pbationū c. 23. li. 2	
Aliquando Aliquid	13	Argumentatio	222
Aliquis	142	Argumēta uarie ducta c. 23. li. 2	
ἄλογα	52	Argumentorum loci	199
Amor 63. Anima ca. 9. li. 1	197	Argumentum	197
Animi natura	200	Argumentū a circūstantijs	200
Animæ partes	46	Auicenna Auerrois	5
Animal ca. 9. li. 1. Animus	46	A. Gellius	81 & 266
ἀντικείμενα	182	Autor	90

Autoritas deorum	282	Corpus. 36 & ca. 11. li. 1 & fo 100	
B		ἡθῶν	42
Beatitas	28	Credulus. 167.	Crepusculū 116
Beatitudo	ibidem.	Cunctus	240.
Bene agere	68		D
Bene	18	Dæmon	44
Boetij laus	4	Decorum.	68.
Boeti ⁹ prehendit 8. 27. 56. 117		Definitio.	ca. 20 li. 1
Bombarda	72	Deitas. 27	Delectatio 65
Bonum	18 & 23	Denominatiuum	132
Bruta habere rationem	51	Descriptio	ca. 20. li. 1
Bruta non habere rationē.	49	Deus	148. 41
C		Dialectica quæ fit & unde di-	
Caducum	20	catur	ca. 1 li. 3
Cæcus	183	Dialecticæ in discendo facili-	
Calor unde fit in rebus mo-		tas	128
tis	70	Dialecticus quid à rhetore dif-	
Casus argumentum	204	ferat	præfatio li. 2
Cathypotyposis	214	Dies 108	Differentia 122
Casus	109	Dilemma	ca. 13 lib. 3
Causa 202	Cautus 61	Dispungere. 162	Diuisio 202
Cautio	ibidem.	Docilis 167	Dolus bonus 57
Cerno	132	ἄλογος	89
Charitas spes & c.	63		E
Cicero carpirur, 63. 261. 263. 288.		Ecbasis	212
Coaceruatio	li. 3; ca. 12	Educatio & disciplina	200
Cælum 69	Cognomen 132.	ἡδονή	66
Comparatiua	312	Elementa 10	Empedocles 71
Compositum	ca. 12. li. 1	Ens 11 & 12	Energia 89
Concreta	ca. 3. li. 1	ἐντελεχία	89 & 91 & 275
Consilia	201	Entitas 26	Enthymema 196
Consuetudo	10.	Enunciatio	129
Contemplari	44	Enunciatio modalis	ca. 19 li. 2
Contingens.	184	ἐπαγωγή	209
Contingenter	188	Epicherema	196
Contrariæ	ca. 14. li. 2	Equi boni qualitas	9
Contradictoriæ	ca. 16. li. 2	Essentia	9 & ca. 5 li. 1
Copula	150	Etymologia	ca. 20 li. 2
Cor animæ sedes	52	ἐνψύχη	67

Ἐπιπάθεια	ibid.	Indefinita enunciatio	139
Ἐπιπάθεια	ibi.	Individuum	122
Ἐπιπάθεια	68	Indocilis	167
Exemplum	273	Inductio	li. 3 ca. 16
	F	In potentia esse	39
Fabula 278	Fides	In particula composita quid	
Figuræ primi modi	232	differat à non	ca. 9 li. 2
secundæ 238	tertiæ	239	Iniustus & non iustus li. 2 c. 2
Finis 305	Finitio	ibi.	Instinctus 50 Intellectus 57
Forma ca. 12 li. 1	Fortitudo	61	Inuentio 176
Frigida 25	Frigus ætis	71	
Fruitio 66	Frugalitas	125	L
Frugi	ibi.	Labor	92
	G	Laboratum opus	167
Gelida	25	Largus	61
Genus	10. 37. 122	Lentulus	28
Generalissima	10	Lentulus	ibidem.
Græcum uulg ⁹ græcè loque-		Linea	101
batur	6	Literæ	89
Græcæ linguæ ægestas	161	Locus	114. 199
	H	Locus ut argumentum	202
Habere	95	Loci è Quintiliano ca. 20 li. 2	
Habitus	200	Logica unde dicta	222
Hamadryades	43	λογος	92
Hilum	141	Longitudo 101	Lycæum 102
Homo quo à brutis differat	51		M
Horatius carpitur	251	Magis & minus	112
Humanitas 27	Humor	76	Malum
Ἐπαγγελίς	35	Malus	183
Ἐπιπάθεια	ibi.	Materia & forma & totum	
Ἐπίστασις	29 & 33	quod dicunt compositū	76
Hydra	42	Mediocritas	59
Hypotheticus syllogismus	242	Medium inter quæ sit capere.	
	I	9 libri 1.	
Ignis		Medium uirtutum	89
Illaboratum opus	167	Memoria	49
Impossibile	184	Modos longe plures posse da-	
Incredulus	167	ri quam dentur	li. ca. 19
Incipit & desinit		Modi significandi indocto-	

Momentum	168	Partes ponderis	108
Motum non esse causam calo		Participiū	21
ris in Aristo	69	Particularis enunciatio	134
Motus 93. Motus spēs	42	à Patria	200
Mundus	42	Passiua uerba	109
μῦθος	154	Pati	109
N		Peripatetici præfatio	li. 1
à Natatione argumentū	200	à Personis argumenta	200
Natura	90	περί τῆς αἰσῆς	215
Negoriua enunciatio	133	Petrus Hispa. male descripsit	
Negatio composita ca. 7 li. 2		dialecticam & originē du-	
Negationū malus usus c. 11 li. 2		xix 221	Pharmacum 55
Nego 133. Negotium	16	Philosophi nomen	3
Nemo 141	Necesse modus 188	φωνή	81
Nescio & ignoro	139	φωνή	ibid.
Nihilum	141	τῆς αἰσῆς	197
Nimum & paucum	85	Platonitas	28
Noīa in bilis	90	πλούσιος	32
Non in compositione ca. 9 li. 2		Pondus 80	Possibile 184
Non non 163. Nonnullas	176	Porphyrius 36. 118	Pos 94
Nullus 124	Numerus 109	Prædicamenta an recte dicantur & quot sunt ca. 1 & 3. li. 1	
Nunc	108	Prædicatum	150
O		πράγμα	16
Occasio	109	Prisciani error	24. 118. 142
Odiū 66	Omnes non 148	Priuatō an sit principium	78
Omnis	140	Prius & posterius	107
ὄντως	14	Probatō artificialis ca. 21 li. 2	
ὁ μῶνυμον	132	Prodigalitas	62
Oppositio enunciatōum		Profunditas	100
Oppositio maior	116	Propositio	223
Oppositio nō est quadruplex		Proprium ca. 20. li. 1. & fo. 206	
cap. 18 li. 2	Orator 127	Prudentia	53
Oratio	ibid. & 129	Punctum	102. 108
ὄνομα	9. 29. 52. 33	Pythagoras	3
ὄνομα	154	Q	
ὄνομα	16	Quale nomē nō apte queri 118	
P		Qualitas	74
Papa	88	Qualitates sensibiles	79 & 66
παράνομος	132		

Quantitas continua	80	Splendor	92
Quando 109	Quantus 97	Stoici 4	Studio 200
Quies	93	Subalternæ	ca. 17. li. 2
Quis quæ quod	24 & 25	Subcontrariæ	ca. 15. li. 2
Quidam quispiam	144	Subiectum	130
Quin 134	Quilibet 144	Substantia	29
Quintiliani laus	125	Substantiæ distributio	ca. 1. l. 1
Quisquis quisquam	140	Sum	49
Quotus	97	Superficies	101 & 102
Quotitas	ibidem.	Superlatius	113
	R	Suppositio	274
Ratio	222	Suppositum	33
Ratio in brutis	51	Syllogismus	225
à Rebus argumenta	201	Syllogismi partium ordo	ca. 2. li. 3.
Requies 93	Res 14 & 15	Syllogismus per totum & partem	ca. 6. li. 3.
Rex		Syllogismus usquequaq; particularis & uniuersalis	c. 5. li. 4
Rhetoricè quid à dialectica differat	præfatio li. 2	συλλογισμῶν	132
Rhetoricè	205.		
	S	T	
Sacrum	20	Tactus	80
Sapientiæ 33	Sensa 75	Tempus	100
Sidera	69	Tempus an inceperit	
Signa	ca. 5. li. 2	Tempus an metiatur motu	
Signa probationum	ca. 21. li. 2	Tempus argumentū	203
Signa figularia	ca. li. 2	Terminus	131
Simile & dissimile	275	Terminus deus	52
Singularis enunciatio	164	τὸ ὑπερπύκνως	66
Situm esse	95	Transcendentia	10 & 11
Somni natura	256	Tunc	108
Somnorum genera	256		
Soni natura	111	V	
Sonus	83	Vacuum	109
Sophistæ nostræ tempestatis	6	Velle & non nolle	152
σωφῶς	247	Verbalia	92
Spatorum nomina	107	Verba qualitatis & passionis	
Species	17, 122	92	
Specialissima	10	Verbū nō resolui in suū partīcipium	160
Spiritus	cap. 8. li. 1		

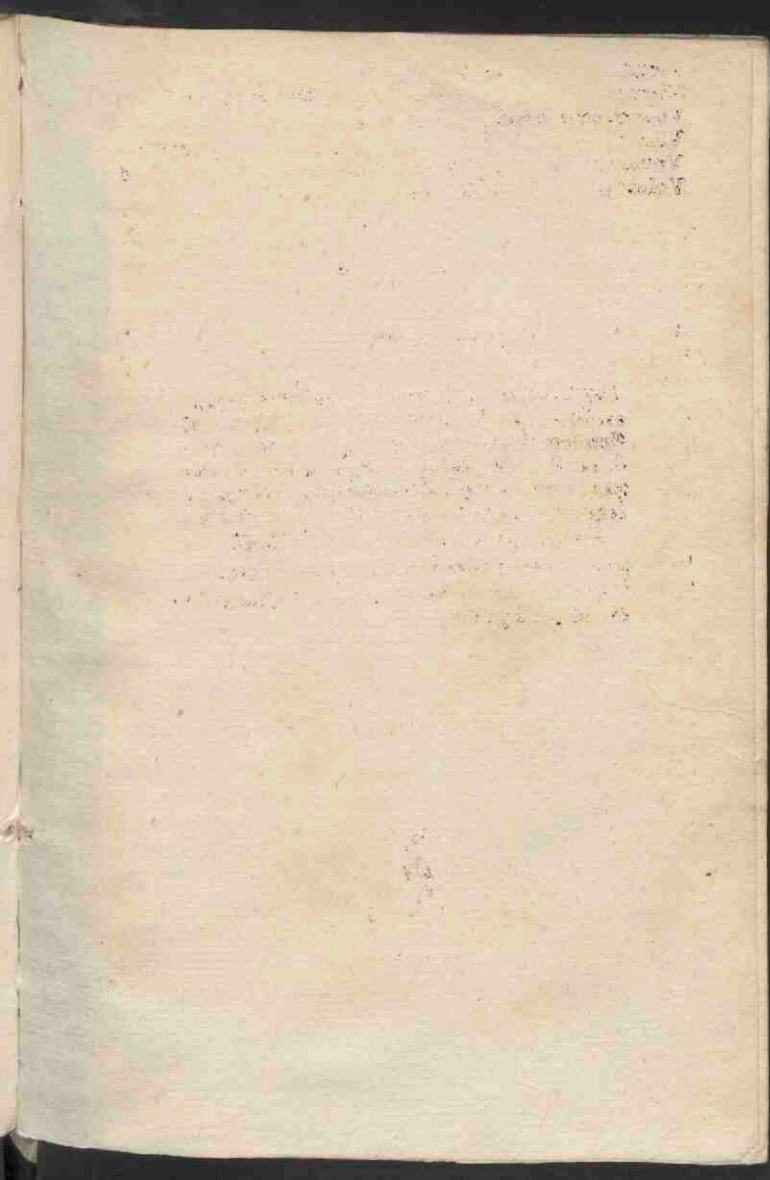
Verum 17	Viniū 23	Vsia	
Virtus	ca. 10 li. 1	Vsus uerborum autor	77
Visus quomodo fiat	110	Vtis.	154
Vilus 142	Vinum 16	Vulgus græcorum græce lo-	
Vniuocum 132	Voluntas 52	quebatur	6
Voluptas	Vox unde 84	Z	
		Ωειν	41

FINIS

ERRATA.

Pagina 6. uersu. 19. lege quod. pagina 11. uersu.
 29. *ὄψεν* pag. 22. uersu 2. lege chrystalleum, &
 similiter illud quod præcessit pagina 32. uer-
 su 14. le unde. pagina 34. uersu 18. *ἐπιλέχεν*
 pag. 47. uer. 4. lege: *ἰδιωτισμός* pag. 35. uersu 12.
 lege conum. pag. 75. carmen Homericum sic lege
ἀλλ' ὅμεις μὲν πάντες ὄψω καὶ γὰρ γέννητε
 pag. 196. uers. postre. *ἀποδείξεν* pag. 272. uers. 27.
 leg. improbandis. pag. 261. uer. 19. charybdi. pag.
 287. uers. 16. lege *αἶνον*.

Faint, illegible text at the top of the page, possibly a header or title.

Second block of faint, illegible text in the upper middle section.

Third block of faint, illegible text in the middle section.

Fourth block of faint, illegible text in the lower middle section.

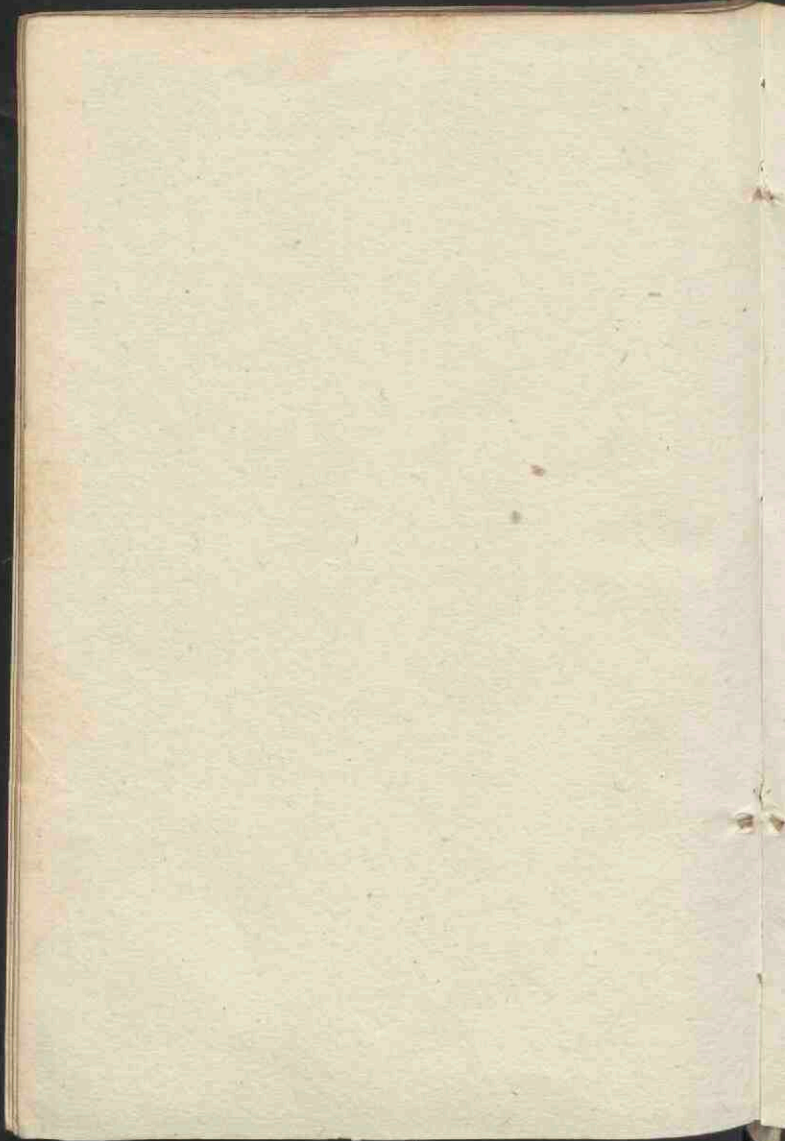
Fifth block of faint, illegible text in the lower section.

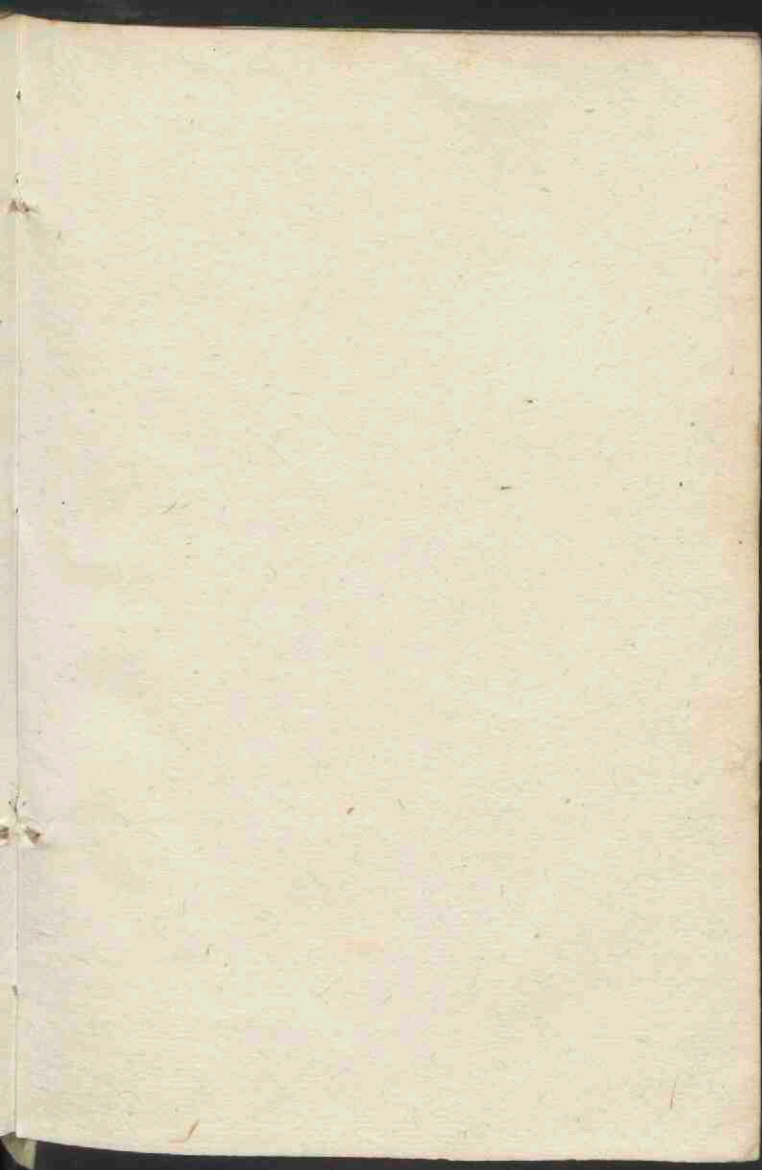
Sixth block of faint, illegible text at the bottom of the page.

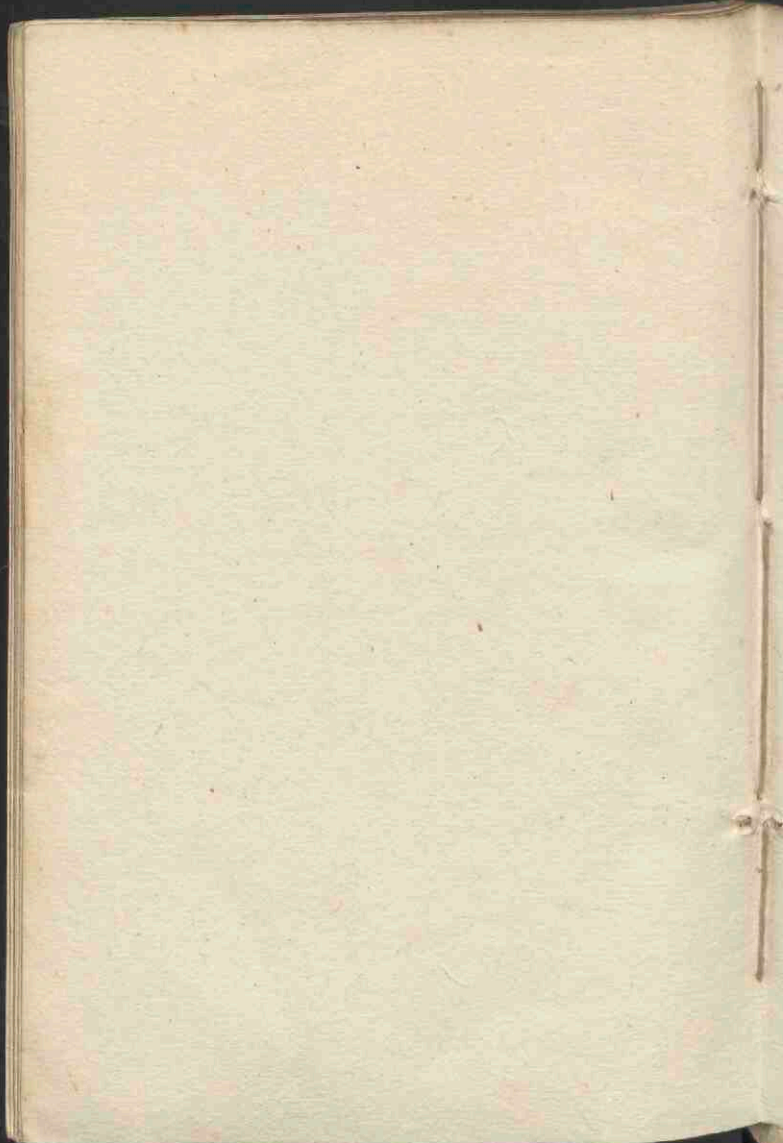
Fragment of text from the adjacent page on the right, showing the right edge of the binding and the start of several lines of text.

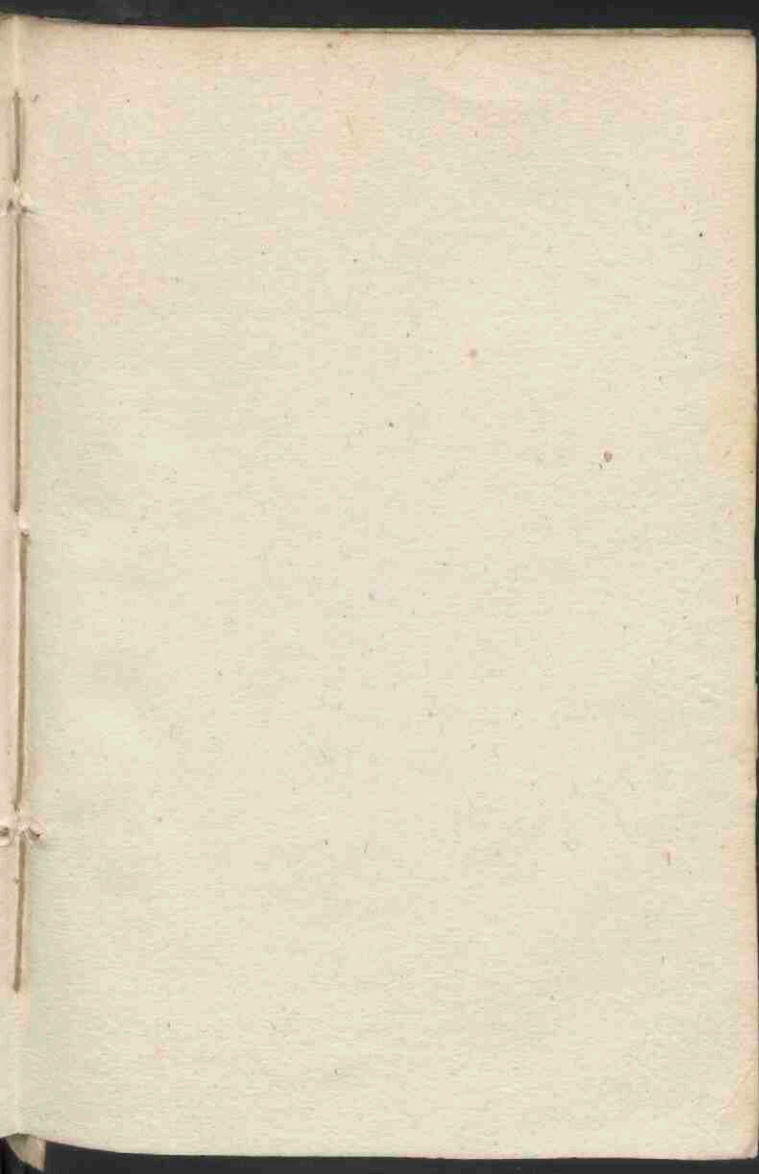
acem
ducent
nozem
puzinu
alluc
lum q
o roma
perato
incapu
alis d

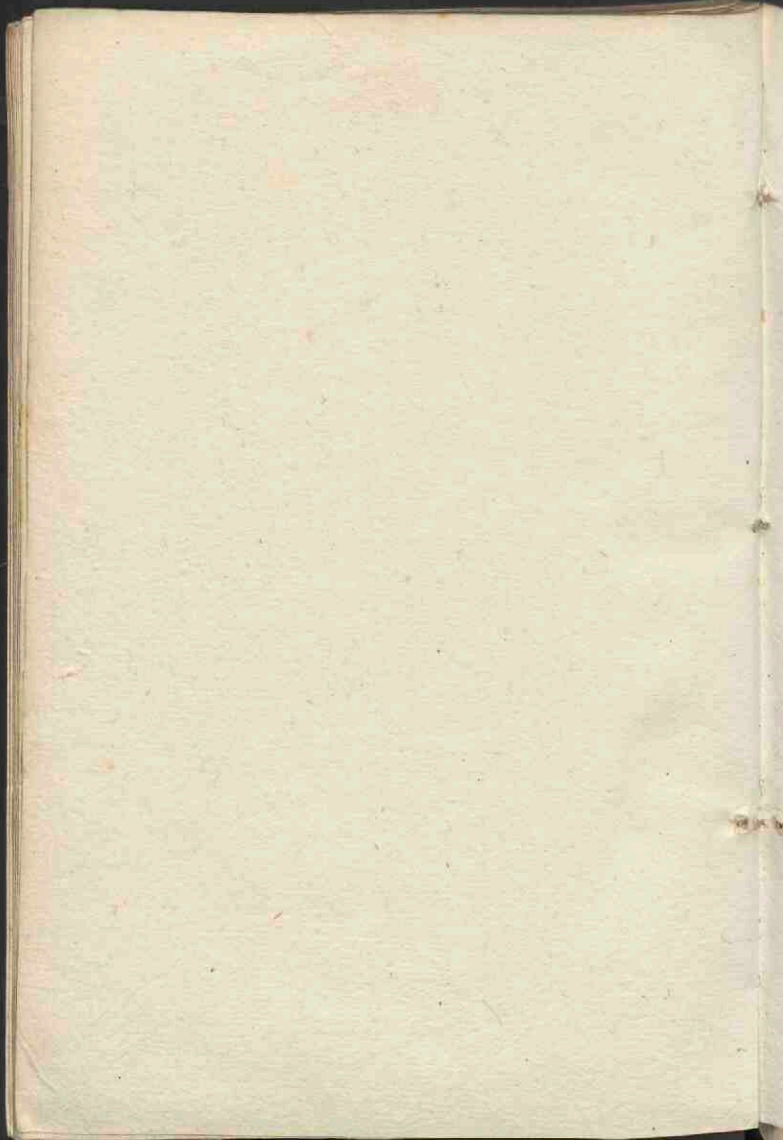
gine
ra em
i deo
ptul
dueru
na de
uus l
cult e
ediat
na sol
is em
tatut
mo su
coppu
dele
monu
ret e
s. Qu

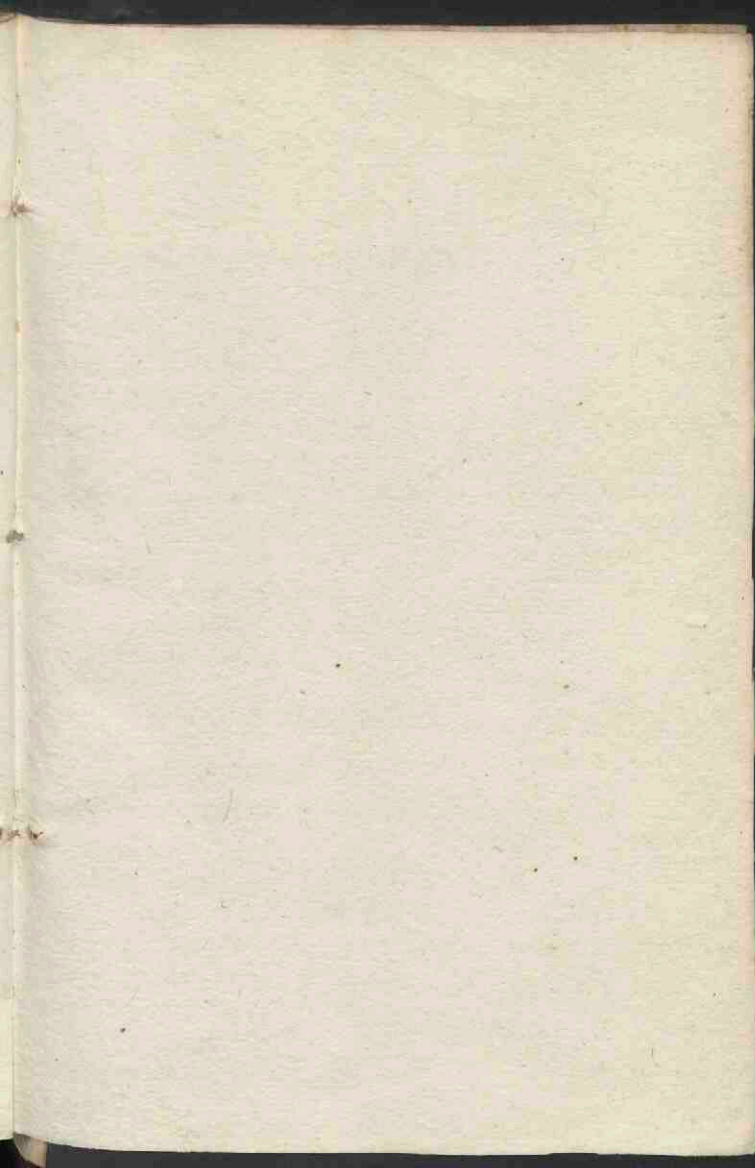

capitulum librum

matheo beatus karoli in laude dei facta
facta a constantinopoli apud aquile
nam et coronam domini attulerit
sione iherosolimitani patriarche
de ad imperatorie directa
reple johannis patriarche
reple constantinopolitani
legati parisi ad regem puenerunt
p. alitis voce quasi humana fratrum
utis et iter premonstratis
sione sedis iherosolimitane
centissima liberalitate constantin
issima deliberatoe consilii beati karoli

mirabilis duorum imperatorum
et penarum christi
spice corone reserata
corona floruerit in odore suauitatis
lucis inestimabilis
sione florum in quanto imperiali
et imperiali mirabilis in aere spacio
dem christi psallentium
sione trecentorum et octo
in puero sanitati restituto
re reliquatum in tergoe bubalino
sione ciuicorum pueri et aliorum sa
ignem con
magna dei fuerunt miracula apud aquile

in iuuentute dux genuit angulum
suis dux genuit pippinum seniores
pippinus senior & dux genuit karolum
ducem karolus senior & dux genuit
stephanus romanus pontifex conse-
cratus in regem. Pippinus rex genuit kar-
olum stephanus in regem unxit. Leo ve-
sedis antistes consecravit & unxit in
in ecclesia ubi beatissimum corpus
postolorum petri requiescit die na-
tivity nostri ihesu xpi. ✠

O rex bone meritis bona vere pp-
artoris bone boni fructu. Re-
miserationem celi distilla uerunt
karolum super solum regni scilicet
vere in diebus illis misericordia & ueritas ob-
iusticia & pax osculate sunt. Vere ius-
pserunt. Verus enim sol iusticie in ortu
minis misericordiam solem sue sancte.
Vnde illud egregium merito de ipso
loquimur. Karolus ecclesis ut lumen iusticie
et non esse ipso mutauit in se. Tam-
is temporibus sancta rei ecclesia temper-
nuit peccatas ut uere decorem suum in
ecclie nullatenus obtinere. sicut
sede romane ecclesie que caput omnium
per expulsiōne stephāi pape per oppro-
briū per cecationem quocumque leonis cla-
multis eorum de temporibus antea in ortu

7503-5.

